

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Markéta Žilková

**Filiální kostely Římskokatolické farnosti
Říčany u Prahy**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Marek Pučalík

Praha 2013

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 17. června 2013

Markéta Žilková

Bibliografická citace

Filiální kostely Římskokatolické farnosti Říčany u Prahy [rukopis] : diplomová práce / Markéta Žilková ; vedoucí práce: Marek Pučalík. -- Praha, 2013. -- 205 s.

Anotace

Diplomová práce Filiální kostely Římskokatolické farnosti Říčany u Prahy se zabývá chrámy, které v současné době patří do říčanské farnosti a volně tak navazuje na bakalářskou práci Kostel sv. Petra a Pavla v Říčanech. Na začátku je stručně představena historie farnosti. Práce je rozdělena do kapitol podle jednotlivých kostelů. Po historickém úvodu následuje vývoj architektury, chronologicky řazený popis vnitřní malířské a sochařské výzdoby a církevního užitého umění, které se v jednotlivých chrámech nachází. Mezi nejvýznamnější památky patří původní rotunda v Kostelci u Křížků, gotické fresky v Oleškách a Kostelci, obraz Archanděla Rafaela s malým Tobiášem od Karla Škréty v Kostelci, barokní oltář v Tehově a klasicistní náhrobek arcibiskupa Salm-Salma v Kamenici. Přínosem diplomové práce je kromě podrobného souhrnného přehledu nalezení analogií (především podobnost otického a kunického gotického presbytáře, barokní přestavby tehovského a kolovratského kostela a barokních oltářů v Kostelci u Křížků a Kamenici), datace barokních fresek v presbytáři chrámu v Kostelci, zjištění provenience tehovského oltáře a zpracování historie menších obcí (zvláště Otice).

Klíčová slova

kostely, architektura, výzdoba, liturgické užití umění, dějiny

Abstract

The diploma thesis The Subsidiary Churches of Roman Catholic Parish Říčany u Prahy deals with churches, which currently belongs to the Říčany's parish, and freely continues in the bachelor thesis The Church of St Peter and St Paul in Říčany. At the beginning, history of the parish is briefly introduced. The thesis is divided into chapters according to individual churches. The development of architecture, chronological description of the interior painting and sculptural decoration and liturgical applied arts, which are located in particular churches, follow after a historical introduction. The churches' most significant treasures include the original rotunda in Kostelec u Křížků, gothic frescoes in Olešky and Kostelec, the painting of Archangel Raphael with young Tobias by Karel Škréta in Kostelec, baroque altar in Tehov a classical tombstone of archbishop Salm-Salm in Kamenice. The biggest contribution of this thesis is the detailed summary, finding of analogies (particularly similarity of gothic presbyteries in Otice and Kunice, baroque reconstruction of churches in Tehov and Kolovraty and baroque altars in Kostelec u Křížků and Kamenice), dating of baroque frescoes in the presbytery of church in Kostelec, finding of provenance of altar in Tehov and elaborating of history of smaller villages (especially of Otice).

Keywords

churches, architecture, decoration, liturgical applied art, history

Počet znaků (včetně mezer): 222 229

Poděkování

Děkuji všem, kteří mi při psaní práce jakkoli pomohli, zvláště vedoucímu své práce PhDr. Marku Pučalíkovi, kněžím říčanské farnosti, farníkům za zpřístupňování kostelů a poskytování informací a materiálů, přátelům a rodině za pomoc a podporu.

Obsah

Úvod.....	8
Přehled literatury.....	9
1. Dějiny farnosti Říčany u Prahy.....	11
2. Kostel Narození sv. Jana Křtitele v Tehově.....	13
2.1. Architektura kostela Narození sv. Jana Křtitele.....	14
2.2. Výzdoba tehovského kostela.....	15
2.3. Užití umění v tehovském kostele.....	19
3. Kostel sv. Martina v Lipanech.....	21
3.1. Architektura kostela sv. Martina.....	22
3.2. Výzdoba lipanského kostela.....	23
3.3. Užití umění v lipanském kostele.....	24
4. Kostel sv. Václava v Jažlovicích.....	25
4.1. Architektura kostela sv. Václava.....	26
4.2. Výzdoba jažlovického kostela.....	29
4.3. Užití umění v jažlovickém kostele.....	32
5. Kostel sv. Mikuláše v Oticích.....	35
5.1. Architektura kostela sv. Mikuláše.....	36
5.2. Výzdoba otického kostela.....	37
5.3. Užití umění v otickém kostele.....	39
6. Kostel sv. Bartoloměje v Popovičkách.....	41
6.1. Architektura kostela sv. Bartoloměje.....	42
6.2. Výzdoba popovičského kostela.....	44
6.3. Užití umění v popovičském kostele.....	46
7. Kostel Narození Panny Marie v Oleškách.....	50
7.1. Architektura kostela Narození Panny Marie.....	51
7.2. Výzdoba olešského kostela.....	53
7.3. Užití umění v olešském kostele.....	58
8. Kostel Panny Marie Sněžné ve Velkých Popovicích.....	60
8.1. Architektura kostela Panny Marie Sněžné.....	65
8.2. Výzdoba velkopopovického kostela.....	67
8.3. Užití umění ve velkopopovickém kostele.....	70
9. Kostel sv. Maří Magdaleny v Kunicích.....	75
9.1. Architektura kostela sv. Maří Magdaleny.....	79
9.2. Výzdoba kunického kostela.....	81
9.3. Užití umění v kunickém kostele.....	83
10. Kostel sv. Martina v Kostelci u Křížků.....	86
10.1. Architektura kostela sv. Martina.....	90
10.2. Výzdoba kosteleckého kostela.....	93
10.3. Užití umění v kosteleckém kostele.....	104
11. Kostel sv. Františka z Assisi v Kamenici.....	108
11.1. Architektura kostela sv. Františka z Assisi.....	110
11.2. Výzdoba kamenického kostela.....	111
11.3. Užití umění v kamenickém kostele.....	115
12. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mukařově.....	117
12.1. Architektura kostela Nanebevzetí Panny Marie.....	118
12.2. Výzdoba mukařovského kostela.....	120
12.3. Užití umění v mukařovském kostele.....	122

13. Kaple Panny Marie Lurdské ve Všestarech	125
13.1. Architektura kaple Panny Marie Lurdské	125
Závěr	127
Obrazová příloha.....	130
Seznam vyobrazení	181
Seznam použitých zkratk.....	189
Seznam pramenů a literatury.....	190
Prameny.....	190
Literatura	199

Úvod

Diplomová práce Filiální kostely Římskokatolické farnosti Říčany u Prahy se zabývá současnými filiálními chrámy říčanské farnosti z jejich historického i uměleckohistorického pohledu. Navazuje tak na bakalářskou práci Kostel sv. Petra a Pavla v Říčanech, která byla monografií farního chrámu, a v níž byly některé z těchto kostelů zmiňovány.

Tato práce začíná nástinem historie celé farnosti, která už byla představena v bakalářské práci, zde je však kladen důraz na filiální kostely. Dále již pokračuje představením jednotlivých chrámů. Nejprve jsou dějiny kostela zasazeny do historie obce, v níž se nacházejí, poté následuje architektura, vnitřní malířské a sochařské vybavení a nakonec liturgické užití umění.

Jak bude poznamenáno níže, využívá tato práce nejnovější literaturu zabývající se dějinami obcí, v níž jsou kostely částečně zpracovány, ale také starší soupisovou literaturu a prameny. Výsledky z tohoto studia písemných pramenů byly porovnávány s popisovanými artefakty a v úvahu byla také brána známá dobová umělecká tvorba a architektura a výzdoba kostelů nacházejících se na stejných panstvích. Přínosné byly i rozhovory s lidmi, kteří se o kostely často po generace starají a znají zvláště jejich novodobou historii a jednotlivé umělecké předměty.

Těmto kostelům byla věnována většinou menší pozornost, nicméně v současné době vzrůstá zájem o dějiny místa, kde lidé žijí, takže historie a částečně i vybavení kostelů začínají být zpracovávány. Na druhou stranu jsou kostely v malých vesnicích, které stojí dodnes mimo zájem. Kromě sakrálního významu mají tyto chrámy také historickou, uměleckou a kulturní hodnotu a často jsou nejcennější nebo jedinou památkou v obci. Navíc představují také odkaz předků, kteří je stavěli, darovali do nich umělecké a liturgické předměty a chodili se do nich modlit. Jistě je přínosné nejen pro lidi, kteří tyto kostely pravidelně navštěvují, ale i pro ty, kteří kolem něj chodí, poznat blíže jejich historii, architekturu a umělecké předměty.

Záměrem této práce je, jak již bylo naznačeno, představit všechny filiální chrámy říčanské farnosti, jejich historii, architekturu a současnou výzdobu a vybavení. V některých případech jsou uváděny i předměty, které již v kostelích nejsou, případně je zmiňován dřívější náboženský život obyvatel k dokreslení dobové situace. Pro snazší pochopení ikonografie chrámů a artefaktů jsou připojeny stručné životopisy světců, kteří jsou zpodobněni, a odkazy na biblické události, které zobrazené události popisují.

Přehled literatury

Vzhledem k rozsahu tématu bylo použito množství literatury a pramenů. Pro nejstarší dějiny byly použity edice pramenů (RDP, LC, RBM, AČ). Souhrnně se historii obcí věnuje Sedláčkova kniha *Místopisný slovník historický království českého*, dějiny většiny obcí jsou obsaženy také v *Popisu obcí školního okresu říčanského* z roku 1938, případně v Raisově knize *Politický a školní okres vinohradský* z roku 1898. Dějiny kostelů, duchovní správy a popis výzdoby podává kniha Antonína Podlahy *Posvátná místa království českého* z roku 1907. O roku mladší je *Soupis památek uměleckých historických*, který předkládá podrobnější popis uměleckých předmětů, které se v době vydání nacházely v chrámech. Stručný popis architektury a výzdoby je obsažen v *Uměleckých památkách Čech Emanuela Poche*.

Jažlovickému, olešskému a kosteleckému chrámu byla věnována pozornost Anežky Merhautové v *Raně středověké architektuře v Čechách* z roku 1971. Freskovou výzdobou kostela v Oleškách a Kostelci u Křížků se zabývala Zuzana Všečeková ve své *Středověké nástěnné malbě ve středních Čechách*.

Jak již bylo naznačeno v úvodu, nebyla těmto kostelům věnována v minulosti taková pozornost, nicméně v poslední době vzniká literatura věnující se historii obcí, v nichž tyto chrámy stojí. Dějiny lipanského kostela jsou zpracovány v knize *Kolovraty 1205–2005*. Pro zpracování architektury a středověké freskové výmalby jažlovického kostela byly podstatné restaurátorské průzkumy omítek a následný článek Pavla Kroupy v *Památkách středních Čech*. Velmi dobře a podrobně zpracované dějiny bývalé farnosti Velké Popovice napsal Jan Sedlák. Jeho publikace *Farní osada Velké Popovice* z roku 1885 zahrnuje i dějiny kunického chrámu, které zpracoval a o mladší historii doplnil Václav Mácha v knize *Kunice* z roku 1941. Přepis kunické kroniky je obsažen v publikaci *Vesnické muzeum Kunic a okolí*. Po restaurování tympanonu kostela ve Velkých Popovicích byla sepsána roku 2003 restaurátorská zpráva a následně vznikly také dva články Pavla Kroupy v *Památkách středních Čech* v roce 2002 a o rok později. Pro zpracování stavebních dějin kunického kostela byl důležitý dílčí průzkum stavby provedený Pavlem Kroupou v roce 1995. Přepis farní kroniky obsahuje *Kronika Kostelce u Křížků 992–1992* od Josefa Slavíčka. Tato kronika sice obsahuje chyby, především v historických datech, které ale lze při kritickém studiu a srovnání s další literaturou odhalit. V chrámu se nachází Škrétův obraz Archanděl Rafael vede malého Tobiáše, kterému se věnovala literatura zpracovávající Škrétovo dílo, naposledy katalog

Karel Škréta 1610–1674. Doba a dílo z roku 2010. Dějiny kamenického kostela jsou obsaženy v knize Vlasty Hartvichové a Jana Pišny Kamenice v proměnách věků z roku 2010.

V částech pojednávajících o výzdobě a liturgickém umění byly použity restaurátorské zprávy, evidenční karty movitých kulturních památek a inventární seznamy.¹ Dějiny architektury vycházejí ze stavebních průzkumů, průzkumů omítkových vrstev a stavebních dokumentů uložených v archivu farního úřadu.

¹ Podle inventárního seznamu tehovského kostela bylo zjištěno, že hlavní oltář se dříve nacházel v kapli sv. Anny v Ječné ulici. Po následném studiu literatury bylo objeveno, že původně byl umístěn v katedrále sv. Víta. Viz níže.

1. Dějiny farnosti Říčany u Prahy

Všechny současné filiální kostely říčanské farnosti byly od svého postavení a vysvěcení samostatnými farními chrámy.² Od husitské revoluce až do rekatolizace sloužily pro utrakvistické a později luteránské bohoslužby.³ Po bitvě na Bílé hoře a následném zisku statků katolickými pány jsou farnosti obnovovány. Kvůli malému počtu kněží jsou ale bývalé farnosti slučovány a celé uhříněveské panství tvoří jednu farnost. V roce 1707 je obnovena farnost Říčany, k níž patří filiální kostely v Tehově.⁴

Lipany patřily nejprve pod uhříněveskou farnost, od roku 1787 k Říčánům.⁵

Jažlovický a otický kostel patřil nejprve do uhříněveské farnosti, od roku 1707 do obnovené říčanské farnosti. V roce 1787 byla zřízena jažlovická lokálie, k níž patřil i otický chrám, roku 1856 byla obnovena farnost Jažlovice s filiálním kostelem v Oticích.⁶

Kostel v Popovičkách a Oleškách byl od roku 1688 spravován kněžími z týnského chrámu, františkány od kostela Panny Marie Sněžné, hostivařskými faráři, misionářem Václavem Balabanem a jirčanským knězem. Samostatná farnost byla obnovena v roce 1722 a patřil k ní i kostel v Oleškách.⁷

Velké Popovice spravovali od roku 1641 premonstráti ze Strahova, které o třicet let později vystřídali benediktini od kostela sv. Mikuláše na Starém Městě v Praze. Samostatná farnost byla obnovena v roce 1792.⁸

Kunický kostel patřil nejprve do uhříněveské farnosti, od roku 1707 do obnovené říčanské farnosti. V roce 1789 byly přičleněny do velkopopovické farnosti.⁹

Kostelecký a kamenický chrám byl připojen k jílovské farnosti, která byla od roku 1616 do roku 1724 spravována minority, kteří si v Jílové postavili svůj klášter. Po nich je farnost spravována diecézními kněžími, z níž jsou do Kostelce posíláni

² RDP, 40–41, 50.

³ DUDEK 2005, 28, MÁCHA 1941, 35, PODLAHA 1907, 103, 150, 173, 184, 189, 200, 206, Popis 1938, 74, SEDLÁK 1885, 54, SCHINDLER 1902, 224.

⁴ PODLAHA 1907, 200, Popis 1938, 183, SEDLÁČEK 1998, 879, SOMMER 1844, 192.

⁵ DUDEK 2005, 28, PODLAHA 1907, 204, Popis 1938, 61, SEDLÁČEK 1998, 545.

⁶ Popis 1938, 41, PODLAHA 1907, 150, 200, 206, SEDLÁČEK 1998, 358, SCHINDLER 1902, 221, SOMMER 1844, 201, 221, VÍT 1996, 7.

⁷ PODLAHA 1907, 189–190, Popis 1938, 115, 116, SEDLÁČEK 1998, 717, SCHINDLER 1902, 224, SOMMER 1844, 201.

⁸ LIER 1903b, 369, PODLAHA 1907, 184, RAIS 1898, 199, 201, SEDLÁČEK 1998, 717, SEDLÁK 1885, 17, 26, 37, 38, SCHALLER 1788, 167, SCHINDLER 1902, 22, SOMMER 1844, 144.

⁹ MÁCHA 1941, 35, PODLAHA 1907, 188, 200, Popis 1938, 72, SEDLÁČEK 1998, 481, SEDLÁK 1885, 57.

administrátoři, až do roku 1782, kdy je obnovena samostatná farnost Kostelec u Křížků s filiálním kostelem v Kamenici.¹⁰

Mukařov patřil od roku 1624 do farnosti Kostelec nad Černými lesy, v roce 1754 byl připojen k říčanské farnosti. Roku 1790 byla zřízena Mukařovská lokálie a v roce 1855 byla obnovena samostatná farnost.¹¹

Po obnově farností dochází v průběhu 18. století k přestavbám a nové výzdobě chrámů,¹² která je po rušení kostelů a klášterů za josefínských reforem doplňována v Jažlovicích, Oticích a Kostelci u Křížků vybavením z těchto zrušených chrámů.¹³

K dalším přestavbám docházelo ve druhé polovině 19. století, kdy se kostely rozšiřovaly, prodlužovaly a získávaly historizující fasádu. Vnitřek byl doplněn novými sochami a obrazy. Hlavní oltáře dostaly nové obrazy.¹⁴ Kostely v Lipanech a Mukařově byly zbořeny a nahrazeny novými.¹⁵

1. července 2009 byly farnosti Jažlovice, Popovičky, Mukařov, Velké Popovice a Kostelec u Křížků sloučeny do farnosti Říčany u Prahy, kterou spravují strahovští premonstráti, a všechny jejich farní a filiální chrámy se staly filiálními kostely říčanské farnosti.¹⁶

¹⁰ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 112, 176–177, PIŠNA 2008a, 20, PODLAHA 1907, 154, 173, PODLAHA 1908, 50, RAIS 1898, 185, SLAVÍČEK s. d., 21, 118.

¹¹ PODLAHA 1907, 89–91, 103, 201, SEDLÁČEK 1998, 624, SCHINDLER 1902, 164, SOMMER 1844, 185, ŠOUPAL 2011, 4.

¹² Evidenční list 4898, Evidenční list 4899, Evidenční karta 5133, CHEJN 1997, nepag., KROUPA 1995, 4, UDATNÝ 2010, 1.

BLAISE 1961, 28, 30, HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 113–116, 177–178, 409, HONCOVÁ 1997, 202, KROUPA 1998, 47, 48–49, KROUPA 2002, 4, LIER 1903a, 336, 341, LIER 1903b, 369, MÁCHA 1941, 35, MERHAUTOVÁ 1971, 138, Památky 1970, 13, 17, PIŠNA 2008b, 19, PIŠNA 2008d, 20, PODLAHA 1907, 150, 151, 152, 176, 186, 187, 190, 205, PODLAHA 1908, 65, 121, POCHE 1977, 578, POCHE 1978, 25, 114, 179, 563, POCHE 1980, 137, POCHE 1982, 201, Popis 1938, 111, 115, RAIS 1898, 199, SEDLÁČEK 1998, 717, SEDLÁK 1885, 25, 27, 28, 29, 35, 38, 58, SCHALLER 1788, 200, SCHINDLER 1902, 224, VÍT 1996, 7.

¹³ Evidenční list 4897.

Památky 1970, 16, PODLAHA 1907, 150–151, 175, POCHE 1977, 578, SLAVÍČEK s. d., 38, VÍT 1996, 7.

¹⁴ CHEJN 1997, nepag.

BLAISE 1961, 28, HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 178, 410, LIER 1903a, 341, MÁCHA 1941, 55–56, MERHAUTOVÁ 1971, 138, Památky 1970, 16, 17, 20, PODLAHA 1907, 150, 151, 152, 174, 176, 187, 205, PODLAHA 1908, 66, 69, 71, POCHE 1977, 578, POCHE 1978, 113, 179, 528, 563, POCHE 1980, 137, POCHE 1982, 201, 563, Popis 1938, 116, SEDLÁK 1885, 23, 31, 58, 59, SLAVÍČEK s. d., 24, 42, 263, VÍT 1996, 7, WOCEL 1857, 121.

¹⁵ LIER 1903a, 332, PODLAHA 1907, 104, 204, POCHE 1978, 262, Popis 1938, 61.

¹⁶ VLK 2009a, VLK 2009b.

2. Kostel Narození sv. Jana Křtitele v Tehově

Na konci 12. století byl postaven hrad Tehov, u nějž vznikla roku 1335 vesnice a asi v té době také kostel.¹⁷ První zmínka o Tehově je z roku 1309, kdy ho vlastní Ota z Tehova a na Oticích.¹⁸ Kostel sv. Jana Křtitele¹⁹ je zaznamenán v roce 1352.²⁰ Roku 1347 byl majitelem Heřman z Říčan.²¹ V roce 1368 jsou uváděni Oldřicha a Ota.²² V roce 1407 byl Tehov postoupen od pražských měšťanů Čotrů (Schotterů), kteří jej získali ve 14. století, klášteru augustiniánů kanovníků Na Karlově.²³ Během husitských válek ho obsadil Jan Roháč z Dubé a purkrabím byl roku 1432 Oldřich z Říčan.²⁴ Roku 1436 ho císař Zikmund Lucemburský Janu Kamarétovi ze Žirovnice.²⁵ Do tehovského zboží patřil kromě Tehova Mukařov, část Kunic a Všestary.²⁶ Roku 1454 ho získal Zdeněk Kostka z Postupic.²⁷ Od roku 1518 patřil k panství Kostelec nad Černými lesy, kdy Tehov koupil Michal Slavata z Chlumu.²⁸ V roce 1547 bylo panství Slavatům zkonfiskováno za účast ve stavovském povstání a o jedenáct let později prodáno Jaroslavu Smiřickému ze Smiřic.²⁹

Tehovský kostel se během husitských válek dostal do správy utrakvistických duchovních, později zřejmě i luteránských. Po bitvě na Bílé hoře získal zkonfiskované panství roku 1621 Albrecht z Waldsteina na základě příbuzenství se Smiřickými a o dva roky později ho od něj koupil Karel I. kníže z Liechtensteina.³⁰ Kostel se dostal roku 1624 pod správu Uhříněvsi, kde byl jediný katolický kněz v panství. V roce 1707 se stal

¹⁷ Popis 1938, 182–183, 185, SEDLÁČEK 1998, 879.

¹⁸ RBM II, 951–952.

¹⁹ Sv. Jan Křtitel, předchůdce Páně, byl synem sv. Alžběty a Zacharijáše, kterému jeho narození zvěstoval archanděl Gabriel. Odešel do pouště, hlásal příchod Mesiáše, vyzýval k pokání a křtil u Jordánu. Pokřtil také Ježíše, na něhož sestoupil Duch svatý. Když ho druhý den spatřil, řekl: „Hle, beránek Boží.“ (Srov. J 1, 29–36.) Byl zatčen a nakonec, pro lest Herodovy manželky, sťat.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 312–315.

²⁰ RDP, 40.

²¹ Popis 1938, 183, SEDLÁČEK 1998, 879.

²² LC I/2, 103.

²³ LC VII, 155.

SEDLÁČEK 1998, 879.

²⁴ AČ III, 505.

²⁵ AČ I, 524.

²⁶ ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 20.

²⁷ AČ I, 524.

SEDLÁČEK 1998, 879.

²⁸ LIER 1903a, 337, SOMMER 1844, 171, SCHALLER 1788, 336, ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 20.

²⁹ BÍLEK 1882, 526, LIER 1903a, 337, Popis 1938, 183, RESEK 1878, 458, 479, SEDLÁČEK 1998, 879, SCHALLER 1788, 337, SOMMER 1844, 171–172.

³⁰ BÍLEK 1882, 526, 541–549, Popis 1938, 183, SOMMER 1844, 171–172.

filiálním chrámem nově obnovené farnosti Říčany.³¹ Kostel byl v roce 1779 zbarokizován a byla postavena věž. V roce 1795 byl pořízen hlavní oltář.³²

Obec Tehov koupila do kostela roku 1846 zvon poledník.³³ O tři roky později byly postaveny varhany Josefem Gartnerem. Roku 1878 byly do tehovského kostela namalovány dva obrazy – Křest Páně pro hlavní oltář a Sv. Izidor na boční oltář.³⁴

Ze jmění tehovského filiálního chrámu byla zaplácena přístavba říčanského farního kostela v roce 1900 za 52 772 korun 50 haléřů.³⁵ Ve 30. letech 20. století byla slavena pouť, posvícení a první neděle po slavnosti Těla a Krve Páně, kdy se konal průvod s nejsvětější svátostí.³⁶ V polovině 20. století získal kostel nový hlavní oltář z první třetiny 18. století, pocházející původně z kaple sv. Jana Křtitele v katedrále sv. Víta, a tři obrazy ze zrušené kaple sv. Anny v Ječné ulici v Praze.³⁷

V roce 2008 byl kostel částečně opravován.³⁸

2.1. Architektura kostela Narození sv. Jana Křtitele

Kostel sv. Jana Křtitele byl postaven zřejmě v první polovině 14. století,³⁹ byl však značně zbarokizován, takže se jeho středověká podoba setřela. Pravděpodobně to byl jednoduchý jednolodní chrám.

K barokizaci došlo v roce 1779. Kostel má obdélný půdorys, je jednolodní, se třemi okenními osami. V západním průčelí byla postavena hranolová věž, na východní straně chrámu, v ose, obdélná sakristie [1, 2]. Presbytář není z vnějšku oddělený. Loď má sedlovou střechu, sakristie valbovou, jejíž západní strana přiléhá na stěnu chrámu, věž je zastřešena jehlancovou helmou ukončenou cibulovou střechou, makovicí a křížem. Loď a sakristie je od střechy oddělena hlavní profilovanou římsou, věž má kromě hlavní také patrovou. Podvěží i kruchta jsou sklenuty valenou klenbou. Okna v severní a jižní zdi jsou obdélná, mírně segmentově ukončená, s profilovanými šambránami s uchy. Ve východní zdi sakristie je malé kruhové okno. Severní, západní a jižní strana věže je ve zvonici prolomena obdélnými okny ukončenými půlkruhovým obloukem,

³¹ PODLAHA 1907, 200, Popis 1938, 183, SEDLÁČEK 1998, 879, SOMMER 1844, 192.

³² PODLAHA 1907, 205.

³³ Popis 1938, 183, 186.

³⁴ PODLAHA 1907, 205.

³⁵ PODLAHA 1907, 201.

³⁶ Popis 1938, 186.

³⁷ Inventární seznam Tehov 2007, 4.

EKERT 1883, 135.

³⁸ PILLVEIN 2008, 1–2.

³⁹ RDP, 40.

rámovanými profilovanými šambránami. Východní stěna je ukončena volutovým štítem ve spodní části ukončený soklem s čučky po stranách. Na něm je samotný štít s volutami po stranách a obdélným polem uprostřed. V horní části je jednoduchý trojúhelníkový fronton rámovaný profilovanou římsou. Ve vrcholu byl zřejmě kříž. Na západní straně je ukončen pozdější věží, po stranách jsou čučky. Presbytář je zaklenut valenou klenbou, loď je sklenuta dvěma poli placky, sakristie valenou klenbou s lunetami. Presbytář je od lodi oddělen jednoduchým vítězným obloukem. V severní a jižní zdi presbytáře jsou niky. V patře věže byla zbudována kruchta, k níž vede schodiště v přístavku na jižní straně, který má čtvercový půdorys a pultovou střechu.⁴⁰ Tato jednoduchá stavba se podobá zbarokizovanému kostelu sv. Ondřeje v Kolovratech, který přestavěl v roce 1767 říčanský stavitel Václav Antonín Budil.⁴¹ Kolovratský kostel musel být z terénních důvodů rozšířen do severní strany, nicméně svou jednoduchostí, hmotností, tvarem oken a štítových zakončení se tehovskému velmi blíží. Vzhledem k blízkosti Tehova a Kolovrat a doby přestaveb je pravděpodobné, že architektura tehovského kostela vychází z přestavěného chrámu v Kolovratech.

V roce 2008 proběhly drobnější opravy krovu, střešní krytiny, kamenických prvků.⁴²

2.2. Výzdoba tehovského kostela

V druhé polovině 18. století byl zhotoven jednoduchý rokokový oltář umístěný na jižní straně lodi u presbytáře [7]. Je tvořen tumbovou menzou, predelou s rokajemi na křídlech a rámovým retabulem zdobeným rokajemi.⁴³ Roku 1795 byl českobrodským řezbářem zhotoven rokokový hlavní oltář za 163 zlatých. Po stranách byly umístěny sochy sv. Petra a Pavla.⁴⁴ Na tabernáklu stála soška Panny Marie.⁴⁵

⁴⁰ PODLAHA 1907, 204–205, POCHE 1982, 32.

⁴¹ DUDEK 2005, 37.

⁴² PILLVEIN 2008, 1–2.

⁴³ PODLAHA 1907, 205, POCHE 1982, 32.

⁴⁴ Sv. Petr (Šimon) byl rybářem, kterého si Ježíš vybral za apoštola a předal mu klíče nebeského království (Petr) (Mt 16,18). Po Kristově smrti a zmrtvýchvstání působil nejprve v Jeruzalémě, později se vydal na misijní cesty. Je pokládán za autora dvou listů v Novém zákoně. Podle legendy byl ukřižován v Římě během Nerova pronásledování křesťanů.

Sv. Pavel (Saul) byl výrobcem stanů, který se podílel na pronásledování křesťanů. Na cestě do Damašku se mu zjevil Ježíš, který se ho ptal, proč ho pronásleduje. Nechal se pokřtít (Pavel) a stal se misionářem, zakládal církevní obce, které navštěvoval a psal jim listy (staly se součástí Nového zákona). Podle legendy mu byla v Římě sřata hlava za Nerova pronásledování.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 321–326.

⁴⁵ PODLAHA 1907, 205, POCHE 1982, 32.

Nynější hlavní oltář byl zhotoven v první třetině 18. století.⁴⁶ Oltář se nacházel v kapli sv. Anny v řeholním domě kongregace chudých školských sester pod ochranou Matky Boží v č. p. 530, 531— II. v Ječné ulici, do nějž byl předtím darován z chrámu sv. Víta z kaple sv. Jana Křtitele. Do tehovského kostela se dostal po zrušení řeholního domu v polovině 20. století.⁴⁷ Oltář z barevného umělého mramoru je tvořen tumbovou menzou, predelou se soklem, tabernáklem a mohutným portálovým retabulem zdobeným sochami a mladším obrazem [3]. Menza z hnědého a zeleného umělého mramoru má po stranách voluty, na jejichž čelech jsou akantové řezby, na stranách jsou zdobeny mušlemi. Čelo rámované profilovanou obdélnou lištou má jemnou dekorativní řezbu tvořící rám, uprostřed je v kartuši chrismon s alfou a omegou. Sokl oltáře je zdoben řezbami volut a akantu. Predela je zdobená páskovou a akantovou ornamentikou s květy. Čelo tabernáku je ohraničeno kanelovanými pilastry, před nimiž stojí sloupy s korintskými hlavicemi, společně vynášejí kladí nesoucí segmentový štít, lemovaný vejcovcem, v tympanonu je akantová řezba. Dvířka, nad nimiž jsou drobné řezby, zdobí reliéf ukřižovaného Krista s eucharistickými motivy po stranách, s klasy obilí a vinnou révou. Retabulum je tvořené pilastry a dvěma torzovanými sloupy na každé straně stojících na soklech. Pilastry jsou zdobené s volutami a drobnými řezbami akantu, hlavice jsou složitě tvarovaná, složená ze spodní části s prohlubněmi, v nichž jsou vloženy menší prohlubně, a kanelovanými poli, v horní části jsou voluty a mezi nimi květy. Sokly jsou zdobené řezbami mušle. Pilastry a sloupy vynášejí kladí, v jehož vlysu je páskový dekor s akanty, na mohutné profilované římsy jsou po stranách sokly s volutami a drobnými dekorativními řezbami. Římsa je uprostřed vlnovitě zprohýbaná, pod ní je umístěna kartuše s monogramem IHS, křížem a srdcem s lilií. Ve vrcholu uprostřed je fronton ukončený rovnou profilovanou římsou s půloblouky po stranách. Na každé straně je zdobena volutou a řezbou květu. Všechny řezby jsou zlacené. Po stranách a v nástavci jsou velké monochromní bílé dřevorezby se zlacenými detaily. Mezi sloupy jsou sochy archanděla Michaela a Gabriela.⁴⁸ V nástavci je Bůh Otec s křížem, holubice Ducha sv. je umístěná mimo oltář nad vítězným obloukem. Sv. Michael je zobrazen s mečem v pravé ruce a váhami v levé, oděn do zbroje tvořené

⁴⁶ POCHE 1982, 32.

⁴⁷ Inventární seznam Tehov 2007, 4.

EKERT 1883, 135.

⁴⁸ Archanděl Michael je nebeský bojovník, který s anděly poráží draka – d'ábla (Zj 12, 7–10). Je ctěn jako ochránce Církve proti Satanovi. Při Posledním soudu váží lidské duše.

Archanděl Gabriel vysvětlil Danielovi zjevení (Dan 8, 15–26, 9, 21–27), zvěstoval Zachariášovi narození Jana Křtitele (Lk 1, 11–20) a Panně Marii narození Krista (Lk 1, 26–38).

FLORENTOVÁ 1994, 6.

pancířem, přilbou a chráničů holení, a pláště, našaseného kolem boků [4]. Stojí v kontrapostu, hlavu má zdviženou a jeho pohled směřuje na Boha Otce. Gabriel drží v pravé ruce knihu, druhou má nataženou před sebe. Je částečně oděn do pláště, horní polovinu těla má nahou, spodní zakrývá vzdouvající se našasený plášť [5]. Je zobrazen v kontrapostu, s levou nohou výrazně pokrčenou. Postavy jsou velmi hybné, s živou gestikulací. Bůh Otec zobrazený jako starý vousatý muž má ve vztažené pravé ruce žezlo, levou drží sféru [6]. Přes sebe má vzdouvající se plášť a spodní roucho našasené podle těla. Sedí na římsě, přes niž má položenou levou nohu. Hluboce se naklání s gestem žehnání, které je určeno jeho Synu, který je na oltářním obraze zpodobněn, jak je křtěn Janem Křtitelem.^{49, 50} Postava je velice živá, hybná, s výraznou gestikulací a mimikou doplněnou pohybem celého těla a vzdouvajícího pláště. Nad ním je na vrcholu oltáře ozářený jetelový zlacený kříž. Pod Bohem Otcem jsou na římsě po stranách dvě a dvě okřídlené andílčí hlavičky v oblacích, pod římsou ve cviklech jsou drobné okřídlené andílčí hlavičky. Na soklech sedí vždy jeden malý anděl obrácený na Boha Otce, k němuž vztahuje jednu ruku, nohy mu visí přes okraj římsy. Pravý anděl má druhou ruku zvednutou před sebe, v klidném, otevřeném gestu se obrací na Boha Otce, anděl na levé straně je zobrazen poměrně dramaticky se zvednutou levou, téměř překříženou nohou, pravou ruku natahuje k Otci, hlavu má otočenou přes pravé rameno, vlasy má rozčuchané a oděv mu vlaje, ve tváři má uspěchaný výraz. Letící holubice Ducha sv. je ozářená, pod ní je malá okřídlená andílčí hlavička. Všechny postavy, zvláště jejich tváře jsou jemně modelované, mají výraznou mimiku a gestikulaci a jsou zobrazeny v pohybu. Pláště, které se vzdouvají kolem těl, tvoří měkké záhyby

Roku 1863 byly namalovány deskové obrazy Dvanáctiletý Ježíš v chrámě od Františka Krauseho, Sv. Anna s malou Pannou Marií od Josefa Vojtěcha Hellicha a Sv. Ludmila vyučuje malého Václava od Josefa Scheiwla. Tyto obrazy byly pořízeny do kaple sv. Anny v řeholním domě v Ječné ulici v Praze, do Tehova se spolu s hlavním oltářem dostaly po zrušení řeholního domu v polovině 20. století. Obraz sv. Anny s malou Pannou Marií byl oltářním obrazem, ostatní dva byly umístěny ve slepých oknech v severní zdi kaple. V Tehově byly umístěny po stranách hlavního oltáře na severní a jižní část východní stěny presbytáře.⁵¹ Na obraze Dvanáctiletý Ježíš

⁴⁹ Oltář měl původně obraz Křtu Páně, při jeho přemístění do kaple sv. Anny byl nahrazen obrazem sv. Anny, v tehovském kostele dostal opět obraz Křtu Páně.

EKERT 1883, 135.

⁵⁰ Srov. Mt 3, 13–17, Mk 1, 9–11, Lk 3, 21–22, Jan 1, 29–32.

⁵¹ EKERT 1996, 134–135, POCHE 1982, 32.

v chrámu je zachycena scéna, jak přichází Panna Maria se sv. Josefem a vidí Ježíše sedět mezi učiteli Zákona a rozmlouvat s nimi [9].⁵² Na obraze sv. Anna s malou pannou Marií sedí sv. Anna⁵³ a objímá stojící Pannu Maria, která drží pásku s nápisem: „ECCE VIRGO CONCIPIET“ [10].⁵⁴ Poslední obraz sv. Ludmila vyučuje sv. Václava sedící modlící se sv. Ludmila⁵⁵ na trůnu, o koleno se jí opírá malý sv. Václav⁵⁶ držící otevřenou knihu [8]. Jeho ramene se dotýká kněz, který ho vyučuje. Obraz na hlavním oltáři Křest Páně byl namalován roku 1878. Kristus stojí skloněný se zkříženými rukama na prsou v Jordánu, na břehu je sv. Jan Křtitel, který ho křtí vodou, kterou na něj leje z mušle. V pravé ruce drží kříž s páskou, na níž je nápis: „ECCE AGNUS DEI.“ Nad nimi je ozářená holubice Ducha sv. Na pozadí řeka tekoucí kopcovitou krajinou. Téhož roku byl namalován obraz Sv. Isidor Sevillský. Sv. Isidor⁵⁷ je zobrazen při modlitbě, klečící u kříže, vedle sebe má odložený klobouk a bič [7]. V druhém plánu je anděl orající s voly. Scéna je zasazena do jižní kopcovité krajiny. Po stranách oltáře byly sochy sv. Františka Xaverského⁵⁸ a sv. Josefa.⁵⁹ Uprostřed stála skříňka se soškou Panny Marie Svatohorské.^{60, 61} V kostele jsou dodnes sochy sv. Františka a sv. Josefa,

⁵² Srov. Lk 2, 41–52.

⁵³ Sv. Anna, žena sv. Jáchyma, byla matkou Panny Marie. Podle apokryfní literatury jim narození dítěte zvěstoval anděl.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 383.

⁵⁴ Srov. Iz 7, 14.

⁵⁵ Sv. Ludmila, manželka prvního historicky doloženého českého knížete Bořivoje, byla babičkou sv. Václava, kterého vychovávala a vedla ke křesťanství. Kvůli sporům s kněžnou Drahomírou o rozdělení vlády (Drahomíra) a výchovy budoucího knížete (Ludmila) se odstěhovala na Tetín, kde ji členové Drahomířiny družiny v noci uskrtili vlastním závojem.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 479–481.

⁵⁶ Sv. Václav se narodil kolem roku 907 budoucímu knížeti Vratislavovi a Drahomíře. Byl vzdělán, po smrti otce byla jeho výchova svěřena babičce, sv. Ludmile, kterou pak dala Drahomíra zabít. Když se ujal vlády, usiloval o mír, spravedlnost a christianizaci země. Jeho politickým odpůrcem byl mladší bratr Boleslav, budoucí kníže, který ho nechal na svém sídle ve Staré Boleslavi (před kostelem sv. Kosmy a Damiána) roku 935 zavraždit.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 502–504.

⁵⁷ Sv. Isidor Sevillský se narodil kolem roku 560 v urozené rodině Kartageně. Jeho bratr arcibiskup Leandr ho vysvětil na kněze. Stal se úspěšným kazatelem a později sevillským arcibiskupem. Svolal několik synod a koncilů, psal mnoho spisů (Chronica Majora, dějiny Gótů a Vandalů, Etymologie), usiloval o vzdělání duchovenstva zřizováním škol a knihoven. Zemřel v Seville roku 636.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 137–139.

⁵⁸ Sv. František Xaverský se narodil ve Španělsku roku 1506. Patřil k vysoké šlechtě, během studií v Paříži se seznámil se sv. Ignácem z Loyoly. Patřil k zakladatelské generaci jezuitského řádu. Z pověření papeže a portugalského krále se vydal do Indie na misie. Působil v Japonsku, nakonec se vydal do Číny, kde zemřel v roce 1552.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 622–624.

⁵⁹ Sv. Josef, snoubenec Panny Marie, pěstoun Páně, byl tesařem (Mt 13, 55). Vzal k sobě Pannu Marii (Mt 1, 18–25), uprchl s ní a dítětem před Herodem do Egypta, aby nebyl Ježíš zavražděn, po Herodově smrti se vrátil a dále se staral o sv. Rodinu (Mt 2, 13–23).

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 110–111.

⁶⁰ PODLAHA 1907, 205, POCHE 1982, 32.

z postranního oltáře je pravděpodobně jen drobná socha sv. Josefa s lilií v ruce a zamyšleným výrazem. Ve vítězném oblouku jsou větší sochy, sv. Františka Xaverského a sv. Augustina [2],⁶² pocházející zřejmě také z druhé poloviny 19. století. Sv. František je oděn do černé kleriky s cingulem a štolou, v levé ruce drží knihu s nápisem: „CONSTITUTIONS/ CONGRÉGATION/ de ND./ CONGRÉGATION/ de ND.“ A růženec, pravou rukou žehná. Naproti je socha sv. Augustina oděného do alby, štolý a zlatého pluviálu se zeleným rubem, na krku má pektorál, na hlavě zdobenou mitru. V levé ruce drží knihu a berlu, v pravé hořící srdce. V lodi je ještě umístěna socha sv. Antonína z Padovy⁶³ z 19. století. Je oděn do františkánského hábitu, v levé ruce má růženec a otevřenou knihu, na níž sedí Ježíšek vztahující k němu ruce, pravou drží lilií. Na epištolní straně vedle vítězného oblouku je socha Panny Marie s Ježíškem vytvořená také v 19. století [2]. Má na sobě červené roucho a modrý plášť sepnutý sponou. Rozpřahuje ruce a sklání hlavu k malému Ježíši, který stojí v bílém rouchu před ní. Levou ruku má položenou na zlatém ozářeném srdci obepnutém trním, pravou žehná. Oba mají smutný ve tváři výraz.

2.3. Užité umění v tehovském kostele

Řezníci a pekař Jan Vydula nechali roku 1542 slít Matějem Špicem zvon s šestiramennou korunou. [11]⁶⁴ Pod čepcem je kolem dokola dvouřádkový nápis: „TENTO ZWON SLIT GEST KE CTI A CHWALE BOZI NAKLADEM PANUV RZEZNIKVW A IANA WYDULY PEKARZE A ANNY MANZELKY GEHO ZA STARSSICH WONDRZEGE ZAVBKA IANA KNAYSLE V SSTVRMA JIR

⁶¹ Sochu Panny Marie Svatohorské vyřezal podle legendy Arnošt z Pardubic. Úcta k sošce vzrostla v roce 1632, kdy došlo k uzdravení slepého Jana Procházky, bohatého nymburského měšťana. Po získání správy Svaté Hory jezuiti v roce 1647, se stala Svatá Hora známým potním místem.

PERKA/FLEGL 1991, 35.

⁶² Sv. Augustin se narodil roku 354 v Numidii pohanskému otci a křesťanské matce sv. Monice. V mládí se věnoval studiu a zároveň propadal neřestem, přidal se k manichejcům. Nakonec se po poslechu Ambrožova kázání v Miláně obrátil a byl jím pokřtěn. Vrátil se do Afriky, kde nejprve žil řeholním způsobem života, později byl zvolen biskupem v Hippu. Byl nadaným kazatelem, bojovníkem proti herezím a plodným spisovatelem (Vyznání, O obci Boží, napsal i řeholi, jíž se dodnes řídí některé řády, mezi nimi i premonstráti). Zemřel v roce 430 v Hippu.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 446–448.

⁶³ Sv. Antonín z Padovy se narodil roku 1195 v Portugalsku jako Fernandez. Byl vzdělán, vstoupil do řádu augustiniánů kanovníků a byl vysvěcen na kněze. Po tom, co se zúčastnil pohřbu zabitých františkánských misionářů, vstoupil do františkánského řádu a odjel na misie do Maroka. Byl však nemocný, a tak odjel do Itálie. Tam se stal jedním z nejlepších kazatelů. Nakonec se usadil v Padově. Zemřel v roce 1231.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 290–293.

⁶⁴ Výška 94 cm, průměr 100 cm.

PODLAHA 1907, 205.

CYCY OD MATIEGE SSPICE“. Pod tím je zaznamenán rok ulití: „LETA + M + D + XLII. +“. Pod letopočtem je znak řeznický – dvě zkřížené širočiny a pod ním pekařský – preclík, kolem obou je vavřínový věnec.⁶⁵ Další zvon slil o dvanáct let později zvonář Brikcí z Cimperka.⁶⁶ Má šestiramennou korunu. na čepci je pás s reliéfy patrně z novozákonních scén [12]. Na jedné straně je v rámečku nápis:

„ZVON TENTO SLIL GEST BRIK
CZY ZWONARZ W PRAZE PRO
CZEST CHWAL BOZSKEICH DO
WELKYHO TEHOWA K SWATYMU
IANU Z TOHO BUD PANU BOHU CHWALA“.

Na druhé straně je letopočet: „ANNO 1554“. Před číslicí a za ní jsou drobné medailony. Pod letopočtem je reliéf světce, zřejmě sv. Jana Křtitele, zobrazeného z profilu v našaseném rouchu. Pod ním je další medailon. Věnec je oddělen třemi linkami, na obou stranách je zdoben medailonem.⁶⁷

Kazatelna je pozdně barokní. Je umístěna na evangelijní straně lodi u presbytáře. Je prostá, nezdobená.⁶⁸

Roku 1846 byl slit zvon poledník, který do kostela koupila obec.^{69, 70} Byl umístěn vně stavby, vedle severního okna pod stříškou.⁷¹ Na čepci je pletencový pás, věnec je oddělen dvěma linkami a zdobí ho pás s rostlinným dekorem. O tři roky později byly postaveny Josefem Gartnerem varhany. Trojdílná skříň má jednotlivé části oddělena kanelovanými polopilíři a je ukončena profilovanou římsou. Horní části jsou zdobeny řezbou. Pod kůrem je uložený červený a bílý mariánský prapor.

V presbytáři je dřevěná menza na soklu a s dvěma sloupky.

⁶⁵ PODLAHA 1907, 205.

⁶⁶ Výška 85 cm, průměr 85 cm.

PODLAHA 1907, 205.

⁶⁷ PODLAHA 1907, 205.

⁶⁸ POCHE 1982, 32.

⁶⁹ Výška 50 cm, průměr 50 cm.

Popis 1938, 183, 186.

⁷⁰ Popis 1938, 183, 186.

⁷¹ PODLAHA 1907, 205.

3. Kostel sv. Martina v Lipanech

Ze soupisu papežských desátků vyplývá, že lipanský kostel sv. Martina⁷² existoval již v roce 1352 a že tato farnost pařila mezi ty s nejnižším poplatkem.⁷³ Vesnice náležela do 15. století johanitské komendě v Uhříněvsi, podací právo náleželo generálnímu převorovi.⁷⁴ Od roku 1364 patřily částečně Uhříněvsi a nejvyššímu purkrabství. V době husitských válek, roku 1421, získali zemané Tatkové z Kuří největší usedlost v Lipanech a johanitskou část získal do správy staroměstský měšťan Jan Kbelský, po jehož smrti ji zdědil zeť Jan z Kunvaldu, jemuž byl majetek roku 1436 potvrzen, takže vesnice byla rozdělena mezi tři majitele.⁷⁵ V husitské době zanikla farnost Lipany a správu kostela převzali utrakvističtí duchovní.⁷⁶ Roku 1448 došlo k obsazení Prahy vojskem zemského správce Jiřího z Poděbrad, tehdejší majitel části Lipan Pešík z Kunvaldu, bratr Jana, byl vyhnán z města, a vdova po Janovi byla nucena souhlasit s připojením panství Uhříněves k majetku Starého Města pražského.⁷⁷ O sto let později roku 1547 bylo panství zkonfiskováno Starému Městu pražskému za jeho účast na stavovském odboji.⁷⁸ Za tři roky je koupil Hanuš Reinšperger rytíř z Reinšperka a z Drškovic.⁷⁹ Roku 1577 byla vladycká část přikoupena k Uhříněvsi. A o dva roky koupil Jaroslav Smiřický ze Smiřic celé panství Uhříněves.⁸⁰

Po bitvě na Bílé hoře, roku 1621, se stal majitelem Albrecht z Waldsteina na základě příbuzenství se Smiřickými, jimž byly Lipany zkonfiskovány. Od něj získal panství o dva roky později Karel I. kníže z Liechtensteina.⁸¹ Během třicetileté války byly také Lipany v letech 1639–1643 pleněny, kostel byl poničen, švédští lancknechti vzali z kostela tři zvony, fara byla vypálena a již nebyla obnovena. Kostel byl přičleněn k uhříněveské farnosti. Po skončení války byl opraven.⁸²

⁷² Sv. Martin se narodil kolem roku 316 v Sabarii v Panonii. Jeho otec byl římským důstojníkem. Jako mladý se stal katechumenem. Nejprve následoval svého otce a sloužil u vojska v galské armádě. Jednoho dne se rozdělil se žebrákem o plášť a v noci se mu zjevil Kristus oděný polovinou jeho pláště. Martin se nechal brzy pokřtít, po nějaké době odešel z vojska. Žil jako poustevník, konal misie. Stal se knězem a založil první klášter v Ligugé. V roce 371 (372) byl zvolen tourským biskupem. Žil skromným životem, konal mnohé pastorační cesty. Zemřel roku 397 v Candes.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 580–582.

⁷³ RDP, 40.

⁷⁴ LC I/2, 49, LC II, 15, LC III–IV, 77.

⁷⁵ DUDEK 2005, 28, 34, PODLAHA 1907, 204, POPIS 1938, 61, SEDLÁČEK 1998, 545.

⁷⁶ DUDEK 2005, 28.

⁷⁷ DUDEK 2005, 28.

⁷⁸ RESEK 1878, 455.

⁷⁹ RESEK 1878, 470.

⁸⁰ BÍLEK 1882, 527, DUDEK 2005, 29, LIER 1903a, 330.

⁸¹ BÍLEK 1882, 526, 541–549, 527, DUDEK 2005, 29–30.

⁸² DUDEK 2005, 28, PODLAHA 1907, 204, Popis 1938, 61, SEDLÁČEK 1998, 545.

V roce 1751 byla část Lipan ve vlastnictví purkrabství odkoupena Marií Terezií Savojskou (rozená z Liechtensteina) a připojena k Uhříněvsi.⁸³ O sedm let později zřídila donaci 5 478 zlatých pro kostely uhříněveského panství, z toho lipanský chrám dostal 300 zlatých.⁸⁴ Od roku 1787 patřily pod říčanskou farnost. Ke kostelu byla přistavěna dřevěná zvonice, chrám byl ale ve špatném stavu.⁸⁵

V roce 1796 byla postavena věž. Kolem kostela byl hřbitov, na nějž se pochovávalo do roku 1851. Kostel, o němž se uvádělo, že je skoro zbořený, byl roku 1863 stržen a na jeho místě postaven nový v novorománském slohu, věž zbořena nebyla, nový kostel k ní byl přistavěn.⁸⁶

V 60. letech 20. století se v kostele nekonaly bohoslužby a chrám byl devastován. K obnově došlo v neděli 15. listopadu 1970, kdy opět začaly probíhat bohoslužby. Metropolitní kapitula u sv. Víta darovala dřevěnou mensu, která sloužila původně v soukromé kapli v kanovnickém domě, po zrušení kaple byla dána do uhelny. Z kostela sv. Benedikta na Hradčanech byly věnovány liturgické textilie a svícen, lid se složil na oltární kříž.⁸⁷

3.1. Architektura kostela sv. Martina

Původní kostel byl orientovaný. Zřejmě šlo o malý jednolodní kostel postavený v první polovině 14. století, možná dříve.⁸⁸ V letech 1639–43 byl poničen a po skončení války došlo k jeho opravě. Když se stal filiálním kostelem říčanské farnosti (roku 1787), byla postavena dřevěná zvonice, V roce 1796 nahrazena zděnou věží [13]. Samotná budova chrámu však byla ve špatném stavu.⁸⁹

Postupem času se však stav kostela zhoršil na havarijní, a proto byl roku 1863 stržen kromě věže a nahrazen novým. Novorománský chrám byl směřován k severu. Kostel sv. Martina je malý, jednolodní s obdélným půdorysem, ukončený půlkruhovou apsidou, v průčelí je hranolová věž [14]. Loď má sedlovou střechu, apsida polokruželovou a věž valbovou. Loď je sklenuta křížovou klenbou. Na východní straně

⁸³ DUDEK 2005, 28, 31, LIER 1903a, 332, PODLAHA 1907, 204, Popis 1938, 61, SEDLÁČEK 1998, 545.

⁸⁴ HONCOVÁ 1997, 203.

⁸⁵ DUDEK 2005, 28, PODLAHA 1907, 204, Popis 1938, 61.

⁸⁶ LIER 1903a, 332, PODLAHA 1907, 204, POCHE 1978, 262, Popis 1938, 61.

⁸⁷ VANĚK 1970.

⁸⁸ Usuzuji podle záznamů v soupisech papežských desátků. V roce 1352 již platil desátky, které byly proti jiným kostelům nízké. K dřívější dataci by ukazovala jeho novorománská podoba při znovu-vystavění v 19. století.

RDP, 40.

⁸⁹ DUDEK 2005, 28, PODLAHA 1907, 204.

lodi a v závěru apsidy je kruhové okno s vpadlými šambránami, nad apsidou je na severní straně lodi malé obdélné okénko trojúhelníkovitě ukončené. Vrchní část věže se zvony je na západní, jižní a východní straně osvětlována obdélnými okny ukončenými obloukem rámovanými vpadlými ústupkovými šambránami. V západní zdi byl zbudován portál se stupňovitou, mírně profilovanou archivoltou. Druhý portál se nachází v jižním průčelí věže, je pravoúhlý ústupkový s obloukovou archivoltou vymežující prázdný tympanon, rámovaný a ukončený štítem se sedlovou stříškou. Kostel stojí na soklu. Východní a západní strana lodi je lemovaná lizénami, mezi nimiž je obloučkové podřímsí. Celá střecha je lemovaná profilovanou římsou. Na věži a na severním konci střechy lodi je kříž.⁹⁰

Roku 1931 proběhla oprava kostela za 13 918,60 Kč. Na přelomu 80. a 90. let 20. století byla provedena rekonstrukce.⁹¹ V roce 2002 byl kostel celkově rekonstruován.⁹²

3.2. Výzdoba lipanského kostela

Hlavní oltář byl do nového kostela věnován v roce 1887. Tumba pocházela z říčanského chrámu. Barokní tabernákl s anděly se původně nalézal v kostele v Nížebozích u Budyně nad Ohří, stejně jako obraz sv. Martina. Součástí oltáře byly i postranní branky. Oltářní obraz zobrazoval sv. Martina v biskupském rouchu žehnajícího liturgické náčiní. Již na počátku 20. století byl sešlý a jeho kvalita byla hodnocena nízko.⁹³

Protože v kostele, kde bylo v roce 1970 obnoveno sloužení mši sv., nebylo žádné vybavení, darovala Metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze dřevěnou oltářní mensu, která byla původně v soukromé kapli v kanovnickém domě č. p. 9 na Hradčanském náměstí, později však byla kaple zrušena a mensa byla odložena v uhelně.⁹⁴ V závěru presbytáře visí na stěně dřevořezba mrtvého těla Krista bez kříže. V závěru kostela na jižní stěně je pověšen obraz Ukřížování od Jaromíra Seidla z roku 1914. Po stranách vítězného oblouku jsou novodobé plastiky Nejsvětějšího Srdce Ježíšova na evangelijní straně a na epištolní Neposkvrněného srdce Panny Marie. Na východní stěně jsou dva

⁹⁰ DUDEK 2005, 28, LIER 1903a, 332, PODLAHA 1907, 204, POCHE 1978, 262, Popis 1938, 61.

⁹¹ Na poslední opravy upozorňuje text o historii kostela umístěný na stěně lodi kostela. Popis 1938, 61.

⁹² <http://www.kolovraty.cz/kolovraty/volby/113-kolovraty-po-roce-1989>, vyhledáno 10. 6. 2013.

⁹³ DUDEK 2005, 28, PODLAHA 1907, 204, Popis 1938, 61.

⁹⁴ VANĚK 1970.

obrazy z 20. století představující sv. Josefa s Ježíškem a sv. Annu s malou Pannou Marií.

3.3. Užití umění v lipanském kostele

V roce 1380 proběhla visitace říčanského děkanátu, do něhož patřily i Lipany. Během ní zaznamenal Pavel z Janovic, který ji prováděl, že lipanský kostel měl stříbrný kalich, dvě kasule s vybavením, dvě plátna, misál psaný starým písmem a agendu.⁹⁵

Do roku 1639 měl kostel nejméně tři zvony, které toho roku zabralo švédské vojsko na válečné účely třicetileté války.⁹⁶

Další zvony byly slity firmou Perner v Českých Budějovicích. Starší v roce 1887, druhý o dva roky později. Během světových válek byly zrekvírovány.⁹⁷

Obnovenému lipanskému chrámu věnovala v roce 1970 duchovní správa kostela sv. Benedikta na Hradčanech bílá a fialová paramenta, soupravu kališního prádla s dalšími dvěma purifikatorii, albu, humerál a cingulum a mosazný svícen. Lid daroval kříž na oltář.⁹⁸

⁹⁵ Protocollum visitationis, 292.

⁹⁶ DUDEK 2005, 28, PODLAHA 1907, 204.

⁹⁷ DUDEK 2005, 28, PODLAHA 1907, 204, Popis 1938, 61.

⁹⁸ VANĚK 1970.

4. Kostel sv. Václava v Jažlovicích

První zmínka o jažlovickém kostele je z roku 1352.⁹⁹ Chrám sv. Václava¹⁰⁰ stál ale již v první polovině 12. století. První byla postavena rotunda, k níž se později přistavěla obdélná loď.¹⁰¹ Nejprve vlastnila tvrz Jažlovice s vesnicí drobná šlechta, později byly připojeny k liechtensteinskému černokosteleckému panství. Majitelé jsou kolem roku 1396 Jan Tichava a bratři Roprecht a Bohuslav, v roce 1415 je vlastnil Mrakeš z Rohozova, ale už o dva roky později je získal Mikuláš¹⁰² a následujícího roku Zikmund ze Slivna.¹⁰³

Na konci 16. století je vlastníkem rod Branišovských z Branišova, od počátku století sedmnáctého (1601) Jakub Berbek rytíř z Kunvaldu.¹⁰⁴ Když zemřel, koupil Jažlovice roku 1614 Jan Bořivoj Kyšperský z Vřesovic, který je o tři roky později prodal Janu Skalskému z Dubu, čímž se staly součástí sluštického panství. Protože se Jan Skalský účastnil stavovského povstání, byly mu Jažlovice zkonfiskovány a v roce 1623 je získal Karel I. kníže z Liechtensteina a připojil k uhříněveskému panství, které patřilo pod Kostelec nad Černými lesy. Duchovní správu vykonával uhříněveský farář.¹⁰⁵ Od obnovení říčanské farnosti v roce 1707 patřily Jažlovice pod její správu.¹⁰⁶ V baroku byl kostel upraven.¹⁰⁷ Roku 1787 byla u jažlovického kostela zřízena lokálie, k níž patřil i otický kostel.¹⁰⁸ O rok později byla postavena budova lokálie. V roce 1789 získal první lokalista Laurus Terme¹⁰⁹ vybavení ze zrušených kostelů sv. Mikuláše v Podskalí a sv. Prokopa na Malé Straně.¹¹⁰

Roku 1854 byla prodloužena loď.¹¹¹ V roce 1856 byla obnovena farnost Jažlovice, která spravovala i otický kostel.¹¹² V roce 1929 proběhla oprava kostela.¹¹³

⁹⁹ RDP, 41.

¹⁰⁰ Viz pozn. 57.

¹⁰¹ CHEJN 1997, nepag., CHEJN 1998, nepag.

KROUPA 1998, 49, MERHAUTOVÁ, 138, POCHE 1977, 578, VÍT a kol.: 1996, 7.

¹⁰² LC VII, 246.

¹⁰³ LC VII, 249–250.

¹⁰⁴ MARAT 1899, 37.

¹⁰⁵ Bílek 1882, 514–515, KRÍŽOVÁ 2005, 16, PODLAHA 1907, 206, Popis 1938, 44, SEDLÁČEK 1998, 358, SCHALLER 1788, 344, SOMMER 1844, 172, VÍT 1996, 7.

¹⁰⁶ Popis 1938, 41, PODLAHA 1907, 150, 200, SOMMER 1844, 201.

¹⁰⁷ CHEJN 1997, nepag.

KROUPA 1998, 47, 48–49, MERHAUTOVÁ 1971, 138, PODLAHA 1907, 150, POCHE 1977, 578, VÍT 1996, 7.

¹⁰⁸ PODLAHA 1907, 150, SEDLÁČEK 1998, 358, SCHINDLER 1902, 221, SOMMER 1844, 201, VÍT 1996, 7.

¹⁰⁹ Ze zrušeného minoritského kláštera ve Stříbře.

PODLAHA 1907, 150.

¹¹⁰ SEDLÁČEK 1998, 358, PODLAHA 1907, 150, VÍT 1996, 7.

¹¹¹ CHEJN 1997, nepag.

Na přelomu let 1997 a 1998 byl proveden restaurátorský průzkum omítek a částečně i stavebně-historický průzkum.¹¹⁴ V roce 2006 proběhla celková obnova věže¹¹⁵ a o tři roky později byla opravena střecha lodi a sakristie.¹¹⁶

4.1. Architektura kostela sv. Václava

Základ kostela tvoří románská podkovitá rotunda z první poloviny 12. století [15, 16].¹¹⁷ Je zaklenutá stlačenou kupolí. Na severní a jižní straně byla osvětlována půlkruhovými okny, na ostění byly použity tesané pravoúhlé kvádríky. Později došlo k zazdění oken, dodnes jsou však viditelná na vnější straně zdi presbytáře. Zdivo rotundy bylo řádkové a skládalo se z různě velkých nahrubo otesaných pískovcových a opukových kvádrů s podříznutím ve spárách. Kvádry byly spojeny vápennou maltou a překryty vápennou omítkou.^{118, 119} Ve 13. století byla k rotundě přistavěna obdélná gotická loď.¹²⁰ Z rotundy se tak stal presbytář [15, 16, 17]. Zřejmě při této přestavbě

MERHAUTOVÁ 1971, 138, Památky 1970, 16, PODLAHA 1907, 150, POCHE 1977, 578, VÍT 1996, 7.

¹¹² SEDLÁČEK 1998, 358, SCHINDLER 1902, 221, PODLAHA 1907, 150, VÍT 1996, 7.

¹¹³ Kronika Jažlovic 1955, 51.

¹¹⁴ CHEJN 1997, nepag.

KROUPA 1998, 46–47, Výroční zpráva 1997, 42.

¹¹⁵ Ročenka 2006, 85, 95.

¹¹⁶ Ročenka 2009, 78.

¹¹⁷ Dataci určila A. Merhautová podle podobnosti drobných kvádríků se zdíve rotund v Kostelci u Křížků a Hradešíně, které byly postaveny v první čtvrtině 12. století. Její teorii potvrdil restaurátorský průzkum.

CHEJN 1997, nepag.,

MERHAUTOVÁ 1971, 138.

¹¹⁸ CHEJN 1997, nepag., CHEJN 1998, 1, 3, 4, 5, 6, PECHOVÁ 1998, nepag.

KROUPA 1998, 48, POCHE 1977, 578.

¹¹⁹ Na základě provedených sond během průzkumu zdíva v letech 1997–1998 bylo zjištěno, že kvádríkové zdivo ve východní části presbytáře (původní rotundy) je neporušené a nebyla nalezena ani žádná spára (kromě té, která vznikla při zazdění barokního portálu – viz níže), takže byla zpochybněna domněnka A. Merhautové, která předpokládala, že rotunda měla i apsidu, která byla při přístavbě lodi zbourána. Jednalo se buď o jednoduchou rotundu bez apsidy a spíše než o kostel lze mluvit o kapli, jak to ostatně uvádí A. Podlaha. P. Kroupa uvádí možnost, že byl postaven chrám s lodí a okrouhlý prostor presbytáře tvořil od počátku apsidu. Domnívá se, že by se mohlo jednat o loď kruhového půdorysu, která by ale vzhledem k velikosti presbytáře musela být dosti velká. M. Radová–Štiková soudila, že se jednalo o malý podélný kostel zakončený podkovitou apsidou. Osobně se přiklání spíše k Podlahově názoru o okrouhlé kapli, tedy rotundy bez apsidy, neboť velikost a význam Jažlovic i jejich majitelů by tomu odpovídaly, a nálezy spár mezi presbytářem a lodí by s tím také souhlasily (viz pozn. 127). Je ale také možné, že spáry po apsidě jen nebyly během průzkumu nalezeny, a jednalo se o klasickou rotundu s apsidou.

CHEJN 1998, 1.

KROUPA 1998, 48–49, MERHAUTOVÁ 1971, 138, PODLAHA 1907, 150, RADOVÁ–ŠTIKOVÁ 1983, 22–23.

¹²⁰ Soudí tak A. Merhautová podle stavební techniky použité na lodí kostela. Restaurátorský průzkum teorii potvrdil.

CHEJN 1997, nepag., CHEJN 1998, 1.

MERHAUTOVÁ 1971, 138.

bylo také prolomeno sanktuárium v jižní části presbytáře [18].¹²¹ V západní části presbytáře byl probourán monumentální půlkruhový vítězný oblouk.¹²² Jeho profil byl pravděpodobně určen pravoúhlým ústupkem.¹²³ Vnitřní líc oblouku byl složen z kamenných tesaných pravoúhlých kvádrů, ostění bylo kamenné.¹²⁴ Loď byla k rotundě přisazena na spáru.¹²⁵ V jižním zdivu byl zbudován portál. Později, pravděpodobně při barokní úpravě kostela, došlo k zazdění portálu. Dodnes je zachovaná dolní část pravoúhlé niky portálu. Loď byla postavena z různě velkých pískovcových kvádrů v řádkovém zdivu, kolem jižního portálu je zdivo opukové. Dodnes jsou patrné pískovcové kvádry na severní straně lodi, v interiéru na jižní [19], zachoval se i vnitřní líc východního zdiva na severní i jižní části a kvádry líce náběhu vítězného oblouku. Kvádry jsou, podobně jako v presbytáři, spojeny vápennou maltou a překryty vápennou omítkou.¹²⁶

V období vrcholné nebo pozdní gotiky došlo k dalším úpravám,¹²⁷ při nichž bylo zhotoveno jemně profilované půlválcové žebro s lemujícími rovnými ploškami po stranách.¹²⁸

¹²¹ Je však možné, že bylo vytvořeno později. Viz pozn. 129.

CHEJN 1997, nepag., CHEJN 1998, 6, 7, 8, 9, 10, 11.

KROUPA 1998, 49–50.

¹²² Části vítězného oblouku jsou dochovány nad klenbou v prostoru půdy. Podle provedeného měření usuzuje P. Kroupa, že se směrem vzhůru rozšiřoval.

CHEJN 1997, nepag., CHEJN 1998, 19, 20.

KROUPA 1998, 47–48.

¹²³ Do něhož byl při barokizaci vložen výklenek. Je ale možné, že profil byl jiný, případně i kamenný a byl v baroku zazděn během přestavby.

KROUPA 1998, 47–48.

¹²⁴ Bylo zachyceno sondou v jižní části východní zdi lodi, P. Kroupa předpokládá, že je zazděno v jádru východní zdi lodi, k čemuž došlo při barokizaci kostela.

KROUPA 1998, 47.

¹²⁵ Sondami byly objeveny spáry na jižní i severní stěně presbytáře vedle vítězného oblouku. Jižní spára je blíže vítěznému oblouku. Obě protilehlé části zdiva jsou nerovné. Při stavbě bylo pravděpodobně odlámáno zdivo rotundy. Byly také odebrány vzorky omítek v presbytáři, lodi a dva ze spár. Jejich analýza prokázala, že byly smíchány z místních hornin a minerálů a mají podobné složení. Vzorek omítky presbytáře byl podobný jednomu vzorku omítky spáry, kus omítky lodi se podobal více dalšímu vzorku omítky ze spáry.

CHEJN 1997, nepag., CHEJN 1998, 1, 6, 7, PECHOVÁ 1998, nepag.

KROUPA 1998, 48.

¹²⁶ CHEJN 1997, nepag., CHEJN 1998, 1, 12, PECHOVÁ 1998, nepag.

KROUPA 1998, 47, MERHAUTOVÁ 1971, 138, Památky 1970, 16, PODLAHA 1907, 150, POCHE 1977, 578, VÍT 1996, 7.

¹²⁷ Je možné, že až v této době byl vytvořen sanktuář nebo jen jeho kamenné ostění, případně bylo zhotoveno ostění portálu, případně okna.

KROUPA 1998, 49–50.

¹²⁸ Jehož fragment byl nalezen v jižním výklenku u vítězného oblouku a je uložen v lapidáriu Památkového ústavu středních Čech v Praze.

CHEJN 1998, 2.

KROUPA 1998, 49–50, 53, 54.

V 18. století byl chrám upraven. Zdivo presbytáře, původní rotundy, bylo částečně sníženo a znovu nastaveno o užší okrouhlou věž, která byla ukončena bání. Zřejmě během této přestavby byla zazděna románská okna a pod nimi byla probourána nová, podobného tvaru, půlkruhově ukončená. V jejím jižním zdivu byl probourán portál, jež lemovalo kamenné ostění. Později, snad při úpravě kostela v 19. století, došlo k zazdění tohoto portálu. Na východní straně, v ose presbytáře, byla postavena téměř čtvercová sakristie, která byla sklenuta valenou klenbou do traverz. Nově byla také snížena loď a zaklenuta valenou klenbou s lunetami. Byl změněn tvar oken na obdélná s půlkruhovým zakončením. Pravděpodobně byly na čelní straně vítězného oblouku¹²⁹ vytvořeny výklenky pro umístění soch a celý oblouk získal překrytím pozdně románské profilace novou podobu. V severní stěně presbytáře bylo zbudováno sanktuárium, později, zřejmě při další přestavbě v 19. století, bylo zazděno.¹³⁰ Nástavba věže byla postavena z lomového kamene, doplněného drobnými kvádríky¹³¹ a s místy vyplněnými cihlami.¹³²

Roku 1854 byla prodloužena loď. Nová část v klasicizujícím stylu má obdélný půdorys a je situována kolmo k západnímu konci obdélné lodi tak, že ji prodlužuje, ale zároveň je širší, takže ji po severní i jižní straně přesahuje. Přístavek je plochostropý. Kromě východní stěny, která přiléhá na zdivo lodi, je na každé straně jedno termální okno. V jižní zdi byl vytvořen pravoúhlý portál z červeného pískovce, v jehož horní části je obdélné okno. Na stavbu stěn přístavku byl použit kámen a střešní krytina. Celý kostel byl vymalován vápennou omítkou, nároží byla zdůrazněna rustikou.¹³³

V roce 1929 byl kostel opravován, byla udělána nová bání a kostel byl nově uvnitř i zvenku omítnut.¹³⁴ V roce 2006 byla uskutečněna celková obnova věže.¹³⁵ Roku 2009 byl obnoven střešní plášť lodi a sakristie i s krovem.¹³⁶

¹²⁹ Nebo ve zdivu, které původní románský oblouk překrylo. Viz pozn. 125.

KROUPA 1998, 47.

¹³⁰ KROUPA 1998, 49, 50.

¹³¹ A. Merhautová se domnívala, že drobné kvádríky pocházejí z ubouraného zdiva rotundy, což bylo restaurátorským průzkumem potvrzeno.

CHEJN 1997, nepag., CHEJN 1998, 17, 18.

MERHAUTOVÁ 1971, 138.

¹³² CHEJN 1997, nepag., CHEJN 1998, 2, 16, 19, 20.

MERHAUTOVÁ 1971, 138, KROUPA 1998, 47, 48–49, Památky 1970, 16, PODLAHA 1907, 150, POCHE 1977, 578, VÍT 1996, 7.

¹³³ CHEJN 1997, nepag., CHEJN 1998, 1, 2, 21.

MERHAUTOVÁ 1971, 138, Památky 1970, 16, PODLAHA 1907, 150, POCHE 1977, 578, VÍT 1996, 7, VRBA 1999, 9.

¹³⁴ Kronika Jazlovic, 51.

¹³⁵ Ročenka 2006, 85, 95.

¹³⁶ Ročenka 2009, 78.

4.2. Vyzdoba jažlovického kostela

Ve 14. nebo 15. století byla severní strana lodi vyzdobena nástěnnou malbou malovanou na dvouvrstvé omítce, další malby se nacházely v presbytáři. Kněžiště mělo barevnou úpravu omítek, dekorativní malby byly kolem sanktuária v jižním zdivu presbytáře i přímo na kamenech, na nichž byly monochromní červené geometrické malby připomínající diamantovou rustiku.¹³⁷ Na severní stěně lodi byla namalovaná pravděpodobně legenda o sv. Jiří [21].¹³⁸ Velká postava muže se zdviženou pravou rukou zřejmě představuje sv. Jiřího. Po pravé straně v horní části je patrně znázorněn drak v podobě krokodýla, pod ním je anděl s křížkem na hlavě. Všechny postavy se smějí. Monochromní malba hnědočervenou hlinkou na vápenném nátěru byla vytvořena technikou secco. Na přelomu let 1997 a 1998 byl proveden průzkum omítek, při němž došlo k nálezům maleb a následnému restaurování fresky na severní straně lodi, které bylo dokončeno v roce 1999. Restaurátorské práce provedl Jan Chejn.¹³⁹

Hlavní oltář z počátku 18. století byl přenesen ze zrušeného kostela sv. Mikuláše v Podskalí. Dřevěný oltář se skládá z menzy, tabernáku, predely, retabula s novějším obrazem v původním bohatě řezaném rámu a postranních branek s bustami zemských světců [22]. Tumbová menza je na čele zdobena zlacenou boltcovou kartuší s řezaným rámem. Na čele chrámkového tabernáku jsou zlacená dvířka s reliéfem krucifixu, po stranách jsou zlacené volutové pilastry, další kříž s Kristovým tělem je postaven na svatostánku. Po stranách tabernáku jsou křídla, na nichž jsou umístěni nazí andělíčci obracející se do chrámu a ukazující na oltářní obraz. Retabulum na soklové predelle je tvořeno rámem z bílých a růžových akantových rozvilin, svrchu je ukončeno profilovanou římsou s ozářeným křížem, pod nímž je kartuše s nápisem: „Sv. Václave, oroduj za nás“. Po stranách seděli nazí, hybní andělíčci s vlajícími rouchy, kteří se jednou rukou drželi římsy a druhou ukazovali před sebe. Bílé štafirované busty

¹³⁷ CHEJN 1997, nepag., CHEJN 1998, 1, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.

¹³⁸ Sv. Jiří se narodil ve 3. století v Kapadokii. Sloužil v římském vojsku v Libyi. U města Silena bylo jezero, v němž žil drak, který ohrožoval město jedovatým dechem. Obyvatelé mu dávali ovce, později, když došly, byli losováni synové a dcery. Poté co byli skoro všichni sežraní, byla vylosována královská dcera. Král pro ni velmi truchlil. Když byla u jezera, spatřil ji okolo jedoucí Jiří. Když se dozvěděl, co se stalo, slíbil, že ji ve jménu Kristově zachrání. Z jezera se vynořil drak, Jiří vsedl na koně, pokřižoval se a vážně draka poranil kopím. Pak řekl dívce, aby mu na krk hodila svůj pás, a drak za ní poslušně šel. Jiří ve městě oznámil, že ho poslal Kristus, aby je zbavil draka, a že když se dají pokřtít, draka zabije. Bylo pokřtěno několik tisíc lidí a Jiří zabil draka. Poučil je o křesťanství a odjel. Za Diokleciánova pronásledování byl v roce 305 v Lyddě-Diospolis mučen a sťat.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 174–175, VORAGINE 2012, 146–150.

¹³⁹ CHEJN 1997, nepag., CHEJN 1998, 2, 13, 14.

Výroční zpráva 1997, 42, VRBA 1999, 9.

zemských patronů, sv. Prokopa, Víta, Norberta, Vojtěcha, Václava a Jana Nepomuckého, umístěné na vrcholu postranních branek pocházejí také z počátku 18. století [23, 24]. Všichni mají u sebe pozlacené atributy. Sv. Prokop [23]¹⁴⁰ na levé straně oděn v kasuli má mitru a v levé ruce drží berlu, sv. Vít [23]¹⁴¹ s knížecí čapkou a pláštěm drží knihu a sv. Norbert [23]¹⁴² je zobrazen v kasuli s palliem, v levé ruce drží monstranci, pravou ukazuje k tabernáklu. Na pravé postranní brance je busta sv. Vojtěch [24]¹⁴³ s mitrou, v kasuli a s berlou v levici, sv. Václava [24] s knížecí čapkou, v plášti, který drží v pravé ruce praporec, a úplně napravo sv. Jana Nepomuckého [24]¹⁴⁴ s mozetou přes ramena a biretem na hlavě, který drží kříž, na němž spočívá jeho pohled. Pohledy i gesta jednotlivých světců jsou klidné, usebrané. Dveřní výplně branek byly zdobeny zlacenými řezbami, v horní části byla mušle a pod ní rokaje a akanty. Na vnějších stranách branek byly pilastry s andílčími hlavičkami ukončené volutovými hlavicemi. Plastické prvky oltáře jsou bílé štafirované, dekor je zlacený. S hlavním oltářem z Podskalí získal kostel i mřížky. Z téhož kostela

¹⁴⁰ Sv. Prokop se narodil v Chotouni kolem roku 970, stal se knězem, možná i břevnovským benediktinským mnichem. Po čase odešel k Sázavě a žil jako poustevník. Během lovu se s ním setkal kníže Oldřich, který v roce 1032 založil v Sázavě benediktinský klášter se staroslověnskou liturgií a Prokop se v něm stal opatem. Zemřel v roce 1053.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 335–336.

¹⁴¹ Sv. Vít se narodil kolem roku 297 na Sicílii. Byl veden chůvou a jejím manželem ke křesťanství, kvůli kterému uprchli před otcem do Lucany. Zde byli v době Diokleciánova pronásledování objeveni, vhozeni do kotle s vroucím olejem, z něhož vyšli nezranění, pak byli předhozeni lvu, který si však lehl Vítovi k nohám. Nakonec byli umučeni. Sv. Vít zemřel v dětském věku. Patří mezi čtrnáct svatých pomocníků.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 295–296.

¹⁴² Sv. Norbert se narodil roku 1082 v Xanten. Byl podjáhнем, ale věnoval se spíše dvorskému životu. Jednou na cestě před ním uhodil blesk, což způsobilo jeho duchovní obrácení, byl vysvěcen na kněze, stal se kazatelem. Kvůli nemoci se usadil v Prémontré, kde založil klášter. Založil rád premonstrátů, který se řídí řeholí sv. Augustina. Brzy byl jmenován magdeburským arcibiskupem. Zemřel v Magdeburku roku 1134. V roce 1627 byly přeneseny jeho ostatky do strahovského kláštera v Praze.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 277–278.

¹⁴³ Sv. Vojtěch se narodil v Libici kolem roku 956 do knížecí rodiny. Byl vzdělán v Magdeburku. V roce 982 byl zvolen druhým pražským biskupem. Snažil se o odstranění pohanských zvyklostí, protože ale šlechta, kníže a část kněží byli proti němu a nedbali o nápravu, odjel do Říma, aby složil svůj úřad. Vstoupil do benediktinského řádu a žil v klášteře sv. Bonifáce a Alexia na Aventinu. Kvůli neutišené situaci bylo vysláno poselstvo z Čech a Vojtěch se vrátil. V roce 993 založil první mužský klášter na Břevnově. Opět se snažil o reformu církve, ale když se lid nepolepšil, odešel do Říma. Nakonec se vydal na misijní cestu do Pruska, kde byl v roce 997 zabit.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 170–174.

¹⁴⁴ Sv. Jan Nepomucký se narodil kolem roku 1345 v Pomuku. Studoval práva v Padově, stal se generálním vikářem za arcibiskupa Jana z Jenštejna, s nímž měl spory král Václav IV. kvůli hájení církevních práv. Král chtěl omezit Jenštejnovu moc zřízením nového biskupství místo kladrubského kláštera, kde zemřel opat. Mniši si však zvolili nového a Jan z Pomuku tuto volbu potvrdil. Byl s dalšími dvěma duchovními zatčen a mučen, Jan nakonec mučení podlehl a jeho tělo bylo hozeno do Vltavy (1393).

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 227–230.

obdržely Jažlovice také obrazy sv. Rozálie,¹⁴⁵ sv. Jana a sv. Barbory¹⁴⁶ a dřevěný krucifix.¹⁴⁷ Z malostranského kostela dostaly boční rokokový oltář sv. Kříže se dvěma anděly.¹⁴⁸

Na stěnách jsou pověšeny dva oválné obrazy v barokních rozvilinových rámech, které tvořily pandány. Jde o výjev Zvěstování Panně Marii z 20. až 30. let 18. století [25, 26]. Na jednom obrazu je archanděl Gabriel, na druhém byla zobrazena Panna Maria.¹⁴⁹ Gabriel se světlými kudrnatými vlasy je oděn do zlatého šatu s bílým rubem, který mu sklouzává, na prsou ho má sepnut ozdobnou sponou, z níž vede šňůrka přes pravé rameno. Dívá se před sebe na Marii, s mírně skloněnou hlavou. Pravou ruku má pozvednutou se vztyčeným ukazováčkem, v levé drží lilii. Nad hlavou je ozářená postava trůnícího Boha Otce ve světlém šatě a zlatém rouchu, který je otočen směrem k Marii a pravicí posílá Ducha sv., který je na druhém obraze. Levou rukou drží sféru opřenou o levé stehno [25]. Panna Maria s hnědými vlasy, přes něž má částečně závoj, je oděna do červeného šatu a modrého pláště. Sklání se nad knihou, pravou rukou si ukazuje zřejmě na slova v knize, která leží na pulpitu před ní, levou má položenu na srdci. Nad její hlavou je ozářený Duch sv. v podobě letící holubice [26]. Malby jsou tenebristické, světlé postavy vystupují z tmavého červenohnědého pozadí. Scénu osvětlují vždy dva zdroje světla. Jeden zepředu osvětluje postavu, druhý vychází z Boha Otce a Ducha sv. Temnosvitná malba s postavami modelovanými světlem je ovlivněná Michaelem Václavem Halbaxem. Obrazy byly v řezaných zlacených rámech z akantových rozvilin, na vrcholu byla mušle. V současnosti jsou z důvodu rozpadu rámu napadených červotočem v nových obdélných rámech.¹⁵⁰

Oltářní obraz patrona kostela sv. Václava byl namalován roku 1855 Janem Umlaufem a vsazen do barokního rámu, který byl součástí retabula hlavního oltáře [22]. Uprostřed stojí sv. Václav ve zbroji s hermelínovým pláštěm, pravou ruku má na hrudi,

¹⁴⁵ Sv. Rozálie se narodila kolem roku 1100 na Sicílii do hraběcí rodiny. Žila jako poustevnice na Monte Pellegrinu, kde kolem roku 1160 zemřela. V roce 1624 byly její ostatky přeneseny do dómu v Palermu a skončila morová epidemie.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 361–362.

¹⁴⁶ Sv. Barbora se narodila ve 3. století zámožné rodině v Nikomedii. Stala se křesťanskou, když byl otec na cestách, nechala ve stavěné věži probourat tři okna jako symbol Nejsvětější Trojice. Otec ji chtěl bít, nakonec ji dovlékl před místodržitele. V roce 306 byla mučena a sřata vlastním otcem, který za to byl usmrčen bleskem.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 626–627.

¹⁴⁷ Evidenční list 4897.

Památky 1970, 16, PODLAHA 1907, 150-151, POCHE 1977, 578, VÍT 1996, 7.

¹⁴⁸ PODLAHA 1907, 151.

¹⁴⁹ Srov. Lk 1, 26–38.

¹⁵⁰ Evidenční list 4898, Evidenční list 4899.

PODLAHA 1907, 151, POCHE 1977, 578.

levou drží praporec a štít s orlicí. Nad ním jsou dva andělé, jeden v růžovém a druhý v modrém rouchu, kteří ho oslavují. Anděl vlevo drží palmovou ratolest. Na pozadí je krajina s Karlovým mostem přes řeku, na obzoru je Praha.¹⁵¹ V 19. století byly zhotoveny dva boční oltáře umístěné po stranách lodi – P. Marie a sv. Josefa. Byly jednoduché, portálové se segmentovým frontonem neseným štíhlými sloupkami s korintskými hlavicemi. Na mariánském oltáři byla socha Panny Marie, nyní je zřejmě tato socha ve vítězném oblouku, na druhé straně je křucifix. Panna Maria je zobrazena podle zjevení z 18. 7. 1830 v Paříži, kde se zjevila jako Panna Maria počatá bez prvotního hříchu v bílém šatě a modrém plášti s bílým závojem a korunou na hlavě. Stojí na sféře a šlape na stočeného hada. Za sférou je srpek měsíce. Má rozpřážené ruce a dívá se nad sebe. Na druhém bočním oltáři byl obraz sv. Josefa držícího Ježíška a lilii od Jana Umlaufa z roku 1886. Obraz je nyní před kručtou v patře schodiště. Na tabernáklu byla postavena kopie Pražského Jezulátka,¹⁵² které je nyní umístěno na evangelijní straně lodi před vítězným obloukem.¹⁵³ Z 19. století pochází také reliéf Mater Dolorosa, který je zarámovaný na zlatém pozadí, na tabulce pod výjevem je výše zmíněný název. Reliéf zobrazuje polopostavu Panny Marie v modrém plášti se zeleným rubem s hvězdou na rameni, červeném šatu a bílém spodním rouchu. Maria tiskne s bolestným výrazem k pravé tváři tvář mrtvého Krista. Rukama drží jeho hlavu, na hřbetu levé ruky má křížek. Na Kristově čele, pravém rameni a v ráně na boku jsou kapky krve. Rána je ozářena. Reliéf je umístěn ve výklenku jižní stěny lodi. Na stěnách přístavby je obrazová křížová cesta z 20. století.

4.3. Užití umění v jažlovickém kostele

Z vybavení pozdně románského chrámu ze 13. století se dochovala kamenná křtitelnice umístěná v jihovýchodním rohu lodi [20]. Jde o jednoduchou křtitelnici tvořenou kruhovou mísou na kónickém podstavci, který se směrem dolů zužuje. Je vytesána z kamene a není nijak zdobena.¹⁵⁴

¹⁵¹ Evidenční list 4897.

PODLAHA 1907, 150–151, POCHE 1977, 578, VÍT 1996, 7.

¹⁵² Sošku Pražského Jezulátka věnovala podle legendy sv. Terezie z Avily Isabelle Mnriquez de Lara, která ji předala své dceři Marii a ta jí dala dceři Polyxeně. Polyxena z Lobkowicz ji věnovala v roce 1628 klášteru karmelitánů při kostele Panny Marie Vítězné na Malé Straně v Praze.

ROYT 2007, 96.

¹⁵³ PODLAHA 1907, 151, POCHE 1977, 578.

¹⁵⁴ KROUPA 1998, 52.

Roku 1380 bylo při vizitaci sepsáno liturgické náčiní v majetku kostela. V chrámu se nacházel stříbrný kalich s pozlaceným nodem, jeden sváteční a dva všední ornáty, špatně svázaný misál, žaltář a starý, špatně svázaný matutiónál.¹⁵⁵ V druhé polovině 15. století byl pořízen zvon.¹⁵⁶ Je upevněn na dřevěné hlavě s vyrytým letopočtem 1525. U koruny je v pásu dokola latinský nápis, jehož překlad zní: „Milost Sv. Ducha budiž s námi. Amen. Sv. Maria, sv. Doroto, oroduj za nás“. Mezi slovy jsou křížky [27].¹⁵⁷

Z doby kolem roku 1700 pochází lavice z tvrdého dřeva s čely s bohatě vyřezávanými akantovými rozvilinami a stylizovanými květy [19]. Do Jažlovic byly získány v roce 1789 ze zrušeného malostranského kostela sv. Prokopa.¹⁵⁸ Z něj obdržel jažlovický kostel také kazatelnu, která byla upravena v 19. století, dva zvony a skříň do sakristie.¹⁵⁹ Kazatelna už v kostele není a zvony byly zřejmě zrekvírovány během světových válek. Ze zrušeného kostela sv. Mikuláše v Podskalí získal chrám roku 1789 varhany. Jsou skříňové, trojdílné. V horní části je pozlacený rozvilinový dekor. Z počátku 18. století pochází čtyři cínové svícny. Dva svícny na třech nohách z koulí s ptačími drápy mají trojboký sokl zdobený plastickým akantovým dekorem a andílčí hlavou, uprostřed je srdce. Hrany jsou zdůrazněny dráčky. Na vrchu balustrového dřívku je hlubší miska se širokým okrajem.¹⁶⁰ Další dva stojí na třech nohách ve tvaru koulí s ptačími drápy. Na nich je trojboký sokl zdobený okřídlenými andílčími hlavičkami lemovanými akantem. Jeho hrany jsou dekorovány stylizovanými draky. Dřív je členěn nody oddělenými prstenci. Miska je hlubší s vytaženým okrajem.¹⁶¹ V roce 1745 zhotovil F. Lucius Ruth pozlacený stříbrný kalich s kruhovou nohou s profilovaným okrajem, kterou zdobí dekorované kvadriloby. Dřív má nodus v podobě houslí. Zvonovitá kupa je do tří čtvrtin zdobena volutovými kartušemi s květinovým dekorem a hvězdicemi, je na ní zaznamenáno také jméno autora.¹⁶² V zadní části lodi je trojdílná barokní zpovědnice.

¹⁵⁵ Protocollum visitationis, 301.

¹⁵⁶ Průměr 57 cm.

Evidenční list 4904.

¹⁵⁷ Evidenční list 4904.

PODLAHA 1907, 151.

¹⁵⁸ Evidenční list 4900.

PODLAHA 1907, 151, POCHE 1977, 578.

¹⁵⁹ PODLAHA 1907, 150–151, POCHE 1977, 578.

¹⁶⁰ Evidenční list 4901.

¹⁶¹ Evidenční list 4902.

¹⁶² Evidenční list 4903.

V roce 1889 byl Josefem Diepoldem slit zvon Václav. Nesl nápis: „Ulil Jos. Diepold v Praze 1889. Svatý Václave, oroduj za nás“.¹⁶³ Také tento zvon byl zřejmě zrekvírován.

Novodobý obětní stůl a ambo jsou dřevěné, zdobené řezbami. Obvod mensy zdobí reliéfy scén ze života sv. Václava (sv. Ludmila přijímá sv. Václava a vyučuje ho, sv. Václav přijímá hold, sv. Václav sklízí hrozny vína, sv. Václav peče hostie, sv. Václav přisluhuje při mši sv., sv. Václav rozdává chléb chudým, setkání s Raclavem Zlitským, Jindřich ptáčník dává sv. Václavu ostatky sv. Víta, rytířský turnaj, sv. Václav vykupuje otroky, stavba rotundy sv. Víta, sv. Václav porovnává plány a postavenou rotundu sv. Víta, zavraždění sv. Václava, pohřeb sv. Václava, zemští patroni, sv. Vojtěch, Cyril a Metoděj,¹⁶⁴ ct. Ivan,¹⁶⁵ sv. Prokop, bl. Hroznata¹⁶⁶ a sv. Norbert, kolem sv. Václava s bazilikou sv. Václava ve Staré Boleslavi a katedrálou sv. Víta v Praze). Na čele amba je reliéf čtoucího muže, jehož poslouchají další postavy, na stěně je krucifix, po stranách vedle výjevu jsou pod obdélnými rustikovanými poli slova: „JÁ VŠAK VÁM PRAVÍM: MILUJTE SVÉ NEPŘÁTELE A MODLETE SE ZA TY, KDO VÁS PRONÁSLEDUJÍ“.¹⁶⁷ Po stranách jsou reliéfy vinné révy a na vnitřní straně se s prázdnými vpadlými kruhovými poli střídají reliéfy symbolů evangelistů (okřídlená hlava anděla, hlava lva, hlava býka a orel).¹⁶⁸

¹⁶³ PODLAHA 1907, 151.

¹⁶⁴ Sv. Cyril (Konstantin) a Metoděj byli solunští bratři narození v 9. století. Sv. Metoděj byl správcem v Makedonii, který odešel do kláštera sv. Basila na Olympu, jeho mladší bratr vyučoval filosofii v Konstantinopoli a nakonec odešel za svým bratrem. Společně před svou cestou na Moravu v roce 863, byli na misiích u Černého moře, kde našli ostatky sv. Klimenta. Sv. Konstantin vytvořil písmo hlaholici, přeložil část Nového zákona a liturgické texty do slovanského jazyka, v němž také sloužili mše sv. podle východního ritu. Když v Římě hájili bohoslužby ve staroslověnětině, sv. Konstantin vstoupil do kláštera sv. Klimenta, přijal jméno Cyril a brzy zemřel (869). Sv. Metoděj byl vysvěcen na biskupa a byl jmenován arcibiskupem panonsko-moravským. Na zpáteční cestě byl zajat a později se musel jít ještě jednou hájit do Říma. Po svém duchovním působení zemřel na Moravě v roce 885.

FLORENTOVÁ 1994, 112–113.

¹⁶⁵ Ct. Ivan žil jako poustevník v 2. polovině 9. století v povodí Berounky. Setkal se knížetem Bořivojem a sv. Ludmilou, před smrtí ho zaopatřil kněz Pavel. Později vznikl u jeho hrobu klášter a konaly se k němu poutě.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 316.

¹⁶⁶ Bl. Hroznata se narodil kolem roku 1170 v Hroznětíně do šlechtické rodiny. Založil klášter v Teplé, do nějž po smrti své rodiny vstoupil. V roce 1217 byl na cestě zajat loupežnými rytíři a uvržen do žaláře, kde zemřel.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 356–357.

¹⁶⁷ Srov. Mt 5, 44.

¹⁶⁸ Symboly evangelistů vycházejí ze začátků jejich evangelií. Matouš začíná rodokmenem Ježíše Krista, a proto je jeho symbolem okřídlená lidská postava, Marek má na počátku kázání Jana Křtitele na poušti, a tak ho symbolizuje lev jako pouštní zvíře, Lukáš začíná Zachariášovou obětí v chrámu, takže jeho symbolem je býk jako obětní zvíře, Jan povznáší svým evangeliem ducha k nebi, a tak má za symbol orla.

5. Kostel sv. Mikuláše v Oticích

První zpráva o otickém chrámu je zaznamenána roku 1352.¹⁶⁹ Kostel sv. Mikuláše¹⁷⁰ byl postaven zřejmě v první polovině 14. století.¹⁷¹ Podací právo měl k roku 1359 Ješek z Řičan,¹⁷² o dvacet let později Oldřich Vlach z Nechanic,¹⁷³ k roku 1399 Jimram¹⁷⁴ a mezi lety 1414–1417 Diviš z Řičan.¹⁷⁵ Husitskými válkami zanikla farnost a kostel byl spravován utrakvistickými duchovními, následně luterskými.¹⁷⁶ K roku 1491 byl majitelem Otic Mikuláš Trčka z Lípy.¹⁷⁷

Kolem roku 1565 koupil Otice Jan rytíř Vostrovec z Kralovic a připojil je ke statku Kuří. Roku 1577 byly s celým statkem prodány Jaroslavu Smiřickému ze Smiřic a připojeny k Řičanům.¹⁷⁸ Smiřickým byly pro účast na stavovském odboji zkonfiskovány v roce 1621, na základě příbuznosti je získal Albrecht z Waldsteina, který je o dva roky později prodal Karlu I. knížeti z Liechtensteina.¹⁷⁹ V roce 1624 byly Otice připojeny k uhříněveské farnosti, po obnovení říčanské v roce 1707 k Řičanům.¹⁸⁰ Kostel byl také barokně upraven.¹⁸¹ Marie Terezie Savojská nechala roku 1758 zřídit donaci 5 478 zlatých pro kostely uhříněveského panství. Kostelu v Oticích bylo přiděleno 400 zlatých.¹⁸² O rok později dala slít pro otický chrám zvon.¹⁸³ Zřízením jažlovické lokálie roku 1787 se chrám sv. Mikuláše stal jejím filiálním kostelem.¹⁸⁴

Další zvon byl slit v roce 1837. Už o tři roky později byl ukraden a rozbit. Následně došlo k jeho novému slití.¹⁸⁵ V roce 1856 byla jažlovická lokálie povýšena na farnost, která nadále spravovala i otický kostel.¹⁸⁶ V roce 1882 byl již jednou přelitý zvon přelit

¹⁶⁹ RDP, 40.

¹⁷⁰ Sv. Mikuláš se narodil kolem roku 280 v Patrasu. Stal se biskupem v Myře. Při pronásledování křesťanů byl zajat. Vystoupil na nicejském koncilu roku 325. Podle legendy hodil oknem tři zlaté legendy třem dívkám, které jejich otec poslal do veřejného domu, aby si vydělaly na věno. Zemřel kolem roku 345.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 629–631.

¹⁷¹ LIER 1903a, 336, PODLAHA 1907, 151, Popis 1938, 41.

¹⁷² LC I/1, 83.

¹⁷³ LC III–IV, 111.

¹⁷⁴ LC VI, 13.

¹⁷⁵ LC VII, 123, 238.

¹⁷⁶ PODLAHA 1907, 150, 206.

¹⁷⁷ HONC 1997a, 58.

¹⁷⁸ HONC 1997b, 96.

¹⁷⁹ BÍLEK 1882, 527, 541–549.

¹⁸⁰ PODLAHA 1907, 200, 206, SOMMER 1844, 201.

¹⁸¹ PODLAHA 1907, 152, POCHE 1978, 563.

¹⁸² HONCOVÁ 1997, 203.

¹⁸³ PODLAHA 1907, 152.

¹⁸⁴ SOMMER 1844, 201.

¹⁸⁵ PODLAHA 1907, 152.

¹⁸⁶ SEDLÁČEK 1998, 358, SCHINDLER 1902, 221, PODLAHA 1907, 150, VÍT 1996, 7.

znovu.¹⁸⁷ Ve druhé polovině 19. století věnovali rytíři Mayersbachové chrámu rokokový oltář.¹⁸⁸ Nový oltářní obraz byl namalován Eduardem Weissem v roce 1894.¹⁸⁹

V nedávné době byl kostel několikrát vykraden. V roce 2008 došlo k opravě střechy.¹⁹⁰

5.1. Architektura kostela sv. Mikuláše

Raně gotický kostel byl postaven pravděpodobně v první polovině 14. století.¹⁹¹ Malý, prostý, hmotný, jednolodní chrám je tvořen obdélnou lodí a čtvercovým, vně odlišeným presbytářem [28]. Presbytář i loď byly zastřešeny sedlovou střechou o různé výšce. Presbytář měl jednu okenní osu, další okno bylo proraženo ve východní stěně. Okna byla úzká, poměrně vysoká, ukončená lomeným obloukem. Během barokní přestavby bylo okno v severní a východní zdi presbytáře zazděno. Loď má jednu okenní osu, tvar oken je změněn barokní úpravou. Pod jižním oknem byl zbudován lomený portál s profilovaným ostěním, při barokní přestavbě došlo k jeho zazdění. Nižší a užší presbytář byl zaklenut křížovou žebrovou klenbou s kruhovým svorníkem uprostřed [29]. Žebra jsou klínová s jehlancovými konzolami, podobně jako v presbytáři kunického kostela, kde je i stejný svorník [67], v Oticích však není zdobený. Od lodi byl oddělen lomeným vítězným obloukem, který je směrem do lodi profilovaný. Loď byla zřejmě plochostropá, kruchta byla sklenuta valenou klenbou. V jižní zdi presbytáře bylo vytvořeno půlkruhově klenuté sedile a malý čtverhranný výklenek, patrně sanktuárium. Stejně sedile a sanktuárium se nachází v jižní zdi presbytáře kostela v Kunicích.¹⁹²

Při barokní přestavbě byla k severní straně presbytáře a východní stěně lodi přistavena sakristie na čtvercovém půdorysu, uzavřená valbovou střechou, na západní a jižní straně přiléhá ke stěně kostela. V západním průčelí byla postavena hranolová věž se stanovou střechou s cibulovitým ukončením s makovicí s křížem na vrcholu [28]. Pod střechami byla udělána profilovaná římsa. Došlo také k prolomení nových oken a změně tvaru starých. Okna jsou obdélná, ukončená plným obloukem, rámovaná jednoduchými šambránami s hlavním klenákem a dvěma postranními. Loď má

¹⁸⁷ PODLAHA 1907, 152.

¹⁸⁸ PODLAHA 1907, 152.

¹⁸⁹ PODLAHA 1907, 152, POCHE 1978, 563.

¹⁹⁰ Ročenka 2008 85.

¹⁹¹ LIER 1903a, 336, PODLAHA 1907, 151, Popis 1938, 41.

¹⁹² PODLAHA 1907, 151.

na severní a jižní straně po jednom okně v ose, presbytář kromě lomeného okna ve východním závěru okno na jižní straně, věž po jednom oknu na severní, západní a jižní straně ve zvonici, další okno bylo prolomeno v průčelí věže do kůru. Sakristie je z východní strany osvětlována obdélným oknem. Gotické okno na severní straně presbytáře bylo během přístavby sakristie zazděno stejně jako okno ve východní zdi a gotický portál v jižní zdi, který byl uvnitř ukončen segmentem. Nový portál byl prolomen v západní zdi věže. Je pravoúhlý s jednoduchou šambránou na soklu. Samostatný jednoduchý, nezdobený vchod má sakristie na západní straně. Kostel je bíle omítnut, šambrány jsou červenohnědé. Sakristie i podvěží byly sklenuty valenou klenbou, pravděpodobně byla zaklenuta i loď valenou klenbou s výsečemi nad okny.¹⁹³ Ve věži byl zbudován kůr, k němuž bylo postaveno schodiště v jižní zdi věže, která má v těchto místech půlválcový přístavek. Do lodi se otvírá segmentově ukončeným průhledem.¹⁹⁴

V roce 2008 proběhla celková obnova krovu a střešního pláště.¹⁹⁵

5.2. Výzdoba otického kostela

Renesančně-barokní hlavní oltář z doby kolem roku 1700 pochází zřejmě také jako jažlovický z některého zrušeného kostela. Portálový oltář se skládá z tumbové menzy, nízkého tabernáku s volutami po stranách, zdobeného řezbami, predelly a retabula tvořeného rámem s obrazem [29]. Retabulum s prolomeným trojúhelníkovým frontonem neseným dvěma sloupky s listovými hlavicemi je po stranách zdoben řezbou akantových rozvilin a na vrcholu řezbovým kartušovým rámem akantových rozvilin, v němž je malba Ducha sv. Na římsě frontonu je řezba. Pod ní je obraz patrona kostela namalovaný na konci 19. století. Na oltáři byly také rokokové mešní tabulky. Na tabernáku je křucifix z 19. století.¹⁹⁶

Rytíři Mayersbachové věnovali ve druhé polovině 19. století kostelu malý domácí rokokový oltář [31]. Byl umístěn na boční menze na epištolní straně. Rokajová oltářník se skládal z predely, v jejím středu byl v kartuši medailon s malbou světce. Po stranách klečely v modlící se postavy. Jedna měla sepnuté ruce a její pohled směřoval doprava, druhá měla ruce zkřížené na prsou a dívala se doleva. Obě měly pozvednuté pravé

¹⁹³ Loď byla pravděpodobně zaklenuta až při barokních úpravách stejně jako v sousedních Jažlovicích.

¹⁹⁴ POCHE 1978, 563.

¹⁹⁵ Ročenka 2008, 85.

¹⁹⁶ PODLAHA 1907, 152, POCHE 1978, 563.

koleno a byly oděny do dlouhého zřaseného roucha, přes který měly krátký svrchní zlacený plášť. Na ní bylo retabulum se schránkou s ostatky a soškami. Schránka byla prosklená, v horní části byla mušle. Uvnitř byly umístěny tři malé relikviáře monstrancového typu, z nichž prostřední byl největší. V relikviářích byly ostatky sv. Kříže. Kolem schránky byl řezbový rokajový rám, nahoře po stranách byli sošky andělíčků. Na vrcholu byla postava Boha Otce na sféře, který držel na klíně diagonálně umístěné tělo mrtvého Krista s dlouhými štíhlými rukama a nohama. Po stranách rámu stály sošky. Vlevo byla sv. Helena oděna do spodního zřaseného šatu sepnutého páskem, přes něj měla plášť sepnutý u krku, který u boků vytvářel miskovité záhyby. Na hlavě měla korunu, v pravé ruce držela vysoký zlacený kříž. Celým tělem byla otočena ke schránce s ostatky, k níž se dívala a ukazovala levou rukou. Na druhé straně byla umístěna soška sv. Vincence Ferrerského oděného do dominikánského hábitu, měl pozvedlé ruce a díval se k nohám, u nichž ležel mrtvý, kterého křísil.¹⁹⁷ V roce 1995 byl oltář ukraden a zbyla po něm pouze třístupňová predela, na níž byla do výklenku ve zdi umístěna soška Panny Marie Lurdské.

Obraz na hlavním oltáři byl namalován Eduardem Weissem roku 1894. Představuje sv. Mikuláše [29]. Světec v červeném ornátu s palliem, mitrou na hlavě ozářenou svatozáří a berlou v levé ruce se sklání ke dvěma dětem, které k němu natahují ruce, a dává jim zlaté jablko. Výjev je umístěn v krajině.¹⁹⁸ Na bočním oltáři na evangelijní straně lodi u vítězného oblouku je reprodukce obrazu Panny Marie.

Zřejmě na počátku 20. století vznikla dřevořezba Sv. Anežka odkládá královské roucha, která byla umístěna v dřevěném výklenku v nice jižního zdiva lodi. Znázornění námětu vychází patrně ze stejnojmenného obrazu v Týnském chrámu od Alberta de Rohdena a Ludvíka Seitze. Původně byla v kostele v Jazlovicích. Ve 20. století byla zakoupena pozlacená dřevořezba anděla, sádrová busta Panny Marie a Krista a sádrové andělčí hlavičky.¹⁹⁹

¹⁹⁷ PODLAHA 1907, 152.

¹⁹⁸ PODLAHA 1907, 152, POCHE 1978, 563.

¹⁹⁹ Inventární soupis Otice 2007, 1, 2.

5.3. Užité umění v otickém kostele

Podle visitační zprávy z roku 1380 byly v otickém kostele dva stříbrné kalichy s pozlaceným nodem, dva ornáty s vybavením, jeden misál, další misál na zvláštní mše, starý, špatně svázaný matutionál, žaltář a graduál, které byly také špatně svázané.²⁰⁰

Zřejmě stejně jako do jažlovického kostela byly i do otického kostela pořízeny z některého zrušeného kostela lavice. Řezané lavice s akantovou výzdobou a řezbami květů byly zhotoveny kolem roku 1700 [30].²⁰¹

V roce 1759 byl slit zvon, který zaplatila Marie Terezie vévodkyně Savojská [32]. Má šestiramennou korunu, čepec zdobený linkou, pod níž je široký pás akantových rozvilin. Plášť má na jedné straně text upomínající na pořízení zvonu, druhá strana je zdobena reliéfy světců. Nápis zní:

KE CTI A CHWALE BOZI. NEGSWIETIEGSSI
PANNY MARIAE. SW: MIKULASSE PRZELITEG.
NAKLADEM G. W. WEGWOD: OSWIC: PANI PANI
MAR: THER: WEGWOD: ZE SAVOY ZA CZASV
DIEKAZA W RZICZAN: A ARCIBISKVP: VIC: FOR:
WELEB: P.WACSL: KORZIL. PANSTWI AVRZIN:
RZIDITELE V ROZ: P. IANA MART: IERZABEK
DUCHODNIHO P. CARLA HRDLICZKA.
I: C: L: ROKV. 1: 7: 5: 9:

Uprostřed v textu je reliéf kříže s mrtvým tělem Krista, nad nímž je tabulka s nápisem INRI. Na druhé straně jsou reliéfy dvou postav – Panny Marie a sv. Mikuláše. Panna Maria je zobrazena jako Immaculata, oděna do zřaseného roucha stojí na sféře a šlapající hadu na hlavu. Sv. Mikuláš je oděn do kleriky, rochetu a pluviálu. Oděv je mírně zřasen. Na krku má pektorál, na hlavě mitru. V levé ruce drží berlu, v pravé má velký kříž. Pod nápisem a postavami jsou dvě linky.²⁰²

Roku 1837 byl přelit další zvon, který však o tři roky později byl ukraden a nalezen roztlučený u bývalého vojáka u Nové Hospody. Byl tedy znovu slit, ale pukl. V roce 1882 byl znovu přelit v Praze Josefem Diepoldtem a byl opatřen nápisem: „Ke cti

²⁰⁰ Protocollum visitationis, 300.

²⁰¹ LIER 1903a, 336, POCHE 1978, 563.

²⁰² PODLAHA 1907, 152.

sv. Mikuláše přelil Jos. Diepoldt v Praze 1882²⁰³. Během světových válek byl zrekvírován.

Na kůr byly umístěny malé varhany od Karla Schiffnera z druhé poloviny 19. století. Skříň je rozdělena na tři části, které jsou odděleny pilastry. Prostřední díl je zakončen profilovaným obloukem, krajní rovně.

Ve 20. století se pořídil dřevěný obětní stůl a ambo. V podvěží se nachází kropenka z leštěného mramoru.

²⁰³ PODLAHA 1907, 152.

6. Kostel sv. Bartoloměje v Popovičkách

Kostel sv. Bartoloměje²⁰⁴ v Popovičkách, které jsou zřejmě kněžského založení,²⁰⁵ je s jistotou zaznamenán od roku 1369.²⁰⁶ Byl postaven snad již v první polovině 14. století.^{207, 208} V letech 1373–1429 vlastnilo Popovičky pražské arcijáhenství.²⁰⁹ Během husitských válek farnost zanikla.^{210, 211} Popovičky se pak staly součástí statků nejvyššího purkrabství.²¹²

V letech 1688–1694 vedl duchovní správu Jan Václav Olomoucký, farář kostela Matky Boží před Týnem a kanovník staroboleslavský. Roku 1695 byla svěřena správa Rudolfem Vratislavem hrabětem ze Sternberga, nejvyšším purkrabím, františkánům z kláštera u Panny Marie Sněžné na Novém Městě pražském. Poté ji převzali faráři z kostela Stětí sv. Jana Křtitele v Hostivaři. V letech 1702–1705 působil v Popovičkách arcibiskupský misionář Václav Balaban, který zde byl poté dosazen jako administrátor, musel však pro nedostatek obživy odejít. Na jeho místo byl dosazen roku 1708 jirčanský farář a od roku 1711 vedli správu hostivařští faráři. V roce 1715 byl dosazen samostatný administrátor Lukáš Steindlmayer. Nejvyšší purkrabí Jan Josef hrabě z Vrtby obnovil o sedm let později farnost Popovičky a Steindlmayer byl potvrzen farářem. Filiálním kostelem se stal chrám v Oleškách.²¹³

V letech 1731–1736 byl kostel úplně přestavěn. Do kostela byl pořízen nový hlavní oltář, kazatelna a křtitelnice. Kostel vyzdobil vlastním nákladem farář Jan Antonín

²⁰⁴ Sv. Bartoloměj (Natanael) byl apoštolem. Po Kristově zmrtvýchvstání kázal podle legendy v Mezopotámii, Indii a Arménii. Uzdravil dceru arménského krále a celá rodina se dala pokřtít. Králův bratr ho ale nechal zajmout. Byla mu zaživa stažena kůže a nakonec by kolem poloviny 1. století ukřižován.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 439–441.

²⁰⁵ LIER 1903a, 336, Popis 1938, 111.

²⁰⁶ RDP, 41.

²⁰⁷ SCHINDLER 1902, 224.

²⁰⁸ Ke stavbě chrámu se váže legenda, v níž se vypráví, že kostel měl být původně zasvěcen sv. Michaelu Archandělu a postaven na vrchu u Chomutovic. Kamení, které přes den osadníci na vrch nanosili, v noci přenášel oslíček na Bartolomějský vrch v Popovičkách. Kostel byl tedy postaven roku 1332 v Popovičkách a zasvěcen sv. Bartoloměji.

Autor převzal legendu z farní kroniky z roku 1713.

Popis 1938, 114–115.

²⁰⁹ LC II, 85, LC III-IV, 6, LC VI, 3, 282–283, LC VII, 81, 127–128, 147, LC VIII–X, 153.

PODLAHA 1907, 189, Popis 1938, 111, SEDLÁČEK 1998, 717.

²¹⁰ PODLAHA 1907, 189, SCHINDLER 1902, 224.

²¹¹ Roku 1415 směnil místo v Popovičkách plebán Ctibor s plebánem Janem Vlkošem. Po smrti plebána Jana de Inferno v roce 1429 byl na jeho místo dosazen klerik Mikuláš, který byl teprve o čtyři roky později vysvěcen na kněze.

LC VII, 147, LC VIII–X, 153, 212.

PODLAHA 1907, 189.

²¹² PODLAHA 1907, 189, Popis 1938, 111, SEDLÁČEK 1998, 717, SCHALLER 1788, 200.

²¹³ PODLAHA 1907, 189–190, 191, Popis 1938, 115, 116, SEDLÁČEK 1998, 717, SCHINDLER 1902, 224, SOMMER 1844, 201.

Horník.²¹⁴ V roce 1751 je koupila od stavů Marie Terezie vévodkyně Savojská a připojila k panství Uhříněves. Roku 1758 zřídila donaci 5 478 zlatých pro kostely uhříněveského panství. Kostel v Popovičkách získal 700 zlatých, společně s říčanským a kyjským kostelem dostal nejvyšší částku.²¹⁵ O rok později nechala kostel na západní straně na vlastní náklady rozšířit.²¹⁶

Roku 1854 byly zhotoveny boční oltáře a v roce 1861 namaloval František Čermák obraz pro hlavní oltář.²¹⁷ V roce 1876 se konaly lidové misie.²¹⁸ Cibulovitou bání získala věž roku 1884.²¹⁹ Stejný rok byly postaveny varhany Karlem Schiffnerem.

V roce 1942 byl zrekvírován zvon, visící zřejmě ve zvonici západního štítu.²²⁰ V roce 1955 byla opravovaná bání věže, jejíž oplechování strhla vichřice. V makovici byly zanechány dobové bankovky a několik listin popisující dobové útrapy komunistického režimu doléhající na lid, vesnici, církev i farnost. Opravu hradili farníci.²²¹

V roce 2002 byla provedena oprava krovu včetně stropu a střešního pláště západního přístavku,²²² o rok později byla opravena střecha věže,²²³ v dalším roce byla opravena střecha lodi a sakristie.²²⁴ V roce 2007 došlo k rekonstrukci západního štítu.²²⁵

6.1. Architektura kostela sv. Bartoloměje

Chrám sv. Bartoloměje je středověkého založení, postaven byl možná již v první polovině 14. století.²²⁶ Kostel byl malý, jednolodní, obdélný.²²⁷ Měl nad západním koncem věž, která přečnívala střechu lodi o jeden a půl lokte, a nartex. Vchod byl v jižní části ve věži, u níž se nacházel nartex. K nartexu přiléhala kostnice. Kolem kostela byl hřbitov.²²⁸

²¹⁴ Evidenční karta 5133.

Památky 1970, 13, PODLAHA 1907, 190, POCHE 1980, 137, Popis 1938, 115, SEDLÁČEK 1998, 717.

²¹⁵ HONCOVÁ 1997, 203.

²¹⁶ HONCOVÁ 1997, 202, LIER 1903a, 336, PODLAHA 1907, 190, POCHE 1980, 137, Popis 1938, 111, SEDLÁČEK 1998, 717, SCHALLER 1788, 200.

²¹⁷ POCHE 1980, 137.

²¹⁸ SCHINDLER 1902, 225.

²¹⁹ PODLAHA 1907, 191, Popis 1938, 115.

²²⁰ BEZCHLEBA 1942, nepag.

²²¹ http://modletice.rajce.idnes.cz/Oprava_bane_kostela_v_Popovickach/#IMGP3492.JPG, vyhledáno 9. 2. 2013.

²²² Výroční zpráva 2002, 42, 52.

²²³ Ročenka 2003, 47.

²²⁴ Ročenka 2004, 84.

²²⁵ Ročenka 2007, 76, 95.

²²⁶ Popis 1938, 115, SCHINDLER 1902, 224.

²²⁷ 18 loktů dlouhý, 9 loktů široký.

Popis 1938, 115.

²²⁸ PODLAHA 1907, 191, Popis 1938, 112, 115.

V letech 1731–1736 došlo k jeho celkové přestavbě, takže jeho nynější podoba je zcela barokní. Byl postaven nový presbytář, prodloužila se loď²²⁹ a zvýšila věž.²³⁰ Kostel sv. Bartoloměje je jednolodní, obdélný s jednou okenní osou v presbytáři a jednou v lodi [33]. Kruchta je osvětlována oknem v jižní stěně. Na jižním boku, u věže, je sakristie postavená na čtvercovém půdorysu. V západním průčelí byla nad kuchtou zvýšena hranolová věž. Loď kostela je zastřešena sedlovou střechou, sakristie valbovou, severní strana krovu dosedá na stěnu lodi. Pod střechou lodi je hlavní profilovaná římsa, pod střechou věže je profilovaná římsa, na každé straně je uprostřed segmentově prohnutá. Na severní a jižní straně kostela jsou obdélná okna ukončená půlkruhovým obloukem se šambránami s ušima, konkávně prohnutými horními rohy a hlavními klenáky. Východní stěna je ukončena štítem s oválným oknem. Štít je rámovaný profilovanou římsou, na vrcholu je umístěn kříž. Sakristie má ve východní stěně obdélný portál s jednoduchou šambránou, v jižní stěně je probourané obdélné okno rámované šambránou s hlavním klenákem. V horní části věže je na každé straně obdélné okno půlkruhovitě ukončené. Na nárožích má rustikové lizény. Kostel je omítnut světle žlutou barvou, šambrány jsou z červeného pískovce, věž je bílá. Uvnitř má obdélný presbytář valenou klenbou s lunetami, loď je plochostropá, podvěží je sklenuto valenou klenbou s lunetami. Uprostřed klenby presbytáře je štukový dekor tvořený profilovanou kružnicí. Podhled lodi je rámován profilovanou římsou a zdoben zrcadlem. Presbytář je oddělen od lodi vítězným obloukem, který je segmentový. V patře věže byla zřízena kruchta. Poprseň je rozdělena bílými pásy a zdobena prolamovanými šedomodrými poli. Vstup z lodi do sakristie je zdoben ostěním s ušima a hlavním klenákem. Ve zdi nové sakristie bylo uděláno portálové sanktuárium z umělého fialového mramoru [42]. Plastické orámování výklenku je tvořeno zkosenými polopilířky a profilovanou, mnohastupňovitou římsou, v jejímž středu je stylizovaná palmeta mezi volutami. V lodi před presbytářem byla zbudovaná krypta, kterou označuje prostý, nezdobený, obdélný, mramorový náhrobek v podlaze.²³¹

V roce 1759 byl kostel díky Marii Terezií vévodkyni Savojské v západní části prodloužen a dokončily se úpravy z let 1731–1736. Kostel byl za věží prodloužen o obdélný přístavek se dvěma okenními osami, se sedlovou střechou [33, 34].

²²⁹ O tři lokte.

PODLAHA 1907, 191.

²³⁰ O devět loket.

PODLAHA 1907, 191.

²³¹ Památky 1970, 13, PODLAHA 1907, 190, 191, POCHE 1980, 137, Popis 1938, 115, SEDLÁČEK 1998, 717.

Ve východní části jižní i severní strany je půlkruhové okno, v západní části je na obou stranách půlkruhově ukončený portál na jižní stěně rámovaný v horní části půlkruhovou šambránou, na severní s půlkruhovým výklenkem. Portály bez dveřních výplní vedou do nartexu. Západní průčelí je ukončeno volutovým štítem. V ose je segmentově zaklenutý obdélný portál. Průčelí včetně štítu je členěno lizénami. Štít je svrchu zakončen roztrženým segmentovým okřídleným obloukem, uprostřed je malá zvonice ukončena segmentovým obloukem. Ve spodní části je štít ohraničen profilovanou římsou, segmentově prohnutou nad osou portálu. Nad portálem je pole s prolomeným křížem. Ke vchodu vede trojramenné schodiště. Kostel je zvenku světle žlutý, architektonické články jsou bílé. Přístavek je plochostropý.²³²

V roce 1884 získala věž cibulovou bání s pozlacenou makovicí a ozářeným křížem [33, 34].²³³ Bání byla opravována roku 1955 kvůli stržení oplechování během vichřice.²³⁴

V letech 2002 a 2003 došlo k opravě střech. Nejprve v roce 2002 proběhla oprava krovu včetně stropu a střešního pláště západního přístavku, které se nacházely v havarijním stavu,²³⁵ o rok později byla opravena střecha věže,²³⁶ další rok lodí a sakristie.²³⁷ V roce 2007 došlo ke statickému zajištění a opravě západního štítu lodí kostela.²³⁸

6.2. Výzdoba popovičského kostela

Do nového barokního chrámu byl pořízen ve 30. letech 18. století hlavní oltář.²³⁹ Dřevěný polychromovaný oltář červenohnědé barvy se zlaceným dekorem se skládá z tabernáklu, retabula tvořeného obrazem v rámu a postranních branek, na nichž byly postaveny barokní dřevořezby sv. Petra a Pavla [35]. Tabernákl má postranní volutová křídla a horní profilovanou římsu ukončenou volutami, na níž byly na každé straně dva páry okřídlených andílčích hlaviček. Svatostánek je předsazený, má konvexní dvířka, po stranách jsou volutové konzolky a na vrcholu krucifix. Na tabernáklu seděli dva puti.

²³² HONCOVÁ 1997, 202, PODLAHA 1907, 190, 191, POCHE 1980, 137.

²³³ PODLAHA 1907, 191, Popis 1938, 115.

²³⁴ http://modletice.rajce.idnes.cz/Oprava_bane_kostela_v_Popovickach/#IMG3492.JPG, vyhledáno 9. 2. 2013.

²³⁵ Výroční zpráva 2002, 42, 52.

²³⁶ Ročenka 2003, 47.

²³⁷ Ročenka 2004, 84.

²³⁸ Ročenka 2007, 76, 95.

²³⁹ Pochází z doby faráře Jana Antonína Horníka, který kostel nově vybavil a v Popovičkách působil v letech 1731–1736.

PODLAHA 1907, 191.

V obdélném rámu se zvlněnou horní lištou zdobenou mušlí a volutami s mřížkou je obraz sv. Bartoloměje z roku 1861 [35]. Rám nesli dva letící andělé.²⁴⁰ Na supraportě levé postranní branky je socha sv. Petra v modrém šatu a hnědém našaseném plášti, stojí v kontrapostu, pravou rukou opírá o bok knihu, levou má položenou na hrudi. Hlavu má nakloněnou na levou stranu do středu oltáře. Pod ním je na zlacené kartuši nápis „SV. PETR“. Apoštol Pavel na pravé brance je oděn v zeleném šatu a červeném plášti. Stojí v kontrapostu, hlavu má nakloněno doprava. Levou rukou opírá o zem meč. Pod sebou má v kartuši nápis „SV. PAVEL“. Oba mají kolem hlavy svatozář. Obě sochy mají pláště s ostrou, ztuhlou, tvrdou, až zalamovanou drapérií, namačkanou především po stranách těl. Gesta jsou poměrně expresivní. Po stranách supraport byly sedící puti.²⁴¹

V roce 1861 byl namalován Františkem Čermákem obraz představující sv. Bartoloměje a umístěn do barokního rámu. Apoštol je zobrazen, jak stojí v modrém šatu s červeným pláštěm v oblacích na modrém pozadí. Dívá se nad sebe. V pravé ruce drží nůž, levou ukazuje knihu, na níž je napsáno: „Kdož by pak ztratil duši svou pro mne, nalezneť ji. Mat 16, 25.“ Mensa je novější. Sochy andělů, puti a andílčí hlavičky byly ukradeny.²⁴²

Dva boční oltáře byly zhotoveny roku 1854. Byly umístěny v lodi u vítězného oblouku. Oltář na evangelijní straně je zasvěcen Neposkvrněnému srdci Panny Marie, na epištolní Nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu. Oba oltáře se skládají z mensy, tabernáku, podstavce a obrazu, na nichž je znázorněno zasvěcení oltáře. Rámy jsou v horní části zdobeny listovým dekorem. Na tabernáku mariánského oltáře je soška Pražského Jezulátka v bílých šatech. Podstavce jsou zdobeny zlacenými řezbami květin.²⁴³ Malovaná křížová cesta umístěná v západním přístavku je z 19. století.

V podvěží se nachází oltář Panny Marie Lurdské s její sochou. Po stranách jsou dva klečící andělé. Naproti je barokní zpovědnice.

²⁴⁰ Podobně jako na hlavním oltáři v kostele v Oleškách.

²⁴¹ Evidenční karta 5133.

PODLAHA 1907, 191, POCHE 1980, 137, Popis 1938, 116.

²⁴² Evidenční karta 5133.

PODLAHA 1907, 191, POCHE 1980, 137, Popis 1938, 116.

²⁴³ PODLAHA 1907, 191, POCHE 1980, 137.

6.3. Užité umění v popovičském kostele

Když prováděl Pavel z Janovic v roce 1380 visitaci, v kostele v Popovičkách byl stříbrný kalich, dvě kasule s vybavením, jedna černá kasule, misál se značkami, starý matutionál, starý žaltář a agenda.²⁴⁴ Roku 1497 byl slit Janem Konvářem zvon,²⁴⁵ který je u hlavy široce rozšířen, koruna s šesti uchy se nedochovala [43]. Na horním okraji byl gotickou minuskulí napsán nápis, který pokračoval na čepci a končil třetím řádkem: „leta bozyho tisycyho ctyrzisteho dewadesateho sedmeho tento zwon dielan kect/ i chwale/ yan konwarz dielal ten zwon“. Každé slovo je oddělenou reliéfem lilie, který je i na začátku prvního a třetího řádku. Na plášti je drobný reliéf biskupa s mitrou a berlou. Věnc je oddělen dvěma linkami, pod oblinou věnce je další dvojice linek. Zvon je zavěšen na dubové hlavě, na jejímž nástavci je vyryt letopočet 1649.²⁴⁶

V kostele se nacházel svícník s renesančními rameny.²⁴⁷

Roku 1663 ulil zvon Nicolaus Löw. Měl nápis: Goss mich Nicolaus Löw in Prag 1663. Tento zvon slit jest ke cti a chvále Pána Boha, blahoslavené Panny Marie, sv. Bartoloměji záduší kostela Popovického nákladem osadních záduší. Tento zvon byl v 19. století dvakrát přelit, podruhé ho přelil Josef Diepoldt v Praze roku 1883. Po druhém přelití nesl nápis: Ku chvále Boha, poctě Marie Panny a sv. Bartoloměje slit 1663, přelit 1840; 1883 přelit od J. Diepoldta v Praze.²⁴⁸

Třetí zvon slil v Praze Nicolaus Löw v roce 1729. Byl opatřen nápisem: „Gos mich Nicolaus Löw in Prag 1729.“ Roku 1840 byl stejně jako zvon z roku 1663 přelit.²⁴⁹

Za první světové války roku 1917 došlo k zrekvírování přelitého zvonu z roku 1663 a zvonu z roku 1729 a přetavení na válečný materiál.²⁵⁰

Na počátku 18. století bylo pořízeno šest cínovým svícňů. Dva svícny mají na třech nožkách v podobě drápů trojboký houslovitě prohnutý sokl zdobený tepaným dekorem akantových rozvilin, váz, květů a mušlí. Uprostřed každé strany je oválný medailon s rytou iniciálou W. Svícny pokračují štíhlým dřikem se třemi prstenci a kuželkovitým a hruškovým útvarem. Jsou ukončeny miskou.²⁵¹ Další dva jsou podobné předchozím.

²⁴⁴ Protocollum visitationis, 302.

²⁴⁵ Výška 62 cm, průměr 80,5 cm, hmotnost 350–400 kg.

VÁCHA 2012, nepag.

²⁴⁶ Evidenční karta 5138, MANOUŠEK 2013, 1–2, VÁCHA 2012, nepag.

LIER 1903a, 336, PODLAHA 1907, 191, Popis 1938, 115.

²⁴⁷ LIER 1903a, 336, Popis 1938, 115.

²⁴⁸ PODLAHA 1907, 191, Popis 1938, 115.

²⁴⁹ Popis 1938, 115.

²⁵⁰ VÁCHA 2012, nepag.

Popis 1938, 115.

²⁵¹ Evidenční karta 5134.

Na nožkách v podobě drápů je trojboký sokl houslovitě prohnutý, zdobený tepaným dekorem akantových rozvilin, mušlí, v rozích jsou hlavičky puti, uprostřed oválný medailon s rytou iniciálou K. Na sokl nasedá štíhlý dřík členěný dvěma prstenci a kuželkovitým a hruškovým útvarem. Svícny zakončuje miska.²⁵² Poslední dva stojí na nožkách tvořených drápy držící koule. Trojboký sokl je houslovitě prohnut a zdoben tepaným dekorem z rozvilin, v horní části a ve spodních rozích jsou okřídlené andělčí hlavičky, uprostřed je oválný medailon. Dřík je členěn prstenci a nody. V horní části je miska.²⁵³ Čtyři z nich se podobají svícňům, které byly v kunickém kostele. V 18. století byl ke vnější jižní stěně lodi umístěn kovaný patriarchální kříž na kamenném soklu. U paty kříže je lucerna s akantovým dekorem, na svislém břevně je plechová tabulka s textem k úmrtí P. Kamila Janečka. V horním křížení je rozeta, na vrcholu tepaná korunka. Ramena kříže jsou spojována spirálovými pruty s akantem.²⁵⁴

Z druhé čtvrtiny 18. století pochází kazatelna umístěná na severní straně presbytáře [36]. Skládá se z poprsně na noze, pozadí, stříšky a schodiště krytého poprsní. Na pozadí jsou znázorněny desky Zákona, po stranách je zvlněná drapérie. Poprsně byly ozdobeny pozlacenými dřevěnými reliéfy s biblickými výjevy. Na západní straně je scéna Kain zabíjí Ábela [37]. Vlevo stojí Kain s napřaženým kyjem nad padajícím Ábelem. Ábel má přetočené tělo. Nohou, která se pádem vymrštila, podráží nohy Kainovy, který stojí jen na pravé noze a je nachýlený vzad. Kain má zarputilý výraz v obličeji, Ábel je překvapený. Postavy jsou svalnaté, částečně překryté pláští. V pozadí je nádoba s valícím se mohutným dýmem, představující Ábelovu oběť, kterou Hospodin přijal.²⁵⁵ Uprostřed je strom. Celá scéna je dramatická, postavy jsou v pohybu s dramatickými a velmi výraznými gesty. Na čele poprsnice je znázorněn výjev Mojžíš vyvádí vodu ze skály. Na druhém reliéfu je Mojžíš vyrážející vodu ze skály [38]. Uprostřed stojí gestikulující Mojžíš s napřaženou holí v ruce. Před ním je rozeklaná skála, z níž teče mohutným proudem voda, která stéká středem celého reliéfu. Uprostřed si z ní nabírá do nádoby muž, který se nahýbá k prýstící vodě. V popředí pije z již po zemi tekoucí vody velbloud. Naproti je klečící žena s dítětem v náručí, která se zvedá, aby se i s dítětem napila. Za ní je muž s nádobkou v ruce, který je otočen zády k vodě a odchází, na prstech ukazuje počet dvě, kterým připomíná Mojžíšovu nedůvěru,

²⁵² Evidenční karta 5136.

²⁵³ Evidenční karta 5135.

²⁵⁴ Evidenční karta 5137.

²⁵⁵ Srov. Gn 4, 3–15.

když udeřil do skály dvakrát, za což nemohl vstoupit do zaslíbené země.²⁵⁶ Výjev je zasazen do krajiny, po stranách jsou dva stromy. Tato scéna je klidnější, ale plná pohybu a divák je vtahován doprostřed děje. Na schodišti směrem dolů je reliéf Ježíš u Jákobovy studny [39]. Kristus sedí u studny, o níž se vpravo opírá samařská žena se džbánem v ruce. Oba mají zřasený šat, pod nímž se rýsují jejich těla, konec Ježíšova roucha a ženina pláště je lehce rozevlátý. Ježíš vztahuje k ženě ruku, ona se na něj zamyšleně dívá. I tento výjev je klidný, ale je v něm určité napětí a očekávání, které vzbuzuje postava samařské ženy, její mimika, postoj, ruce svírající džbán. Naopak Kristův výraz je pokojný a otevřený, znázornění sezením, vztaženou levou rukou a spuštěnou pravou. Levá ruka má roztažené prsty, pravá ukazuje počet dvě.²⁵⁷ V popředí je pahýl stromu. Poslední reliéf v dolní části poprsně schodiště představuje Samsona, jak rozvívá lvovi tlamu [40]. Samson v rozevlátém rouchu má ruce ve lví tlamě, kterou rozevívá.²⁵⁸ Lev se k němu otáčí hlavou a zřejmě padá, neboť obě levé tlapy má zvednuté. Děj je velmi dynamický, plný pohybu znázorněného zápasem Samsona se lvem a vlajícím pláštěm. V pozadí jsou tři stromy, které jsou na všech čtyřech reliéfech stejné s dlouhým, štíhlým, prohýbaným kmenem a několika velkými stylizovanými listy na větvích. Na stříšce byla umístěna socha Krista, na okraji sošky sedících andílků s kartušemi čtyř západních učitelů církve. Celá je lemovaná čabroukou. Na vrcholu stříšky se nyní nachází soška sv. Jana Nepomuckého. V podhledu je holubice Ducha sv.²⁵⁹

Na evangelijní stranu byla umístěna barokní kamenná křtitelnice [41]. Je tvořena kuželkovitou nohou a nízkou mísou s vysokým víkem. Noha na soklu se skládá z patky, poměrně širokého, vypuklého dřívku, na který dosedají dva prstence a náběžník. Mísa je kolem dokola zdobena půlkruhovitě ukončenými obdélnými štítky, směrem vzhůru je výžlabek a oblounek tvořící okraj. Víko je vysoké, jehlanovité s pozlacenou koulí a křížkem na vrchu.²⁶⁰

Kazatelna a křtitelnice byly pravděpodobně pořízeny do znovupostaveného chrámu ve 30. letech 18. století.

V roce 1884 postavil Karel Schiffner pro kostel v Popovičkách varhany. Skříň se dvěma částmi s polopilastry po stranách má střední nízké travé. Jednotlivé části jsou

²⁵⁶ Srov. Nm 20, 7–12.

²⁵⁷ Srov. Jan 4, 5–26.

²⁵⁸ Srov. Sd 14, 5–6.

²⁵⁹ PODLAHA 1907, 191, POCHE 1980, 137, Popis 1938, 116.

²⁶⁰ POCHE 1980, 137.

ukončeny profilovaným obloukem a rovnou římsou. Travé je ve cviklech zdobeno
řezbami.

7. Kostel Narození Panny Marie v Oleškách

Kostel Narození Panny Marie v Oleškách je jako Oleška zapsán v seznamu papežských desátků z roku 1352,²⁶¹ stavba pochází již z druhé poloviny 12. století.²⁶² V polovině 14. století byl goticky upraven.²⁶³ Podací právo měl roku 1386 Chval z Kostelce řečený z Rzávého, vyšehradský purkrabí.²⁶⁴ V 80. letech 14. století byl v lodi kostela a na tribuně namalován nástěnný christologický cyklus.²⁶⁵ Později jej získal benediktinský klášter u sv. Jana Křtitele na Ostrově u Davle. V roce 1415 je uváděn spolu s Janem Skomrothem z Blažimi²⁶⁶ a i o tři roky později s Janem Skranichem z Blažimi.²⁶⁷ V letech 1415–1418 ho vlastnil Jan Skomrat z Blažimi.²⁶⁸ Farnost zanikla zřejmě při husitských válkách. Později byly Olešky připojeny ke statkům nejvyššího purkrabství, patronátní právo přešlo posléze na Zemský výbor Království českého.²⁶⁹ V druhé polovině 15. století byl slit nejstarší a v současné době jediný zvon, který se nachází na věži.²⁷⁰

V letech 1684 a 1711 byly ulity zvony a umístěny na kostelní věž.²⁷¹ Kostel měli na starost kněží, kteří spravovali Popovičky. V roce 1722 byla obnovena samostatná farnost Popovičky a olešský chrám se stal jejím filiálním kostelem.²⁷² V pozdním baroku byl kostel Narození Panny Marie upraven.²⁷³ Získal také nový rokokový hlavní oltář a sochy biskupů.²⁷⁴ V poslední třetině 18. století byl chrám opravován.²⁷⁵

Kolem roku 1880 postavil Karel Schiffner varhany.²⁷⁶ Roku 1881 namaloval Vilém Kandler obraz Narození Panny Marie, který byl umístěn do retabula hlavního oltáře.²⁷⁷ V 80. letech došlo také k další opravě stavby.²⁷⁸

²⁶¹ RDP, 40.

²⁶² MERHAUTOVÁ 1971, 182.

²⁶³ UDATNÝ 2010, 1.

²⁶⁴ LC III–IV, 181.

²⁶⁵ VŠETEČKOVÁ 2011, 221–223.

²⁶⁶ LC VII, 155.

²⁶⁷ LC VII, 263.

SEDLÁČEK 1998, 664.

²⁶⁸ SEDLÁČEK 1998, 664.

²⁶⁹ PODLAHA 1907, 192, SEDLÁČEK 1998, 664.

²⁷⁰ SROVNAL s. d., nepag.

PODLAHA 1907, 192, Popis 1938, 116.

²⁷¹ Popis 1938, 116.

²⁷² PODLAHA 1907, 191–192.

²⁷³ UDATNÝ 2010, 1.

²⁷⁴ POCHE 1978, 528.

²⁷⁵ UDATNÝ 2010, 1

²⁷⁶ SVOBODA s. d., nepag.

²⁷⁷ POCHE 1978, 528, Popis 1938, 116.

²⁷⁸ UDATNÝ 2010, 1.

V roce 1933 byly při malování kostela objeveny gotické fresky.²⁷⁹ Roku 2007 byl z Havarijního střešního fondu poskytnut příspěvek na obnovu krovu a střešního pláště.²⁸⁰ V roce 2012 se provedla celková rekonstrukce chrámu.²⁸¹

7.1. Architektura kostela Narození Panny Marie

Prostý pozdně románský tribunový kostel postavený ve druhé polovině 12. století²⁸² je jednoduší, obdélný, s obdélným presbytářem a hranolovou věží v ose západního průčelí [44, 45]. Loď je uzavřena sedlovou střechou nesenou hambalkovým krovem, na jejímž východním konci je kříž. Na severní i jižní straně lodi byla probourána tři okna, na východním konci byla umístěna o trochu níže než ostatní dvě. Mezi oknem u presbytáře a prostředním je větší vzdálenost než mezi prostředním a oknem na západním konci. V jižní zdi u západního konce byl portál ukončený půlkruhovým obloukem, byl obložen kvádry a klenáky, později, zřejmě při barokní přestavbě, došlo k jeho zazdění. Byl postaven z téměř pravidelných velkých kvádrů v řádkovém zdivu doplněných ve východní části menšími kameny, nároží byla zpevněna velkými pískovcovými kvádry. Na zvedání velkých kvádrů se používaly kleště, po nichž zbyly v některých kamenech důlky. V západní části lodi byla v celé její šíři postavena tribuna [46], která se podobá tribuně chrámu sv. Petra v Poříčí nad Sázavou. Presbytář, později goticky přestavěný, byl od lodi oddělen vítězným obloukem s půlkruhovým ukončením. Kruchta byla podklenuta valenou klenbou. Valenou klenbu získalo i podvěží, které má směrem do lodi oblouk. Věž se v patře otvírá do lodi na tribunu obloukem, který byl patrně při barokních úpravách zazděn. Většina původní románské stavby se i přes pozdější barokní úpravy dochovala dodnes.²⁸³

V polovině 14. století byl presbytář upraven. Je nižší a užší než loď, z vnější severní strany byl podepřen opěrným soklem [47]. Stejně jako loď dostal sedlovou střechu s hambalkovým krovem. Má jednu okenní osu. Je postaven ze stejných kvádrů a kamenů jako loď. Uvnitř došlo ke sklenutí křížovou hřebínkovou klenbou.²⁸⁴

²⁷⁹ VŠETEČKOVÁ 2011, 223.

²⁸⁰ Ročenka 2007, 76, 95.

²⁸¹ PETROVÁ 2012, nepag.

²⁸² Dataci určila A. Merhautová podle techniky stavby kostela.

MERHAUTOVÁ 1971, 182.

²⁸³ MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ 1966, 65–66, MERHAUTOVÁ 1971, 182, PODLAHA 1907, 192, POCHE 1978, 528, UDATNÝ 2010, 1–2.

²⁸⁴ MERHAUTOVÁ 1971, 182, POCHE 1978, 528, UDATNÝ 2010, 1–2.

V pozdním baroku byla v ose postavena obdélná sakristie s rozšiřující se spodní částí, upravila se částečně loď a horní část věže [44, 45]. Východní zeď sakristie byla součástí ohradní zdi hřbitova, který se nacházel kolem kostela. Byla zastřešena polovalbovou střechou. Věž získala osmibokou jehlancovou střechu s pozlacenou makovicí a křížem. Byl změněn tvar oken na obdélná se segmentovým zakončením. Severní, jižní a západní strana věže byla osvětlena obdélnými okny ukončenými půlkruhovým obloukem a nad portálem v prvním podlaží malým oválným oknem. V severní zdi sakristie se udělalo malé čtvercové okno, v jižní byl vytvořen pravouhlý portál. V západní zdi věže byl probourán portál se segmentově zakončeným červenohnědým pískovcovým ostěním s uchy a vrcholovým klenákem. Na jižní straně byl probourán portál do kruchty, k němuž vede vnější schodiště. Portál má pravouhlé ostění, záklenek byl později segmentově ukončen. Pod všemi střechami byla udělána profilovaná hlavní římsa. Východní štít presbytáře byl na spodní hraně také ozdoben profilovanou římsou. Na nárožích presbytáře, lodi a věže byly červenohnědé lizény, shora i zespoda doplněny stejně barevnými vodorovnými pásy, stejný pás lemoval i zeď věže v úrovni horního rámování lodi. Celý kostel byl omítnut světle žlutou omítkou. Sakristie byla postavena plochostropá. Klenba lodi byla snížena a ukončena plochostropě s fabionem. Spodní hranice fabionu byla vyznačena červenou slabou lištou v barvě, červenými linkami byla orámována i vnitřní část a oblouk vítězného oblouku a oblouku podkruchtí. Dřevěná poprsnice tribuny, nyní kruchty, byla vyzdobena světle žlutými vpadlými poli bíle ohraničenými.²⁸⁵

Ve třetí třetině 18. století a během 80. let 19. století byl kostel opravován. Při poslední obnově kostela byly odstraněny všechny architektonické články, čímž došlo k odhalení spodní části vnějších románských kamenných zdí.²⁸⁶

Roku 2007 získal chrám příspěvek na obnovu krovu a střešního pláště.²⁸⁷ V roce 2009 byla kvůli havarijnímu stavu vyměněna střešní krytina presbytáře a části lodi.²⁸⁸ O tři roky později proběhla rekonstrukce, při níž byla vyměněna střešní krytina a částečně i krov, obnovily se fasády a repasovaly dveřní a okenní výplně.²⁸⁹

²⁸⁵ MERHAUTOVÁ 1971, 182, POCHE 1978, 528, UDATNÝ 2010, 1–2, 21–23, VŠETEČKOVÁ 2011, 221, 222.

²⁸⁶ MERHAUTOVÁ 1971, 182, UDATNÝ 2010, 1–2.

²⁸⁷ Ročenka 2007, 76, 95.

²⁸⁸ UDATNÝ 2010, 20.

²⁸⁹ PETROVÁ 2012, nepag.

7.2. Výzdoba olešského kostela

Severní, jižní a západní stěna lodi a poprsnice tribuny byla v 80. letech 14. století vyzdobena gotickými freskami. Malby představují christologický cyklus a jsou umístěné ve třech pásech. V současné době jsou poškozené a hůře čitelné.²⁹⁰

Na jižní stěně lodi se nachází christologický cyklus [50]. Začíná na západním konci. První scéna je Klanění tří králů [50]. Vlevo sedí Panna Maria s Ježíškem na klíně. Dítě natahuje pravou ruku ke klečícímu králi, který mu podává otevřené ciborium. Za ním stojí dva králové.²⁹¹ Sedící Panna Maria má oválný obličej malovaný světlými inkarnáty bez dochované vnitřní kresby, kolem obličeje jí splývají dlouhé hnědé vlasy. Je oděna do světlého šatu a červenohnědého pláště. Kolem hlavy má velkou bílou svatozář. Nahý Ježíšek je v pohybu, levou nohu má pokrčenou, pravou nataženou. Jeho obličej je také zobrazen světlými inkarnáty a má hnědé vlasy a velký světlý nimbus kolem hlavy. Klečící král drží v rukou ciborium s víkem. Je oblečen do kratšího světlého roucha. Vpravo vedle něj má odloženou korunu. Za ním stojí další dva králové. První se obrací za sebe na posledního krále, pravou rukou ukazuje zřejmě na hvězdu, v levé nesl dar. Má na sobě kratší tmavý plášť, na štíhlých nohou úzké nohavice. Na hlavě má žlutou korunu. Třetí král kráčí směrem k Ježíškovi, v pravé ruce drží velkou žlutou nádobu. Drobný obličej je lemován hnědými vlasy a krátkými vousy. Na hlavě má nasazenou žlutou korunu s úzkou čelenkou. Za ním stál patrně pacholek starající se o koně. Pravá strana je však velmi špatně dochovaná. Výjev je umístěn v krajině, uprostřed je strom, pozadí je blankytně modré.²⁹² Analogii tohoto zobrazení hledá Z. Všečeková v Klanění Třech králů v Morašicích.²⁹³ Vlevo je Seslání Ducha sv.,²⁹⁴ nebo se jedná o obraz Madona mezi světlicemi[50].²⁹⁵ Kvůli fragmentárnímu stavu dochování nelze námět jednoznačně určit. Uprostřed je Panna Maria obklopená skupinou postav. Je zobrazena frontálně, kolem hlavy má velký žlutý nimbus. Na nohou má žluté střevíce, z nichž je levý vidět. Z postavy je zřetelný pouze světlý obrys. Vpravo a vlevo jsou vždy čtyři

²⁹⁰ POCHE 1978, 528, VŠETEČKOVÁ 2011, 221.

²⁹¹ Srov. Mt 2, 1–12.

²⁹² VÍTOVSKÝ 1980, 85.

²⁹³ Panna Maria drží na klíně stojícího nahého Ježíška, který se dotýká zlatých dukátů, které mu ve skřínce podává klečící král. Průvod třech králů doprovází dva pacholci na koních. Scéna je zobrazena v krajině.

VŠETEČKOVÁ 2011, 223.

²⁹⁴ Srov. Sk 2, 1–4.

²⁹⁵ Z. Všečeková se přiklání spíše k druhému námětu kvůli dlouhým vlnitým vlasům a splývacím rouchům postav obklopující Madonu a jejich počtu. Tento námět je, jak sama dodává, v českém prostředí velmi neobvyklý, a k úplnosti christologického cyklu by byla vhodná scéna Seslání Ducha sv.

VŠETEČKOVÁ 2011, 221, 223.

postavy s oblými obličejí, hnědými vlasy a velkými světlými svatozářemi. Výjev je také umístěn v krajině s blankytným pozadím. V prostředním pásu nad popsanou scénou je Zmrtvýchvstání Krista [50]. V pravé části stojí zmrtvýchvstalý Kristus, v popředí před sarkofágem tři zbrojnoši, vlevo za Kristem je anděl a ukazuje zmrtvýchvstání zleva přicházejícím třem Mariím.²⁹⁶ Kristus je zobrazen frontálně v kontrapostu, pravou rukou žehná, v levici drží praporec, jehož barva je nyní zčernalá. Na širokém obličejí je patrná hnědočervená kresba očí a nosu. Má dlouhé hnědé vlasy a krátké vousy. Kolem hlavy má velkou žlutou svatozář. Je oděn do červenofialového pláště, který je na hrudi rozevřený, v místě vykročené pravé nohy tvoří miskovité záhyby. Anděl zobrazený z profilu je menší než Kristus. Pravicí ukazuje na Ježíše, k němuž je otočený tělem. Levá noha je nakročená. V široké tváři lemované hnědými vlnitými vlasy je také patrná kresba očí. Kolem hlavy má stejný nimbus jako Kristus, na sobě má bílé roucho. Vlevo jsou částečně dochované postavy sv. Maří Magdaleny a další Marie. Sv. Maří Magdalena nese žlutou nádobu s masťou, u níž je viditelná červenohnědá podkresba, levou rukou ukazuje před sebe na Krista. Je oblečena do zeleného šatu a světlého roucha. Druhá Marie má na sobě červený šat. Vodorovně umístěný sarkofág je okrový, před ním leží tři zbrojnoši, jejichž postavy jsou na celé scéně nejdrobnější. Mají na sobě soudobé brnění, voják vlevo drží před sebou štít, jehož barva je dnes také zčernalá. I tento výjev je zobrazen na modrém pozadí. Na vedlejší fresce vpravo od okna je Nanebevstoupení Páně [50]. Uprostřed je Kristus, po stranách klečí apoštolové.²⁹⁷ Uprostřed nad šedým pahorkem je Ježíš vstupující na nebesa, z něhož je vidět konec bílého šatu a chodidla. Klečící a modlící se apoštolové mají hnědé vlasy a krátké vousy, případně jsou bezvousí. Kolem hlav mají žluté nimby. Dva v popředí jsou oblečeni do neseprnutých pláštíků, jejichž barva je nyní zčernalá, ostatní měli zelená roucha. I zde je pozadí světle modré. V horním pásu je na levé východní straně Přibíjení Krista na kříž [50, 51]. Postava Krista je diagonálně položena v horní pravé části obrazu, pod křížem jsou dva vojáci.²⁹⁸ Kristus má kolem boků a stehů bílou roušku s miskovitými záhyby. Viditelná je hnědočervená podkresba Kristovy hrudi. Pod křížem sedí voják a přibíjí dlouhé štíhle nohy Krista ke kříži. Biřic má malou hlavu s širokou tváří a částečně viditelnou kresbou očí, hnědé vlasy, je oblečen do krátkého přiléhavého šatu a černých úzkých nohavic. Druhý muž stojí pod křížem a pravicí přibíjí ruku Krista

²⁹⁶ Srov. Mt 28, 1–15.

²⁹⁷ Srov. Mk 16, 14–20, Lk 24, 50–52.

²⁹⁸ Srov. Mt 27, 35, Mk 15, 24, Lk 23, 33, Jan 19, 18.

ke kříži. Má na sobě černý krátký šat a modré nohavice. Vpravo je vyobrazena Kalvárie [50, 52]. Jsou na ní tři kříže s Kristem uprostřed, vpravo stojí setník a vlevo dvě postavy.²⁹⁹ Z prostředního kříže je dochovaná spodní část s Kristovými nohama. Po stranách jsou menší kříže s prohnutými přivázanými těly lotrů. Vpravo stojí setník ukazující pravicí na Božího Syna. V levé ruce drží štít. Je oblečen do světlého šatu a černého pláště. Na levé straně je dochován fragment dvou postav oděných do modrých šatů a černých otevřených plášťů.³⁰⁰ Cyklus pokračuje v západní části jižní stěny na tribuně Kladením do hrobu, z níž se zachovala jen pravá část [53]. Kristus je kladen do oranžovočerveného mírně diagonálně postaveného sarkofágu, vidět jsou pouze jeho nohy. Za sarkofágem stojí dvě postavy.³⁰¹ Levá je oděna do bílého šatu a červenohnědého pláště. Postava vedle ní je trochu natočena levým bokem, má fragmentárně dochovanou malbu hlavy a hnědého účesu. Má na sobě plášť, na hrudi otevřený, barva je zčernalá. Fresky v horním pásu byly porušeny barokním snížením klenby. Jednotlivé pásy jsou odděleny červenou lištou, spodní byl lemován červeným rámem s bílým stylizovaným akantem. Tyto fresky christologického cyklu na jižní stěně jsou nejlépe zachované.³⁰²

Fresky na západní stěně lodi jsou silně poškozené a nečitelné.³⁰³

Vlastní pašijový cyklus začíná na severní straně lodi, kde jsou dochovány jen dva horní pásy. Ve východní části prostředního, nyní spodního pásu je neurčitelný výjev. Dochované jsou nad sebou řazené postavy patrně apoštolů se svatozářemi [49]. Nad tím, oddělen červenou lištou, je Kristus na hoře Olivetské [49]. Na fresce je znázorněn Kristus se třemi apoštolů.³⁰⁴ Postavy mají světlé obličej, kolem hlav světlé svatozáře a na sobě modré a černé pláště. Pozadí této scény je modré. Po levé straně spodní části je Bičování Krista [48]. Kristus v bederní roušce je přivázan ke sloupu, před nímž se jeho tělo prudce předklání. Po stranách jsou fragmenty maleb dvou vojáků oděných do modrých šatů, které časem zčernaly. Horní scéna představuje Svlékání,³⁰⁵ nebo Zajetí Krista [48].³⁰⁶ Jsou na ní čtyři postavy v soudobých přiléhavých krátkých

²⁹⁹ Srov. Mt 27, 35–56, Mk 15, 25–41, Lk 23, 33–49, Jan 19, 18–37.

³⁰⁰ Podobná velká, mnohofigurální Kalvárie byla namalována po polovině 14. století v Dolním Bukovsku. Ukřížování se třemi kříži bylo vyobrazeno v 80. letech 14. století v Kojeticích a ve Strašicích.

³⁰¹ Srov. Mt 27, 57–61, Mk 15, 42–47, Lk 23, 50–56, Jan 19, 38–42.

³⁰² VŠETEČKOVÁ 2011, 221–223.

³⁰³ VŠETEČKOVÁ 2011, 223.

³⁰⁴ Srov. Mt 26, 36–44, Mk 14, 32–40, Lk 22, 39–45, Jan 18, 1.

³⁰⁵ Srov. Mt 27, 35, Mk 15, 24, Lk 23, 34, Jan 19, 23–24.

³⁰⁶ Srov. Mt 26, 45–57, Mk 14, 41–50, Lk 22, 46–54, Jan 18, 2–12.

šatech a úzkých barevných nohavicích. Jejich hlavy se kvůli snížení klenby nedochovaly.³⁰⁷

Na poprsnici tribuny jsou fragmentární malby s těžko určitelným námětem. Nejlépe dochované malby představují dvě bílá čtyřnohá zvířata s rohy na červeném pozadí, za nimiž šel muž v kratším šatě, jehož malba byla zhotovena na světle červenožlutém pozadí [46].³⁰⁸

Nástěnné malby se vyznačují štíhlým figurálním kánonem, používáním dobového přiléhavého krátkého šatu, který není příliš členěn drapérií, a úzkých nohavic, což je charakteristické pro malbu 70. a 80. let 14. století. Christologický cyklus se podobá freskám v Záblatí, zvláště podobně rozvržené scény Přibíjení na kříž a Zmrtvýchvstání s horizontálně umístěným sarkofágem a ležícími vojáky. V 80. a 90. letech 14. století se podobný cyklus maluje i na Levém Hradci a ve Slavětíně. Ikonografie vychází z rozvrhu starších cyklů ve strakonickém ambitu a ve Starém Plzenci. Podle slohového charakteru datuje Z. Všečeková malby do 80. let 14. století. Malby byly provedeny na hladké omítce. Ve srovnání se soudobou malbou mají bohatou barevnou škálu.³⁰⁹

Při barokních úpravách byly fresky zakryty vrstvami omítky. V roce 1933 došlo při malování k jejich objevu. O čtyři roky později byly odkryty a restaurovány Bohumírem Čílou. Malby byly sedřeny na vrstvu podmalby, někdy až na podložku, což vyvolává domněnku, že byly provedeny barvami s temperovým pojivem, čímž by byly podobné malbám dvorského okruhu a freskám v sakristii kostela v Záblatí.³¹⁰ Vzhledem k jejich špatnému stavu byly při restaurování pouze očištěny a fixovány.³¹¹

Hlavní oltář z poloviny 18. století je dřevěný, polychromovaný [47]. Hnědý oltář se zeleným mramorováním se skládá z tumbové mensy, tabernáku, retabula tvořeného obrazem v rámu a portálových postranních branek. Nad brankami jsou sochy sv. Josefa a sv. Jana Křtitele a andělíčků. Oltářní obraz Narození Panny Marie byl namalován v roce 1881 Vilémem Kandlerem a umístěn do rokokového rámu hlavního oltáře, který nesou andělé. Zdobený rám je rokajový s boltci. Po stranách ho směrem do lodi nesou letící andělé, kteří ho drží jednou rukou a druhou na něj ukazují. Mají roztažená křídla

³⁰⁷ VŠETEČKOVÁ 2011, 223.

³⁰⁸ VŠETEČKOVÁ 2011, 223.

³⁰⁹ VŠETEČKOVÁ 2011, 223.

³¹⁰ Podací právo kostela v Záblatí vlastnil v 90. letech 14. století Zikmund Huler, který byl, stejně jako majitel podacího práva kostela v Oleškách, Chval z Kostelce, podporovatelem Václava IV. v jeho sporu s arcibiskupem Janem z Jenštejna.

LC III–IV, 81, LC V, 112.

SPĚVÁČEK 1986, 215–220, 166, VŠETEČKOVÁ 2011, 223.

³¹¹ VŠETEČKOVÁ 2011, 223.

a šat uvázaný kolem jednoho ramene a splývající kolem boků. Po stranách svatostánku jsou monstrancové relikviáře sv. Benigna a sv. Emiliany. Zlacené čelo tabernáku je zdobené reliéfem ozářeného křížem, po stranách jsou rokaje, v horní části jsou okřídlené andělčí hlavičky, uprostřed je ozářený monogram IHS. Čelo mensy je ve středu zdobeno řezbou znaku se svatováclavskou orlicí v rokajové kartuši. Všechny dekorativní řezby jsou zlacené. Branky jsou volutové, zdobené řezbami a sochami. Na vrcholu levé branky je socha sv. Josefa stojícího v kontrapostu s levou nohou pokrčenou a opřenou o kámen, tělem je otočený ke středu oltáře, k němuž také naklání hlavu [47]. Je oblečen do modrého šatu a hnědého pláště. V levé ruce drží hůl, která je stejně jako lem pláště zlacená, pravou rukou ukazuje k oltáři. Na pravé je socha sv. Jana Křtitele [47]. Má pokrčenou levou nohu postavenou na kameni, je prohnutý v boku k pokrčené noze, k níž se celým tělem předklání, hlavu má nachýlenou k pravému rameni. V levé ruce drží zlacený kříž, pravou ukazuje před sebe. Kolem levého ramene a boků mu splývá roucho z velbloudí srsti. Obě sochy jsou zachyceny v pohybu, s gestikulací, draperie se přizpůsobuje pohybům těla. Na volutách jsou sochy letících andělíčků, kteří jsou otočeni čelem ke světci a rukama ukazují na něj nebo k oltáři. Pod světci, ve středu supraport jsou okřídlené andělčí hlavičky. Všichni andělé mají zlacená křídla a roušky kolem boků.³¹² Ve vítězném oblouku byly na dřevěných konzolách zdobených rokajemi rokokové sošky sv. Vojtěcha a sv. Linharta z doby po polovině 18. století. Polychromované dřevorezby představují světce v biskupském rouchu s mitrou na hlavě a se svými atributy.³¹³ Poměrně hybná socha sv. Vojtěcha [54] zobrazuje postavu v kontrapostu, levou nohu má pokrčenou a nakročenou dopředu, celé tělo včetně hlavy lemované hnědými vlnitými vlasy a vousy je nakloněné na levou stranu. Obě ruce má pozdvihnuté, levou drží veslo. Na sobě má zřasenou albu převázanou cingulem, přes ramena má štolu. Pluviál má na prsou sepnutý sponou, ve spodní části je vzedmutý, jak splývá přes levou nohu. Spodní část je zvrásněná v kaskádách.³¹⁴ Sv. Linhart³¹⁵ je také představen v kontrapostu s pravou nohou

³¹² Evidenční karta 5103.

PODLAHA 1907, 192, POCHE 1978, 528, Popis 1938, 116.

³¹³ Nyní jsou umístěny na jižní oratoři v kostele v Říčanech.

Evidenční karta 5104, Evidenční karta 5105.

POCHE 1978, 528.

³¹⁴ Evidenční karta 5104.

³¹⁵ Sv. Linhart (Leonard) se narodil v 5. století ve Francii do šlechtické rodiny a byl pokřtěn sv. Remigiem. Na začátku 6. století se rozhodl stát poustevníkem a usadil se v lese u Nobiliaku, kam za ním přicházeli lidé žádající o radu. Podle legendy také dosáhl u krále propuštění mnoha zajatců.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 571–573.

pokrčenou a nakročenou dopředu [55]. Hlavu s hnědými vlasy má mírně skloněnou dopředu. Na sobě má našasenu albu přepásanou cingulem a zvrásněný plášť sepnutý na prsou sponou, který mu podobně jako sv. Vojtěchu překrývá volnou pravou nohu, nad níž se vzdouvá. Drží v pravé ruce berlu, levou má položenou na srdci. Po jeho levé straně mu u nohou leží býček.³¹⁶

V roce 1881 byl Vilémem Kandlerem namalován oltářní obraz Narození Panny Marie [47]. Děj se odehrává ve sloupové architektuře. V pozadí leží na posteli sv. Anna, uprostřed stojí žena a zvedá malou Pannu Marii, na niž se dívá sv. Jáchym. V popředí připravují tři ženy koupel. Nahoře osvětluje scénu holubice Ducha sv.³¹⁷

V kostele jsou reprodukce nebo kopie obrazů. V presbytáři jsou obrazy Nejsvětějšího Srdce Ježíšova a Neposkrvněného srdce Panny Marie, v lodi je mezi jinými obraz sv. Rodiny, kopie Salvadora Dalího Ukřižování.

7.3. Užité umění v olešském kostele

Při visitaci v roce 1380 se v kostele nacházela jedna stará kasule a jedna sváteční, čtyři plátna a starý, špatně svázaný misál ve špatném stavu.³¹⁸ Nejstarší a největší zvon³¹⁹ pochází z druhé poloviny 15. století.³²⁰ Má poměrně vyklenutý čepec s hluboko zapuštěnou základnou šestiramenné koruny, která je zdobena mělkým lineárním žebrováním. Na čepci je kolem dokola jednořádkový nápis pozdně gotickou minuskulí, který je však už nečitelný. Není zdoben žádným reliéfem, jen na přechodu pláště a věnce je linka. Je zavěšen na dubové hlavě s železným kovááním [56].³²¹

Michael Schönfeldt slil na Starém Městě pražském v roce 1694 zvon, na němž byl německo-latinský nápis. O několik let později, roku 1711, byl slit Antonínem Schönfeldtem zvon, který byl opatřen českým nápisem.³²² Oba tyto zvony byly při válečných rekvizicích zabaveny a už se na své původní místo nevrátily.³²³

³¹⁶ Evidenční karta 5105.

³¹⁷ Evidenční karta 5103.

PODLAHA 1907, 192, POCHE 1978, 528, Popis 1938, 116.

³¹⁸ Protocollum visitationis, 303.

³¹⁹ Přestože další dva mladší zvony byly zrekvírovány, jejich velikost lze odhadnout podle dubových hlav k jejich zavěšení, které ve věži zůstaly.

SROVNAL s. d., nepag.

³²⁰ Výška 65 cm, průměr 84 cm, hmotnost 400 kg.

Evidenční karta 5106, SROVNAL s. d., nepag.

³²¹ SROVNAL s. d., nepag.

PODLAHA 1907, 192, Popis 1938, 116.

³²² PODLAHA 1907, 192, Popis 1938, 116.

³²³ SROVNAL s. d., nepag.

Na hlavním oltáři z poloviny 18. století jsou dva monstrancové relikviáře, sv. Benigna³²⁴ na evangelijní straně a sv. Emiliany³²⁵ na epištolní straně. Oba mají zlacené řezané rámy z akantových rozvilin,³²⁶ v oválné skleněné schráně jsou ostatky s identifikační páskou, kolem nichž je květinová výzdoba. Na pásce v relikviáři sv. Benigna stojí: „S:ti Benigni. M:“, u ostatků sv. Emiliany je nápis: „S:tae Emilianæ. M:“. Na evangelijní straně lodi u vítězného oblouku je barokní kazatelna. Skládá se z poprsně na noze, pozadí, stříšky a poprsní krytého schodiště. Je dřevěná, polychromie vyvolává dojem zeleného a hnědého mramoru. Obě poprsnice jsou členěny pozlacenými obdélnými rámy. Na modrém podhledu stříšky je stříbřitá holubice Ducha sv. ozářená zlacenými paprsky. Na stříšce stojí na soklu pozlacený kříž. Lavice jsou také barokní.

Na epištolní straně lodi u kruchtě se nachází jednoduchá trojdílná klasicistní zpvědnice. Na kruchtě jsou novogotické varhany, postavené kolem roku 1880 varhanářem Karlem Schiffnerem. Skříň se dvěma věžemi zdobena šitý se zlacenými řezbami rozvilin, s fiálami, kraby a kytkami má uprostřed nízké travé. Skříň byla polychromována zelenošedě, římsy modročerveně, okraje byly zlacené. Píšťaly jsou cínové. Dispozice varhan vychází ještě ze starých principů, ale konstrukce píšťal a intonace je už romantická.³²⁷ Vedle posledních lavic jsou na tyčích ukončených kříži vztyčeny červené praporce s malovanými obrazy zemských patronů. Na levém při pohledu k presbytáři je sv. Jan Nepomucký, na druhé straně je sv. Anežka Česká,³²⁸ na pravém je sv. Josef, z druhé strany je obraz sv. Václava.

³²⁴ Sv. Benignus byl tuderský kněz, který byl umučen za Diokleciánova pronásledování kolem roku 303.

VONDRUŠKA 1930, 195.

³²⁵ Sv. Emiliany je uctívána jako panna a mučednice.

VONDRUŠKA 1930, 227.

³²⁶ Rám relikviáře sv. Benigna je olámaný.

³²⁷ SVOBODA s. d., nepag.

³²⁸ Sv. Anežka Česká se narodila roku 1211 jako dcera Přemysla Otakara I. a Konstancie Uherské. Byla několikrát zasnoubena s různými evropskými panovníky, nakonec však založila Na Františku klášter klarisek a minoritů, do něhož v roce 1234 vstoupila. Založila také špitál a bratrstvo, z něhož se stal řád křížovníků s červenou hvězdou. Dopisovala si se sv. Klárou. Žila asketickým životem a smiřovala svého bratra Václava I. s jeho synem Přemyslem Otakarem. Oba je přežila a zemřela v roce 1282 během doby, kdy zemi spravoval Ota V. Braniborský, poručník jejího prasnynovce Václava (II.).

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 85–86.

8. Kostel Panny Marie Sněžné ve Velkých Popovicích

První písemná zmínka o Velkých Popovicích je z roku 1332, kdy je držel Mikuláš Rost.³²⁹ Obec je podle jména patrně církevního založení, snad ze sázavského kláštera.³³⁰ Kostel je zmiňován poprvé o 20 let později, Velké Popovice jsou uváděny jako Adamovice.³³¹ Chrám Panny Marie Sněžné³³² byl postaven mezi lety 1280–1300, případně v první polovině 14. století.^{333, 334} Velké Popovice s tvrzí a podacím právem drželi páni z Popovic. V letech 1358–1380 byl majitelem Otík z Popovic.³³⁵ Roku 1380 proběhla visitace, v níž kromě soupisu liturgických předmětů bylo zaznamenáno, že zdejší farář Bernard nemá dobrou pověst a že kromě farníků a okolních farářů si na něj stěžuje i říčanský děkan z Kamenice.³³⁶ On sám si stěžoval na Otíka z Popovic, majitele patronátního práva, že mu kácí zádušní les. Oba ještě téhož roku zemřeli.³³⁷ Později roku 1380 se stal majitelem Jimram z Řičan.³³⁸ V roce 1408 byla zřízena nadace tří kop grošů Heřmanem z Hrádku za duše Otíka z Popovic, Miloty, Marie Anny a Alžběty, za něž měly být dvakrát týdně slouženy mše sv.³³⁹ Poté držel popovickou tvrz Jan Záhora ze Záhorkovic, jenž roku 1417 zemřel. Statek připadl jako odúmrť králi Václavu IV. Následně ho získal Mikuláš Počátek, orlický notář.³⁴⁰ Předtím zřejmě došlo k rozdělení vsi a část s podacím právem měl roku 1418 Jan z Popovic.³⁴¹ V roce 1420 táborité oblehli a dobyli tvrz. Velké Popovice získalo Staré Město pražské, brzy bylo vystřídáno Novým Městem.³⁴² Podací právo držel roku 1429 staroboleslavský kanovník

³²⁹ RBM III, 754.

³³⁰ LIER 1903b, 368.

³³¹ RDP, 40.

³³² Zasněžení kostela Panně Marii Sněžné připomíná událost, která se stala 5. srpna 352 v Římě na Esquilinu.. Římský občan Jan se svou ženou, se rozhodli věnovat peníze Panně Marii, 5. srpna měli stejný sen jako papež Liberius, v němž se jim zjevila Panna Maria a vyzvala je, aby na Esquilinu, na místě, kde napadl sníh, založili kostel. Když tam dorazili, zjistili, že sníh skutečně napadl, takže na místě byla založena bazilika S. Maria Maggiore.

ROYT 2007199–200.

³³³ KROUPA 2002, 4.

³³⁴ V roce 1671 byla v pamětní knize zaznamenaná místní dobová pověst o postavení kostela, jež se podobá pověsti o stavbě chrámu sv. Bartoloměje v Popovičkách. Kostel měl být postaven na nedalekém vrchu Dalešce. Byly tam kopány základy a přinesl se materiál na stavbu. Ten se ale neviditelně přenesl na místo, kde je kostel nyní postaven.

SEDLÁK 1885, 26.

³³⁵ LC I/1, 78, LC III–IV, 90, 137 Protocollum visitationis, 304.

³³⁶ Kromě skutečnosti, že navštěvoval krčmu, se ze stížností dozvídáme i dobové liturgické praktiky, které porušoval, jako bylo připouštění více než tří kmotrů při křtu a nezamykání křtitelnice.

Protocollum visitationis, 303–304.

³³⁷ LC III–IV, 137, Protocollum visitationis, 304.

³³⁸ LC III–IV, 137.

³³⁹ SEDLÁK 1885, 32–33.

³⁴⁰ RAIS 1898, 201, SEDLÁK 1885, 10–11.

³⁴¹ LC VII, 264.

³⁴² LIER 1903b, 368, 369, RAIS 1898, 201, SEDLÁK 1885, 12–14, 25.

a kunovský farář Jan.³⁴³ V roce 1433 byla majitelkou vsi Anna z Lomnice.³⁴⁴ Velké Popovice se brzy staly majetkem Nového Města pražského, jemuž byly za stavovský odboj roku 1547 zkonfiskovány.³⁴⁵ Farnost přešla do rukou utrakvistických duchovních, kteří byli později vystřídáni luterány.³⁴⁶ V pozdní gotice bylo vymalováno jižní průčelí.³⁴⁷

Roku 1548 je koupil Jiří Krejšťan z Krejšťanu.³⁴⁸ V roce 1572 je získali Hyzrlové z Chodů. Roku 1596 Jan Hyzrle rytíř z Chodů zemřel a Velké Popovice zdědil jeho synovec Jindřich, který je prodal Markétě Mošauerové z Harasova a na Dobřejovicích, čímž se staly součástí dobřejovického panství. Ta je dala roku 1612 svému synu Vilému Mikuláši a vnukovi Jiřímu Aleši.³⁴⁹ Ten je i přes svou účast na stavovském povstání udržel, neboť byl zproštěn pokuty.³⁵⁰ Části vsi s podacím právem náležející staroboleslavským kanovníkům se zmocnili stavové, které je v roce 1620 prodali Anně Budovcové rozená z Wartenberka. Ta ji však musela hned příští rok, po porážce stavovského povstání, vrátit.³⁵¹ V roce 1615 působil v kostele luteránský duchovní,³⁵² který byl po vyhlášení jediného povoleného katolického vyznání roku 1624 vyhnán.³⁵³ V roce 1627 získala vesnici dědictvím po svém zesnulém manželovi Jiřím Aleši Mošauerovi z Waldova Anna Mošauerová rozená Slavíkovská, která se později provdala za Hynka rytíře z Mečerada a Richenwaldu.³⁵⁴ Během třicetileté války, zvláště roku 1634 byly vesnice, statek a kostel velmi zpustošeny. Švédští vojáci odnesli z kostela dva cínové kalichy pro přijímání pod obojí, dvě cínové láhve na dva žejdlíky vína, cínovou konvičku, koflíček, dva ornáty, albu, pleny, tři štolý.³⁵⁵

³⁴³ LC VIII–X, 151.

³⁴⁴ AČ III, 506.

SEDLÁČEK 1998, 717, SEDLÁK 1885, 13.

³⁴⁵ RESEK 1878, 455, LIER 1903b, 368, 369, SEDLÁČEK 1998, 717.

³⁴⁶ PODLAHA 1907, 184.

³⁴⁷ KROUPA 2003, 72, 73.

³⁴⁸ RESEK 1878, 466.

³⁴⁹ RAIS 1898, 201, SEDLÁČEK 1998, 717, SEDLÁK 1885, 15.

³⁵⁰ BÍLEK 1882, 378.

³⁵¹ BÍLEK 1882, 47–48.

³⁵² Frankfurtský kazatel a tkadlec se prý více věnoval světské práci a zábavě a křty přenechával svému čeledínovi.

PODLAHA 1907, 184, RAIS 1898, 199, SEDLÁK 1885, 37, SOMMER 1844, 144.

³⁵³ RAIS 1898, 199, SEDLÁK 1885, 17, 37.

³⁵⁴ LIER 1903b, 368, 369, SEDLÁČEK 1998, 717, SEDLÁK 1885, 16–17.

³⁵⁵ LIER 1903b, 368, SEDLÁK 1885, 11, 17, 26.

Velké Popovice koupila roku 1641 pro svůj seminář královská kanonie premonstrátů na Strahově, která převzala duchovní správu kostela.³⁵⁶ Roku 1670 zemřel na cestě z Prahy vojenský hejtman Kryštof Mates z Braunů. Byl pochován ve zdejším kostelu před bočním oltářem Panny Marie Pasovské. Všechn svůj majetek, který měl při sobě, odkázal na pohřeb. Po zaplacení získal z odkazu kostel 15 zlatých.³⁵⁷ Premonstráti prodali po třiceti letech v roce 1671 Velké Popovice i se správou kostela benediktinskému klášteru u kostela sv. Mikuláše na Starém Městě pražském.³⁵⁸ Benediktini zvelebovali všechny budovy, které získali.³⁵⁹ Sýpku si přebudovali na svoji faru. Do kostela přibýlo v roce 1677 sousoší Ukřižování.³⁶⁰ Roku 1690 dali benediktini na náklad kláštera přestavět kostel a o dva roky později ho opatřili novým hlavním oltářem.³⁶¹ Mikuláš Alexius Vít ze Rzávého odkázal v roce 1675 velkopopovickému chrámu 500 zlatých, z jejichž úroků měl být udržován kostel a měly se sloužit mše sv. za zesnulé, kteří jsou pohřbeni u kostela.³⁶² V letech 1680 a 1713 byly na Velkopopovicku velké epidemie cholery, které podlehly desítky osob.³⁶³ Kolářka z Velkých Popovic Anna Roubíčková odkázala chrámu roku 1698 stříbrný řetěz, který byl prodán. Za utrženou cenu 45 zlatých a další dary od věřících byla koupena monstrance a kalich.³⁶⁴ V roce 1722 byla opravována střecha a kazatelna.³⁶⁵ Benediktinský kněz Hermann Maur dal roku 1726 zvýšit věž³⁶⁶ a z kláštera byly přivezeny sochy sv. Vojtěcha a sv. Prokopa.³⁶⁷ Od roku 1727 zaměstnával staroměstský opat Anselm Vlach na stavbě kostela sv. Mikuláše Kiliána Ignáce Diezenhoffera, který přestavěl i velkopopovický pivovar a zřejmě v roce 1733 zbudoval západní štít kostela

³⁵⁶ Vzhledem k nízkému počtu kněží byla zpočátku sloužena mše sv. jednou za čtyři neděle a na větší svátky, od roku 1653 byli už ze strahovského kláštera posíláni do Velkých Popovic administrátoři, kteří v nich i bydleli.

PODLAHA 1907, 184, RAIS 1898, 199, 201, SEDLÁČEK 1998, 717, SEDLÁK 1885, 17, 37, SCHALLER 1788, 167, SOMMER 1844, 144.

³⁵⁷ SEDLÁK 1885, 29.

³⁵⁸ LIER 1903b, 369, PODLAHA 1907, 184, RAIS 1898, 199, 201, SEDLÁČEK 1998, 717, SEDLÁK 1885, 17, 26, 38, SCHALLER 1788, 167, SCHINDLER 1902, 224, SOMMER 1844, 144.

³⁵⁹ Výnosy z duchovní správy byly nízké a desátky se neodváděly, takže roku 1700 si tehdejší kněz Václav Moller stěžoval, že nebyť kláštera, musel by žebrať.

PODLAHA 1907, 184.

³⁶⁰ SEDLÁK 1885, 28–29.

³⁶¹ KROUPA 2002, 4, PODLAHA 1907, 186, 187, PODLAHA 1908, 121, POCHE 1982, 201, RAIS 1898, 199, SEDLÁK 1885, 25, 27, 28, 29, 35, 38, SCHINDLER 1902, 224.

³⁶² SEDLÁK 1885, 33.

³⁶³ SEDLÁK 1885, 44–45.

³⁶⁴ SEDLÁK 1885, 29.

³⁶⁵ SEDLÁK 1885, 30.

³⁶⁶ LIER 1903b, 369, PODLAHA 1907, 186, PODLAHA 1908, 121, 123, POCHE 1982, 201, SOMMER 1844, 144.

³⁶⁷ SEDLÁK 1885, 30.

Panny Marie Sněžné.³⁶⁸ O dva roky později byla opravována střecha a položena dlažba.³⁶⁹ V roce 1738 byl opravován oltář sv. Jana Nepomuckého.³⁷⁰ Velké Popovice byly pustošeny v roce 1744 během války o dědictví rakouské pruskými vojsky Fridricha II.³⁷¹ Josef II. zrušil roku 1785 staroměstský klášter. Benediktini zde vykonávali duchovní správu až do zřízení farnosti, statek převzala vláda. O tři roky později byly Velké Popovice vydraženy c. k. majorem Bedřichem svobodným pánem ze Schmiedburgu.³⁷² Samostatná farnost byla obnovena v roce 1792.³⁷³

V 18. a 19. století tvořil příjem kostela plat ze zádušních krav, zisk z polí, za prodané dřevo z lesů, pronájmy polí a luk, úroky z uložených peněz v soukromých hypotékách a státních úpisech, pokuty, sbírky, dary za pohřby odkazy a nadace. Za užívání některých luk dávala vrchnost kostelu mešní víno a hostie.³⁷⁴ Roku 1804 je majitel prodal Marii Anně Hartmannové, která o pět let později nechala postavit farní budovu.³⁷⁵ Vincenc Hartmann nechal v letech 1836–1837 vystavět na hřbitově rodinnou hrobku.³⁷⁶ Velké Popovice byly prodány v roce 1842 Ervínu hraběti Nostitz-Rheineckovi.³⁷⁷ Kostel byl nově požehnán roku 1852 po opravě chrámu, rozšíření kůru a postavení nových varhan.³⁷⁸ Fara byla špatně postavena a už roku 1855 byla zvětšována a opravována.³⁷⁹ Nový hlavní oltář byl zhotoven v roce 1861 Ludvíkem Zieblandem, ve stejný rok byly pořízeny korouhve a svícny. O čtyři roky později byl kostel vybaven novou kazatelnou a bočním oltářem.³⁸⁰ Roku 1866 byla díky sbírce farníků a přispění hraběte Berchtolda zřízena křížová cesta.³⁸¹ Kolem poloviny 19. století a ve druhé polovině bylo zřízeno několik nadací za duše zesnulých farníků.³⁸² Posledními majiteli a držiteli patronátního práva se stali roku 1870 Ringhofferové.³⁸³ Ti o tři roky později věnovali 1 900 zlatých na postavení zdi okolo hřbitova ležícího

³⁶⁸ LIER 1903b, 369, POCHE 1982, 201.

³⁶⁹ SEDLÁK 1885, 30.

³⁷⁰ SEDLÁK 1885, 30.

³⁷¹ RAIS 1898, 201, SEDLÁK 1885, 18.

³⁷² LIER 1903b, 369, PODLAHA 1907, 184, RAIS 1898, 199, 201, SEDLÁČEK 1998, 717, SEDLÁK 1885, 18, SCHALLER 1788, 167, SCHINDLER 1902, 224, SOMMER 1844, 144.

³⁷³ RAIS 1898, 199, SOMMER 1844, 144.

³⁷⁴ SEDLÁK 1885, 27–34.

³⁷⁵ RAIS 1898, 201, SEDLÁK 1885, 18, 20, 35, SOMMER 1844, 144.

³⁷⁶ SEDLÁK 1885, 34.

³⁷⁷ RAIS 1898, 201, SEDLÁK 1885, 19.

³⁷⁸ SEDLÁK 1885, 31.

³⁷⁹ SEDLÁK 1885, 35.

³⁸⁰ POCHE 1982, 201, SEDLÁK 1885, 23, 31.

³⁸¹ SEDLÁK 1885, 31.

³⁸² SEDLÁK 1885, 33–34.

³⁸³ LIER 1903b, 369, RAIS 1898, 201, SEDLÁK 1885, 19.

kolem kostela, na niž darovali peníze i farníci.³⁸⁴ V roce 1875 byla zřízena nadace jedné mše sv. za bývalého majitele Velkých Popovic Vincence Hartmanna a k udržování jeho hrobky.³⁸⁵ Roku 1876 dostala věž kvůli havarijnímu stavu novou střechu.³⁸⁶ Také proběhly lidové misie pořádané svatohorskými redemptoristy, které byly příštího roku opakovány.³⁸⁷ Další oprava farní budovy proběhla v roce 1879.³⁸⁸ Roku 1884 byly opraveny střechy kostela i s věží, fasáda byla nově natřena, do chrámu bylo pořízeno deset lavic a na věž tři nové okenice.³⁸⁹ Další misie proběhly v letech 1892 a 1893, účastnilo se jich 1060 respektive 1251 lidí.³⁹⁰ Poslední přestavba proběhla roku 1897, kdy došlo k přístavbě v západní části.³⁹¹ Do nově rozšířeného kostela byly pořízeny varhany od firmy Gebrüder Rieger.³⁹² Kolem roku 1902 byla při kostele modlitební skupina, která zároveň šila paramenta a měla 40 členů. Ti každoročně platili na chudý kostel 30–40 korun.³⁹³ Msgre. Jan Sedlák dal v roce 1904 na svůj náklad pořídit u pražské firmy Jana Kryšpína malované výplně oken a zdobený bílý parament.³⁹⁴

Roku 1996 byla ukradena lampa věčného světla.³⁹⁵ V roce 2001 byl opravován krov a stropy kostela,³⁹⁶ následujícího roku došlo k obnově fasády, dveřních výplní a kovářských prvků a k restaurování gotického portálu. Restaurování bylo dokončeno v roce 2003.³⁹⁷ V roce 2007 byly opraveny varhany.³⁹⁸ Následujícího roku byla provedena rekonstrukce elektroinstalace a obnova vnitřních omítek.³⁹⁹ V roce 2009 nahradila malovanou křížovou cestu z roku 1866, která byla ukradena, nová, plastická.⁴⁰⁰

³⁸⁴ SEDLÁK 1885, 31.

³⁸⁵ SEDLÁK 1885, 34.

³⁸⁶ PODLAHA 1907, 186, PODLAHA 1908, 123, SEDLÁK 1885, 24, 31.

³⁸⁷ SEDLÁK 1885, 40.

³⁸⁸ SEDLÁK 1885, 35–36.

³⁸⁹ SEDLÁK 1885, 23, 32.

³⁹⁰ SCHINDLER 1902, 224.

³⁹¹ PODLAHA 1907, 186, PODLAHA 1908, 121, POCHE 1982, 201, SCHINDLER 1902, 224.

³⁹² ČIHAŘ 2006, 1–8, TURNWALD 2007, nepag.

³⁹³ SCHINDLER 1902, 224.

³⁹⁴ PODLAHA 1907, 187.

³⁹⁵ Evidenční karta 5450.

³⁹⁶ Výroční zpráva 2001, 38.

³⁹⁷ KROUPA 2003, 72–75, Ročenka 2003, 55, Výroční zpráva 2002, 21, 42, 58.

³⁹⁸ TURNWALD 2007, nepag.

³⁹⁹ ŠŤASTNÁ 2008, nepag.

⁴⁰⁰ VLK 2009c, nepag.

8.1. Architektura kostela Panny Marie Sněžné

Na počátku 14. století byl postaven gotický kostel Panny Marie Sněžné. Byl jednolodní s trojboce ukončeným presbytářem a mírně obdélnou zvonící, jejíž přízemí sloužilo jako sakristie, možná i jako refugium [57, 58]. Presbytář byl mělčí a menší než dnešní. Podobný mělký, trojboký presbytář má kostel sv. Jakuba Většího ve Slušticích. Také sluštický chrám má na jižní straně věž. Kostel sv. Jakuba však v roce 1716 vyhořel a prošel přestavbou, která se svou zdobností liší od jednoduchosti popovického kostela.⁴⁰¹ Loď, ukončená sedlovou střechou, měla asi dvě okna na severní a jen okno na jižní straně, v jižní stěně byl probourán portál. Jeho tvar vznikl kombinací sedlového a lomeného portálu [59].⁴⁰² Kamenné profilované ostění bylo zakončeno lomeným obloukem. V horní části je tympanon nesený konzolkami. Po stranách ostění je pravoúhlý ústupek. Věž byla postavena v jižním koutu mezi lodí a presbytářem. Její severní zeď tvořila část jižní zdi presbytáře. Pravděpodobně měla dvě podlaží, první kamenné, druhé dřevěné sloužící jako zvonice. V jižní zdi bylo patrně probouráno okno, jehož tvar byl při barokní přestavbě změněn. Kostel byl postaven ze středně velkých kamenných kvádrů spojených vápennou maltou a překrytých vápennou, pekovanou, hlazenou omítkou. Nároží byla zpevněna armaturou z kamenných kvádrů. Vnější stěny lodi byly pokryty kvádrovou rustikou. Přízemí věže bylo sklenuto valenou klenbou s lunetami, vrcholnice byla orientovaná severojižně. Presbytář mohl být sklenut valeně, loď byla asi plochostropá. Do sakristie vedl zřejmě z presbytáře portál. Do dnešní doby se dochovala severní zeď, část jižní s portálem a přízemí věže.⁴⁰³

Barokní podobu získal chrám za správy benediktinů v roce 1690. Presbytář byl odstraněn a nahrazen novým, větším, postaveným ze smíšeného zdiva. Je trojboce uzavřen a završen valbovou střechou. Má jednu okenní osu [60]. Loď byla zbarokizována. Okna v lodi dostala nový tvar, stejný jako v presbytáři, obdélná, půlkruhově ukončená [57, 58]. Jedno okno bylo probouráno i v západní stěně. Malé okno s mřížemi bylo v sakristii. Jižní zeď byla částečně přestavěna, zdivo bylo doplněno cihlami, gotický portál byl zazděn. V koutu mezi lodí a západní stranou věže

⁴⁰¹ PODLAHA 1907, 42–43.

⁴⁰² Tento typ byl u nás obvyklý v poslední třetině 13. století. Stejný se nachází v kapli Andělů strážných v cisterciáckém klášteře Zlatá Koruna, v jižní zdi transeptu kostela cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě a také ve Staronové synagoze na Starém Městě pražském. Velkopopovický portál není sice tak výškový a je ukončený méně ostrým úhlem což odpovídá již 14. století, nicméně má stejné ústupkové ostění s nízkou patkou.

KROUPA 2002, 3.

⁴⁰³ KROUPA 2002, 1–4, LIER 1903b, 369, PODLAHA 1907, 186, 187, PODLAHA 1908, 123, POCHE 1982, 201, SEDLÁK 1885, 22, 26, SCHINDLER 1902, 224.

byl zbudován malý přístavek osvětlovaný obdélnými okny, se schody vedoucími na oratoř. Zřejmě k severní straně lodi byl postaven malý čtverhranný přístavek se schody vedoucí na kůr a půdu kostela. Přesahoval střechu lodi a měl kosočtvercová okna. Na vrchol západního štítu byl umístěn kovový kříž s letopočtem 1690. Presbytář, oddělený od lodi půlkruhovým vítězným obloukem, byl sklenut valenou klenbou s lunetami. V závěru jsou niky. Loď je plochostropá. Na jižní straně presbytáře byla postavena úzká oratoř. V závěru lodi se nacházela kruchta.⁴⁰⁴

V roce 1722 se opravovala střecha a v klenbě presbytáře nad oltářem byl prolomen okrouhlý otvor.⁴⁰⁵ Roku 1726 byla zvýšena hranolová věž [58]. Svrchu ji zakončovala cibulovitá střecha s pozlacenou makovicí a patriarchálním křížem. Na východní, jižní a západní stranu bylo probouráno v prvním podlaží obdélné okno, ve druhém podlaží v různých výškách oválná okna, která byla později zazděna kromě jižního, kde bylo necháno malé obdélné okno. Oválná okna mají jednoduché šambrány. Ve třetím podlaží byla zvonice osvětlena čtyřmi půlkruhově zakončenými obdélnými okny se šambránami vykrojenými v horních rozích. Stěny věže byly členěny lizénovými rámy.⁴⁰⁶ Západní štít byl postaven roku 1733 zřejmě dílnou Kiliána Ignáce Diezenhoffera, který přestavěl i místní pivovar a od roku 1727 přestavoval klášter u sv. Mikuláše na Starém Městě pražském.⁴⁰⁷ Podle popisu J. Sedláka byl štít „*vykrajovaný s menšími ozdobami se zazděným okrouhlým oknem, máje nahoře dva pískovcové ostré jehlance, točité pískovcové římsy, a uprostřed ozdobný podstavec pod kříž.*“⁴⁰⁸ Na východní straně štítu byl udán rok barokní stavby chrámu 1690.⁴⁰⁹ V roce 1735 byla opravována střecha, k níž se přidělaly okapy. Úpravy proběhly i v interiéru. Položila se dlažba a celý kostel byl vybílen. K západnímu průčelí byla v roce 1739 přistavěna malá, nízká a úzká síň se dvěma vchody s půlkruhovými okny, jeden z nich byl později zazděn. Na nich bylo ze dřeva vyřezáno jméno Maria. Původně složila jako schrána na máry nebo umrlčí síň. Ve výklenku býval zřízen Boží hrob.⁴¹⁰

⁴⁰⁴ BEZCHLEBOVÁ s. d., nepag.

KROUPA 2002, 1, 4–5, PODLAHA 1907, 186, 187, PODLAHA 1908, 121, POCHE 1982, 201, RAIS 1898, 199, SEDLÁK 1885, 22–23, 25, SCHINDLER 1902, 224.

⁴⁰⁵ SEDLÁK 1885, 30.

⁴⁰⁶ KROUPA 2002, 1, 5, LIER 1903b, 369, PODLAHA 1907, 186, PODLAHA 1908, 121, 123, POCHE 1982, 201, SEDLÁK 1885, 24, 30, 31, SOMMER 1844, 144.

⁴⁰⁷ KROUPA 2002, 5, LIER 1903b, 369, POCHE 1982, 201, SEDLÁK 1885, 30.

⁴⁰⁸ SEDLÁK 1885, 22.

⁴⁰⁹ SEDLÁK 1885, 25.

⁴¹⁰ SEDLÁK 1885, 23, 30.

V 19. století proběhlo několik stavebních úprav. Roku 1852 byl kostel opravován a rozšířil se kůr.⁴¹¹ V letech 1866 a 1869 byla opravována střecha věže, která však byla roku 1870 silně poškozena vichřicí, takže hrozila sesutím. Dosavadní střecha byla v roce 1876 nahrazena osmihrannou jehlancovou. Pod střechou je profilovaná segmentově prohýbaná římsa.⁴¹² Kostel byl roku 1882 vymalován.⁴¹³ O dva roky později byly opravovány střechy a kostel dostal novou fasádu.⁴¹⁴ Naposledy byl chrám přestavován v roce 1897. Na západní straně byla prodloužena loď na čtyři okenní osy kvůli nedostačující kapacitě chrámu a celkově byl zromantizován [57, 58]. V západním průčelí rozčleněném pilastry byl probourán portál. Diezenhofferský štít z roku 1733 musel ustoupit rozšiřujícímu kostelu a byl nahrazen novým novobarokním. Volutový štít oddělený profilovanou římsou je členěn pilastry, uprostřed je kulaté okno a svrchu je ukončen trojúhelníkovým frontonem s barokním kovovým křížem z původního průčelí na vrchu. V přistavěné části byla zbudována kruchta na dvou sloupech s dřevěnou balustrádovou poprsnicí.⁴¹⁵

V poslední době byl kostel znovu opravován. Nejprve roku 2001 došlo k opravě krovu a stropů.⁴¹⁶ Následujícího roku byla obnovena fasáda, jejíž barevnost byla odvozena z původní barevnosti omítek západního průčelí, a zrestauroval se kamenickým doplněním nově odkrytý gotický portál.⁴¹⁷ Dokončení restaurování ostění portálu proběhlo v příštím roce.⁴¹⁸ Fasáda kostela je bílá se žlutými architektonickými články, západní průčelí má barevnost obrácenou. Klenba presbytáře je posetá zlatými hvězdami, v lodi je žlutou barvou zdůrazněna obvodová římsa. Stěny jsou bílé, na jižní stěně byl odhalen pruh gotického kvádrového zdiva.

8.2. Výzdoba velkopopovického kostela

Na počátku 14. století byl vymalován tympanon jižního portálu a ostění bylo polychromováno červenými a okrovými barvami. P. Kroupa i restaurátoři se domnívají, že v tympanonu byla zobrazena Madona s dítětem. V horní části uprostřed je dochovaná malba hlavy s nimbem. Těžko určitelný útvar je částečně zachován v levé části. Stejně

⁴¹¹ SEDLÁK 1885, 31.

⁴¹² PODLAHA 1907, 186, PODLAHA 1908, 123, SEDLÁK 1885, 24, 31.

⁴¹³ SEDLÁK 1885, 31.

⁴¹⁴ SEDLÁK 1885, 32.

⁴¹⁵ KROUPA 2002, 1, 5, PODLAHA 1907, 186, PODLAHA 1908, 121, POCHE 1982, 201, SEDLÁK 1885, 22, SCHINDLER 1902, 224.

⁴¹⁶ Výroční zpráva 2001, 38.

⁴¹⁷ Výroční zpráva 2002, 21, 42.

⁴¹⁸ Ročenka 2003, 55.

jako v polychromii kamenných článků ostění i na fresce v tympanonu převládají červené a oranžové tóny. Malba provedená na omítce techniko fresco-secco může souviset s freskovou výzdobou podvěží říčanského kostela v době po roce 1400.^{419, 420}

V pozdní gotice bylo freskami vyzdobeno jižní průčelí. V levé části dochovaných fresek je zleva vykrojený nimbus.⁴²¹ Roku 2002 byla malba v tympanonu a jeho okolí odkryta a zajištěna restaurátorem Petrem Barešem. Nelezly se však již jen fragmenty, malby na západním průčelí se torzovitě dochovaly jen v těsném sousedství tympanonu.⁴²² Dokončení restaurátorských prací proběhlo následujícího roku.⁴²³

V 17. století byl zbudován boční oltář Panny Marie Pasovské.⁴²⁴ Roku 1677 byl v kostele umístěn příčný chrám s křucifixem a sochami Panny Marie a sv. Jana Evangelisty.⁴²⁵ Později bylo sousoší odstraněno.⁴²⁶ Do nedávno rozšířeného kostela byl v roce 1692 pořízen nový hlavní oltář s obrazem Zasnoubení Panny Marie.⁴²⁷ V 19. století byl oltář kvůli zničení červotočem nahrazen novorománským.⁴²⁸ K roku 1724 měl chrám dva oltáře. Hlavní oltář z roku 1692 a pravděpodobně oltář bl. Jana Nepomuckého,⁴²⁹ který byl v roce 1738 opravován.⁴³⁰ Z benediktinského kláštera na Starém Městě pražském byly roku 1726 přivezeny sochy sv. Prokopa a sv. Vojtěcha.⁴³¹ Pod kostelem se nachází krypta, v níž byl roku 1742 pohřben Filip z Widmonu. Místo je označeno mramorovým náhrobníkem, který je však nyní přenesen.⁴³²

Do výklenků v závěru presbytáře byly umístěny barokní dřevěné skulptury sv. Petra a Pavla [60]. Do velkopopovického kostela byly koupeny roku 1888 z vyšehradského

⁴¹⁹ Usuzuje tak s dochované malby a patrocina kostela. Jako analogii méně obvyklého námětu malby v tympanonu uvádí tympanon jižního portálu klášterního chrámu augustiniánů kanovníků v Třeboni z doby kolem roku 1400.

KROUPA 2003, 72–73.

⁴²⁰ BAREŠ/BRODSKÝ 2003, nepag.

KROUPA 2002, 3, KROUPA 2003, 72–75, Ročenka 2003, 55.

⁴²¹ BAREŠ/BRODSKÝ 2003, nepag.

KROUPA 2003, 72, 73.

⁴²² BAREŠ/BRODSKÝ 2003, nepag.

KROUPA 2003, 72–73, Výroční zpráva 2002, 42, 58.

⁴²³ BAREŠ/BRODSKÝ 2003, nepag.

KROUPA 2003, 72–75, Ročenka 2003, 55.

⁴²⁴ SEDLÁK 1885, 29.

⁴²⁵ Srov. Jan 19, 26–27.

⁴²⁶ SEDLÁK 1885, 28–29.

⁴²⁷ Srov. Lk 1, 27.

⁴²⁸ PODLAHA 1907, 187, SEDLÁK 1885, 29, 31.

⁴²⁹ Kanonizován byl v roce 1729.

⁴³⁰ SEDLÁK 1885, 30.

⁴³¹ SEDLÁK 1885, 30.

⁴³² SEDLÁK 1885, 28.

chrámu. Na severní straně je socha sv. Pavla s šedivými vlasy a dlouhými vousy, v modrém šatu a červeném rouchu, v levé ruce drží otevřenou knihu, druhou má vztaženou před sebe. Na druhé straně je socha sv. Petra s krátkými, šedivými vlasy a vousy, v modrém šatě a světlém plášti. Pravou rukou si přidržuje mírně nařasený plášť, levou opírá o bok knihu. Levou nohu má lehce nakročenou a tělem se otáčí k oltáři. Postavy mají klidný, až ztuhlý výraz a gestikulaci, draperie je jen lehce zvlněná.⁴³³

K roku 1840 byly v lodi kostela tři boční oltáře. Na epištolní straně stál oltář sv. Rodiny, na evangelijní straně byly oltáře sv. Jana Nepomuckého a Panny Marie Bolestné. Neměly uměleckou cenu, a když zchátraly, byly odstraněny. Socha Panny Marie, jež stála na jednom oltáři, byla v roce 1884 umístěna do skříně v presbytáři i s devocionáliemi, které k ní věřící dávali (drahocenné roucho, stříbrné mince). Byla nošena při poutních průvodech.⁴³⁴ Později však byla ukradena a nahrazena sochou Panny Marie Lurdské. Hlavní oltář je z roku 1861. Postavil ho řezbář pocházející z Mnichova Ludvík Ziebland v novorománském stylu. Skládá se z tumbové menzy, tabernáku a trojdílné archy [60]. Na hraně štítu je archa zdobena zlacenými rozvilinami a křížem na vrcholu. Střední část archy má po stranách sloupky. Horní a středové části archy jsou zdobeny jednoduchým malovaným dekorem. Tabernákl je zdoben zlatými křížky, s největším na čele, svrchu je zubořez. Po stranách jsou v arše dřevěné sochy českých zemských patronů, sv. Jana Nepomuckého a sv. Václava [60]. Obě postavy jsou vzpřímené v lehkém kontrapostu, dívají se přímo před sebe. Sv. Jan Nepomucký je oděn v klerice, rochetě a mozetě s kanovníckým biretem na hlavě a svatozáří s pěti hvězdami. V rukou drží krucifix. Sv. Václav je oděn v brnění a červeném plášti se zlatou spodní stranou, na hlavě má knížecí čapku. Ve skříně archy je obraz Neposkvrněného početí Panny Marie z pražské Akademie výtvarných umění, malovaný pod dozorem ředitele Eduarda von Engertha. Obraz zobrazuje Pannu Marii v červeném šatě a modrém rouchu s hnědým rubem, má rozpřažené ruce, stojí na zeměkouli a šlape na hlavu hadovi. [60]⁴³⁵ Boční novorománský oltář sv. Terezie umístěný na epištolní straně vedle vítězného oblouku byl vytvořen o čtyři roky později. Podle nákresů Rudolfa Menšla ho zhotovil berounský stolař Jan Koudela. Oltář skládající se z tumbovité mensy, tabernáku a archy měl jednoduchou kružbovou výzdobu

⁴³³ PODLAHA 1907, 187, PODLAHA 1908, 123, POCHE 1982, 201.

⁴³⁴ SEDLÁK 1885, 30.

⁴³⁵ PODLAHA 1907, 187, POCHE 1982, 201, SEDLÁK 1885, 23, 31.

s pozlacenými detaily a modrým pozadím. Na vrcholu štítu archy je pozlacený kříž. Na oltáři byla postavena socha sv. Terezie z Lisieux⁴³⁶ držící krucifix s růžemi. Později byla přemístěna na evangelijní stranu lodi. Oba oltáře byly opraveny roku 1882.⁴³⁷ Roku 1866 se konala sbírka na zřízení křížové cesty. Namalována byla čáslavským malířem Kašparidesem. V nedávné době byla ale ukradena.⁴³⁸ V 19. století byl také zhotoven krucifix umístěný v presbytáři.

V roce 1904 byly zhotoveny díky Msgre. Janu Sedlákovvi malované výplně oken. Vytvořila je pražská firma Jana Kryšpína.⁴³⁹ Z oltáře sv. Terezie se později stal oltář sv. Josefa, když byla socha přenesena na severní stěnu lodi a v retabulu byl umístěn obraz sv. Josefa s žehnajícím Ježíškem. Na tabernákl byla postavena soška Panny Marie Fatimské. V lodi mezi okny byly proti sobě umístěny sochy Nejsvětějšího Srdce Ježíšova a Neposkvrněného srdce Panny Marie.

V roce 2009 byla na severní a jižní stěnu instalována reliéfní křížová cesta od Olgy Vohnoutové skládající se z malého reliéfu představující téma daného zastavení, křížku a čísla zastavení.⁴⁴⁰ Mezi oknem a kazatelnou byl umístěn obraz Božího Milosrdenství.

8.3. Užití umění ve velkopopovickém kostele

Z visitace provedené roku 1380 se dozvídáme, že se v kostele nacházely dva pozlacené stříbrné kalichy, dvě kasule s příslušenstvím, jedna bez štol, dvě plátna s antependiem, dvě plátna horšího stavu, špatně svázaný misál, částečně roztrhané papírové matutinale a špatně svázaný žaltář.⁴⁴¹

V době husitské byly do kostela pořízeny dva cínové kalichy pro přijímání pod obojí, které však vzali Švédově roku 1634 během třicetiletí války.⁴⁴²

Jan Konvář slil v roce 1498 zvon se šestiramennou korunou zdobený páskovým dekorem [63].⁴⁴³ Na čepci je nápisová páska dvouřádkovým textem psaným gotickou minuskulí se symboly květů mezi slovy a jednorožcem na začátku textu: „

⁴³⁶ Sv. Terezie z Lisieux se narodila v roce 1873 v Alençonu. Od dětství bylo její přání vstoupit ke karmelitánkám, což se jí v 15 letech díky výjimce v Lisieux povedlo. V klášteře se dočkala nepochopení a prožívala úzkostné stavy, vždy se však odevzdala Kristově lásce a obětovala se za hříšníky. Zemřela na tuberkulózu roku 1897.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 510–511.

⁴³⁷ PODLAHA 1907, 187, POCHE 1982, 201, SEDLÁK 1885, 23, 31.

⁴³⁸ SEDLÁK 1885, 31.

⁴³⁹ PODLAHA 1907, 187.

⁴⁴⁰ VLK 2009c, nepag.

⁴⁴¹ Protocollum visitationis, 303–304.

⁴⁴² SEDLÁK 1885, 11, 26.

⁴⁴³ Výška 84 cm, průměr 76 cm.

letha ☞ bozyho ☞ tisycyho ☞ cztyrzysteho ☞ dewadesateho ☞ osmeho ☞ tento ☞
zwon ☞ dielan ☞ alelvia / ☞ yan ☞ konwarz ☞ dielal ☞ tenzwon ☞“. Na plášti je
reliéf Panny Marie s dítětem. Na věnci jsou plastické pásky.⁴⁴⁴

Jak již bylo výše zmíněno, v roce 1634 přišel kostel o některé liturgické předměty, zvláště o cínové. Švédští vojáci vzali zmíněné kalichy pro přijímání pod obojí, dvě cínové láhve na dva žejdlíky vína, cínovou konvičku, koflíček. Z liturgických rouch odnesli dva ornáty, albu, pleny, tři štoly.⁴⁴⁵

V roce 1690 při přestavbě kostela byl na západní štít umístěn pozlacený kovaný železný kříž tvaru jetelového patriarchálního. Na kříži jsou zaznamenané všechny přestavby štítu. Na spodním břevnu byl při vytvoření umístěn letopočet 1690. Při přestavbě štítu byl na vrchní břevno umístěn letopočet 1732. Další letopočet 1897 se nachází na vyztužení na spodní levé svislé části. Při poslední opravě uchycení z nerezu byl vyražen rok 1993.⁴⁴⁶

V 17. století byla pořízena cínová křtitelnice s polychromovaným dřevěným pláštěm zdobeným řezbami. Skládá se z široké nohy s krátkým dříkem s širokým nodem, menší, užší mísy a vypuklého víka, na němž bylo umístěno sousoší Křtu Páně, nyní je nahrazeno křížem. Dřík má na sobě oblé štítky, mísa je dekorována velkými akantovými listy a víko je zdobeno žlábkováním. Kříž je umístěn na stupňovitém profilovaném soklu. Křtitelnice je zelená, s hnědými detaily.⁴⁴⁷ Ve třetí čtvrtině 17. století byl zhotoven stříbrný pozlacený kalich s reliéfy zemských patronů [61]. Má kupu zdobenou ve spodní části tepaným dekorem s bustami zemských patronů v medailonech, sv. Víta, Vojtěcha a Josefa. Na dříku nohy je nodus s hlavami cherubů. Noha je zdobena reliéfy cherubů s akantovými rozvilinami, mezi nimiž jsou tepané busty sv. Václava, Zikmunda⁴⁴⁸ a Ludmily v medailonech. Na kalichu je znak Starého Města pražského a zlatnická značka MR.⁴⁴⁹ Lampa věčného světla z konce 17. století

⁴⁴⁴ Evidenční karta 5455.

LIER 1903b, 369, PODLAHA 1907, 187, PODLAHA 1908, 124–125, SEDLÁK 1885, 24–25.

⁴⁴⁵ SEDLÁK 1885, 11, 26.

⁴⁴⁶ BEZCHLEBOVÁ s. d., nepag.

KROUPA 2002, 4–5.

⁴⁴⁷ SEDLÁK 1885, 23.

⁴⁴⁸ Sv. Zikmund se narodil v 5. století v Burgundsku do královské rodiny, která sice byla křesťanská, ale ne katolická. Zikmund konvertoval ke katolictví, v roce 516 se stal burgundským králem, který díky svému příkladu obrátil mnoho lidí. Druhá manželka pomlouvala jeho syna z prvního manželství tak, že vydal rozkaz, aby byl zabit. Brzy pochopil, co udělal, obnovil klášter sv. Mořice a nějakou dobu v něm žil. Roku 524 s ním začal válku franský král Chlodomír, porazil ho a nechal u Coulmiers s celou rodinou utopit.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 197–198.

⁴⁴⁹ Evidenční karta 5452.

byla mosazná, tvořená prosekávanými rostlinnými motivy s nasazenými cizelovanými andílčími hlavami. V roce 1996 byla ukradena.⁴⁵⁰ Z daru Anny Roubíčkové roku 1698 a drobnějších příspěvků dalších farníků byla pořízena monstrance a kalich zhotovené roku 1704.⁴⁵¹ Stříbrná, částečně pozlacená paprsková monstrance má mezi středem se zasklenou lunulou a paprsky stříbrný pás akantových rozvilin [62]. Na vrcholu je kříž s ukřižovaným Kristem. V rozvilinách jsou čtyři andělé s Arma Christi. Na spodní části je anděl držící Veroničinu roušku, vpravo drží žebřík, v horní části pásu je anděl s křížem a vlevo drží kopí a tyč s houbou. Na dolním okraji je čtvrtý držící plášť s rytým aliančním erbem pánů z Vrtby (ve zlatém štítu tři černé jelení parohy) a Mitrowských (stříbrný kůl v červeném poli) a letopočtem 1721, takže monstrance byla patrně později doplňována. Pod erby je srdce. Monstrance pokračuje dřikem nohy s plasticky zdobeným nodem. Čtyřlaločnatá noha je zdobena páskovým a festonovým tepaným dekorem s okřídlenými hlavičkami cherubů. Na noze je také znak Starého Města pražského s letopočtem 1704 a zlatnická značka IFH.⁴⁵² Pozlacený stříbrný kalich z roku 1704 je zdoben tepaným dekorem. Na noze je erb Malé Strany s letopočtem 1704 a zlatnická značka IK. V současné době je ztracen.⁴⁵³

Původní kazatelna stála v chrámu před rokem 1722, protože toho léta byla opravovaná.⁴⁵⁴ V 18. století byly ušity dvě červené dalmatiky zdobené zlatou a stříbrnou výšivkou. Ve střední části je barevný pruh s vyšitými květy a jablky s listy.⁴⁵⁵ V nedávné době byly však ukradeny. Paramenta se dodnes ukládají v barokní skříni. Dva roky po zvýšení věže byl slit Valentinem Lissiackem zvon, který požehnal staroměstský opat Anselm Vlach.⁴⁵⁶ U horní a dolní obruby byl zdoben ornamentálními pásy, pod horním girlandami. Nápis na zvonu informoval o historických okolnostech: „KE CTI SV. PETRA A PAWLA APOST. NA OUTRATY KOSTELA POPOWSKEHO S. MIKOL. NALE. POSWIETIL MNIE ANSELMVS WLACH OPPAT W PRAZE ANNO 1728. LIL WALENTIN LISSIACK MAL. STR.“ Reliéf

PODLAHA 1908, 124.

⁴⁵⁰ Evidenční karta 5450.

PODLAHA 1908, 123, 124.

⁴⁵¹ SEDLÁK 1885, 29.

⁴⁵² Evidenční karta 5451.

PODLAHA 1908, 122, 123–124.

⁴⁵³ Evidenční karta 5453.

PODLAHA 1908, 124.

⁴⁵⁴ SEDLÁK 1885, 30.

⁴⁵⁵ Evidenční karta 5454.

⁴⁵⁶ Výška 82 cm, průměr 106 cm.

PODLAHA 1908, 125.

představuje sv. Petra a Pavla.⁴⁵⁷ Další zvon slil v Praze roku 1787 Jan Václav Kühner.⁴⁵⁸ Nahoře byl umístěný nápis: „IOHANN WENTZEL KÜHNER GOSS MICH IN PRAG 1787“. Pod nápisem byly girlandy a na plášti reliéf Korunování Panny Marie, zobrazený jak dva andělé drží nad Pannou Marií korunu, na druhé straně se nachází Umučení sv. Jana a Pavla.^{459, 460}

V 19. století se ve zvonici nacházel ještě malý čtvrtý zvon,⁴⁶¹ opatřený nápisem: „S. FLOR. ORA PRO NOBIS.“⁴⁶² Tento i oba barokní zvony byly zrekvírovány během světových válek. Ve věži je pouze zvon z roku 1498 a nový malý umíráček.

Nové varhany byly postaveny roku 1852 Ferdinandem Gutem ze Strašecí a umístěny na rozšířený kůr.⁴⁶³ Roku 1861 byly díky sbírce koupeny korouhve, dva trojramenné svícny a dva malé.⁴⁶⁴ V roce 1865 byla zhotovena podle nákresů Rudolfa Menšla novorománská kazatelna. Stejně jako boční oltář ji vytvořil stolař Jan Koudela z Berouna. Je složena z poprsně na noze, stříšky a zábradlí. Poprseň zábradlí je členěna obdélnými vpadlými poli, zlatě lemovanými a malovanou lištou v horní části. Noha je zdobena řezbami palmet a slepých arkád. Na poprseň mezi slepé arkády byly umístěny barokní sošky čtyř západních církevních učitelů, které zdobily původní kazatelnu [60]. Postavy jsou poměrně hybné, zobrazeny v kontrapostu s gestikulací a nařasenými pozlacenými rouchy. Nejbližší presbytáři je socha sv. Jeronýma⁴⁶⁵ v hnědém poustevnickém rouchu se zlatým rubem. U nohou mu leží lev. Pravou ruku si opírá o tělo, v levé drží pozlacenou lebku, na níž se dívá. Vedle něj stojí sv. Řehoř Veliký⁴⁶⁶

⁴⁵⁷ PODLAHA 1907, 187, PODLAHA 1908, 125, SEDLÁK 1885, 24.

⁴⁵⁸ Výška 50 cm, průměr 65 cm.

PODLAHA 1908, 125.

⁴⁵⁹ Sv. Jana a Pavel žili ve 4. století v Římě. Sloužili v Konstantinově vojsku, kde slíbili svému veliteli, že porazí Skythy, když se stane křesťanem. Tak se stalo a andělé zahnali nepřítele. Později je však povolal císař Julián Apostata, oni však odmítli obětovat římským bohům a zvolili mučednickou smrt. Jsou uctíváni jako patroni za dobré počasí.

RAVIK 2006, 298–299, SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 316–317.

⁴⁶⁰ PODLAHA 1907, 187, PODLAHA 1908, 125, SEDLÁK 1885, 24.

⁴⁶¹ Průměr 29 cm.

SEDLÁK 1885, 25.

⁴⁶² SEDLÁK 1885, 25.

⁴⁶³ SEDLÁK 1885, 31.

⁴⁶⁴ SEDLÁK 1885, 31.

⁴⁶⁵ Sv. Jeroným se narodil v Dalmácii roku 347. Po studiích se vydal na poutní cesty a žil v mnišském společenství asketickým životem, nakonec se vrátil do Říma, kde byl tajemníkem papeže Damasa I. Z jeho pověření překládal bibli do latiny (Vulgata). Po papežově smrti se mohl stát jeho nástupcem, ale pro roztržky, které způsobovala jeho prudká povaha, byl zvolen Siricius. Jeroným se skupinou vdov odjel do Betléma, kde založil kláštery. Napsal také mnoho dopisů, mezi jinými i sv. Augustinovi. Zemřel v Betlémě roku 420.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 507–508.

⁴⁶⁶ Sv. Řehoř Veliký se narodil v Římě kolem roku 540. Z domu svého otce udělal benediktinský klášter, v němž žil, působil jako vyslanec papeže a nakonec byl zvolen papežem. Vyslal misie do Anglie,

v červené kasuli, zlatém pluviálu se zeleným rubem a s tiárou na hlavě. Pravou ruku má zdviženou s gestem žehnutí. Další je socha sv. Augustina,⁴⁶⁷ který se dívá směrem do lodi. Je oděn stejně jako sv. Řehoř, na hlavě má zlacenou mitru. V pravé ruce drží před sebou planoucí srdce. Poslední, u stěny, je socha sv. Ambrože,⁴⁶⁸ který má na sobě stejnou červenou kasuli, zlatý pluviál se zeleným rubem a zlatou mitru jako sv. Augustin. V levé ruce drží o bok opřenou otevřenou knihu. Postavy jsou zobrazeny v pohybu s gestikulací, drapérie je u sv. Řehoře ostrá, vzedmutá ve spodní části, naopak u ostatních je měkká s miskovitými záhyby před tělem. Na vrcholu stříšky je pozlacený kříž. Roku 1882 byla kazatelna opravována.⁴⁶⁹ Ve třetí čtvrtině 20. století byly sošky z poprsně ukradeny a v roce 2010 nahrazeny kopiemi.⁴⁷⁰ V roce 1883 byl dán k otvoru v klenbě presbytáře plechový monogram Maria.⁴⁷¹ Následujícího roku bylo pořízeno deset lavic.⁴⁷² Současné varhany byly vyrobeny v roce 1897 firmou Gebrüder Rieger a jejich úroveň je ceněna jako vysoká. Trojdílná skříň má jednotlivé části odděleny sloupky, svrchu je ukončena zdobnou římsou. Roku 2007 byla provedena jejich celková oprava.⁴⁷³ V 19. století byla zhotovena dřevěná poprseň oratoře zdobená slepými kružbami.

V roce 1904 věnoval kostelu Msgre. Jan Sedlák zdobený bílý parament.⁴⁷⁴ U vchodu jsou tři mramorové kroupky.

V roce 2002 byly zrestaurovány dveřní výplně a kovářské prvky.⁴⁷⁵

podporoval chudé, byl významným teologickým spisovatelem (Morální teologie, Dialogy, Moralia, Liber regulae pastoralis). Celý život trpěl žaludeční chorobou. Zemřel v roce 604 v Římě.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 457–459.

⁴⁶⁷ Sv. Augustin se narodil roku 354 v Numidii pohanskému otci a křesťanské matce sv. Monice. V mládí se věnoval studiu a zároveň propadal neřestem, přidal se k manichejcům. Nakonec se po poslechu Ambrožova kázání v Miláně obrátil a byl jím pokřtěn. Vrátil se do Afriky, kde nejprve žil řeholním způsobem života, později byl zvolen biskupem v Hippu. Byl nadaným kazatelem, bojovníkem proti herezím a plodným spisovatelem (Vyznání, O obci Boží, napsal i řeholí, jíž se dodnes řídí některé řády, mezi nimi i premonstráti). Zemřel v roce 430 v Hippu.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 446–448.

⁴⁶⁸ Sv. Ambrož se narodil roku 339 v Trevíru, byl velmi vzdělaný a stal se konzulem v Miláně, kde byl pak zvolen biskupem. Pomáhal chudým a bojoval proti ariánství. Napsal mnoho různých spisů a hymnů, byl významným kazatelem a rádcem panovníků i duchovních. Mezi jeho žáky patřil sv. Augustin. Zemřel v Miláně roku 397.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 631–633.

⁴⁶⁹ PODLAHA 1907, 187, POCHE 1982, 201, SEDLÁK 1885, 23, 31.

⁴⁷⁰ SCHEJBALOVÁ 2011, 9.

⁴⁷¹ SEDLÁK 1885, 22.

⁴⁷² SEDLÁK 1885, 23, 32.

⁴⁷³ ČIHAŘ 2006, 1–8, TURNWALD 2007, nepag.

⁴⁷⁴ PODLAHA 1907, 187.

⁴⁷⁵ Výroční zpráva 2002, 21, 42.

9. Kostel sv. Maří Magdaleny v Kunicích

V roce 1352 patřil kostel sv. Maří Magdaleny⁴⁷⁶ v Kunicích z první poloviny 14. století^{477, 478} do říčanského děkanátu.⁴⁷⁹ Majitelé Kunic a podacího práva byli z poloviny Štukové, měšťané Starého Města pražského, druhá polovina patřila k roku 1359 pánům z Říčan,⁴⁸⁰ později, roku 1363, pánům z Dubé.⁴⁸¹ V roce 1404 zřídil kanovník kostela sv. Jiří na Pražském hradě Václav v kunickém kostele nadaci půl kopy pražských grošů ročně, z níž měly být slouženy mše sv. a pronášeny modlitby za donátora a jeho příbuzné, část nadace byla určena pro chudé.⁴⁸² V roce 1416 věnoval Bohuněk z Vidovic kostelu část lesa a pole ve Vidovicích, čímž založil nadaci jedné mše sv. ročně za sebe a svou zemřelou manželku.⁴⁸³ Roku 1430 byly Kunice s podacím právem kvůli dluhu postoupeny Václavu Štuku z Cholpic a Václavu z Modletína.⁴⁸⁴ Od husitských válek do roku 1620 vedli duchovní správu utrakvisté, později luteráni.⁴⁸⁵ Roku 1436 zapsal císař Zikmund Lucemburský Janu Kamarétovi ze Žirovnice část Kunic.⁴⁸⁶ Od roku 1454 je vlastnil Zdeněk Kostka z Postupic.⁴⁸⁷ Po roce 1494 postoupili Štukové svou část Kunic Novému Městu pražskému.⁴⁸⁸

V roce 1509 byl slit zvon, který byl umístěn do zvonice věže.⁴⁸⁹ Roku 1518 koupil Kunice s podacím právem od Kostků z Postupic Michael Slavata z Chlumu a připojil je

⁴⁷⁶ Sv. Maří Magdalena byla Ježíšovou průvodkyní, z níž vyhnal sedm zlých duchů. Pocházela z Magdaly. Stála pod křížem, byla přítomna jeho pohřbu. Po zmrtvýchvstání se jí zjevil Kristus a pověřil ji, aby o tom zpravila učedníky. Podle legendy pak odjela do Francie, kde žila v pustině jako kajčnice.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 371–373.

⁴⁷⁷ POCHE 1978, 179.

⁴⁷⁸ Nápis v kostele uvádí, že kostel byl založen v roce 970 jako dřevěná kaple. Data všech stavebních úprav (1680, 1728, 1793) byla zaznamenána zřejmě po poslední přestavbě v roce 1793 na čele vítězného oblouku. Nyní je na jižní stěně lodi nápis: „Tento chrám Páně založen L. P. 970/ Obnoven anno 1680/ Obnoven anno 1728/ Obnoven anno 1793/ Obnoven anno 1885/ L. P. 1904 obnoven nákladem Msgr Dr Jana Sedláka/ kanovníka a bývalého zdejšího faráře/ ve Velkých Popovicích“. Na portálu v jižní zdi je podobný nápis, který však upomíná i na novodobé úpravy: „Tento chrám Páně založen LP. 970/ Obnoven anno 1680/ Obnoven anno 1728/ Obnoven anno 1793/ Obnoven anno 1885/ LP. 1904 obnoven nákladem/ Msgr Dr. Jana Sedláka/ kanovníka a bývalého/ zdejšího faráře/ ve Velkých Popovicích/ Ke cti a slávě Boží/ Obnoven zevně LP. 1947/ Obnoven vnitřně LP. 1949/ Obnoven zevně LP. 1995“.

MÁCHA 1941, 40, PODLAHA 1907, 188, SEDLÁK 1885, 58.

⁴⁷⁹ RDP, 40–41.

⁴⁸⁰ LC I/1, 86.

⁴⁸¹ LC I/2, 27.

⁴⁸² LE V, 602–603.

⁴⁸³ MÁCHA 1941, 40–41, PODLAHA 1907, 188, SEDLÁK 1885, 54.

⁴⁸⁴ MÁCHA 1941, 41, SEDLÁK 1885, 55.

⁴⁸⁵ MÁCHA 1941, 35, Popis 1938, 74, SEDLÁK 1885, 54.

⁴⁸⁶ AČ I, 524.

ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 20.

⁴⁸⁷ AČ I, 524.

SEDLÁČEK 1998, 879.

⁴⁸⁸ LIER 1903a, 341, Popis 1938, 75, SEDLÁČEK 1998, 481, SCHALLER 1788, 336, SOMMER 1844, 171.

⁴⁸⁹ LIER 1903a, 341, Popis 1938, 72, MÁCHA 1941, 54, SEDLÁK 1885, 53.

k panství Kostelec nad Černými lesy.⁴⁹⁰ V roce 1547 byly Novému Městu pražskému i Slavatům však obě části za účast na stavovském odboji zkonfiskovány a roku 1555 byly darovány Hanušovi Reinšpergerovi rytíři z Reinšperku, který je připojil do uhříněvského panství.⁴⁹¹ V roce 1579 je koupil Jaroslav Smiřický ze Smiřic.⁴⁹² V poslední třetině 16. století byla zhotovena socha Madony.⁴⁹³

Po bitvě na Bílé hoře, v roce 1621, je na základě příbuznosti se Smiřickými, jimž byly zkonfiskovány, získal Albrecht z Waldsteina.⁴⁹⁴ O dva roky později koupil Kunice Karel kníže z Liechtensteina a jeho rod byl posledním majitelem Kunic i patronátního práva.⁴⁹⁵ Od roku 1624, kdy bylo zavedeno jediné povolené náboženství katolické, byly včleněny, pro nedostatek kněží, do uhříněveské farnosti.⁴⁹⁶ Za třicetileté války došlo k pustošení Kunic, takže mnoho lidí uprchlo a vrátilo se až později.⁴⁹⁷ Kostel byl roku 1680 opraven a prodloužen,⁴⁹⁸ následujícího roku věnovala Anna Křepáčková do kostela měděnou kropenku.⁴⁹⁹ Uhříněvský farář sloužil kolem roku 1697 v Kunicích mše sv. ročně.⁵⁰⁰

Kunice se staly v roce 1707 filiálním kostelem obnovené farnosti Říčany.⁵⁰¹ Věž a sakristie byly přistavěny v roce 1728.⁵⁰² Kolem kostela se nacházel hřbitov s ohradní zdí.⁵⁰³ Marie Terezie Savojská zřídila v roce 1758 donaci 5 478 zlatých na kostely uhříněveského panství, kunický chrám dostal 600 zlatých.⁵⁰⁴ V roce 1772 byl hladomor, kterému podlehl mnoho starších lidí a dětí.⁵⁰⁵ Od roku 1789 patřily k farnosti Velké Popovice,⁵⁰⁶ ale až do roku 1861 sloužil pětkrát do roka mše sv. říčanský farář, až poté

⁴⁹⁰ LIER 1903a, 341, SEDLÁČEK 1998, 481, SCHALLER 1788, 336, SOMMER 1844, 171, ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 20.

⁴⁹¹ LIER 1903a, 341, MÁCHA 1941, 41, Popis 1938, 74–75, RESEK 1878, 455, 458, 478, SEDLÁČEK 1998, 481, SEDLÁK 1885, 55, SCHALLER 1788, 337, SOMMER 1844, 171.

⁴⁹² BÍLEK 1882, 527, Popis 1938, 75, SEDLÁČEK 1998, 481, SEDLÁK 1885, 55, ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 20.

⁴⁹³ Evidenční karta 4982.

POCHE 1978, 179.

⁴⁹⁴ BÍLEK 1882, 527, Popis 1938, 75, SEDLÁK 1885, 55.

⁴⁹⁵ BÍLEK 1882, 541–549, Popis 1938, 75, SEDLÁK 1885, 55–56.

⁴⁹⁶ MÁCHA 1941, 35, Popis 1938, 72, SEDLÁČEK 1998, 481, SEDLÁK 1885, 57.

⁴⁹⁷ Popis 1938, 75,

⁴⁹⁸ KROUPA 1995, 3–4.

LIER 1903a, 341, MÁCHA 1941, 35, POCHE 1978, 179, SEDLÁK 1885, 58.

⁴⁹⁹ MÁCHA 1941, 35, SEDLÁK 1885, 58.

⁵⁰⁰ ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 21.

⁵⁰¹ PODLAHA 1907, 188, 200, Popis 1938, 72, SEDLÁČEK 1998, 481, SEDLÁK 1885, 57.

⁵⁰² KROUPA 1995, 4.

LIER 1903a, 341, MÁCHA 1941, 35, POCHE 1978, 179, SEDLÁK 1885, 58.

⁵⁰³ Popis 1938, 73, MÁCHA 1941, 56, SEDLÁK 1885, 53.

⁵⁰⁴ HONCOVÁ 1997, 203, ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 21.

⁵⁰⁵ Popis 1938, 75.

⁵⁰⁶ MÁCHA 1941, 35, PODLAHA 1907, 188, Popis 1938, 72, SEDLÁČEK 1998, 481, SEDLÁK 1885, 57.

převzal tuto povinnost velkopopovický farář.⁵⁰⁷ Kostel byl roku 1793 opravován, pravděpodobně získala věž novou střechu.⁵⁰⁸ Během napoleonských válek prošli Kunicemi Rusové a byli zde ošetřováni ranění francouzští vojáci.⁵⁰⁹

V roce 1821 proběhly opravy a byl vytvořen novorenesanční hlavní oltář.⁵¹⁰ Roku 1850 byl kostel opravován a zhotovila se nová okna.⁵¹¹ Během prusko-rakouské války v roce 1866 prošlo Kunicemi čtyřikrát pruské vojsko.⁵¹² Na přelomu třetí a čtvrté čtvrtiny 19. století byly prodány pozemky patřící kostelu a získané peníze vyly uloženy ve státních úpisech.⁵¹³ Roku 1875 byla zřízena nadace tří mší sv. za Jana Bartáka a jeho manželku Marii.⁵¹⁴ Před rokem 1885 byly díky darům zakoupeny dvě korouhve, v roce 1884 se pořídila cínová lampa, opravila se hřbitovní zeď a byl prodán hlavní oltář.⁵¹⁵ Chrám byl přestavován a pořídil se hlavní oltář od Josefa Scheiwla, byl vymalován presbytář a opravena kazatelna. Téměř polovinu nákladu uhradil Jan kníže z Liechtensteina (150 zlatých), zbytek kuničtí občané z dobrovolných darů.⁵¹⁶ V letech 1898–1899 byla stažena klenba.⁵¹⁷ V druhé polovině 19. století ani v následujícím 20. století neměl kunický chrám patrona a byl udržován z příspěvků osadníků. Velkým donátorem kostela byl velkopopovický farář Msgre. Jan Sedlák.⁵¹⁸ Jan kníže z Liechtensteina věnoval chrámu roku 1900 kasuli a velum.⁵¹⁹ O dva roky později dal farář Jan Sedlák kostelu dva boční oltáře a krucifix.⁵²⁰ V letech 1904 až 1906 proběhla díky faráři Janu Sedlákovu oprava kostela a bylo pořízeno i nové vybavení.⁵²¹

V první polovině 20. století chodili lidé z Kunic na mše sv. především do farního kostela ve Velkých Popovicích,⁵²² a také do děkanského kostela v Mnichovicích.⁵²³

⁵⁰⁷ MÁCHA 1941, 35–36, SEDLÁK 1885, 57.

⁵⁰⁸ MÁCHA 1941, 55, SEDLÁK 1885, 58.

⁵⁰⁹ Popis 1938, 75.

⁵¹⁰ MÁCHA 1941, 55, SEDLÁK 1885, 58.

⁵¹¹ MÁCHA 1941, 55.

⁵¹² „... ti poslední se chovali už slušně.“

Popis 1938, 75.

⁵¹³ MÁCHA 1941, 36, SEDLÁK 1885, 58.

⁵¹⁴ MÁCHA 1941, 71.

⁵¹⁵ MÁCHA 1941, 55, PODLAHA 1907, 188, SEDLÁK 1885, 59.

⁵¹⁶ LIER 1903a, 341, MÁCHA 1941, 55–56, POCHE 1978, 179, SEDLÁK 1885, 59.

⁵¹⁷ MÁCHA 1941, 56.

⁵¹⁸ PODLAHA 1907, 188, Popis 1938, 72, SEDLÁK 1885, 59.

⁵¹⁹ ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 22.

⁵²⁰ ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 22.

⁵²¹ PODLAHA 1907, 188, POCHE 1978, 179.

⁵²² Kunický kostel byl pouze filiální a mše sv. se v něm sloužily pětkrát ročně, později šestkrát. Viz výše.

MÁCHA 1941, 35–36, 71.

⁵²³ MÁCHA 1941, 26, 29.

Zdejší obyvatelé byli v té době velmi nábožensky založeni (účast na mši sv.,⁵²⁴ přistupování ke svátosti smíření, sv. přijímání, modlitba před jídlem, zpěv duchovních písní, v obydlích byly na stěnách kříže a barvotisky Panny Marie a Krista, mezi významné události patřil průvod po návsi na slavnost Těla a Krve Páně, při němž se také žehnaly věnečky, které se potom dávaly za obrazy, na svátek sv. Marka (25. 4.) se konalo procesí do polí, při němž se vyprošovala dobrá úroda, příznivé počasí, ochrana před živelnými pohromami, katastrofami, před viditelnými i neviditelnými nepřáteli a za pokojné časy, na Vzpomínku na všechny věrné zemřelé (2. 11.) bylo v kostele od 7. hodiny ranní modlení za zemřelé osadníky).⁵²⁵ Roku 1917 byl zrekvírován nejmenší zvon, ostatní dva byly díky faráři Karlu Reindlovi zachráněny.⁵²⁶ Do kostela se roku v roce 1926 vloupali zloději a ukradli několik předmětů. Následně byla uspořádána sbírka, na zakoupení nových věcí.⁵²⁷ O čtyři roky později byl kostel opraven a hlavní oltář s obrazem bočního oltáře sv. Jana Nepomuckého byly restaurovány.⁵²⁸ V roce 1938 byl požehnán nový zvon jako náhradní za poledník, který byl zrekvírován za 1. světové války. Jeho kmotrami byly Růžena Máchová a Josefa Krákorová.⁵²⁹

V letech 1947–1949 byl kostel opravován. V neděli 19. července 1970 bylo během poutní mši sv. slaveno tisícileté výročí vzniku kostela a obce. Mši sv. celebrol pražský světicí biskup Kajetán Matoušek, pro nějž to bylo poslední veřejné vystoupení v době normalizace, které mu bylo komunistickým režimem umožněno.⁵³⁰

V letech 1995 a 1996 byl obnoven vnější plášť kostela a zvonice. Při této příležitosti se provedl i dílčí průzkum stavby.⁵³¹ V roce 2010 byla z důvodu přelomení hrotnice opravovaná vrchní část věže. Do makovice byly uloženy noviny, mince a fotografie opravy věže.⁵³²

⁵²⁴ Mši sv. se účastnili také letní hosté, kteří při nich zpívali sólové zpěvy a hráli.

MÁCHA 1941, 37.

⁵²⁵ MÁCHA 1941, 31–32, 34, 36–37, 57.

⁵²⁶ Při rekvizici byl kvůli tomu pokutován.

MÁCHA 1941, 55, ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 22.

⁵²⁷ Byly ukradeny mj. korálky na krku sochy Ježíška na bočním oltáři.

ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 23.

⁵²⁸ ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 23.

⁵²⁹ MÁCHA 1941, 55.

⁵³⁰ <http://www.kunice.cz/informace-o-obci/historie/kostel/>, vyhledáno 4. 3. 2013.

⁵³¹ KROUPA 1995, 1.

ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 23.

⁵³² MIKOLAJEK/DÖRING 2010, nepag.
Ročenka 2010, 34.

9.1. Architektura kostela sv. Maří Magdaleny

Raně gotický kostel byl postaven v druhé čtvrtině 14. století.⁵³³ Jednolodní kostel má obdélnou loď a pravoúhlý, o něco nižší a užší presbytář [64, 65, 68]. Kostel byl zakončen sedlovými střechami, nižšími než dnes.⁵³⁴ Presbytář měl jednu okenní osu, loď dvě. Na jižní straně lodi byl mezi okenními osami probourán portál ukončený lomeným obloukem [66]. Ostění je tvořeno třemi půlválcovými pruty, mezi nimiž jsou plošky. Pruty vybíhají ze zkosené trnože a stýkají se v archivoltě tvořené lomeným obloukem. Portál byl postaven z červeného pískovce.⁵³⁵ Nároží lodi byla zpevněna armaturou z žulových kvádrů.⁵³⁶ Zdi byly postaveny z lomového kamene na vápennou maltu. Celý kostel byl omítnut slabou vrstvou bílé hlazené omítky. Presbytář je sklenut jedním polem křížové žebrové klenby na jehlancové konzoly. Žebra z červeného pískovce mají profil měkce vyžlabeného klínu, ve vrcholu klenby je svorník s malovaným reliéfem hlavy Krista [67]. Stejný profil žeber, konzol a tvar svorníku nalezneme i na klenbě presbytáře otického kostela [27]. Loď měla pravděpodobně plochý strop. Presbytář je od lodi oddělený nízkým lomeným vítězným obloukem. Na evangelijní straně presbytáře bylo ve zdi uděláno sanktuárium, které se později zamřížovalo, na epištolní straně bylo zřízeno kamenné sedile pro kněze [68], půlkruhově klenuté a malý výklenek, sanktuárium, do nějž se později ukládaly konvičky. Stejně sedile a sanktuárium se nachází v otickém kostele.⁵³⁷

Zřejmě během třicetileté války byl kostel pobořen a nacházel se ve špatném technickém stavu, či dokonce byla pobořena celá západní stěna. V roce 1680 byl opraven a částečně přestavěn. Na západní straně lodi došlo k jejímu prodloužení. Byl změněn tvar všech oken na obdélná, půlkruhově ukončená. Západní průčelí mělo

⁵³³ Datace byla určena podle typu stavby, jednolodní kostel s pravoúhlým presbytářem, a portálu (viz níže), a v souvislosti s nejstaršími písemnými prameny (viz výše).

KROUPA 1995, 3.

⁵³⁴ V půdním prostoru byla nalezena východní štítová zeď lodi, na níž se našel otisk krovu nad presbytářem, který byl nižší než dnes, a východní štítová zeď presbytáře dozděná cihlovým zdívem (obr. 70).

KROUPA 1995, 2.

⁵³⁵ Typ portálu odpovídá době před polovinou 14. století. Později byl znovu osazen pravděpodobně na stejné místo, neboť během průzkumu bylo zjištěno, že spára je vyplněna úlomky kamene a cihel a na východní straně je obezděná cihlami. Pravá patka byla doplněna maltovou směsí, nové doplnění má i část profilace ostění.

KROUPA 1995, 1–2, 3.

⁵³⁶ Kvůli barokní přístavbě se zachovala jen dvě na východní straně.

KROUPA 1995, 2.

⁵³⁷ KROUPA 1995, 1–3.

MÁCHA 1941, 54–55, PODLAHA 1907, 188, POCHE 1978, 179, SEDLÁK 1885, 51.

v přízemí sokl a bylo členěno jemně profilovanými architektonickými články,⁵³⁸ na nárožích byly umístěny drobné čučky [64, 65].⁵³⁹ Prodloužení lodi bylo postaveno ze smíšeného zdiva. Loď byla sklenuta valenou klenbou s lunetami s mírně vytaženými hřebínky.⁵⁴⁰

Kostel byl v roce 1728 rozšířen o dvě přístavby. V ose presbytáře byla přistavěna sakristie na obdélném půdorysu. Na západní straně byl chrám ukončen hranolovou věží [64, 65]. Na západní straně byl probourán půlkruhový portál, nad ním bylo umístěno malé půlkruhové okno osvětlující kruchtu, která byla ve věži zřízena, vstupuje se do ní vchodem zbudovaným v jižní zdi věže. V patře na severní, západní a jižní straně osvětlují zvonici okna stejného tvaru jako v lodi. Fasády lodi, presbytáře a věže jsou členěny lizénami, pod střechami je profilovaná římsa. Okna mají jednoduchou šambránu. Kostel je bíle omítnut, architektonické články jsou žluté. Přistavěné části byly zbudovány ze smíšeného zdiva. Podvěží má valenou klenbu, sakristie je plochostropá. Jednoduchý pravoúhlý portál, který vede do presbytáře je také z červeného pískovce.⁵⁴¹ V roce 1793 dostala zřejmě věž cibulovitou střechu pokrytou šindelem, stejně jako ostatní střechy, a zakončenou makovicí s patriarchálním křížem [65]. Druhý, jednoduchý latinský kříž je umístěn na východním konci střechy presbytáře.⁵⁴²

Kostel byl opravován roku 1821 a získal taškové střechy⁵⁴³ a opět v roce 1850, kdy se zhotovily nové výplně oken.⁵⁴⁴ Další opravy následovaly v letech 1867⁵⁴⁵ a 1885.⁵⁴⁶ O několik let později, v letech 1898–1899, byla klenba lodi stažena železnými táhly.⁵⁴⁷ V roce 1904 byla zhotovena cementová dlažba a kostel byl vymalován. O dva roky později byly opraveny fasády a věž získala plechovou střechu.⁵⁴⁸

⁵³⁸ Dodnes jsou dochovány v prostoru věže, která byla přistavěna později (viz níže).

KROUPA 1995, 3.

⁵³⁹ Boční konce štítu jsou dochovány včetně čučků dodnes.

⁵⁴⁰ KROUPA 1995, 1, 3–4.

LIER 1903a, 341, MÁCHA 1941, 35, PODLAHA 1907, 188, POCHE 1978, 179, SEDLÁK 1885, 51–52, 58.

⁵⁴¹ KROUPA 1995, 1, 4.

LIER 1903a, 341, MÁCHA 1941, 35, 54, PODLAHA 1907, 188, POCHE 1978, 179, SEDLÁK 1885, 51, 52, 58.

⁵⁴² KROUPA 1995, 4.

LIER 1903a, 341, MÁCHA 1941, 54, 55, SEDLÁK 1885, 52, 58.

⁵⁴³ MÁCHA 1941, 55, SEDLÁK 1885, 58.

⁵⁴⁴ MÁCHA 1941, 55, SEDLÁK 1885, 58.

⁵⁴⁵ SEDLÁK 1885, 58.

⁵⁴⁶ LIER 1903a, 341, POCHE 1978, 179.

⁵⁴⁷ MÁCHA 1941, 56.

⁵⁴⁸ PODLAHA 1907, 188, POCHE 1978, 179.

Kostel byl znovu opravován v letech 1947–1949, věž získala měděnou střechu.⁵⁴⁹ V letech 1995 a 1996 došlo k obnově vnějšího pláště kostela a zvonice.⁵⁵⁰ Další oprava proběhla v roce 2010, při níž byl z důvodu zlomení hrotnice částečně opraven střešní plášť věže a byla osazena nová hrotnice s pozlacenou makovicí a křížem.⁵⁵¹

9.2. Výzdoba kunického kostela

Na svorníku klenby presbytáři byl umístěn reliéf s malovanou hlavou Krista [67]. Široký obličej je lemován delšími světlými, vlnitými vlasy a vousy. Nad velkýma očima je poměrně husté světlé obočí. Výrazná je kresba širokého nosu. Přestože nemá trnovou korunu, výraz tváře je trpící. Možná jde o podobu Bolestného Krista. Styl malby je však rustikální a výrazně přemalovaný.⁵⁵² V kostele se nacházela pozdně gotická socha Madony zhotovená v poslední třetině 16. století [71]. Polychromovaná dřevořezba představuje klidnou stojící Pannu Marii, která nese Ježíška. Madona stojí v kontrapostu s levou nohou pokrčenou, v boku je mírně prohnutá vahou dítěte na pravou stranu. V levé ruce svírá žezlo,⁵⁵³ pravou drží na boku Ježíška, který má v rukách před sebou zlaté jablko. Dítě má pokrčené nohy, pravá vystupuje vpřed, levá se částečně ztrácí v drapérii Madonina šatu. Tvář Panny Marie je klidná, zamyšlená, Ježíšek má radostný výraz hrajícího dítěte. Obličej Panny Marie a tělo nahého Ježíška má růžový inkarnát, oba mají hnědé vlasy. Šat a plášť jsou pozlacené, rub pláště je modrý. Spodní šat je stažen páskem, pod krkem je dlouhá spona spínající plášť, který je na hrudníku otevřen. Kolem boků tvoří zřasený plášť kaskády, celý je zvrásněn mačkáním. Nyní je uložena v depozitáři pražského arcibiskupství.⁵⁵⁴

V roce 1821 byl Antonem Laukotským a Jakubem Zemanem vytvořen novorenesanční hlavní oltář s obrazem sv. Maří Magdaleny a zdobený řezbami. O zhotovení svědčil nápis na zadní straně: „Oltář dělali 1821 Anton Laukotský, Jakub

⁵⁴⁹ Na vnitřní a vnější opravy upomíná nápis na portálu.

<http://www.kunice.cz/informace-o-obci/historie/kostel/>, vyhledáno 4. 3. 2013.

⁵⁵⁰ KROUPA 1995, 1.

ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 23.

⁵⁵¹ MIKOLAJEK/DÖRING 2010, nepag.

Ročenka 2010, 34.

⁵⁵² KROUPA 1995, 2.

MÁCHA 1941, 54, PODLAHA 1907, 188, POCHE 1978, 179, SEDLÁK 1885, 51.

⁵⁵³ Nyní jen jeho dochovanou spodní část.

Evidenční karta 4982.

⁵⁵⁴ Evidenční karta 4982.

POCHE 1978, 179.

Zeman.“ Roku 1884 byl prodán za 30 zlatých pražskému pozlačovači Vendelínu Kostečkovi.⁵⁵⁵

Novogotický hlavní oltář byl zhotoven v roce 1885 podle návrhu Josefa Scheiwla za 184 zlatých Vendelínem Kostečkou. Dřevěný oltář zdobený řezbami se skládá z menzy, tabernáku a retabula, v němž je obraz patronky chrámu [68]. Autor návrhu oltáře také namaloval oltářní obraz sv. Maří Magdaleny za 100 zlatých. Archový oltář má po stranách skříně dva štíhlé sloupky nesoucí štít zdobený fiálami kraby a kytkami. Uprostřed je obraz sv. Maří Magdaleny klečící v krajině s palmami v pozadí a rozmlouvající s andělem, který se nad ní vznáší. Před sebou má zlatou pyxidu. Za andělem je kříž. Pozadí je zlaté.⁵⁵⁶ Celý presbytář byl při pořízení nového hlavního oltáře polychromován.⁵⁵⁷ Náklad zaplatil z velké části Jan kníže z Liechtensteina, přispěl i František Böhm, patronátní komisař a správce, část byla zaplacená za prodej starého oltáře a ze záduší, zbytek darovali místní obyvatelé.⁵⁵⁸ Roku 1930 byl oltář restaurován malířem františkem Novákem. Byly doplněny řezby, obraz se vyčistil, celý oltář byl nalakován.⁵⁵⁹

Roku 1902 byly v lodi, po stranách vítězného oblouku, umístěny boční oltáře. Oltář sv. Jana Nepomuckého s obrazem světce s pěti červenými hvězdami v popředí je jednoduchý s pilastry po stranách a trojúhelníkovitým štítem zdobeným zlacenými řezbami a křížem na vrcholu. Oltář na epištolní straně Panny Marie Lurdské má retabulum tvořené jeskyní se sochou Panny Marie Lurdské. Nad vítězný oblouk byl umístěn kříž.⁵⁶⁰ Stejně jako obraz na hlavním oltáři byl roku 1930 vyčištěn obraz sv. Jana Nepomuckého Františkem Novákem.⁵⁶¹ V roce 1905 byla zhotovena křížová cesta a malované výplně oken. Okna jsou zdobena geometrickými a stylizovanými květinovými motivy, na spodní části oken v presbytáři jsou nápisy upomínající na jejich pořízení. Na obou je stejný nápis: „VĚNOVAL MNSGR. DR. JAN NEP. SEDLÁK,/ PAPEŽSKÝ PRELÁT A KANOVNÍK U SV. VÍTA V PRAZE, (BÝV. FAR. VE VELKÝCH POPOVICÍCH) L. P. 1905.“ Pod tím je název firmy J. KRYŠPÍN PRAHA 1451.⁵⁶² Na severní straně presbytáře je umístěna prosklená skřín se sochou

⁵⁵⁵ MÁCHA 1941, 55, PODLAHA 1907, 188, SEDLÁK 1885, 52, 58.

⁵⁵⁶ MÁCHA 1941, 54, 55, PODLAHA 1907, 188, POCHE 1978, 179.

⁵⁵⁷ MÁCHA 1941, 55.

⁵⁵⁸ Zaznamenal Jan Sedlák na zadní stranu oltáře.

⁵⁵⁹ ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 23.

⁵⁶⁰ V roce 1885 se na místě nacházely jen zděné podstavce.

MÁCHA 1941, 54, PODLAHA 1907, 188, SEDLÁK 1885, 52, ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 22.

⁵⁶¹ ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 23.

⁵⁶² PODLAHA 1907, 188.

Madony s Ježíškem. Na severní stěně lodi je obraz sv. Václava, na jižní soška Nejsvětějšího Srdce Ježíšova.

9.3. Užití umění v kunickém kostele

Díky visitaci provedené v Kunicích roku 1380 se dozvídáme, že ve zdejším kostele byl stříbrný kalich s pozlaceným nodem, dvě sváteční a dvě všední kasule s vybavením, misál se špatně svázaným matutionálem a špatně svázaný žaltář.⁵⁶³ V roce 1509 byl slit zvon s šestiramennou korunou zdobenou plastickým ornamentem [72].⁵⁶⁴ Na čepci je nápisová páska s textem v gotické minuskuli, v němž je udání přesného data ulití zvonu: „tento † zwon † dielan † ten † ctwrtek † po † korunowani † krale † Ludwika † leta tisycyho † pietisteho † dewateho“. Ke slití došlo tedy 15. března 1509. Na plášti je reliéf sv. Vavřince.⁵⁶⁵ Věvec zdobí dvě řady pásků. Nyní je zavěšen na dřevěné hlavě, na níž je vyryt letopočet 1738. Je používán jako umíráček.⁵⁶⁶ Druhý zvon ulil Brikeí z Cimperka v roce 1573.⁵⁶⁷ Byl však určen pro chrám sv. Jana Křtitele v Paštíkách u Blatné. Má šestiramennou korunu, na čepci je pás s reliéfy hudoucích andělů. Pod ním jsou vertikálně skládané akantové listy. Na plášti jsou nápisy představující tehdejší paštickou vrchnost a autora zvonu:

Zwon tento udielal Brykcy Zwonarz
z Cynperku w Nowem Miestie Praz
skem Obcy Passtieczke k Swatemu
Ianu Krzitelu skrze gednani Vrozene
Pana Iana Dystlera z Bodlaku
Nakladem Obce przedgmenowane
Stalo se Leta 1 5 7 3

⁵⁶³ Protocollum visitationis, 299–300.

⁵⁶⁴ Výška 60 cm, průměr 65 cm.

Evidenční karta 4984.

MÁCHA 1941, 54, SEDLÁK 1885, 53.

⁵⁶⁵ Sv. Vavřinec se podle legend narodil kolem roku 230 ve Španělsku, odkud přišel do Říma. Tam se stal arcijáhnem papeže Sixta II., který ho před svou mučednickou smrtí pověřil rozdělením majetku mezi chudé. Vavřinec tak učinil a rozzlobený císař Valerián ho za to nechal umučit (po několika mučeních byl upálen na roštu).

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 413–415.

⁵⁶⁶ Evidenční karta 4984.

MÁCHA 1941, 54, PODLAHA 1907, 188, LIER 1903a, 341, Popis 1938, 72, SEDLÁK 1885, 53.

⁵⁶⁷ Výška 82 cm, průměr 79 cm.

Evidenční karta 4985.

MÁCHA 1941, 54, SEDLÁK 1885, 52.

Pod nápisem jsou reliéfy tří medailonů s hlavami v profilu a nápisy. Uprostřed je v medailonu znázorněna hlava Maxmiliána II., na nápisu stojí: „MAXIMIL II. ROM. IMP. SEMP. AUG.“. První a třetí medailon znázorňuje jeho syny, jejichž hlavy jsou přivráceny k otci. Na levém jsou dvě hlavy a nápis: „MATTHIAS MAXIMILIANUS ARCHIDUX AUSTRIAE“, na pravém jsou další dvě hlavy a text: „⁵⁶⁸ WENCESLAUS ARCHIDUX AUSTRAE.“. Na druhé straně pláště je nápis: „Zdeniek z Ssternberka/ na Blatný a Lnarzých“. Pod nápisem je erb Sternbergů (osmihrotá hvězda) umístěný ve vavřínovém věnci. Věnc je zdoben pásky [73]. Zvon se později dostal do Kunic.⁵⁶⁹ Za 2. světové války byly oba zvony zrekvírovány, po jejím skončení se vrátily zpět.⁵⁷⁰

Po znovuzavedení katolické správy v roce 1624 byl kostel roku 1680 opraven a o rok později mu Anna Křapáčková darovala měděnou kropenku, na níž byl nápis: „Anna Krzapaczkowa 1681“.⁵⁷¹

Na počátku 18. století byly zhotoveny čtyři kovové svícny a umístěny na hlavní oltář. Jsou vytvořeny z cínu s bronzovým potahem. Mají profilovanou misku, dřík je profilován prstenci s hruškovým a kuželkovým útvarem. Ve spodní části je trojboký sokl na třech nožičkách tvořených drápy na stlačených koulích. Sokl je houslovitě prohnut, zkosená nároží jsou zdobena drobným dekorem, plochy polí mají uprostřed oválné medailony, z něž vybíhají proplétané pentle a akantové rozviliny.⁵⁷²

Ve věži byl na dubové stolici kromě zmíněných zvonů také poledník, který byl slit před rokem 1885.⁵⁷³ Neměl žádný nápis a byl zrekvírován během 1. světové války v roce 1917.⁵⁷⁴ Před rokem 1885 byly z darů koupeny dvě korouhve. Měli červenou barvu, jedna z nich byla vyzdobena obrazem sv. Václava a z druhé strany sv. Jana Nepomuckého. Na druhé byly obrazy Panny Marie a sv. Floriána.^{575, 576} V roce 1884

⁵⁶⁸ První jméno je nečitelné, může jít o Rudolfa, Arnošta, nebo Albrechta.

⁵⁶⁹ Evidenční karta 4985.

MÁCHA 1941, 54, PODLAHA 1907, 188–189, LIER 1903a, 341, Popis 1938, 72, SEDLÁK 1885, 52–53.

⁵⁷⁰ ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 23.

⁵⁷¹ MÁCHA 1941, 35, SEDLÁK 1885, 58.

⁵⁷² Evidenční karta 4983.

⁵⁷³ Průměr 55 cm, hmotnost 80 kg.

MÁCHA 1941, 55, SEDLÁK 1885, 53, ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 22.

⁵⁷⁴ MÁCHA 1941, 54, 55, SEDLÁK 1885, 52, 53, ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 22.

⁵⁷⁵ Sv. Florián se narodil ve 3. století v Zieselmaueru. Byl vychován v křesťanské víře, sloužil jako důstojník v římském vojsku a stal se vedoucím kanceláře císařského místodržícího v Luriaku. Při Diokleciánově pronásledování křesťanů chtěl vysvobodit uvězněné, byl však zatčen, a protože odmítl obětovat bohům, mučili ho a nakonec ho s mlýnským kamenem na krku svrhli do Ennsu. Je patronem proti nebezpečí vody a ohně, proti suchu a neúrodě.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 204–205.

⁵⁷⁶ MÁCHA 1941, 56, SEDLÁK 1885, 59.

byla zakoupena cínová lampa věčného světla.⁵⁷⁷ Jednoduchá kazatelna tvořená poprsní a schodištěm, zdobená obdélnými modrými poli se zlacenými stylizovanými květy, byla v roce 1885 přemístěna z pod vítězného oblouku do lodi a opravena.⁵⁷⁸ Chrám získal od Jana knížete z Liechtensteina roku 1900 sametovou červenou kasuli a bílé velum.⁵⁷⁹ V kostele byla umístěna i novogotická zpovědnice zdobená řezbami připomínajícími gotické architektonické články.

V roce 1938 byl požehnán zvon,⁵⁸⁰ který byl pořízen jako náhradní za zrekvírovaný poledník. Jeho kmotrami byly Růžena Máchová a Josefa Krákorová.⁵⁸¹ Tento zvon byl zrekvírován patrně během 2. světové války. Na kůru jsou umístěna dvě harmonia. Kolem poloviny 20. století byl do lodi pověšen lustr z pivovaru ve Velkých Popovicích, který vlastnili Ringhofferové.

V 90. letech 20. století byla vytvořena kamenná menza a kamením v podnoží, ambo a sedes.

⁵⁷⁷ SEDLÁK 1885, 59.

⁵⁷⁸ Opravu a přemístění kazatelny zaznamenal Jan Sedlák na zadní stranu hlavního oltáře.

MÁCHA 1941, 54, 55, SEDLÁK 1885, 52.

⁵⁷⁹ ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 22.

⁵⁸⁰ Hmotnost 98 kg.

ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 23.

⁵⁸¹ MÁCHA 1941, 55

10. Kostel sv. Martina v Kostelci u Křížků

Podle legendy zaznamenané ve farní kronice založil a vysvětil rotundu sv. Martina sv. Vojtěch roku 992 při svém návratu z Říma, když se vracel pro bratry benediktiny, kteří zde byli po dobu vyjednávání založení kláštera.⁵⁸² Stavba kamenné rotundy byla uskutečněna v první polovině 12. století.⁵⁸³ Ve 12. století získala část vesnice kaple sv. Kříže na Vyšehradě. Právo podací se tak dělilo mezi vyšehradský chrám a kostelecké panoše. Kostel patřil do říčanského děkanátu.^{584, 585} V roce 1264 byla k rotundě přistavěna loď a také věž. Přestavěný chrám byl vysvěcen pražským biskupem Janem III. z Dražic, který zdůraznil svěcení sv. Vojtěchem a uložil jeho patronům – správcům vyšehradského chrámu, aby se zde po všechen čas konaly bohoslužby.⁵⁸⁶ Na počátku 14. století byl chrám vyzdoben freskami (Madona s Ježíškem na severní straně), do zdi byl vsazen kamenný sanktuář⁵⁸⁷ a v 15. bylo zhotoveno ostění u dveří sakristie.⁵⁸⁸ Kostel je zaznamenán k roku 1352 v soupisu papežských desátků.⁵⁸⁹ Kostel až do husitských válek náležel kapli sv. Kříže na Vyšehradě, vyšehradským sakristiánům a kosteleckým vladykům.⁵⁹⁰ 29. září 1419 se na výšině u španělského kříže (v rámci husitských poutí na hory) shromáždilo čtyřicet tisíc lidí, aby si vyslechlo husitské kazatele a přijali pod obojí Tělo a Krev Páně.⁵⁹¹ O tři roky později byl Kostelec u Křížků včetně kostela vypálen husity a fara s osadou zanikly.⁵⁹² Kostelecký chrám byl později přidělen k minoritskému klášteru v Jílové. Pod správou jílovské farnosti⁵⁹³ byl až do roku 1782.⁵⁹⁴

⁵⁸² BLAISE 1961, 27, PODLAHA 1907, 172, SLAVÍČEK s. d., 8, 22, 263.

⁵⁸³ DČVU I/1 1984, 52, PODLAHA 1907, 172, SLAVÍČEK s. d., 12, 20, 154.

⁵⁸⁴ PALACKÝ 1851, 11.

⁵⁸⁵ V. Richter považoval rotundu za soukromý kostel.

RICHTER 1936, 458.

⁵⁸⁶ BLAISE 1961, 27, SLAVÍČEK s. d., 263.

⁵⁸⁷ BLAISE 1961, 28, PODLAHA 1907, 174, PODLAHA 1908, 71, POCHE 1978, 113, SLAVÍČEK s. d., 12.

⁵⁸⁸ BLAISE 1961, 28, MERHAUTOVÁ 1971, 144, PODLAHA 1907, 174, POCHE 1978, 113, SLAVÍČEK s. d., 12.

⁵⁸⁹ RDP, 40.

⁵⁹⁰ LC I/1, 161, LC V, 39–40, 225, LC VI, 143, 224, 232, LC VII, 126, 262.

PALACKÝ 1851, 11, SLAVÍČEK s. d., 25, 132, RAIS 1898, 187, SEDLÁČEK 1998, 442, SLAVÍČEK s. d., 263.

⁵⁹¹ RAIS 1898, 188–189, SCHALLER 1788, 165, SOMMER 1844, 142.

⁵⁹² RAIS 1898, 187, SEDLÁČEK 1998, 442, SLAVÍČEK s. d., 21, 263.

⁵⁹³ V roce 1616 povolil purkmistr s radou postavit v Jílové katolický kostel, arcibiskup Jan Lohelius O.Praem. i papežský nuncius Vitalianus záměr postavit klášter schválili. Duchovní správy se ujali minorité z kláštera sv. Jakuba v Praze, kteří se usadili v nově postaveném klášteře s kostelem Panny Marie Loretánské (postaven kolem roku 1623). Farnost Jílové byla spravována od roku 1724 opět diecézními kněžími. Kostelec u Křížků společně s Kamenicí zůstal ve správě minoritů, kteří jako administrátoři bydleli v Kostelci. V roce 1774 byl ustanoven administrátorem diecézní kněz.

PODLAHA 1907, 154, 173, PODLAHA 1908, 50.

Roku 1500 byl slit zvon Anna.⁵⁹⁵ V letech 1532–1596 byli majiteli zemané Hostivařští.⁵⁹⁶ Kostelec získala roku 1596 Alžběta Beřkovská. V roce 1620 vlastnil statek v Kostelci Daniel Švík z Lukonos, který po porážce na Bílé hoře uprchl a opět se vrátil při saském vpádu. Proto mu byl majetek, zkonfiskován a převeden do držení Mrackých z Dubé.⁵⁹⁷ V roce 1629 byl Kostelec prodán Dorotheou Marií Mráčkou Kryštofu Vratislavovi z Mitrovic a na Lojovicích, který odkázal na opravu kostela 200 kop míšeňských grošů.⁵⁹⁸ Roku 1646 Evě Frebanii Lemaierové, jejíž rodině patří až do roku 1710.⁵⁹⁹ V roce 1652 zde působila Jednota bratrská.⁶⁰⁰ Roku 1685 byl ulit zvon Martin.⁶⁰¹ Od rodiny Lemaierů kupuje Kostelec královský lékař Jan František Löw z Erlsfeldu.⁶⁰² V roce 1712 byl na náklad Karla rytíře Malanotte a jeho manželky přelit zvon Zachariášem Dietrichem.⁶⁰³ K roku 1714 je zapsáno, že v kostele (i v kamenickém) zpívá kantor česky.⁶⁰⁴ Roku 1716 se majitelkou stává Anna Viktorie kněžna Piccollomini (rozená Libštejnská z Kolowrat), vdova po Lorenzu Piccollominim. Kněžna ráda bydlela v Kostelci (dvůr č. 1), takže zde často pobývala a místo dobře znala.⁶⁰⁵ Večer 29. června roku 1721 nechal farní administrátor zvonit na zvon proti blížící se bouři. Blesk však uhodil do věže, zabil 14letého chlapce a následný požár zničil část kostela.⁶⁰⁶ Roku 1728 vypukla vzpoura a kněžna při odjezdu z panství s sebou vzala i farní knihy a listiny a odjela ke svému příbuznému arcibiskupovi Piccolominimu. Brzy po tom (17. dubna 1729) prodala Kostelec Marii Elizabetě kněžně Seréniové (rozené z Waldsteina) (za 36 000 zlatých grošů českých).⁶⁰⁷ V letech 1751–1821 byl majitelem rod starohrabat Salm-Reifferscheidt.⁶⁰⁸

Roku 1779 bylo zrušeno vystavování na pranýř před kostelem (odsouzení na něm museli stát půl dne před mší sv.).⁶⁰⁹ Farnost byla obnovena v roce 1782.⁶¹⁰ O dva roky

⁵⁹⁴ PODLAHA 1907, 173, RAIS 1898, 187, SEDLÁČEK 1998, 442, SCHINDLER 1902, 223, SLAVÍČEK s. d., 21, 32, 118, SOMMER 1844, 142.

⁵⁹⁵ PODLAHA 1907, 175, PODLAHA 1908, 74, SLAVÍČEK s. d., 99, SOMMER 1844, 142.

⁵⁹⁶ SLAVÍČEK s. d., 31.

⁵⁹⁷ BÍLEK 1882, 669, LIER 1903, 362, SEDLÁČEK Praha 1998, 442.

⁵⁹⁸ RAIS 1898, 187–188, SLAVÍČEK s. d., 32, 68.

⁵⁹⁹ SLAVÍČEK s. d., 123.

⁶⁰⁰ SLAVÍČEK s. d., 68.

⁶⁰¹ Evidenční karta 4976.

PODLAHA 1907, 175, PODLAHA 1908, 74, SLAVÍČEK s. d., 35, 99.

⁶⁰² SLAVÍČEK s. d., 36, 123.

⁶⁰³ PODLAHA 1907, 175, SLAVÍČEK s. d., 99.

⁶⁰⁴ SLAVÍČEK s. d., 36.

⁶⁰⁵ RAIS 1898, 188, SLAVÍČEK s. d., 123.

⁶⁰⁶ SLAVÍČEK s. d., 42.

⁶⁰⁷ SLAVÍČEK s. d., 123.

⁶⁰⁸ SLAVÍČEK s. d., 38, 113.

⁶⁰⁹ SLAVÍČEK s. d., 43.

později byl zrušen klášter paulánů v Praze, z nějž získal kostelecký chrám několik oltářů (mimo jiné i obraz Archanděla Rafaela a malým Tobiášem od Karla Škréty.⁶¹¹ V pozdním baroku byla vymalována klenba presbytáře freskami Nejsvětější Trojice s cyklem ze života sv. Martina doplněné evangelisty, církevními otci a ctnostmi. Byl postaven hlavní oltář, zhotovila se křtitelnice a kazatelna.⁶¹² Od konce 18. století se začal zdobit kostel novými rostlinami. Z Vysokého Mýta přivezl roku 1793 arcibiskup pražský Vilém Florentin hrabě Salm–Salm faráři první brambory v kosteleckém kraji jako dar k výzdobě kostela.⁶¹³ V roce 1800 byl slit zvon Jana a Pavel, umíráček, s kterým se zvonilo i při bouřích.⁶¹⁴ Na začátku následujícího roku (3. února) strhla sněhová bouře střechu, krov a utrhla zvon Anna.⁶¹⁵ Dalším majitelem panství Štířín se stal v roce 1821 hrabě Rohan, který ho v roce 1831 prodal Ervínu hraběti Nostitzovi z Reinecku.⁶¹⁶

Roku 1850 byl přelit zvon z roku 1712 Karlem Bellmannem na náklad hraběte Nostitze.⁶¹⁷ Následujícího roku došlo k přestavbě kostela a následujícího roku ke stavbě nové farní budovy na náklady hraběte Nostitze.⁶¹⁸ V polovině 19. století byla namalována křížová cesta, obraz Panny Marie od Josefa Vojtěcha Hellicha a sv. Martina od Sauera.⁶¹⁹ Roku 1870 se dostává Kostelec pod své poslední majitele, rod Ringhofferů, když ho spolu s celým štířínským a lojovickým panstvím kupuje František Ringhoffer.⁶²⁰ Téhož roku jsou v kostele pořádány redemptoristy lidové misie, jichž se zúčastnilo přes dva tisíce lidí.⁶²¹ V roce 1885 přijal kněžské svěcení v katedrále sv. Víta Antonín Prokoš z Kostelce u Křížků a byl poslán do Kladna, bratr František se také stal knězem v Železném Brodě, oba jsou pochováni spolu se svým otcem Františkem na kosteleckém hřbitově.⁶²² Roku 1894 byl Františkem Ringhofferem

⁶¹⁰ PODLAHA 1907, 173, RAIS 1898, 187, SEDLÁČEK 1998, 442, SCHINDLER 1902, 223, SLAVÍČEK s. d., 21, 32, 118, SOMMER 1844, 142.

⁶¹¹ PODLAHA 1907, 175, SLAVÍČEK s. d., 38.

⁶¹² BLAISE 1961, 28, 30, POCHE 1978, 114.

⁶¹³ PIŠNA, 2008, 19, SLAVÍČEK s. d., 37, 42.

⁶¹⁴ SLAVÍČEK s. d., 99.

⁶¹⁵ SLAVÍČEK s. d., 46.

⁶¹⁶ SLAVÍČEK s. d., 49.

⁶¹⁷ PODLAHA 1907, 175, SLAVÍČEK s. d., 99.

⁶¹⁸ BLAISE 1961, 28, Památky 1970, 20, PODLAHA 1907, 174, PODLAHA 1908, 69, 71, POCHE 1978, 113, SLAVÍČEK s. d., 12, 24, 42, 263, WOCEL 1857, 121.

⁶¹⁹ BLAISE 1961, 28, 30.

⁶²⁰ SLAVÍČEK s. d., 49.

⁶²¹ SLAVÍČEK 1902, 223.

⁶²² SLAVÍČEK s. d., 59.

rozšířen hřbitov, postavena márnice, kolem zed' a kamenný taras a od silnice ke hřbitovu byly zbudovány schody k příležitosti udělování svátosti biřmování.⁶²³

Kostecký lid byl před 1. světovou válkou většinou nábožensky založený.⁶²⁴ Duchovní život podporovali i patroni kostela a majitelé panství baroni Ringhofferové (prosebné průvody).⁶²⁵ V 19. a na počátku 20. století se často konaly prosebné průvody za úrodu a dobré počasí.⁶²⁶ K aktivní víře se také lidé vraceli při živelních pohromách (velká sucha).⁶²⁷ V roce 1916 byly rekvírovány zvony ulité po roce 1700. Kostecký kostel musel odevzdat zvon Václav (poledník), přelitý roku 1850, a zvon Jana a Pavel, umíráček z roku 1800.⁶²⁸ O dva roky později byl odvezen do Hamburku zvon Anna.⁶²⁹ Na náklad patrona kostela Františka Ringhoffera byl roku 1929 restaurován Škrétův obraz Archanděl Rafael s malým Tobiášem a byla zhotovena kopie. Originál byl zapůjčen do štiřínské kaple, zůstal však v majetku kostela.⁶³⁰ V roce 1932 byly slity firmou Herold v Chomutově dva zvony – Václav Vojtěch a Anna Marie. Patroni kostela, baroni Ringhofferové, uhradili z celkové částky 11 000 Kč více než třetinu.⁶³¹ Karel kardinál Kašpar, kníže, arcibiskup pražský udělil roku 1936 338 biřmovancům svátost biřmování.⁶³² Roku 1938 vnikli zadními dveřmi na chór zloději a ukradli šest čelných cínových píšťal. Následujícího roku (v noci 10. ledna) byl kostel opět vykraden a došlo k znesvěcení nejsvětější svátosti. Zloději, kteří se z kůru spustili po provaze dolů, vypáčili tabernákl na hlavním oltáři, vzali pozlacené ciborium, z nějž vysypali na oltář proměněné hostie. Vypáčili i tabernákly u bočních oltářů, křtitelnici a snažili se vypáčit dveře do sakristie.⁶³³ V roce 1941 byly zrekvírovány nové zvony Vojtěch Václav a Anna Marie.⁶³⁴ Rudolf Blaise nechal v roce 1941 opravit kostel, zrestaurovat gotické fresky, vyzdobit klenbu lodi malbou sv. Martina, kazatelnu reliéfem sv. Jana Křtitele Jiřího Jelínka a zhotovit nová malovaná okna podle návrhu akademického malíře Františka Fišera.⁶³⁵ Roku 1953 byly prováděny vnější opravy kostela, během

⁶²³ SLAVÍČEK s. d., 49, 61.

⁶²⁴ SLAVÍČEK s. d., 157.

⁶²⁵ SLAVÍČEK s. d., 91.

⁶²⁶ SLAVÍČEK s. d., 57, 91, 93.

⁶²⁷ SLAVÍČEK s. d., 93.

⁶²⁸ SLAVÍČEK s. d., 99.

⁶²⁹ SLAVÍČEK s. d., 100.

⁶³⁰ SLAVÍČEK s. d., 112.

⁶³¹ SLAVÍČEK s. d., 112.

⁶³² SLAVÍČEK s. d., 114.

⁶³³ SLAVÍČEK s. d., 114.

⁶³⁴ SLAVÍČEK s. d., 114–115.

⁶³⁵ BLAISE 1961, 30, SLAVÍČEK s. d., 14, 242.

nichž byl objeven románský portál.⁶³⁶ K roku 1966 je v kostelecké kronice zápis, že je zakázáno, aby se děti a učitelé účastnili mše sv., a že někteří lidé kvůli nové pokoncilní mši sv. přestávají chodit do kostela, neboť se jim nový způsob nelíbí.⁶³⁷ V roce 1974 byly restaurovány gotické fresky a obraz Archanděla Rafaela s malým Tobiášem od Karla Škréty.⁶³⁸ Na konci října roku 1984 došlo k vloupání do několika kostelů v okolí (Velké Popovice, Říčany) a 30. října se zloději pokusili i o vykradení kosteleckého chrámu.⁶³⁹ V roce 1989 byl kostel uvnitř opravován, fasáda byla natřena štukem, tašková střecha byla předělána a pokryta eternitem.⁶⁴⁰ Z interiéru byla odstraněna část mobiliáře – sochy (např. Panny Marie), obrazy (např. Archanděl Rafael provází malého Tobiáše od Karla Škréty),⁶⁴¹ oltář s Božím hrobem, přepažení mezi presbytářem (rotundou) a lodí. Oprava stála 150 000 Kč a přispěl na ni František kardinál Tomášek, zásluhu na opravě má především rodina Františka a Ireny Dvořákových.⁶⁴² Roku 1995 byl ukraden obraz Panny Marie od italského umělce ze 17. století a dvě sochy andělů z 18. století.⁶⁴³ V letech 2003 a 2005 byla opravena střecha.⁶⁴⁴ V roce 2005 došlo také k restaurování nástěnných maleb a štukové výzdoby.⁶⁴⁵ O dva roky později byly opravovány varhany.⁶⁴⁶

10.1. Architektura kostela sv. Martina

Podle legendy zaznamenané ve farní kronice založil kostel sv. Martina sv. Vojtěch roku 992 při svém návratu z Říma.⁶⁴⁷ Je možné, že byl postaven provizorní, snad dřevěný kostel. V první čtvrtině 12. století byla postavena rotunda z žulových kvádrů v řádkovém zdivu jako jednoduchý románský chrám [74, 75].⁶⁴⁸ Byla to prostá okrouhlá rotunda s nižší polokruhovou apsidou a zděnou šestibokou lucernou se třemi

⁶³⁶ BLAISE 1961, 27.

⁶³⁷ SLAVÍČEK s. d., 245.

⁶³⁸ MARTAN 1974, nepag., TAIBEROVÁ 1975, 41.

⁶³⁹ SLAVÍČEK s. d., 256.

⁶⁴⁰ Oprava střechy nebyla z estetického hlediska místními obyvateli kladně přijímána.

SLAVÍČEK s. d., 260.

⁶⁴¹ Podle kroniky toto odstranění zvláště zajímalo kostelecké farníky, avšak nic se o něm nedozvěděli.

SLAVÍČEK s. d., 260.

⁶⁴² SLAVÍČEK s. d., 260.

⁶⁴³ Evidenční karta 4958.

⁶⁴⁴ Ročenka 2003, 46, Ročenka 2005, 81.

⁶⁴⁵ STEJSKAL 2005, nepag.

⁶⁴⁶ LIČKA 2007, nepag.

⁶⁴⁷ SLAVÍČEK s. d., 8, 263.

⁶⁴⁸ Podle formálních detailů dataci usuzuje A. Merhautová.

DČVU I/1, 52, BLAISE 1961, 12, 27, MERHAUTOVÁ 1983, 121, MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ 1963, 81–82, RADOVÁ-ŠTIKOVÁ 1983, 17, WOCEL 1857, 121.

sduženými okny, které byly později zjednodušeny a sklenuty. Na jejím vrcholu byla umístěna makovice s křížem.^{649, 650} Kuželovitá střecha rotundy byla pokryta kamennými deskami.⁶⁵¹ Nízká střecha apsidy je nyní polokuželovitá a opírá se o zdivo lodi.⁶⁵² Loď byla sklenuta kupolí, apsida konchou [83].⁶⁵³ Na jižní straně lodi byl jednoduchý pravoúhlý portál s prázdným obloukovým tympanonem [76].⁶⁵⁴ Zvláštním znakem je vybočení apsidy z polokruhu. Takovýchto typů rotund je známo jen několik (například v Praze sv. Longina).⁶⁵⁵ Celkově se stavba podobá rotundě sv. Kříže v Praze, sv. Longina v Praze, sv. Jiří na Řípu a na Hradešíně, které byly také postaveny kolem první čtvrtiny 12. století.⁶⁵⁶ Apsida měla tři okna. Později bylo jedno zazděno a zbylá dvě zvětšena.⁶⁵⁷ Apsida byla od lodi oddělena jednoduchým vítězným obloukem. Jeho spodní část je vyžlabena a v prohlubni je na každé straně malý obdélný výklenek zaklenutý půlkruhem.⁶⁵⁸ Stavba rotundy se i přes pozdější dostavby chrámu zachovala v poměrně nezměněné podobě.⁶⁵⁹

V roce 1264 byla k rotundě přistavěna loď s dvěma okenními osami, posunuta severněji vůči ose rotundy,⁶⁶⁰ a na severní straně rotundy hranolová věž s dřevěnou zvonicí [74, 75]. Loď byla zastřešena sedlovou střechou, věž dřevěnou jehlanovitou s makovicí a křížem na vrcholu. Z rotundy se tak stal presbytář, který byl nově vytvořeným vítězným obloukem⁶⁶¹ spojen s lodí. V přízemí věže byla zbudována sakristie zaklenutá křížovou klenbou, v patře oratoř, která se do presbytáře otvírá segmentovým oknem. Přístavba byla zbudována kvůli větší kapacitě, zároveň také z obou stran podpírala chýtrající rotundu, která se následkem úderu blesku začala rozdělovat na dvě části.^{662, 663}

⁶⁴⁹ BIRNBAUM 1927, 167–168, DČVU I/1, 52, LEHNER 1903, 208, MERHAUTOVÁ 1971, 144, PODLAHA 1907, 174, PODLAHA 1908, 69, POCHE 1978, 113.

⁶⁵⁰ K. Guth měl pochybnosti o původnosti lucerny.

GUTH 1925, 128.

⁶⁵¹ MERHAUTOVÁ 1971, 144.

⁶⁵² LEHNER 1903, 208.

⁶⁵³ PODLAHA 1908, 69, POCHE 1978, 113, MERHAUTOVÁ 1971, 144.

⁶⁵⁴ MENCL 1960, 8, MERHAUTOVÁ 1971, MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ 1955, 79, 144, POCHE 1978, 113.

⁶⁵⁵ SLAVÍČEK s. d., 11.

⁶⁵⁶ Proto také A. Merhautová posunula dataci do této doby.

MERHAUTOVÁ 1971, 144.

⁶⁵⁷ LEHNER 1903, 207.

⁶⁵⁸ Vyžlabení pochází zřejmě z barokních úprav kostela.

⁶⁵⁹ LEHNER 1903, 208.

⁶⁶⁰ Asi o 7 stupňů.

LEHNER 1903, 208, PODLAHA 1908, 69.

⁶⁶¹ Západní stěna rotundy byla probourána a vytvořil se oblouk o rozpětí 3,19 m.

LEHNER 1903, 207.

⁶⁶² A. Merhautová se však domnívá, že loď a věž byly postaveny až v roce 1851. K. Rais uvádí postavení lodi k roku 1782 a její novorománskou úpravu do roku 1851, tuto informaci má i J. Lier.

Na počátku 14. století byl zhotoven a vsazen do zdi kamenný sanktuář [79]. Nachází se na evangelijní straně lodi rotundy ve výšce 2,08 m. Má obdélníkový tvar. Profilované ostění je shora zakončeno stlačeným lomeným obloukem. V tympanonu je slepá trojlaločná kružba. Na vrchu byla křížová kytice, nyní fragmentárně dochovaná.⁶⁶⁴

V 15. století byl u dveří sakristie, na severní straně, udělán gotický sedlový portál.⁶⁶⁵ Kostelec u Křížků včetně kostela byl vypálen husity v roce 1422.⁶⁶⁶

Zřejmě po požáru způsobeném úderem blesku v roce 1721⁶⁶⁷ dostala věž novou střechu. V baroku byla v severní zdi pod druhým oknem vytvořena nika s dekorativní výzdobou.⁶⁶⁸ Během úprav byl částečně změněn původní vítězný oblouk vyžlabením spodní části.

Roku 1851 došlo k přestavbě kostela v novorománském stylu [74, 75] a postavení farní budovy. Chrám byl rozšířen o jednu okenní osu⁶⁶⁹ a v přístavbě byl zbudován varhanní chór na dvou sloupech. Upravena byla i věž s přístavkem a schodištěm ke zvonům, dřevěná část zvonice byla nahrazena zděnou. Okna lodi i věže jsou obdélná, završená půlkruhovým obloukem, v západní stěně je zazděné okno. V dolní polovině jižní zdi přistavěné části bylo probouráno podélné obdélné okno. Střechy kostela jsou lemovány profilovanou římsou, střecha věže je na všech čtyřech stranách ukončena ve spodní části roztrženým frontonem. Celý kostel včetně rotundy byl upraven v novorománském stylu. Stěny lodi i presbytáře mezi okenními osami a nároží věže byly rozděleny lizénami. Severní a jižní strana lodi s presbytářem (bez apsidy) byla ozdobena zoubkovaným podřímsím. Západní stěna lodi byla ukončena štítem s okřídleným frontonem, lemovaná lizénami, ve štítě bylo probouráno malé obdélné okno zakončené obloukem. Na vrchol štítu byl umístěn kříž. Pod štíty věže byly umístěny jednoduché kvadriloby. Všechna okna orientovaná na výšku byla lemována jednoduchou obloukovou suprafenestrou, plocha oken byla vyplněná kružbami z kovových prutů, které vytvářely dva lomené oblouky ve vrcholu spojené kruhem,

MERHAUTOVÁ 1971, 144, LIER 1903b, 362, RAIS 1898, 187.

⁶⁶³ BLAISE 1961, 27, LEHNER 1903, 208, Památky 1970, 20, PODLAHA 1907, 174, PODLAHA 1908, 69, 71, POCHE 1978, 113, RADOVÁ–ŠTIKOVÁ 1983, 22, SLAVÍČEK s. d., 11, 263.

⁶⁶⁴ BLAISE 1961, 28, PODLAHA 1907, 174, PODLAHA 1908, 71, POCHE 1978, 113, SLAVÍČEK s. d., 12.

⁶⁶⁵ BLAISE 1961, 28, MERHAUTOVÁ 1971, 144, PODLAHA 1907, 174, POCHE 1978, 113, SLAVÍČEK s. d., 12.

⁶⁶⁶ SLAVÍČEK s. d., 263.

⁶⁶⁷ Viz výše.

⁶⁶⁸ STEJSKAL 2005, nepag.

⁶⁶⁹ A. Podlaha, E. Poche a Památky okresu Praha-východ uvádí, že původní loď byla zbořena a místo ní byla postavena nová, větší, nesouměrná k ose vítězného oblouku.

Památky 1970, 20, PODLAHA 1907, 174, POCHE 1978, 113.

větší okna měla každý oblouk rozdělený na dva. Stěny interiéru lodi byly ukončeny fabionem. Kůr podírají dva kamenné sloupy.^{670, 671}

Na počátku 20. století byla lucerna rotundy oplechována.⁶⁷² Baronka Ringhofferová nechala roku 1913 zasadit do zdi kostela (u schodů ve věži) mramorovou desku (náhrobník) připomínající zde pohřbenou Theresii Kulín (rozenou Příhonskou).⁶⁷³ Během vnějších oprav roku 1953, kdy byla odstraněna novorománská úprava rotundy, se obnažila její románská podoba, bylo odkryto kvádřikové zdivo konchy a části lodi rotundy a došlo k nálezu románského pravoúhlého portálu.⁶⁷⁴ V roce 1989 byl kostel uvnitř opravován, fasáda byla natřena štukem, tašková střecha byla předělána a pokryta eternitem.⁶⁷⁵ Z interiéru bylo odstraněno přepažení mezi presbytářem (rotundou) a lodí. Oprava stála 150 000 Kč a přispěl na ni František kardinál Tomášek, zásluhu na opravě má především rodina Františka a Ireny Dvořákových.⁶⁷⁶

V letech 2003 a 2005 byl opravován krov, střecha a nátěr střešní krytiny věže.⁶⁷⁷

10.2. Vyzdoba kosteleckého kostela

Na počátku 14. století byl kostel částečně vyzdoben freskami. Z nich se dochovala část na severní straně rotundy ve dvou vrstvách.⁶⁷⁸

Starší malba byla vytvořena kolem roku 1330 na světlé jemné omítce. Nachází se na západní straně nynějšího vchodu do sakristie. Malba je pouze fragmentární a představuje pravděpodobně kněze klečícího před Pannou Marií [77]. Zřejmě jde o donátora, pravděpodobně některého kanovníka vyšehradského. Takovouto donaci by potvrzovala kromě příslušenství kostela ke kapli sv. Kříže na Vyšehradě také kvalita maleb. V levé části je kněz, z nějž je dochovaná část hlavy z profilu s tonzурou, která směřuje k východu. Malíř zhotovil dílo kresebným stylem, postava kněze je rámována výraznou černou linkou, má široký obličej, štěrbinovité oči s vysokým obočím, rovný

⁶⁷⁰ Viz pozn. 661.

⁶⁷¹ BLAISE 1961, 28, Památky 1970, 20, PODLAHA 1907, 174, PODLAHA 1908, 69, 71, POCHE 1978, 113, SLAVÍČEK s. d., 12, 24, 42, 263, WOCEL 1857, 121.

⁶⁷² PODLAHA 1908, 69, 71.

⁶⁷³ Narodila se 21. 8. 1791, zemřela 19. 2. 1830. Byla sestrou Františka Příhonského, ředitele Lužického semináře a budyšínského kanovníka, který složil nápis náhrobníku, a manželkou lesního z Březek.

SLAVÍČEK s. d., 95.

⁶⁷⁴ BLAISE 1961, 27, POCHE 1978, 113, MERHAUTOVÁ 1971, 144.

⁶⁷⁵ Oprava střechy nebyla z estetického hlediska místními obyvateli kladně přijímána.

SLAVÍČEK s. d., 260.

⁶⁷⁶ SLAVÍČEK s. d., 260.

⁶⁷⁷ Ročenka 2003, 46, Ročenka 2005, 81.

⁶⁷⁸ VŠETEČKOVÁ 2011, 143–144.

nos a drobná ústa (zachovaná jen z části). Dochoval se i fragment pláště přikrývající jeho pravé rameno. Před knězem je další postava, zřejmě Panna Maria. Má na sobě červený šat a modrý plášť. Nad knězem se nacházela kresba červeného konsekračního kříže. Zuzana Všečeková datuje malbu na základě slohových podobností s malbami v Langenloisu v Dolním Rakousku, které vznikly ve druhé čtvrtině 14. století, mezi léta 1320–1330. V českých zemích lze nalézt podobné slohové analogie u nástěnných maleb v hřbitovním kostele v Kašperských horách z 30. let 14. století a o desetiletí mladších v předsíni kostela sv. Jiljí v Praze. Byla nalezena v roce 1974 a restaurována Františkem Sedlákem, přičemž nebylo přikročeno k retuším.⁶⁷⁹

Malba na 2 cm silné omítce, pod níž se nachází zmíněná starší malba, Madona s Ježíškem (nad nynějším vchodem do sakristie), byla malovaná zřejmě v polovině 14. století [78]. Malíř, který ji vytvořil, čerpal z předlohy blízké Trůnící Madoně v kostele Narození Panny Marie v Průhonicích a byl seznámen s českou deskovou tvorbou. Na fresce je stojící Korunovaná Panna Maria, která drží na levé ruce Ježíška a mezi pravým palcem a ukazováčkem zřejmě jablko nebo hrušku. Je oblečená do bílého pláště s měkkými záhyby, které jsou naznačené červenými tóny, rub je červený. Spodní roucho je světlé a člení ho paralelní linie. Ježíšek je oděn do světlého roucha. Při restaurování v roce 1934 byla silně domalována (velká část Mariiny a Ježíškovy hlavy, původní koruna byla vytažena červenou obrysovou kresbou, pravděpodobně bylo domalováno i Ježíškovo gesto žehnání). V roce 1934 byly zrestaurovány prof. Jiřím Jelínkem.⁶⁸⁰

Na mariánském oltáři ve výklenku v severní stěně lodi se nacházel obraz sv. Rodiny. Šlo o italské dílo neznámého umělce z počátku 17. století, které bylo v barokním rámu. Kolem byly umístěny dvě sochy andělů vytvořené v první polovině 18. století [80]. Na obdélném obraze byla v pravé části zobrazena Panna Maria, jak shlíží na spícího nahého Ježíška. V levém horním rohu byl sv. Josef, který se díval na Marii, v dolním levém rohu byla zobrazena další postava, která hleděla na Ježíška. Plátno bylo umístěno ve vyřezávaném rámu zdobeném rokaji a akantovými rozvilinami. V horní části se nacházel medailon s mariánským monogramem. Po stranách drželi obraz polychromované sochy dvou letících andělů. Oba se dívali doleva, anděl napravo měl zdviženou pravou ruku, druhý anděl držel oběma rukama rám. Nohy měli pokrčená,

⁶⁷⁹ TAIBEROVÁ 1975, 41, VŠETEČKOVÁ 2011, 144.

⁶⁸⁰ BLAISE 1961, 28, POCHE 1978, 113, SLAVÍČEK s. d., 11, VŠETEČKOVÁ 2011, 144.

křídla byla zobrazena v pohybu. Kolem nahých těl měli vzdouvající se zřasené roušky. Obraz se sochami byl ukraden v roce 1995.⁶⁸¹

Na epištolní straně nad bočním oltářem byl zavěšen obraz Archanděl Rafael vede malého Tobiáše od Karla Škréty [81].^{682, 683} Dílo se sem dostalo na konci 18. století ze zrušeného paulánského kláštera v Praze. Obraz je jedinou zachovanou částí získaného mobiliáře z tohoto kláštera. Kosteleckému chrámu byl přidělen oltář Panny Marie, oltář sv. Jana Nepomuckého a oltář Anděla Strážce, z něhož zbyl uvedený obraz.⁶⁸⁴ Dílo se datuje do poloviny 60. let 17. století, je možné, že vznikl již před rokem 1664.⁶⁸⁵ Námětem byla cesta Tobiáše s archandělem Rafaelem do Ekbatan za nevěstou, na obraze je však zobrazen malý Tobiáš a Rafael je zpodobněn jako Anděl Strážný.^{686, 687} Archanděl Rafael má elegantní postavu a je oděn do zřaseného, skládaného roucha, které se lehce vzdouvá archandělovou chůzí. Celková atmosféra působí dojímavým citem pečujícího archanděla, velmi procítěně, lyricky a intimně.⁶⁸⁸ Rafael je zobrazen jako zářící ladná postava, která vystupuje z tmavého pozadí se stromy, čímž připomíná portrét Marie Maxmiliány z roku 1663. Jeho postava je zobrazena v elegantním pohybu. Obě postavy jsou jemně modelovány, celý výjev působí velmi vytríbeně. Převládá zde růžová, zlatě žlutá a zelená, tyto jemné barvy jsou občas v sousedství malých ploch výrazné modré Tobiášova oděvu. Lineární kompozice je vyvážená, postavy přesně vyplňují formát.⁶⁸⁹ Je však patrné, že obraz je po stranách

⁶⁸¹ Evidenční karta 4958.

BLAISE 1961, 28.

⁶⁸² Dílo není signované.

⁶⁸³ Evidenční karta 4960.

⁶⁸⁴ Sošky a řezby z něj byly odstraněny kolem přelomu 19. a 20. století.

PODLAHA 1907, 175.

⁶⁸⁵ Obraz objednalo bratrstvo Anděla Strážce pro svůj oltář v kostele Nejsv. Salvátora při paulánském klášteře v Praze. V rámci josefínských reforem byl klášter roku 1784 zrušen a dílo se dostalo do soukromé sbírky, později byl jako majetek rodiny Ringhofferů věnován kosteleckému chrámu. Až do počátku 20. století se ale toto dílo považovalo za nezvěstné.

BERGNER 1910, kat. č. 52, DLABAČ 1815, 89, HAMMERSCHMIDT 1723, 200, KRAMÁŘ 1938, 19, kat. č. 17, NEUMANN 1974, 243, kat. č. 262, NEUMANN 1974, 122, NEUMANN 2000, 84, 86, PAZOUREK 1889, 83, kat. č. 120, PODLAHA 1907, 175, PODLAHA 1908, 72, POCHE 1978, 114, PREISS 1989, 118, 120, kat. č. 6. 12., ROUSOVÁ 2010, 250, SCHINDLER 1902, 223, VLNAS 2001, 351, kat. č. II/ 3.9.

⁶⁸⁶ Srov. Tob 5, 4 –6, 19.

⁶⁸⁷ Téma může také vyjadřovat ochrannou úlohu Církve.

NEUMANN 1951, 82, ROUSOVÁ 2010, 250.

⁶⁸⁸ DČVU II/1 1989, 33, NEUMANN 1956, 16, NEUMANN 1974a, 243, kat. č. 262, NEUMANN 1974b, 36, 122–123, obr. 41, 43, kat. č. 33, NEUMANN 1951, 82, NEUMANN 2000, 86.

⁶⁸⁹ Evidenční karta 4960.

NEUMANN 1951, 82, NEUMANN 1974a, 243, kat. č. 262, NEUMANN 1974b, 36, 122–123, obr. 41, 43, kat. č. 33, NEUMANN 2000, 86, ROUSOVÁ 2010, 250, VLNAS 2001, 351, kat. č. II/ 3.9.

a ve spodní části seříznut.⁶⁹⁰ Analogii lze podle J. Neumanna hledat u Guida Reniho, zvláště u první Hóry vedle Apolla na fresce Aurora v Casino dell'Aurora v Palazzo Pallavicini Rospigliosi v Římě.⁶⁹¹ A. Rousová ji hledá u starších děl se stejným námětem jako zpracoval Škréta – u Andrey Verrocchia (nakročení, pohyb a draperie roucha archanděla) a Tiziana (Rafaelovo gesto).⁶⁹² Podobně jako toto Škrétovo dílo vyznívají i některé jeho další práce ze stejné doby (Sv. Rodina a Zvěstování Panně Marii v Týnském chrámu.⁶⁹³ Pozornost soustředěnou na figury zasazené jen v naznačené krajině použil také v obraze Silvio a Dorinda.⁶⁹⁴ Obraz Archanděl Rafael vede malého Tobiáše od Karla Škréty byl v roce 1929 se svolením konzistoře a Státního památkového ústavu v Praze zrestaurován na náklady Františka Ringhoffera, patrona kostela. Restaurování a kopii obrazu zhotovil akademický malíř Hlasivec. Originál byl následně zapůjčen do štiřínské kaple⁶⁹⁵ a v kostele byla umístěna kopie.^{696, 697} V roce 1974 byl na náklady SSPPOP středočeského kraje restaurován Aloisem Martanem.⁶⁹⁸

Na tabernákl hlavního oltáře byl umístěn kříž se štíhlým tělem Krista z konce 17. Století [83]. Ruce Krista jsou prověšeny do oblouku, hlava mu padá k pravému rameni. Má delší hnědé vlnité vlasy a krátké vousy. Na hlavě má pozlacenou trnovou, obličej má potřísněný kapkami krve tekoucími z čela, oči má zavřené. Hrudník je vyklenutý s viditelnými žebry. Kolem boků má pozlacenou roušku, na pravém boku svázanou uzlem. Pokrčené nohy jsou nakloněny na pravou stranu. V horní části břevna je tabulka s nápisem: „I.N.R.I.“. Za křížem je pozlacená paprsková svatozář.⁶⁹⁹ Kolem kříže byly zavěšeny sošky z velmi tvrdého dřeva sv. Jana Nepomuckého, sv. Václava

⁶⁹⁰ Škréta toto téma zpracoval ještě dvakrát – v nástavci oltáře Zvěstování Panně Marii v Týnském chrámu a na bočním oltáři litoměřické katedrály. Litoměřický obraz je svou kompozicí velmi podobný kosteleckému, a proto z něj lze usoudit původní formát, v němž není pes obvyklý v této kompozici.

BERGNER 1910, kat. č. 52, KRAMÁŘ 1938, 19, kat. č. 17, ROUSOVÁ 2010, 250.

⁶⁹¹ NEUMANN 1974a, 243, kat. č. 262, NEUMANN 1974b, 36, 123, obr 41, 43, kat. č. 33, NEUMANN 2000, 86, VLNAS 2001, 351, kat. č. II/ 3.9.

⁶⁹² ROUSOVÁ 2010, 250.

⁶⁹³ Stylová podobnost byla důvodem Neumannovy datace.

NEUMANN 1951, 82, NEUMANN 1974b, 36, 122–123, obr 41, 43, kat. č. 33, NEUMANN 2000, 86.

⁶⁹⁴ ROUSOVÁ 2010, 250.

⁶⁹⁵ Majitelem ale zůstal kostelecký chrám. Přesto byl v roce 1910 i v roce 1938 na Výstavě obrazů Karla Škréty uváděn jako majetek patronátního úřadu v Kamenici, téhož roku na výstavě Pražské baroko jako majetek Hanuše Ringhoffera.

(Cena originálu byla určena na 50 000 Kč.)

BERGNER 1910, kat. č. 52, KRAMÁŘ 1938, 19, kat. č. 17, VYDROVÁ/SEDLÁČKOVÁ 1938, 68, kat. č. 42, SLAVÍČEK s. d., 112.

⁶⁹⁶ BLAISE 1961, 30, SLAVÍČEK s. d., 112.

⁶⁹⁷ V letech 1965–1971 byl obraz umístěn v expozici zámecké obrazárny v Mělníku.

NEUMANN 1974b, 122, obr 41, 43, kat. č. 33.

⁶⁹⁸ MARTAN 1974, nepag., TAIBEROVÁ 1975, 41.

⁶⁹⁹ Evidenční karta 4955.

a šesti andílků pocházející z konce 17., nebo počátku 18. století ze zrušené zámecké kaple v Lojovicích, přenesené roku 1902 do kostela [82].⁷⁰⁰ Po pravici Krista stál v kanovníckém rouchu sv. Jan Nepomucký, který držel v levé ruce palmovou ratolest a pravou ruku měl pozdviženou k nebi. Pod nohama jsou znázorněny vlny vod. Na druhé straně byl sv. Václav ve válečnickém oděvu a hermelínovém plášti se Staroboleslavským palladiem⁷⁰¹ na prsou a za ním vlál praporec. V pravé ruce držel žezlo a levou se opíral o šavli, pravou nohou stál na krku poraženého nepřítele. Nahoře kolem kříže bylo šest andílků. Nad tím byl ještě vyřezávaná rokoková kartuše přenesená z lojovického zámku s novým obrazem ozářené holubice Ducha sv. Kříž dříve visel na evangelijní straně a sahal až k zemi. Věřící uctívali sv. Kříž políbením Kristových nohou. Později byl umístěn nad kazatelnu na evangelijní straně chrámu, nyní se nachází na hlavním oltáři.⁷⁰² Ostatní sochy jsou na oltáři sv. Vojtěcha.

V kostele byla také barokní socha Zmrtvýchvstalého Krista z první čtvrtiny 18. století. Kristus byl esovitě prohnutý, stál v kontrapostu, levou nohu měl pokrčenou a položenou na oblaku. Pravou ruku má pokrčenou a ukazuje před sebe, v levé drží kříž s praporcem s křížem. Hlavu má zakloněnou na levou stranu. Kolem pravé ruky, za zády a kolem boků má stočenou zřasenou roušku. Postava působí expresivně. Nyní je v depozitáři pražského arcibiskupství.⁷⁰³ Ve 40. letech 18. století byl vytvořen procesní kříž umístěný na jižní stěně sakristie. Štíhlé tělo Krista je esovitě prohnuté, visí na mírně zdvižených pažích, hlava klesá k pravému rameni. Pokrčené nohy jsou natočené na levou stranu. Na bocích má pozlacenou zřasenou expresivně rozevlátou roušku, která je k tělu připevněna provazem, cíp klesá u pravé strany. Na horní části břevna je tabulka s nápisem IN/RI.⁷⁰⁴

Barokní hlavní oltář z konce 18. století má na mense volutové retabulum s tabernáklem, na němž je umístěn krucifix a po stranách, na volutách, sošky [83].⁷⁰⁵ Mensa je pokryta zelenočerveným mramorem, na čele jsou zlacená řezby květin. Chrámový tabernákl má vpředu po stranách dva sloupky nesoucí kladí se štítem, mezi

⁷⁰⁰ Nejprve byly uloženy ve Štíříně a v roce 1902 na náklad vrchnosti zrestaurovány a darovány kosteleckému chrámu.

PODLAHA 1907, 175, PODLAHA 1908, 71–72.

⁷⁰¹ Palladium země české je reliéf Madony s Ježíškem, který podle legendy přivezli sv. Konstantin a Metoděj, který ho daroval sv. Ludmile a ta sv. Václavu, jenž byl ve Staré Boleslavi, kde se uchovává, zavražděn. Před smrtí k němu putoval sv. Jan Nepomucký.

ROYT 1999, 75–82, 171–175.

⁷⁰² PODLAHA 1907, 175, PODLAHA 1908, 71–72.

⁷⁰³ Evidenční karta 4957.

⁷⁰⁴ Evidenční karta 4956.

⁷⁰⁵ POCHE 1978, 113.

sloupy je nika ukončená archivoltou s klenákem. V ní je pozlacený krucifix. Po stranách tabernáku jsou sloupky nesoucí kladí. Povrch tvoří mramor a dřevo s polychromií imitující různě barevný mramor, detaily jsou zlacené. Oltář je zřejmě dílem jednoho řezbáře, který ve stejné době zhotovil i hlavní oltář v Kamenici a v zámecké kapli ve Štíříně.⁷⁰⁶ Na tabernáku je na oblaku velký kříž s ukřižovaným Kristem z lojovické zámecké kaple, po stranách oltáře jsou sochy sv. Petra a Pavla, nacházely se zde i sošky klečících andělů. Sv. Petr je umístěn na severní straně oltáře, sv. Pavel na jižní. Oba jsou oblečeni do zlatého šatu a pláště, který je mírně lineárně našasen. Sv. Petr držel zřejmě v pravé ruce klíče, v levé má otevřenou knihu, z níž čte [79, 83]. Sv. Pavel má v pravé ruce meč, na jehož jílec hledí, levou rukou drží u boku knihu [83]. V retáblu visel velký obraz Sv. Martin se dělí se žebrákem o plášť, který byl umístěn v jednoduchém rámu [89]. Světec byl vyobrazen, jak, podle legendy, sedí na bílém koni a dělí se se žebrákem o svůj červený plášť. Na jeho zadní straně byl nápis: „Z přátelské upomínky na † veleb. p. Jana Kotrbu, arcib. vikáře a faráře při zdejším chrámu, věnováno od R. K.“ Obraz z roku 1861 věnoval pražský měšťan Robert Krach, jenž na tento účel věnoval 400 zlatých. Obraz objednal patron kostela hrabě Ervín Nostitz, prezident Krasoumné jednoty pro Čechy, u ředitele pražské Akademie výtvarných umění Eduarda Engerta, který pro zhotovení obrazu vybral svého žáka Sauera. Nyní je umístěn na evangelijní straně chrámu proti vchodu.⁷⁰⁷

Na klenbě a stěnách presbytáře se nacházejí pozdně barokní fresky z doby po roce 1784.⁷⁰⁸ Uprostřed je Nejsvětější Trojice, pod ní jsou výjevy ze života sv. Martina, v rozích jsou evangelisté, pod nimiž jsou monochromní zobrazení čtyř ctností, nad oratoří je archanděl Rafael s Tobiášem a nad vítězným obloukem čtyři západní učitelé Církve. Jednotlivé výjevy jsou orámovány pásy. V konše nad hlavním oltářem je iluzivní tmavě červený baldachýn se zlatou čabrákou a lemováním.

V kupoli uprostřed je v oblacích Nejsvětější Trojice obklopená anděly [84]. Trůnící Bůh Otec v bílém rouchu a zlatém plášti shlíží dolů a žehná sv. Martinu, který je svěcen na kněze. Ježíš Kristus s rudým pláštěm kolem ramen drží jednou rukou kříž a pravíci žehná sv. Martinu, který se na výjevu pod ním dělí s žebrákem o plášť,⁷⁰⁹ za ním je

⁷⁰⁶ Viz níže – 11.2 Výzdoba kamenického kostela.

⁷⁰⁷ BLAISE 1961, 28, 30, PODLAHA 1907, 174–175, POCHE 1978, 114.

⁷⁰⁸ V tomto roce byl zrušen paulánský klášter, z něhož získal kostelecký chrám Škrétův obraz Archanděl Rafael vede malého Tobiáše, podle něž byla namalována jedna freska. Viz výše a níže.

⁷⁰⁹ Podle legendy se po tomto milosrdném skutku zjevil sv. Martinu Kristus oděný do poloviny pláště, který věnoval Martin žebrákovi a řekl andělům, že ho jím oděl Martin, který ještě není pokřtěn.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 580–581.

sféra. Uprostřed je holubice Ducha sv. Níže jsou čtyři výjevy ze života sv. Martina. Na severní straně je Sv. Martin veden v dětství k Bohu [84, 86]. Výjev je zasazen v otevřené klasické architektuře. Malý Martin sedí mezi dvěma starými učiteli a naslouchá jejich výkladu. Sv. Martin – důstojník se dělí o svůj plášť se žebrákem u bran Amiens je na východní straně [84]. Tato scéna není proporčně příliš zvládnutá. Obraz je rozdělen na dvě části. Vpravo je pustá krajina s pahýly stromů a městem v pozadí, vlevo se odehrává vlastní děj. V levé části je voják na bílém koni rozsekávající svůj červený plášť a hledící na polonahého starce pod ním, který k němu vztahuje ruku. Úplně vlevo je městská brána s žebráky, jeden drží natažený klobouk, druhý se sepnutými rukama hledí na sv. Martina. V jižní části klenby je zobrazena scéna Sv. Martin svěcen na kněze [84]. Sv. Martin klečí v červeném šatu, nad ním stojí biskup ve zlatém pluvíálu a vkládá na něj ruce. Okolo stojí přihlížející postavy, které celou scénu uzavírají. Děj probíhá v otevřené architektuře s průhledem do krajiny, vpravo je pahýl stromu. Poslední výjev Sv. Martin – biskup uzdravuje těžce nemocného [84, 85] se nachází v západní části. V otevřené klasické architektuře s drapérií leží starý nemocný člověk, zvedaje se, hledí na sv. Martina. Světec v biskupském oděvu s červeným pluvíalem, mitrou a berlou se obrací k muži a žehná mu. Kolem lůžka stojí muži a sledují děj. Na pozadí je krajina. Pod tímto výjevem jsou sedící postavy čtyř západních církevních učitelů obklopených oblaky [85]. Vlevo je sv. Řehoř Veliký s tiárou na hlavě, svítkem v pravé a knihou v levé ruce, za sebou má diagonálně položenou berlu zakončenou papežským křížem. Za ním je sv. Ambrož s knihou, holubicí Ducha sv. u ucha a diagonálně položenou berlo s patriarchálním křížem. Vpravo se nachází sv. Augustin oděn do biskupského roucha s mitrou a berlou v ruce, pod ním je malý anděl. Uprostřed je sv. Jeroným, zobrazený jako poustevník, polonahý s červeným pláštěm vinoucím se kolem levého ramene, beder a levé nohy, na hlavě má červený klobouk. Je zobrazen, jak překládá bibli, u boku mu stojí lev. Nad oratoří je zobrazen Archanděl Rafael vede malého Tobiáše [86], malíř se zřejmě inspiroval v kostele umístěným Škrétovým obrazem, postava Tobiáše však není proporčně zvládnuta. Scéna se odehrává v otevřené krajině. Podobně jako na Škrétově obraze se Rafael dívá na Tobiáše a ukazuje před sebe, Tobiáš zde však nekomunikuje. Lze se domnívat, že se na freskové výzdobě podíleli dva malíři, jeden jako hlavní, který maloval kvalitní klasické postavy s obličejí zobrazujícími charakter a stáří postav, vyznačoval se realističností a líbezností projevu (Rafael, církevní učitelé, nejsvětější Trojice), druhý byl zřejmě jeho pomocník, který nezvládal proporce ani vnitřní

charakter a vyznačoval se tvrdostí a nižší kvalitou projevu (Sv. Martin se dělí s žebrákem o plášť, Tobiáš). V pendentivech jsou zobrazeni evangelisté sedící za malovanou římsou, jak píší evangelia. V severozápadním je postava sv. Marka [84, 85, 86],⁷¹⁰ který se otáčí ke lvu. V severovýchodním pendentivu je píšící sv. Jan [84, 86],⁷¹¹ jehož spuštěná noha zasahuje až do další fresky ctnosti Víry pod ním. Hledí před sebe, u nohou má orla. V jihovýchodním se nachází sv. Matouš [84],⁷¹² za nímž je okřídlená lidská postava, k níž se obrací. Cíp pláště visí přes římsu. V jihozápadním pendentivu je zobrazen sv. Lukáš [84, 85],⁷¹³ soustředící se na psaní. Před ním stojí býk, z něhož je vidět jen hlava. Také cíp jeho pláště přesahuje přes římsu. Ve spodní části pendentivů jsou monochromní fresky alegorie čtyř ctností zobrazené jako puti s tributy. V severovýchodním, pod sv. Janem, je Víra s kotvou [86], v jihozápadním je Láska, kterou představují dva objímající se puti [85], v jihovýchodním je Naděje s kotvou a v severozápadním, pod sv. Markem, je Spravedlnost s váhami [85, 86]. Na stěnách a v klenbě jsou iluzivní architektonické články [79, 83]. Apsida je rozdělena čtyřmi pilastry s palmetovými hlavicemi, které jsou spojeny segmentově stlačeným stupňovitým architrávem. Z každého pilastru vychází pás směřující do středu původního vítězného oblouku. Nad prostorem mezi dvěma pilastry byly namalovány iluzivní konchy. V části rámované pilastry byly v druhém a čtvrtém poli niky s vázami a mušlemi v konchách. V původní apsidě jsou ve spodní části rámovaná pole, po stranách jsou iluzivní okna se zlatou mříží. Po stranách apsidy jsou dva malované nástěnné obrazy rámované zlatým pruhem. Strany bývalého a současného vítězného oblouku jsou lemovány iluzivními pilastry. Iluzivní architektonické články jsou namalovány malbou imitující růžový mramor. Na dřících pilastrů jsou namalovány

⁷¹⁰ Sv. Marek doprovázel na misijních cestách sv. Pavla a Barnabáše do Antiochie a Malé Asie. S Barnabášem pak šli na Kypr. Asi od roku 61 byl v Římě, kde se přidal k sv. Petrovi. Napsal zde evangelium, které částečně vychází z Petrových kázání. Po Petrově smrti odešel do Alexandrie a založil církevní obec. Nepřátelé ho kolem roku 67 přepadli před oltářem a usmýkali k smrti.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 179–182.

⁷¹¹ Sv. Jan, apoštol a evangelista, byl synem Zebedea a Salome a bratrem sv. Jakuba Staršího. Původně byl rybář. Podle tradice založil po zmrtnýchvstání Páně několik církevních obcí, které vedl z Efesu. Při Domiciánově pronásledování byl mučen ve vroucím oleji, z něhož vyšel nezraněn. Byl pak poslán na ostrov Patmos, kde napsal knihu Zjevení. Nakonec se vrátil do Efesu. Tam kolem roku 101 zemřel. Je také autorem evangelia a tří listů.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 667–668.

⁷¹² Sv. Matouš Lévi byl původně celník, kterého povolal Ježíš jako svého apoštola (Mt 9,9, Mk 2, 14, Lk 5, 27). Je autorem evangelia. Podle legendy odešel na misie do Egypta a Etiopie, kde vzkřísil králova syna a uzdravil královskou dceru. Zemřel jako mučedník

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 490.

⁷¹³ Sv. Lukáš byl lékař v Antiochii. Připojil se k sv. Pavlovi a doprovázel ho na cestách. Po jeho smrti v Římě odešel do Acháje. Napsal evangelium a Skutky apoštolů. Zemřel v 84 letech v Boiocii.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 541–542.

erby rodů. Na jihozápadním je polovina zlatého koně ve skoku v modrém poli, v klenotu jsou buvolí rohy s nátrubky, pravý je dělený zlato-modře, levý modro-zlatě, mezi nimi jsou zkřížené šípy, přikryvadla modro-zlatá. Na severozápadním se nachází erb Kolowratů⁷¹⁴ – modrý štít se stříbrnou-červenou polcenou orlicí se zlatou pružinou na prsou, klenot – uzavřená orlí křídla, přední červené se zlatým perisoniem, zadní stříbrné, pokryvadla červeno-stříbrná. Na jihovýchodním pilastru je dělený červeno-stříbrný štít, v klenotu je červený kalamář, ve kterém je stříbrné pštrosí péro, přikryvadla červeno-stříbrná. Na severovýchodním dříku je rodový znak Salm-Reifferscheidtů⁷¹⁵ – ve čtvercém štítu srdeční štítek se třemi červenými routami, první čtvrtina hlavního štítu je polcená, vpravo ve stříbrném poli dva vztyčení odvrácení lososi, vlevo ve stříbrném poli červený štítek převýšený modrým pětialočným turnajským límcem, ve druhé červené čtvrtině poseté stříbrnými zešikmenými došky stříbrný lev se zlatou zbrojí, ve třetí zlaté čtvrtině čtyři červená břevna a přes vše stříbrný korunovaný lev, ve čtvrté zlaté čtvrtině stříbrný lev, na štítu tři přilby s červeno-stříbrnými přikryvadly, klenot uprostřed tvoří dvě oslí uši – červené a stříbrné, klenot vpravo dva postavení přivrácení červení lososi, klenot vlevo je vyrůstající stříbrná zlatě ozbrojená koňská zadní noha).⁷¹⁶

Nika na severní straně lodi byla vyzdobena štukem a malbami [87]. Ve špaletě jsou tři kruhové kartuše vždy se dvěma malovanými andílčími hlavičkami a dvěma obdélnými kartušemi vyplněnými štukovými rostlinnými motivy na růžovém pozadí. Štukový dekor se vyznačuje jemností. Na stěně niky je růžový pás lemující její obvod.⁷¹⁷

Na evangelijní straně vedle vítězného oblouku je boční oltář z konce 18. století s malbou imitující červený a zelený mramor. Na mense jsou nízká křídla a tabernákl. Nad ním je v oválném rámu obraz Sv. Vojtěch žehná kosteleckému kraji. U sv. Vojtěcha je klečící sv. Radim⁷¹⁸ se skupinou třech benediktinů s ranci. Nad ním je obraz Sv. Prokop na Sázavě ve zlaceném akantovém rámu.⁷¹⁹ Benediktinský mnich

⁷¹⁴ Anna Viktorie kněžna Piccollomini (rozená Libštejnská z Kolowrat) vlastnila Kostelec od roku 1716. Viz výše.

⁷¹⁵ Vlastnili Kostelec od roku 1751. Viz výše.

⁷¹⁶ BLAISE 1961, 28, POCHE 1978, 113.

⁷¹⁷ STEJSKAL 2005, nepag.

⁷¹⁸ Sv. Radim byl bratrem sv. Vojtěcha. Při jeho odchodu do Itálie šel s ním a také vstoupil do benediktinského řádu. Doprovázel ho na misijní cestě k Prusům, kde se stal svědkem jeho mučednické smrti. V roce 999 byl vysvěcen v Římě na biskupa. Následujícího roku se stal arcibiskupem v Hnězdně. Zemřel v roce 1006.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 528.

⁷¹⁹ Rám je z lojovické zámecké kaple, původně byl nad kazatelnou kolem malby Ducha sv.

píše do knihy, u sebe má laň. V pozadí je kříž a skála. Po stranách na křídlech jsou sochy sv. Jana Nepomuckého a sv. Václava, kolem obrazu jsou postavy čtyř andělíčků a oblaka [82].⁷²⁰ Na tabernáklu je soška Madony s Ježíškem, kolem ní jsou dva andělíci.⁷²¹

Na počátku 19. století byla namalována křížová cesta. Jedná se o práci francouzského původu. Čtrnáct obrazů je umístěno pod kůrem.⁷²² Papež Pius IX. vyhlásil v roce 1854 dogma o Neposkvrněném početí Panny Marie, kosteleční věřící pak na památku tohoto ustanovení a ke cti Panny Marie sebrali 90 zlatých a čtyři roky po vyhlášení nechali namalovat obraz Panny Marie Immaculaty od Josefa Vojtěcha Hellicha. Na nečleněném pozadí je postava modlící se Panny Marie, která je prostovlasá, oděná v červeném šatě a modrém plášti. Stojí na sféře obtočené hadem, jemuž šlape na hlavu. Na obraze je umístěna korunka [88]. Plátno bylo umístěno na evangelijní stranu chrámu mezi okna.⁷²³

Na klenbě lodi byla v roce 1941 vymalována freska Sv. Martin vyprošuje Boží ochranu farnosti [90]. Autorem je Jiří Jelínek. V malovaném rámu je v centru na oblacích klečící sv. Martin v pluviálu, s mitrou, který se modlí k Nejsvětější Trojici, jež je také v oblacích nad ním. Je představena jako postava starého muže - Boha Otce - se sférou, po jehož pravici sedí mladší muž - Kristus, oba žehnají sv. Martinu. Nad nimi je ozářená holubice Ducha sv. Kolem sv. Martina jsou čtyři andělé. Jeden shlíží dolů na krajinu, anděl na druhé straně troubí na polnici, další dva drží meč s useknutým kusem pláště a berlu. Pod sv. Martinem je malý modlící se andílek. Dole je ozářená krajina představující Kostelec jako volnou krajinu s kostelem a domy na pozadí. Obvod stropu byl lemován šedomodrým pásem se zlatohnědým geometrickým šablonovým motivem. Vítězný oblouk byl lemován zlatým páskem, mezi nímž a hranou oblouku byl umístěn zlatý nápis: „SVATÝ MARTINĚ – ORODUJ ZA NÁS“.⁷²⁴ V roce 2005 byly malby restaurovány Vladimírem Stejskalem.⁷²⁵ Rudolf Blaise nechal v roce 1941 zrestaurovat gotické fresky a zhotovit nová malovaná okna podle návrhu akad. malíře Františka Fišera. Na každém oknu jsou také zaznamenána jména dárců. Okna v lodi

PODLAHA 1908, 72.

⁷²⁰ Také pochází z Lojovic a byly nad kazatelnou kolem kříže.

PODLAHA 1908, 72.

⁷²¹ Andělíci také pochází z Lojovic.

PODLAHA 1908, 72.

⁷²² BLAISE 1961, 30.

⁷²³ BLAISE 1961, 30, PODLAHA 1907, 175, POCHE 1978, 114, SLAVÍČEK s. d., 14.

⁷²⁴ BLAISE 1961, 30, POCHE 1978, 113, SLAVÍČEK s. d., 14, STEJSKAL 2005, nepag.

⁷²⁵ STEJSKAL 2005, nepag.

upozorňují na svatovojtěšské založení a představují několik scén z jeho života. Nad mariánským oltářem je zobrazena scéna Rodiče přinášejí těžce nemocného malého Vojtěcha do kostela a vyprošují mu zdraví, na níž klečí u oltáře Vojtěchova matka, vedle stojí otec s malým synem v náručí a obětuje ho Bohu. Pod scénou je text: „VĚNOVALI DOBRODINCI A ZDEJŠÍ RODÁCI/ Z PRAHY A POHRANIČÍ“. Další výjev je Mladý sv. Vojtěch rozdává almužnu chudým. Nachází se nad bočním oltářem sv. Vojtěcha. Světec zobrazen, jak se sklání nad ležícím mužem, který má v náručí dítě, a dává mu plášť. Nápis připomíná jména dobrodinců: „K UCTĚNÍ PAMÁTKY : HUGO VONDRÁKA Z PRAHY, FR. HORY,/ ROSALIE MANŽELKY Z POHOŘÍ, VÁCL. HNÁTKA,/ ANNY MANŽELKY Z TĚPTÍNA.“ Další okno nad kazatelnou je s obrazem Sv. Vojtěch vyprošuje déšť na Zelené Hoře, vedle klečícího poutníka stojí světec v pluviálu se vztaženýma rukama k nebesům, z nichž prší. Pod obrazem je připomínka dárců: „ VĚNOVALI : RODINA KROUPOVA ZE ŽELIVCE 58,/ OBČANÉ Z KOSTELCE, N. HOSPODY, LÁDVÍ, ŽELIVCE“. Poslední okno s výjevem života sv. Vojtěcha, Smrt sv. Vojtěcha, je umístěno nad vchodem. Ukazuje vojáky, který zabíjejí sv. Vojtěcha kopím a dýkou. Pod scénou je nápis: „VĚNUJÍ OBČANÉ ZE SULIC K UCTĚNÍ PAMÁTKY/ II. PRESIDENTA REPUBLIKY DR. EDVARDA BENEŠE“. V oknech kruchty jsou výjevy ze života zemských patronů. Na evangelijní straně je Sv. Ludmila učící sv. Václava, v pozadí je zobrazena rotunda na Budči. Nápis připomíná dárkyně výzdoby: „KE CTI SV. LUDMILY, MATKY NÁRODA ČESKÉHO,/ VĚNUJÍ MATKY Z CELÉ FARNOSTI KOSTELECKÉ.“ Na protějším okně je Sv. Anežka. V centru je velká postava sv. Anežky zobrazené jako abatyše s berlou a dopisem, za ní je klečící postava sv. Anežky, která odkládá korunu a plášť. V pozadí je zobrazen klášter Na Františku. Pod světící je text: „K UCTĚNÍ SV. ANEŽKY PŘEMYSLOVNY VĚNUJÍ DOBRODINCI Z ČAKOVIC, KOSTELCE, STRUHAŘOVA, ŽELIVCE.“ Všechny výjevy jsou lemovány stejnou drapérií.⁷²⁶

Mezi kazatelnou a obrazem archanděla Rafaela s Tobiášem je umístěn menší obraz Pražského Jezulátka v červených zlatě vyšívaných šatičkách. Na evangelijní straně vítězného oblouku je kopie obrazu Madony svatovítské. Na severní stěně vedle oltáře sv. Vojtěcha je obraz Nejsvětější Srdce Ježíšovo. V nice na severní straně je obraz

⁷²⁶ BLAISE 1961, 30, SLAVÍČEK s. d., 242.

Hlava Bolestného Krista. V lodi je umístěna socha sv. Jana Křtitele, Panny Marie a Panny Marie Lurdské.

10.3. Užité umění v kosteleckém kostele

V roce 1380 byla v Kostelci vykonána vizitace, při níž bylo zapsáno, že se v chrámu nachází dva stříbrné kalichy s pozlaceným nodem, tři kasule, dva misály, starý žaltář, graduál, antifonář a agenda.⁷²⁷ Roku 1500 byl slit zvon Anna.⁷²⁸ Nemá korunu, pod čepcem je nečitelný nápis gotickou minuskulí, věnec je oddělen dvěma linkami [91].⁷²⁹

V roce 1685 byl ulit Fridrichem Schönfeldem velký zvon Martin jako dar chrámu [92].⁷³⁰ Pod čepcem je široký ornamentální pás z volut a hlaviček puti, uprostřed je přerušen kolem dokola umístěným německým nápisem, který dokládá dobu a autora: „GOSS MICH FRIDERICVS SCHONFELDT INDER ALT STATT PRAG 1685“. V dolním dekorativním pásu je medailon se znakem zvonaře Schönfelda. Na plášti jsou reliéfy Panny Marie Assumpty stojící na srpku měsíce v mandorle, na druhé straně sv. Martina. Přejechod pláště a věnce je zdoben třemi linkami, na věnci je jedna linka, pásy a Schönfeldův erb v medailonu.⁷³¹

Na konci 17. století byla ušita růžová brokátová kasule se středním modrým pruhem a bílou podšívku, k níž patří i štola. Je zdobena vyšívanými květinovými motivy, které jsou na postranních pruzích osově souměrné. Obvod i pruhy jsou lemovány stříbrnou páskou. Štola je ze stejného materiálu i stejné výzdoby, na rozšířených koncích jsou kříže.⁷³²

Roku 1712 byl na náklad Karla rytíře Malanotte a jeho manželky Frebonie ulit zvon poledník Zachariášem Dietrichem. Později byl na náklad Ervína hraběte Nostitze v roce 1850 přelit Karlem Bellmannem. Nový zvon byl opatřen nápisem „K slávě Boží mne lil nákladem Ervína hrab. z Nosticů Karel Bellmann v Praze 1850. Pějte Bohu hlaholem radostným chválu nádhernou. Žalm. 38, 8.“ Byl zrekvírován v roce 1916.⁷³³ Na konci

⁷²⁷ Protocollum visitationis, 305–306.

⁷²⁸ Průměr 58 cm, výška 50 cm.

PODLAHA 1908, 74.

⁷²⁹ PODLAHA 1907, 175, PODLAHA 1908, 74, SLAVÍČEK s. d., 99, SOMMER 1844, 142.

⁷³⁰ Průměr 92 cm, výška 74 cm.

Evidenční karta 4976.

⁷³¹ Evidenční karta 4976.

PODLAHA 1907, 175, PODLAHA 1908, 74, SLAVÍČEK s. d., 35, 99.

⁷³² Evidenční karta 4964.

⁷³³ PODLAHA 1907, 175, SLAVÍČEK s. d., 99.

17., nebo na počátku 18. století byl zhotoven stříbrný, pozlacený kalich. Má šestilaločnou nohu zdobenou tepaným dekorem okřídlených andílčích hlaviček, akantu a Arma Christi. Hladký dřík má v horní části trochilos a téměř kulatý nodus. Toto členění bylo zdobeno ornamentálním tepáním. Na vzhůru se rozšiřující kupě je stříbrný tepaný košíčkem s rostlinnými motivy a veraikonem. Na noze byly zlatnické značky - znak Nového Města pražského a písmena FWV umístěná v trojlistu.⁷³⁴ V první polovině 18. století byla zhotovena monstrance, další byla vytvořena po polovině 18. století. Starší, dnes ztracená monstrance, byla stříbrná, pozlacená. Na čtyřlaločnaté noze je zdobena páskou a rokajem. Dřík má dva nody oddělené trochilem. Kolem skleněné oválné schránky je rokajový dekor s puti, v horní části je postava Boha Otce, nad ním je kříž. Kolem je paprsková svatozář.⁷³⁵ Druhá monstrance je také pozlacená, stříbrná. Nyní se nachází v Broumově. Nohu má zdobenou rokajem. Dřík člení prstencem a vázovitý nodus. Skleněná schránka má kasulovitý tvar, ve spodní části je lunula. Kolem je ozdobena dekorem z rokajů, rozvilin a puti. V horní části se nachází postava Boha Otce, nad nímž je kříž s ozářenou holubicí Ducha sv. Zezadu je připojena paprsková svatozář.⁷³⁶

V 18. století bylo ušito pět kasulí se štolami, dalmatika a pluviál. Růžová kasule ze zlatem prošivaného brokátu je lemovaná zlatou obšívku, podšívku tvoří růžové plátno. Uprostřed jsou dva modré pruhy zdobené jemnou výšivkou, které dělí ornát na třetiny.⁷³⁷ Bledě modrá kasule je zdobena květinovou výšivkou a středním šedivým pásem ze sametu. Jednotlivé části jsou obšity zlatou stuhou, podšívku tvoří světlé plátno.⁷³⁸ Zelená kasule se středním růžovým pruhem má jednotlivé díly obšity paličkovanou krajkou. Boční pruhy jsou členěny růžovými svislými pásy a drobným stříbrným dekorem.⁷³⁹ Světle hnědá kasule s krémovým pruhem uprostřed má jednotlivé díly lemované stříbrnou stuhou, podšívka je ze žlutého plátna. Střední část je zdobena žlutými svislými pruhy a květinovým dekorem, boční díly mají souměrnou květinovou výšivku.⁷⁴⁰ Červená kasule se světle růžovým pruhem obšitým širokou stříbrnou stuhou byla zdobena stříbrným a částečně zlatým vyšíváním a růžemi. Střední část má výšivku drobných květů a ozdobný vlnovku. Krajní díly jsou prošívány v pravidelné struktuře

⁷³⁴ Evidenční karta 4963.

PODLAHA 1908, 72.

⁷³⁵ Evidenční karta 4961.

⁷³⁶ Evidenční karta 4962.

⁷³⁷ Evidenční karta 4966.

⁷³⁸ Evidenční karta 4967.

⁷³⁹ Evidenční karta 4968.

⁷⁴⁰ Evidenční karta 4969.

polí s bílými kvítky. Kasule je lemována užší stříbrnou stuhou a má podšívku ze světlého plátna.⁷⁴¹ Dalmatika z bílého brokátu je vyšívána květinovými vzory a členěna svislými a vodorovnými pásy zlaté stuhy. Podšívka je ze světle růžového plátna.⁷⁴² Brokátový pluviál šedomodré barvy má na zádech bílý štítový závěs a bílý široký pruh vepředu. Je lemován zlatou stuhou, přezka na sepnutí je ze žlutého kovu.⁷⁴³

Byla zhotovena dřevěná křtitelnice a kazatelna. Křtitelnice stojí na šesti esovitých nohou, které jsou spojeny v kuželkovitém dřívku. Mísa je šestiboká s vypuklým víkem, na němž je umístěno sousoší Křtu Páně. Nad klečícím Kristem s rouchem kolem beder je sv. Jan. Přes pravý loket mu kolem beder k zemi splývá nařasený šat z velbloudí srsti, v pravé ruce drží mušli, v levé kříž. Kazatelna pochází z 1. čtvrtiny 18. století. Skládá se z poprsně, pozadí a schodiště krytého poprsní. V první polovině 20. století byla vlastní poprseň doplněna o reliéf Jana Křtitele kázajícího na poušti. V kartuši je uprostřed kázající sv. Jan s kusem oděvu kolem těla, v levé ruce drží kříž s praporcem, pravou má vztyčenou a dívá se před sebe na skupinu dvou starších mužů. Vpravo v prvním plánu sedí sehnutý muž. Na pozadí je řeka a palma. Poprseň schodiště je zdobena zlacenou řezbou květiny se stuhou a zlacenými řezbami stuh, které ji rytmizují, na pozadí kazatelny je pozlacený řezba mušle a na spodní části miskovitě ukončené poprsně je zlacená bobulovitá řezba. Povrch dřevěné kazatelny imituje červený a zelený mramor. Reliéf je dílem Jiřího Jelínka z roku 1942. Nad kazatelnou je ozářená holubice Ducha sv. v oblačném kruhu.⁷⁴⁴ Z roku 1771 pochází zvon zdobený reliéfy, který je nyní na věži [93].⁷⁴⁵ Do kosteleckého chrámu se dostal zřejmě jako náhrada za zvony zrekvírované během 2. světové války. U čepce je akantový pás. Plášť zdobí velké reliéfy sv. Floriána a na druhé straně sv. Petra a Pavla. Postavy zabírají celou výšku pláště, jsou oděny do bohatě nařasených rouch, v rukou drží své atributy. Sv. Florián je zobrazen v brnění s praporcem v levé ruce, o nějž se opírá. V pravé ruce drží vědro, z nějž vylévá vodu na hořící dům u jeho nohou, k němuž se naklání. Na spodní části pláště jsou tři linky, na věnci jedna.⁷⁴⁶

Na koci 18. století byly ušity čtyři kasule. Světle zelená kasule s vyšívanými kvítky a s bílou podšívku, již zdobí růžový střední pruh s osově souměrnou květinovou

⁷⁴¹ Evidenční karta 4970.

⁷⁴² Evidenční karta 4974.

⁷⁴³ Evidenční karta 4975.

⁷⁴⁴ BLAISE 1961, 30, POCHE 1978, 114.

⁷⁴⁵ Výška 26 cm, průměr 32 cm.

Evidenční karta 4977.

⁷⁴⁶ Evidenční karta 4977.

výšivkou, má jednotlivé díly obšity stříbrnou stuhou.⁷⁴⁷ Bílá kasule s růžovým středním pruhem je ušita z voskovaného plátna, podšívka je ze světle růžového plátna. Střední část je zdobena květinovou výšivkou rozvrženou do vlnovky, krajní díly jsou prošité pravidelným ornamentem z kruhů. Pruhy jsou obšity zlatou stuhou.⁷⁴⁸ Další bílá kasule se skládá ze stříbrných bočních pruhů a bílého středního pásu, které jsou k sobě přišity stříbrnou stuhou, jež také celou kasuli lemuje, a modré podšívky. Střední část je zdobena výšivkou zlatých ornamentů s květinami po stranách, stromky v květináčích a květinami na míse uprostřed. Boční pásy mají osově souměrné prošívání modrých a zelených rostlinných vzorů.⁷⁴⁹ Fialová kasule je má na zadní části přes celou plochu našitý kříž s křížovou výšivkou. V křížení je monogram IHS, kolem nějž se ke koncům břevnen stáčí ve spirálách pruh z trnových větví s girlandou fialek. Jednotlivé díly jsou obšity zlatou stuhou. Podšívku tvoří světlé plátno s německým nápisem.⁷⁵⁰

V roce 1800 byl slit umíráček Jan a Pavel, s nímž se zvonilo i při bouřích. Byl zrekvírován v roce 1916.⁷⁵¹ Kruchta, zbudovaná roku 1851 při přístavbě kostela, je ohrazena dřevěnou poprsní pokrytou umělým mramorem – růžovým, červeným a v obdélných polích zeleným. V každém poli je malá, pozlacená řezba květinového dekoru. Skříň varhan má stejnou barevnost a připomíná svou stavbou do středu se snižující pilíře. Nad píšťalami je listový kovový dekor.

V roce 1932 byly slity firmou Herold v Chomutově dva zvony – Václav Vojtěch⁷⁵² a Anna Marie.⁷⁵³ Oba stáli 11 000 Kč, baroni Ringhofferové na ně věnovali 3 000 Kč.⁷⁵⁴ Při rekvizici roku 1942 byly zabaveny a odvezeny.⁷⁵⁵

V presbytáři je jednoduchá dřevěná menza.

⁷⁴⁷ Evidenční karta 4965.

⁷⁴⁸ Evidenční karta 4972.

⁷⁴⁹ Evidenční karta 4971.

⁷⁵⁰ Evidenční karta 4973.

⁷⁵¹ Hmotnost 120 kg.

SLAVÍČEK s. d., 99.

⁷⁵² Hmotnost 250 kg.

SLAVÍČEK s. d., 112.

⁷⁵³ Hmotnost 150 kg.

SLAVÍČEK s. d., 112.

⁷⁵⁴ SLAVÍČEK s. d., 112.

⁷⁵⁵ Inventární soupis Kostelec u Křížků 2007, 1.

SLAVÍČEK s. d., 114–115.

11. Kostel sv. Františka z Assisi v Kamenici

Prvním vlastníkem tvrze Kamenice se stejnojmennou vsí je zmiňován roku 1266 Ratmír z Kamenice.⁷⁵⁶ Od roku 1322 vlastní Kamenici rod Podnávců.⁷⁵⁷ První zmínka o kostele v Kamenici je z roku 1352, kdy patřil do říčanského děkanátu a byl farním kostelem,⁷⁵⁸ nicméně je možné, že již ve 13. století zde chrám sv. Františka z Assisi⁷⁵⁹ stál.⁷⁶⁰ Kamenici získává roku 1363 v Praze usazený rod německých obchodníků se sukнем Štuků.⁷⁶¹ V roce 1430 se kvůli dluhům dostala část Kamenice s tvrzí Václavu Štuku z Cholpic a Václavu z Miletína.⁷⁶²

Za husitských válek zanikla farnost. Sloužili zde utrakvističtí duchovní, později byl kostel přidělen k chrámu sv. Martina v Kostelci u Křížků a byl spravován z minoritského kláštera v Jílové. Pod správou jílovské farnosti byl až do roku 1786, kromě roku 1685, kdy byl součástí farnosti Velké Popovice.⁷⁶³ Od přelomu 15. a 16. století drželo Kamenici Nové Město pražské, které ji získalo snad již v roce 1494 a mělo ji až do roku 1547, kdy mu byla zkonfiskována za neposkytnutí pomoci ve šmalkaldské válce.⁷⁶⁴ V roce 1550 ji koupil Jan Freynar rytíř z Branova,⁷⁶⁵ který ji odkázal po své smrti roku 1556 Pavlu Žďárskému z Lovče a jeho manželce Kateřině z Branova. Po jeho smrti roku 1564 ji vdova Kateřina prodala Prokopu Otmarovi z Holohlav, který ji ale hned roku 1566 prodal Samsonu Kříneckému z Ronova. Ten však byl nucen kvůli dluhům prodávat své majetky a v roce 1576 i Kamenici Čeňku Mičanovi z Klinštejna. Po jeho smrti koupil v roce 1583 Kamenici Ladislav starší z Lobkowicz. Tento rod zde začal provádět rekatolizaci. V roce 1629 koupil Kamenici Pavel Michna hrabě z Vacínova. Roku 1643 byla prodána Janu Kryštofu rytíři

⁷⁵⁶ RBM II, 202–203.

⁷⁵⁷ LC I/2, 51.

HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 95, 405–406, RAIS 1898, 185, SEDLÁČEK 1998, 304, SLAVÍČEK s. d., 217.

⁷⁵⁸ RDP, 40.

⁷⁵⁹ Sv. František z Assisi se narodil v roce 1181/ 1182 v Assisi jako syn obchodníka Bernardone a jeho francouzské manželky. Bojoval ve válce s Perugií, v zajetí se však obrátil. Vzdal se veškerého dědictví a začal kázat. V roce 1210 byla potvrzena františkánská řehole menších bratří, kterou sepsal. Měl lásku ke všem tvorům, která je viditelná také v Písni bratra Slunce, již složil. Žil v naprosté chudobě a věnoval se kazatelství. Stanul také před egyptským sultánem. V roce 1224 obdržel stigmata. Zemřel v roce 1226.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 513–516.

⁷⁶⁰ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 95, 175, 405–406, Památky 1970, 17.

⁷⁶¹ LC VI, 212, LC VII, 49, 57, 61, 119, 257, 276.

HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 95, 406–407, LIER 1903b, 364, RAIS 1898, 185, SEDLÁČEK 1998, 304, SLAVÍČEK s. d., 217.

⁷⁶² HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 97, 406–407, MÁCHA 1941, 41, SLAVÍČEK s. d., 217, SEDLÁK 1885, 55.

⁷⁶³ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 112, 176–177, PIŠNA 2008a, 20, PODLAHA 1907, 173, RAIS 1898, 185, SLAVÍČEK s. d., 21, 118.

⁷⁶⁴ RESEK 1878, 455.

⁷⁶⁵ RESEK 1878, 472.

Kalhardtu ze Šternfeldu. Během třicetileté války byl celý kraj zpustošen, ale brzy začali probíhat jezuitské misie, v roce 1650 zde byl Bohuslav Balbín. Roku 1696 byla Kamenice prodána Františku Karlovi hraběti Přebořovskému.⁷⁶⁶ Roku 1700 Kamenice opět změnila majitele a stal se jím Karel Arnošt hrabě z Waldsteina.⁷⁶⁷

V roce 1702 byly zhotoveny plány na novou faru, avšak nebyly realizovány.⁷⁶⁸ Kamenici získává roku 1710 Jan Kašpar Günther baron ze Sterneggu, který patrně postavil boční kapli a založil rodinnou hrobku.⁷⁶⁹ Je doloženo, že v roce 1714 v kostele, stejně jako v kosteleckém, zpíval kantor česky.⁷⁷⁰ Roku 1760 prodává panství pražskému arcibiskupovi Janu Mořici Gustavu hraběti z Manderscheidu–Blankenheimu, který je v závěti roku 1763 odkazuje pražskému arcibiskupství.⁷⁷¹ Za arcibiskupa Viléma Florentina knížete Salm–Salma proběhla přestavba kostela v Kamenici, který byl 26. září 1797 slavnostně znovu vysvěcen světicím biskupem Václavem Leopoldem Chlumčanským rytířem z Chlumčan a Přestavlk za účasti arcibiskupa a majitelů okolních panství. Světicí biskup a budoucí arcibiskup Chlumčanský se na přestavbě a výzdobě chrámu aktivně podílel, a to i jako donátor.⁷⁷²

Když arcibiskup kníže Salm–Salm v roce 1810 zemřel, byl pochován v kryptě chrámu.⁷⁷³ O 17 let později byl zásluhou arcibiskupa Chlumčanského zhotoven honosný náhrobek. Arcibiskup ho zaplatil z vlastních financí, jak dokládá přípis na náhrobku.⁷⁷⁴ Za arcibiskupa Ankwicze z Poslavice byl roku 1834 zhotoven pro kamenický chrám zvon Bellmannovou dílnou. Roku 1859 byla Kamenice vyměněna za Zlatníky a posledními majiteli se tak stali Ringhofferové.⁷⁷⁵ V roce 1883 byly postaveny bratry Riegerovými varhany pro kamenický kostel. Hřbitov kolem kostela

⁷⁶⁶ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 97–102, 104–105, 177, 406–409, LIER 1903b, 364, PIŠNA 2008a, 20, RAIS 1898, 185, SEDLÁČEK 1998, 304, SLAVÍČEK s. d., 217–218.

⁷⁶⁷ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 111, 409, PIŠNA 2008a, 20, RAIS 1898, 185, SLAVÍČEK s. d., 217.

⁷⁶⁸ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 177.

⁷⁶⁹ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 111, 178, 409, RAIS 1898, 185, PIŠNA 2008a, 20, POCHE 1978, 25, SLAVÍČEK s. d., 217.

⁷⁷⁰ SLAVÍČEK s. d., 36.

⁷⁷¹ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 111, 177, 409, LIER 1903b, 364, PIŠNA 2008a, 20, PODLAHA 1907, 176, RAIS 1898, 185, SLAVÍČEK s. d., 217.

⁷⁷² HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 113–116, 177–178, 409, Památky 1970, 17, PIŠNA 2008b, 19, PIŠNA 2008d, 20, PODLAHA 1907, 176, PODLAHA 1908, 65, POCHE 1978, 25.

⁷⁷³ Důvodem mohlo být arcibiskupovo přání, nebo skutečnost, že v době úmrtí byly napjaté vztahy mezi rakouskou monarchií a Svatým stolcem. Úřad pražského arcibiskupa po jeho smrti nebyl čtyři roky obsazený. A možná i sám arcibiskup upadl v nemilost.

HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 116, 409, LIER 1903b, 366, PIŠNA 2008c, 19, PIŠNA 2008d, 20, RAIS 1898, 185, SEDLÁČEK 1998, 304, SLAVÍČEK s. d., 218, SOMMER 1844, 156.

⁷⁷⁴ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 116–118, LIER 1903b, 366, PIŠNA 2008c, 19, PIŠNA 2008d, 20, POCHE 1978, 25.

⁷⁷⁵ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 118, 138, 409–410, PODLAHA 1907, 176, RAIS 1898, 185, SLAVÍČEK s. d., 217.

byl zrušen v roce 1895 a stal se částí zámeckého parku.⁷⁷⁶ O tři roky později byly architektem Stibralem provedeny stavební úpravy na kostele.⁷⁷⁷

V letech 1938–1940 byl rekonstruován, během prací byly také odkryty fresky z konce 18. století.⁷⁷⁸ V té době, roku 1939, zloději, kteří vykradli kostelecký chrám, přišli i do kamenického, ale nic zde nenašli.⁷⁷⁹ K další rekonstrukci došlo mezi lety 2000–2002.⁷⁸⁰

11.1. Architektura kostela sv. Františka z Assisi

První zmínka o kostele je z roku 1352,⁷⁸¹ první zmínka o Kamenici je téměř o sto let starší (1266),⁷⁸² takže je možné, že již kolem poloviny 13. století stál v Kamenici kostel. Jeho podoba však kvůli následné přestavbě není známa. Patrně ale šlo o malý jednolodní kostel.⁷⁸³

Patrně v polovině 18. století nechal Jan Kašpar Günther ze Sterneggu přistavit na severní straně boční kapli na čtvercovém půdorysu ukončená sedlovou střechou. V západní zdi kaple se nachází obdélné okno. Uvnitř je sklenuta českou plackou.⁷⁸⁴

V roce 1797 nechal arcibiskup Vilém Florentin kníže Salm–Salm přestavět celý kostel, vysvěcen byl 26. září téhož roku. Byl zvýšen a sklenut, byla přistavěna sakristie. Kostel má obdélný půdorys a je zakončen obdélníkovým presbytářem s polokruhovým závěrem, na severní straně je boční kaple, vedle ní přiléhá z východní strany sakristie se čtvercovým půdorysem, v západním průčelí je hranolová věž s půlválcovým přístavkem, v němž je šnekovité schodiště do věže [94, 95]. Loď kostela má valbovou střechu, sakristie sedlovou, věž stanovou, která je zvonově zakončena, a přístavek polozvonovou. Střešní krytina byla šindelová. Na vrcholu věže byla umístěna makovice s patriarchálním křížem. Loď má na jižní straně dvě okenní osy, mezi nimiž se nachází vchod, presbytář má jednu okenní osu. Okna byla rozšířena a jsou obdélná, ostění má segmentové zakončení, a v závěru bylo zhotoveno nové okno.⁷⁸⁵ Další je ve východní stěně sakristie. Věž má pod střechou u zvonice na každé straně eliptické výškové okno.

⁷⁷⁶ PODLAHA 1907, 176, SLAVÍČEK s. d., 61.

⁷⁷⁷ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 178, 410, Památky 1970, 17, PODLAHA 1907, 176, PODLAHA 1908, 66.

⁷⁷⁸ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 178, POCHE 1978, 25.

⁷⁷⁹ SLAVÍČEK s. d., 114.

⁷⁸⁰ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 178.

⁷⁸¹ RDP, 40.

⁷⁸² RBM II, 202–203.

⁷⁸³ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 95, 175, 405–406, Památky 1970, 17, POCHE 1978, 25.

⁷⁸⁴ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 178, POCHE 1978, 25.

⁷⁸⁵ Okno bylo později zazděno.
PODLAHA 1907, 176.

Ve spodní části věže a v horní části přístavku jsou malá eliptická okna. Kostel byl jednoduše omítnut, bez architektonických článků. Loď je sklenuta valenou klenbou s výsečemi nad okny, presbytář křížovou, uprostřed zploštělou. Presbytář je od lodi oddělen segmentově ukončeným vítězným obloukem [96]. V západní části lodi byl zbudován kůr.⁷⁸⁶

O sto let později (1898) nechali Ringhofferové upravit kostel Jiřím Stibralem.⁷⁸⁷ Fasáda byla členěna a kostel získal zdobnější podobu [95]. Loď s kaplí a sakristií získala nárožní rustiku, věž orámovaly na nároží pilastry a vodorovné pásy pod hlavní římsou. Celý kostel dostal hlavní profilované římsy a šambrány kolem oken a dveří, součástí šambrán oken lodi, kaple, sakristie a přístavku a hlavního vchodu jsou i hlavní klenáky. Každá vnější stěna kaple je členěna vpadlým polem. Kapli ukončuje na severní straně volutový štít zakončený okřídleným frontonem. Štít odděluje profilovaná římsa, nad níž je široký vodorovný pás, na kterém je štít umístěn. Ve štítu je složitě tvarované okno s profilovanou šambránou a hlavním klenákem, nad ním je jednoduchá římsa, která nad oknem tvoří oblouk. Na vrcholu frontonu je, stejně jako nad presbytářem, kříž.

V letech 1938–1940 a 2000–2002 byl kostel rekonstruován.⁷⁸⁸ V roce 2001 probíhaly opravy fasád, při nichž byla zachována část historických omítek.⁷⁸⁹

11.2. Výzdoba kamenického kostela

Z gotického kostela se žádná výzdoba nezachovala, nicméně díky velkorysé přestavbě arcibiskupa Salm–Salma a donaci biskupa Chlumčanského tvoří interiér jednotný celek barokně klasicistní výzdoby.

Günther ze Sterneggu založil v polovině 18. století v kamenickém kostele rodinnou hrobku. Vstup byl umístěn v podlaze levé boční kaple a byl označen náhrobním kamenem s monogramem F. M. I. G. D. S. A. 1753., v horní části jsou fragmenty erbů.⁷⁹⁰

Václav Leopold Chlumčanský rytíř z Chlumčan a Přestavlk, světicí biskup a poradce arcibiskupa Salm–Salma, se významně podílel na přestavbě i výzdobě chrámu roku

⁷⁸⁶ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 113–116, 177–178, 409, PIŠNA 2008b, 19, PODLAHA 1907, 176–177, PODLAHA 1908, 65–66, 68, POCHE 1978, 25.

⁷⁸⁷ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 178, 410, PODLAHA 1907, 176, PODLAHA 1908, 66, POCHE 1978, 25.

⁷⁸⁸ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 178.

⁷⁸⁹ Výroční zpráva 2001, 39.

⁷⁹⁰ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 111, 178, PODLAHA 1907, 177.

1797. Klenba i stěny byly vymalovány freskami. Uvnitř kostela byla vytvořena iluzivní architektonická a štuková výzdoba [96]. Prostor závěru presbytáře byl rozčleněn iluzivními pilastry, které byly spojeny profilovanými archivoltami. Koncha byla vyzdobena malbou stylizované lastury. Stěny kostela byly rozděleny do polí rámovanými iluzivními štukovými pásy a byly vyzdobeny stylizovaným rostlinným dekorem. Mezi výsečemi klenby jsou ve čtyřech lichoběžníkových polích vypsána přikázání Desatera. Začínají na západní straně severní stěny lodi: „Desatero Boží přikázání/ W gednoho Boha wěřit budeš!/ Newezmeš Božího gména nadarmo/ Pomni abys den swáteční/ swětil!“ , v druhém poli stojí: „Cti otce swéhoi matku/ swou, abys dlouho žiw/ byl a dobře se ti/ wedlo na zemi!/ Nezabigeš!“ Přikázání pokračují na jižní stěně lodi u vítězného oblouku: „Nesesmilníš!/ Nepokradeš!/ Nepromluwíš proti/ bližnímu swému/ křiwého swědectwí!“ a končí na její západní straně: „Nepožádáš manželky/ bližního swého/ Aniž požádáš/ statku geho!“⁷⁹¹ Obvod a zrcadlo klenby byly rámovány obvodovou profilovanou malovanou římsou zdobenou drobných iluzivním štukovým dekorem. U paty klenby lodi jsou vázy s barevnými květinami. Nad vítězným obloukem je iluzivní architektura rámovaná polopilíří a ukončená štítem s volutami. V jeho tympanonu je girlanda a nad ním váza s květinami. Plochy vyplňuje růžová barva, jemný dekor iluzivní štukatury je bílý. Nad presbytářem bylo namalováno ozářené Boží jméno – יהוה ⁷⁹²s andílčími hlavami v malých skupinkách kolem něj. V zrcadle klenby lodi je Mojžíš na hoře Sinaj.⁷⁹³ Skloněný klečí na útesu, před ním se objevují ozářené desky Zákona. Velkou část výjevu zabírá obloha s tmavými mraky, z nichž šlehají plameny ohně, v levé části je hlava anděla s křídly, který duje na polnici [100]. Na klenbě kaple je ozářený mariánský monogram s hvězdami, kolem jsou andělci nesoucí girlandy a andělčí hlavy [99]. Na severní stěně kaple byla namalována iluzivní architektura oltáře [98]. Je tvořen soklem, predelou s vpadlými poli a retabulem rámovaným polopilíří s íonskými hlavicemi, s volutami po stranách, na nichž jsou vázy. Polopilíře vynášejí kladí, na němž je volutový štít s girlandou, silně stlačený, kvůli chybnému rozvržení oltáře v prostoru. Roku 1898 byly při přestavbě přemalovány, ale při rekonstrukci kostela byly v letech 1939–1940 odkryty a restaurovány akademickým

⁷⁹¹ Srov. Ex 20, 1–18, Dt 5, 6–22.

⁷⁹² Srov. Ex 3, 14.

⁷⁹³ Srov. Ex 19, 16–20, 18, 24, 15–18, 31, 18, Dt 5, 2–22.

malířem Čeňkem Kvíčalou.⁷⁹⁴ V roce 2003 byly restaurovány nástěnné malby v boční kapli akademickou malířkou Vaicou Hejdovou.⁷⁹⁵

Byl pořízen nový hlavní oltář, kazatelna a svícny. Pozdně barokní tumbový oltář má už klasicistní prvky [96]. Menza je po stranách konvexně vydutá, hrany jsou ozdobeny volutami s palmetami, čelo kartuší s reliéfem Beránka, který nese praporec, a dvěma ornamentálními pásy. Spodní je tvořen průběžným ornamentem střídajícího se oblouku a linky, horní listovcem. Na menze je nízká predela, na níž uprostřed stojí tabernákl, po stranách jsou volutová křídla zdobená dekorativními řezbami. Tabernákl v podobě drobné centrální architektury s kupolí je rámován pilastry s řezbami, na čele je reliéf ozářeného kalichu s hostií. Řezby jsou i v horní části tabernáklu. Nad ním se tyčil kříž s tělem Krista, jenž měl mírně pokrčenou pravou nohu a hlavou mírně nakloněnou k pravému rameni. Nyní stojí podobný samostatně na epištolní straně presbytáře, Kristovo tělo je více prověšené, bílé s pozlacenou bederní rouškou. Po stranách na volutách jsou dva klečící andělé. Mají přes sebe zlacené roucho, levý má sepnuté ruce k modlitbě, pravý ukazuje rukou na tabernákl, levou má na prsou. Celý oltář byl monochromně bíle natřen, dřevořezby, ornamenty a dekorativní prvky byly pozlaceny.⁷⁹⁶ Oltář se podobá hlavnímu oltáři kostela sv. Martina v Kostelci u Křížků [83] a v kapli štiřínského zámku.⁷⁹⁷ Do kaple byl umístěn k severní stěně oltář s barokní dřevořezbou výklenku, v němž byl umístěn krucifix, a s malovanou iluzivní barokní architekturou na stěně, v ní byl umístěn obraz Panny Marie Pomocné [96]. Je na něm zobrazena Panna Maria tisknoucí k tváři Ježíška. Madona má červený šat a modrý plášť, přes světlé vlasy má průhledný vlající závoj s korunou. Ježíšek je nahý. Maria jej něžně drží a tiskne k pravé tváři, její pohled spočívá na divákovi. Ježíšek se tělem obrací k matce, tiskne svou tvář k její a pravou rukou se dotýká jejího obličeje. Postavy jsou na tmavém pozadí. Jde o barokní kopii Cranachova obrazu Panny Marie Pomocné (Pasovské). Obraz je ve zlaceném řezbovém rámu.⁷⁹⁸ Nyní se nachází v lodi nad vítězným obloukem.

V roce 1810 byl v kapli pohřben arcibiskup Vilém Florentin kníže Salm–Salm. Jeho hrob označovala jen prostá kamenná deska. Arcibiskup Václav Leopold Chlumčanský mu v roce 1827 nechal zbudovat náhrobek při východní stěně kaple, který zaplatil

⁷⁹⁴ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 178, Památky 1970, 17, PODLAHA 1907, 176, PODLAHA 1908, 67.

⁷⁹⁵ PODLAHA 1907, 177, PODLAHA 1908, 68, Ročenka 2003, 54.

⁷⁹⁶ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 178, Památky 1970, 17, PODLAHA 1908, 67–68, POCHÉ 1978, 25.

⁷⁹⁷ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 178.

Viz výše – 10.2. Výzdoba kosteleckého kostela.

⁷⁹⁸ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 117, 178, PODLAHA 1908, 68.

z vlastních zdrojů. Klasicistní mramorový náhrobek se skládá z hranolového podstavce a edikuly, v níž je alegorická postava Víry [97]. Edikula je složena z hranolových pilířů, redukovaného kladí s vlysem s metopami nad hlavicemi pilířů, na nichž jsou zlacené reliéfy růží, a římsy zdobenou vejcovcem, a trojúhelníkového štítu s nárožními akroteriiemi s pozlacenými palmetami a křížem na vrcholu, kolem něhož je na zdi namalován bílý vavřínový věnec na růžovém podkladu. V tympanonu je zlacený reliéf položené mitry, berly, kříže a knihy, ve výklenku je alegorie Víry, zobrazená jako ženská postava ve splývavém našaseném rouchu se závojem, na němž je pozlacený věnec. Vedle ní je oltář s křížem, který objímá levou rukou, pravá ukazuje na oltář. Na menze je kalich s knihou, obojí má zlacené prvky. Na stěně menzy je černá deska se zlatým nápisem:

QUILIELMO
FLORENTINO
Archi=Praesuli
Pragensi
Principi
de SALM SALM

Na soklu je také černá deska s druhou částí nápisu:

Posuit gratus Ejus Successor
WENCESLAUS LEOPOLDUS
ex antiqua Equitum Bohem. Familia
CHLUMČZANSKY SUPERSTES.
Anno. M.D.CCC.XVII.⁷⁹⁹

Kolem roku 1870 byl namalován obraz sv. Františka z Assisi neznámým vídeňským malířem [96] a umístěn na stěnu v lodi. Sv. František klečí u kamene s křížem a čte si z knihy. Výjev je umístěn v pahorkaté krajině.⁸⁰⁰ Později byl umístěn na hlavní oltář.

V lodi se nachází ještě novější sochařská výzdoba tvořená sochou Madony s Ježíškem a reliéfem sv. Antonína z Padovy z roku 1900 od Ignáce Weiricha. Na severní a jižní stěně lodi je křížová cesta s 15 zastaveními, kterou darovali v roce 1997 manželé Gillernovi z vděčnosti za záchranu vnučky. Je tvořená drobnými dřevěnými nízkými reliéfy s jednoduchým zpodobněním jednotlivých zastavení.

⁷⁹⁹ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 116–118, 409, LIER 1903b, 366, PIŠNA 2008c, 19, PIŠNA 2008d, 20, PODLAHA 1907, 177, PODLAHA 1908, 68, POCHE 1978, 25, SEDLÁČEK 1998, 304, SOMMER 1844, 156.

⁸⁰⁰ PODLAHA 1907, 177.

Autorem křížové cesty je Vladimír Ptaszek.⁸⁰¹ Na západní stěně kaple jsou reliéfy hlavy Krista a Panny Marie.

11.3. Užité umění v kamenickém kostele

Při vizitaci roku 1380 byly zapsány dva stříbrné kalichy s pozlaceným nodem, čtyři kasule, tři superpelice, tři plátna, dva misály (jeden starý, druhý na zvláštní mše sv.), starý, špatně svázaný žaltář, matutionál s notami a špatně svázaný diurnál.⁸⁰² Na konci 15. století byl ulit zvon Anna [101].⁸⁰³ Má šestiramennou korunu, čepec je ozdoben páskou s nápisem v gotické minuskuli: „pevne + cztyry + svyedky + mas z Mathus Marek Yan Lukas +“. Věнец je ozdoben linkou.⁸⁰⁴

Kolem roku 1715 byla ušita kasule s velem. Kasule je z bílého lampasu se zlatým základem tvořeným keprem s užitím zlatého útku, střední pruh je z červeného sametu, podšívka je rubínová. Krajiní díly jsou zdobeny velkými kalichy v podobě staroegyptských vějířů, z nichž vycházejí plamenovité listy, z kterých vyrůstají stylizované plody makovic. Dekorativní motivy lineárně umístěné jsou bleděmodré, zelené a světle červené. Jednotlivé díly jsou stříbrně lemovány se zlatými linkami. Velum je ze stejné látky jako boční díly kasule, je obšito stříbrnou paličkovanou krajkou.⁸⁰⁵

Při nové výzdobě roku 1797 byla pořízena nová kazatelna,⁸⁰⁶ na stupňovité predele byly umístěny nové vyřezávané dřevěné klasicistní svícny.⁸⁰⁷

Mezi lety 1820–1840 byla ušita hedvábná bílá kasule s cihlově červeným středním pruhem a rubínovou podšívkou, k níž patří i kalichové velum. Střední část má základ z hedvábného atlasu, který je doplněn v barvě motivů úponků technikou catille. Je zdobena svisle esovitě stáčeným pásem z vinných listů, které jsou lancovány žlutým hedvábím, pod ním se na druhou stranu stáčí pás z květin, které jsou brošovány nebo lancovány barevným hedvábím. Boční díly jsou zdobeny esovitými pásy květin, které se stáčí proti sobě (mezi nimi je však střední červený pás). Květiny jsou také brošovány

⁸⁰¹ Darovací listina 1997, nepag.

⁸⁰² Protocollum visitationis, 305.

⁸⁰³ Výška 72 cm, průměr 69 cm.

Evidenční karta 4920.

PODLAHA 1908, 69,

⁸⁰⁴ Evidenční karta 4920.

PODLAHA 1907, 177, PODLAHA 1908, 67, 69, SLAVÍČEK s. d., 99.

⁸⁰⁵ Evidenční karta 4919, Revizní list / 32 – 4919.

⁸⁰⁶ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 117, 178.

⁸⁰⁷ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 178, PODLAHA 1908, 68.

nebo lancovány hedvábím, vždy ale nejvýše dvěma barevnými útky v určitém výškovém stupni, které se etapově ostře střídají. Ve vnitřních obloucích, které vytvářejí, jsou zlaté symetrické dekorace, které jsou lancovány nebo brošovány dracounem technikou canetille. Všechny části jsou zlatě lemovány s dekorem vinné révy. Velum je ušito z bílého hedvábí a zdobeno výšivkou velkých barevných květů, které tvoří dva vlnovkové pásy, mezi nimiž je vyšívaný zlatý rovnoramenný kříž, který je stejně jako okraje vela zdoben zlatou vinnou révou. Lem tvoří paličkovaná zlatá krajka. Podšívka je z taftu.⁸⁰⁸ V roce 1834 byl za arcibiskupa Ankwicze z Poslavice slit Bellmannovou dílnou zvon František.⁸⁰⁹ Na plášti byl reliéf sv. Jana Nepomuckého a nápis „GEGOSSEN IN PRAG VON KARL BELLMANN 1834“.⁸¹⁰ Během světových válek byl zrekvírován. V lodi u vítězného oltáře je mramorová křtitelnice. Na kůru se nachází varhany z roku 1883. Postavila je krnovská firma bratří Riegerů. Bílá skříň stylově zapadající do dřevěné poprsné kruchty má klasicistní vzezření, je rozdělena kanelovanými pilastry s korintskými hlavicemi na tři části. Nad každou je dekorativní řezba rostlinných ornamentů. Shora jsou ukončeny štítem.

V presbytáři je nová mramorová menza s ambem. Deska menzy je z růžového mramoru, kanelované nohy ze šedého, uprostřed každé je růžový polosloupek se zlacenou patkou a korintskou hlavicí. Na čele menzy je zlatý nápis: „PULSATE ET APERIETUR VOBIS“.⁸¹¹ Ambo je ze stejných částí jako menza, na desce jsou čtyři bílé tordované sloupky nesoucí vrchní desku ve tvaru otevřené knihy. Na čele je pozlacený reliéf znaku jubilejního roku 2000.⁸¹²

⁸⁰⁸ Evidenční karta 4918, Revizní list / 32 – 4918.

⁸⁰⁹ Výška 64 cm, průměr 83 cm.

PODLAHA 1908, 69.

⁸¹⁰ HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010, 118, PIŠNA 2008d, 20, PODLAHA 1907, 177, PODLAHA 1908, 69, SLAVÍČEK s. d., 99.

⁸¹¹ Tlučte a bude vám otevřeno.

Srov. Mt 7,7, Lk 11, 9.

⁸¹² Kříž s pěti holubicemi uprostřed uspořádanými do kruhu, kolem je nápis: „CHRISTUS HERI HODIE SEMPER“.

Srov. Žid 13, 8.

12. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mukařově

Nejstarší zmínka o Mukařově je z roku 1318.⁸¹³ Kostel je poprvé připomínán roku 1352.⁸¹⁴ Byl zasvěcen Panně Marii.⁸¹⁵ Podacího právo náleželo roku 1372 vладыkům z Klučova.⁸¹⁶ V roce 1394 ho uplatnil Purkard Strnad z Janovic, purkrabí Pražského hradu, v té době náleželo zřejmě českému králi.⁸¹⁷ Později, roku 1402, vlastnila podací právo německá rodina Mühlhausenů, měšťanů Starého Města pražského.⁸¹⁸ V roce 1409 se stal majetkem kláštera augustiniánů kanovníků Na Karlově a byl součástí tehovského zboží.⁸¹⁹ V husitských válkách se stal kostel utrakvistickým a později luteránským.⁸²⁰ Roku 1436 patřily do majetku Tehova, který císař Zikmund Lucemburský zapsal Janu Kamarétovi ze Žirovnice.⁸²¹ Roku 1454 ho získal Zdeněk Kostka z Postupic.⁸²² Roku 1518 koupil Mukařov Michael Slavata z Chlumu od Viléma Kostky z Postupic a připojil k panství Kostelec nad Černými lesy. V roce 1547 se Diviš Slavata z Chlumu účastnil stavovského odboje proti Ferdinandu I., za což mu bylo panství zkonfiskováno. Roku 1558 bylo prodáno Jaroslavu Smiřickému ze Smiřic.⁸²³ Za vlády Smiřických byl v roce 1573 pořízen zvon, na němž je znázorněn jejich rodový erb.⁸²⁴

Mukařov byl po bitvě na Bílé hoře, v roce 1621, Smiřickým zkonfiskován a na základě příbuznosti je získal Albrecht z Waldsteina, který je jako součást černokosteleckého panství prodal o dva roky později Karlu I. z Liechtensteina.⁸²⁵ Během třicetileté války, roku 1645, byl Mukařov vypálen Švédy a tím také zanikla fara a sní i celá vesnice.⁸²⁶ Roku 1718 byl ukraden z kostela zvon. Místo něj byl téhož roku

⁸¹³ RBM III, 195.

⁸¹⁴ RDP, 50.

⁸¹⁵ K roku 1677 je uváděn jako kostel Narození Panny Marie, ale zasvěcení Nanebevzetí Panny Marie musel získat kostel ještě před novou stavbou, neboť Sommer ho v roce 1844 uvádí jako kostel „zu Mariä Himmelfahrt“.

PODLAHA 1907, 104, SOMMER 1844, 185.

⁸¹⁶ LC II, 76.

⁸¹⁷ LC V, 195, 300.

⁸¹⁸ LC VI, 71–72.

⁸¹⁹ LC VI, 270.

SEDLÁČEK 1998, 624.

⁸²⁰ PODLAHA 1907, 103.

⁸²¹ AČ I, 524.

ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 20.

⁸²² AČ I, 524.

SEDLÁČEK 1998, 879.

⁸²³ BÍLEK 1882, 526, PODLAHA 1907, 103, RESEK 1878, 458, 479, SEDLÁČEK 1998, 624, SCHALLER 1788, 336–337, SOMMER 1844, 171, ŠOUPAL 2011, 4, ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 20.

⁸²⁴ PODLAHA 1907, 104, PODLAHA 1908, 107, SOMMER 1844, 185.

⁸²⁵ BÍLEK 1882, 526, 541–549.

⁸²⁶ Ještě roku 1844 ji Sommer uvádí jako samotou, která je zbytkem po zničené vesnici.

SEDLÁČEK 1998, 624, SOMMER 1844, 185, VLASÁK 1863, 349, ŠOUPAL 2011, 4.

slit nový s nápisem připomínajícím krádež předešlého.⁸²⁷ Roku 1745 byl pořízen malý zvon.⁸²⁸

Mukařov patřil od roku 1624 pod farnost v Kostelci nad Černými lesy. V roce 1754 byl erekční listinou Marie Terezie Savojské připojen k farnosti Říčany.⁸²⁹ V Mukařově byla v roce 1790 zřízena lokálie a roku 1855 došlo k obnovení samostatné farnosti.⁸³⁰ V roce 1890 byl kostel kvůli zchátralosti zbořen a do roku 1893 se postavil nový. Stavba kostela byla zaplácena díky Janu II. knížeti z Liechtensteina, osadníkům a záduší.⁸³¹ Kníže Liechtenstein věnoval kostelu také dvě malovaná okna. Byly pořízeny i varhany od Josefa Rejna a Josefa Černého. 13. srpna 1893 byl vysvěcen světicím biskupem pražským Ferdinandem Janem Nepomuckým Kalousem.⁸³² V letech 1895 a 1896 se v kostele konaly vřele přijaté lidové misie uspořádané redemptoristy.⁸³³ 2. července 1896 slavil v mukařovském kostele Jan Vlk, ředitel Johannea, litoměřického konviktu, a učitel hluchoněmých, svou sekundici.⁸³⁴ Na památku této oslavy věnoval mariánský oltář.⁸³⁵

V letech 2007–2009 došlo k restaurování vnitřního vybavení.⁸³⁶

12.1. Architektura kostela Nanebevzetí Panny Marie

Původní kostel byl postaven na obdélném půdorysu. Na jižní straně stála věž čtvercového půdorysu. Presbytář dělil od lodi vítězný oblouk. V rozích lodi byl vždy jeden kámen s důlkem, v každém důlku byl symbol evangelisty litý z olova. Kameny se symboly se našly při bourání kostela. Později byl kostel snižován a klenba byla také osazena níže. Nad sakristií byl vytesán znak s nápisem: „Benda Hula z Srbína“. Nad okénkem směřující ke hřbitovu se nacházel další znak s nápisem, v době bourání byl však už zvětralý a nedal se určit.⁸³⁷

⁸²⁷ PODLAHA 1907, 104, PODLAHA 1908, 107–108

⁸²⁸ PODLAHA 1907, 104.

⁸²⁹ PODLAHA 1907, 89–91, 103, 201.

⁸³⁰ PODLAHA 1907, 103, SEDLÁČEK 1998, 624, SCHINDLER 1902, 164, SOMMER 1844, 185, ŠOUPAL 2011, 4.

⁸³¹ Kníže věnoval 6 000 zlatých, osadníci 3 600 zlatých, ze záduší se vzalo 16 000 zlatých hotově a 17 000 půjčkou z kostelů na patronátě.

PODLAHA 1907, 104.

⁸³² PODLAHA 1907, 104, PODLAHA 1908, 107, POCHE 1978, 440, SCHINDLER 1902, 164, ŠOUPAL 2011, 4.

⁸³³ SCHINDLER 1902, 164.

⁸³⁴ Mše sv. sloužená jako poděkování za 50 let kněžství.

⁸³⁵ PODLAHA 1907, 104.

⁸³⁶ RAŠPLIČKOVÁ 2007, nepag., RAŠPLIČKOVÁ 2008a, nepag., RAŠPLIČKOVÁ 2008b, nepag., RAŠPLIČKOVÁ 2008c, nepag., RAŠPLIČKOVÁ 2009, nepag.

⁸³⁷ PODLAHA 1907, 104, PODLAHA 1908, 107, ŠOUPAL 2011, 4.

Středověký kostel byl v roce 1890 kvůli velké zchátralosti zbořen a místo něj byl mezi lety 1890–1893 postaven nový, novogotický [102, 103]. Je to jednolodní stavba s obdélným půdorysem, se třemi okenními osami, presbytář na východní straně lodi je polygonální. Vedle lodi a presbytáře je v jihovýchodním rohu čtvercová sakristie a na její západní straně malý přístavek na obdélném půdorysu. V severozápadním rohu průčelí byla postavena hranolová věž. Vedle ní byly na západní straně lodi postaveny dva přístavky. Jeden větší a stejně vysoký jako loď, v němž byl umístěn kůr. Vedle něj, na jižní straně, menší a nižší, s portálem a nartexem. Loď má polovalbovou střechu na východní straně ukončenou štítem, presbytář má valbovou střechu s křížem, sakristie také valbovou a věž jehlancovou s makovicí a křížem. Všechny tři přístavky jsou ukončeny pultovou střechou. Chrám byl postaven ze žulového kamene, věž z žulových kvádrů, z lomů v okolí Mukařova. V jižní zdi přístavku u západní strany chrámu je jednoduchý portál ukončený lomeným obloukem, na konci nartexu je portál, jímž se vstupuje do lodi chrámu. Je pravoúhlý, rámovaný kvádry a ukončený stlačeným segmentovým obloukem. Ostění je zdobeno klenáky. Další portál se nachází pod prostředním oknem v jižní zdi lodi. Je zakončený segmentovým obloukem. Poslední je v západní stěně přístavku sakristie. Je pravoúhlý, profilovaný. Kostel má velká, široká okna ukončená lomeným obloukem. Presbytář má v každé stěně prolomené okno, pouze jižní část přiléhá k sakristii a je bez okna. Na severní straně je stejné okno jako v lodi, ostatní tři jsou úzká, také ukončená lomeným obloukem. Sakristie má na jižní straně dvě pravoúhlá okna. Věž se třemi podlažími má v prvních dvou úzká štěrbinová okna a v horní části je na každé straně jedno obdélné okno zakončené lomeným obloukem. Na západní straně přístavku je stejné okno jako v lodi kostela, na stejné straně sousedního přístavku s nartexem jsou dvě malá, úzká okna ukončená lomeným obloukem. V jižní zdi obou přístavků a západní zdi lodi pod polovalbou jsou štěrbinová okna. Kostel má sokl, římsy (hlavní, na věži patrové a podokenní) a jeho nároží jsou zdůrazněna armaturou. Uvnitř je celý zaklenut křížovou klenbou. Presbytář je od lodi oddělen lomeným vítězným obloukem a dvěma schody. Podél stěny jsou nízké, hmotné polopilíře, v presbytáři jsou subtilnější. Klenba a stěny jsou malované bílými, stříbřitými a zlatými pruhy jsou zdůrazněny všechny oblouky a v klenebních polích jsou malovaná žebra, v presbytáři jsou zdobena zlatými hvězdami. Kolem vítězného oblouku je nápis: „MARIA PANNO, NA NEBE VZATÁ, ORODUJ ZA NÁS!“ Ve vnitřní části jsou zlatou barvou namalovány pravidelně se

střídající konsekrační kříže, chrismony, a dýmající kadidelnice. V oblouku otvírajícím se do kruchty je nápis: „ALELUJA ALELUJA“ [104].⁸³⁸

12.2. Výzdoba Mukařovského kostela

První chrám byl vymalován freskami. Jejich fragmenty byly nalezeny, když se kostel boural.⁸³⁹

Nový kostel byl vybaven uměleckými předměty (obrazy, sochami, oltáři) v novogotickém slohu z 19. století. Všechny řezbářské práce (oltáře, kazatelnu a zpovědnici) zhotovil Petr Bušek ze Sychrova, podobně jako v nedalekém kostele sv. Václava v Hrusicích v roce 1898.⁸⁴⁰ Hlavní oltář od tohoto řezbáře má podobu archy [104]. Je tvořen třemi stupni, mensou, predelou, skříní a pevnými křídly. Skříň i křídla jsou zakončeny nástavcem, v němž je nad skříní kvadrilob, nad křídly jsou trojlisty, na štítu jsou umístěny krabi a na vrchu kytky. Na mense je jednoduchý skříňový tabernákl. Mensa je zdobena slepými kružbami, predella geometrickým ornamentem. Dekorativní prvky jsou zlacené. Oltář byl v roce 2008 restaurován.⁸⁴¹ V oltářní skříní je obraz Krista, který stojí na oblaku a pravou rukou žehná [104]. Je oděn v červeném rouchu a modrém plášti. Pozadí je bílé s andílčími hlavičkami. Na pravém křídle je Panna Maria se skloněnou hlavou, oblečená do stejného oděvu jako Kristus, pod pláštěm má bílý závoj. Stojí na cestě. Na levém křídle je obraz sv. Josefa, který je oděn v zeleném šatu a hnědém plášti, s lilii v ruce stojí na cestě a dívá se ke svatostánku. Jejich autorem je Josef Heřman. Na jižní stěně presbytáře, nad vchodem do sakristie je obraz Nanebevzetí Panny Marie, který je někdy umístován do hlavního oltáře. Uprostřed je Panna Maria ve zlatém rouchu nesena do nebe. Pozadí je jasně modré, pod nohama Panny Marie je jednoduchá krajina. K Nanebevzetí Panny Marie patří ještě dva menší obrazy andělů, které mohou být umístěny v křídlech oltáře, nyní jsou v sakristii. Anděl vlevo drží lilii, druhá má na průsvitné látce v náručí květy růží. Jejich pohledy směřují na Pannu Marii, pozadí jsou stejná jako u Panny Marie, na něž přímo navazují. Po stranách vítězného oblouku v lodi jsou boční oltáře od Petra Buška. Jsou podobně jako hlavní oltář ve tvaru archy, bez křidel [104]. Na evangelijní straně lodi je oltář Neposkvrněného početí Panny Marie. V retáblu, postavená na tabernáklu, je

⁸³⁸ PODLAHA 1907, 104, PODLAHA 1908, 107, POCHE 1978, 440, SCHINDLER 1902, 164, ŠOUPAL 2011, 4.

⁸³⁹ PODLAHA 1907, 104.

⁸⁴⁰ PODLAHA 1907, 74.

⁸⁴¹ RAŠPLIČKOVÁ 2008a, nepag.

socha Panny Marie Immaculaty, má na sobě bílý šat a modrý plášť posetý hvězdami [104]. Stojí na sféře a šlape hadovi na hlavu. Za ní jsou na skříni pozlacené hvězdy a svatozář za hlavou. Na epištolní straně je oltář Panny Marie Bolestné. Ve skříni retabula je obraz Panny Marie klečící pod křížem, který také namaloval Josef Heřman [104]. Podél lodi jsou obrazy křížové cesty, které zhotovil Jan Mathauser.⁸⁴² V roce 2008 byly restaurovány její rámy.⁸⁴³ V celém kostele jsou malovaná okna. Dvě okna v presbytáři daroval kníže Jan II. Liechtenstein a zhotovila je Geylingova firma ve Vídni. Výjevy představují Nanebevzetí Panny Marie na evangelijní straně, na kterém je ozářená postava Panny Marie se sepjatýma rukama na hrudi, pod nohama má růže. Na epištolní straně je sv. Jan Křtitel, má přes spodní oděv červené roucho, pravou ruku má vztyčenou, levou drží beránka položeného na knize a opírá o ruku kříž s praporcem. Pod postavou je nápis: „St. Joannes“. V závěru je okno s Božím okem.⁸⁴⁴

V roce 1896 věnoval Jan Vlk na památku své sekundice mariánský oltář, který byl umístěn na severní stranu lodi proti vchodu. Na oltáři byla socha Panny Marie, nyní je na něm plastika sv. Terezie z Lisieux.⁸⁴⁵

Velká okna byla vyzdobena malbami světců v letech 1939 a 1943 K. Brouskem díky dárcům, kteří věnovali jednotlivé obrazy. Jméno zhotovitele a někdy i rok, jsou zaznamenány ve spodních částech oken. Na evangelijní straně nad chórovými lavicemi je sv. Anna s malou pannou Marií. Vedle nich jsou květiny, za nimi napůl roztažený závěs. Nad nimi je nápis: „SV./ ANNA“, pod nimi je text: „VĚNOVAL/ ING. P. NOVOTNÝ/1943.“ Na evangelijní straně lodi je u vítězného oblouku okno, v němž je zobrazen sv. Karel Boromejský,⁸⁴⁶ jak žehná klečícímu mladému muži. Je oděn do kardinálského roucha s krucifixem v ruce, scéna je zasazena do otevřené sloupové architektury s milánským dómem v pozadí. Nad světce je nápis: „SV./ KAREL BOROMEJ^{SKÝ}“, dole je připomínka věnování: „K uctění památky drahých rodičů,/ JINDŘICHA A MARIE SEQUENSOVÝCH,/ věnují vděčné děti. L. P. 1943.“ Na západním konci lodě je sv. Václav v knížecím oděvu s praporcem a štítem v rukou, v krajině za ním stojí rotunda. Kolem světce je nápis: „SVATÝ VÁCLAVE/ NEDEJ

⁸⁴² PODLAHA 1907, 104, POCHE 1978, 440.

⁸⁴³ RAŠPLÍČKOVÁ 2008b, nepag., RAŠPLÍČKOVÁ 2008c, nepag.

⁸⁴⁴ PODLAHA 1907, 104.

⁸⁴⁵ PODLAHA 1907, 104, POCHE 1978, 440.

⁸⁴⁶ Sv. Karel Boromejský se narodil v hraběcí rodině Aroně roku 1538. Vystudoval práva na univerzitě v Pavii, v roce 1559 ho jeho strýc, papež Pius IV., jmenoval kardinálem. O čtyři roky později, roku 1563 přijal kněžské svěcení. O dva roky později se stal arcibiskupem milánským. Podílel se na tridentském koncilu, žil zbožným životem. Zemřel roku 1584 v Miláně.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 567–569.

ZAHYNOUTI/ NÁM NI BUDOUCÍM“. Pod výjevem je nápis, který připomínkou památky, na níž bylo toto okno děláno: „Věnováno drahé památce/ JUD^{ea} VÁCLAVA LOKAYE,/ padlého 28. června 1916,/ ve světové válce.“ Proti sv. Václavu je na druhé straně na okně zobrazen sv. Jan Nepomucký. Postava stojí v krajině, vlevo je staroboleslavská bazilika Nanebevzetí Panny Marie, vpravo Karlův most a Hradčany s nedostavěnou katedrálou sv. Víta. Sv. Jan je oděn v kanovníckém rouchu s křížem a palmovou ratolestí v ruce, prstem si zakrývá ústa. Kolem výjevu je nápis: „SV. JENE NEPOM. ORODUJ ZA NÁS“. Pod světcem je text připomínající dárce: „K uctění památky svých zemřelých rodičů,/ býv. Majitelů roln. Usedlosti v Tehovci č. 19,/ a svých zemřelých dětí/ věnují JOSEF A RŮŽENA KURELOVI 1943“. Na prostředním okně v lodi je sv. Antonín z Padovy. Bosý řeholník v hábitu klečí se vztaženými rukama a hledí vzhůru, kde je nad ním postava Ježíše dítěte, jehož nohou se dotýká. Před ním je v krajině klekátko s knihami, v pozadí stojí padovský klášter. Nad světcem je nápis: „SV./ ANTONÍN P.“, pod výjevem stojí: „K uctění památky/ svého drahého otce/ ANTONÍNA NOVOTNÉHO/ věnují vděční synové. 1939.“ Na okně proti sv. Karlu Boromejskému je sv. Františka Římská se sv. Janem Křtitelem. Jsou zobrazeni v krajině. Sv. Františka⁸⁴⁷ je oděna v olivetánském hábitu, v rukou drží kříž. Sv. Jan má na sobě bílý šat a velbloudí srst, v rukou drží praporec s nápisem: „Ecce Agnus Dei“. Nad nimi je v pásce nápis: „SV./ FRANTIŠKA ŘÍM. JAN KŘ.“. Pod světci je text: „K uctění památky drahých rodičů,/ JANA A FRANTIŠKY KOVAŘÍKOVCH,/ věnují vděčné děti. L. P. 1943.“ V kostele se nachází socha Zmrtvýchvstalého Krista restaurovaná v roce 2009⁸⁴⁸ a sádrová plastika z 20. století zobrazující Nejsvětější Srdce Páně.

12.3. Užití umění v mukařovském kostele

Na rozdíl od architektury a malířské a sochařské výzdoby se dochovala část liturgického užitého umění z původního kostela. Nejstarším předmětem je renesanční zvon z roku 1573 od Brikcího z Cimperku.⁸⁴⁹ Na svrchní části je pás s hudoucími génii, pod ním je širší pás s ornamentálním dekorem. Na plášti je znak Smiřických (černo-

⁸⁴⁷ Sv. Františka Římská se narodila v římské šlechtické rodině roku 1384. Chtěla vstoupit do kláštera, ale na přání rodičů se provdala a měla šest dětí. Po manželově smrti byla zvolena oblátek. Zažívala mystické stavy. Zemřela roku 1440.

SCHAUBER/SCHINDLER 1995, 95–96.

⁸⁴⁸ RAŠPLÍKOVÁ 2009, nepag.

⁸⁴⁹ Výška 84 cm, průměr 109 cm.

PODLAHA 1908, 107.

stříbrný dělený pokosem) a nápis: „Leta Panie 1573“. Z druhé strany se nachází v obdélníkovém rámu nápis zaznamenávající okolnosti vzniku zvonu: „Brykcy Zvonarz z Cynperku w Nowem miestie Prazskem Lyl a udielal tento zwon do Mukarzowa kostelu Blahoslawene Panny Marye skrze gednani Slowutneho Pana Martina Nachodskeho toho czasu Aurzednika na Skworczy, nakladem wssech Osadnich k temuż kostelu przynaleziegjnych.“⁸⁵⁰

Druhý zvon byl barokní z roku 1718 od Valentina Lissiacka.⁸⁵¹ Na horní části měl kolem dokola nápis: „VALENTIN LISSIACK GOS MICH AVF DER KLEIN SEIDEN PRAG ANNO 1718“. Na plášti byl další nápis zdůvodňující jeho ulití a umístění: „LETA PANIE 1718 TENTO ZWON PO VKRADENI PŘEDESSLEHO NAKLADEM ZADUSSI ZGEDNAN A ZAWIESEN GEST KE CTI A CHWALE BOZY A NEGSWIETIEGSSI RODICZKY BOZY.“⁸⁵² Nejmenší zvon byl slit roku 1745.⁸⁵³ Oba zvony byly zřejmě zrekvírovány během světových válek.

V roce 1789 byla zhotovena Josefem Mitterbacherem křtitelnice [105]. Je cínová, trojnohá. Nohy křtitelnice jsou ozdobeny na spodní části kopyty, na horní části bezvousými hlavami. Mísa je zvonovitá, hluboká, zdobená na spodní části a pod okrajem linkami. Uprostřed jsou po stranách reliéfy lvích hlav s kruhem v tlamě. Držáky víka mají tvar ženských polopostav. Na vydutém víku je letopočet 1789, na jeho vnitřní straně je nápis: „IOSEPH MITTERBACHER 1786“. Na vrchu je na oblém soklu s prstenci jetelový kříž.⁸⁵⁴

Kazatelna z roku 1893 od Petra Buška ze Sychrova se skládá z poprsně na noze a schodiště krytého poprsní [106]. Je zdobena zlacenými kružbami, na poprsní jsou obrazy evangelistů na zlatém pozadí. Jsou zobrazeni jako stojící postavy s knihou, perem a svými symboly u nohou. Směrem od východu k západu je sv. Marek, Matouš, Lukáš a Jan. Zpovědnice od stejného autora jako kazatelna vytvořená do nového kostela připomíná archu. Je trojdílná, na vrcholu je štít, fiály, kraby a kytka uprostřed. Dekorativní prvky včetně vnitřních rámuujících částí jsou zlacené. Do presbytáře byly zhotoveny chórové lavice a také se udělalo vyřezávané dřevěné křeslo pro celebranta s křížkem na vrcholu opěradla. Lavice jsou zdobeny slepými kružbami, kraby a fiálami s kytkami na vrcholu. Proti nim je odkládací stůl zdobený kružbami. Lavice zdobené

⁸⁵⁰ PODLAHA 1907, 104, PODLAHA 1908, 107, SOMMER 1844, 185.

⁸⁵¹ Výška 51 cm, průměr 75 cm.

PODLAHA 1908, 107.

⁸⁵² PODLAHA 1907, 104, PODLAHA 1908, 107–108.

⁸⁵³ PODLAHA 1907, 104.

⁸⁵⁴ PODLAHA 1907, 104, PODLAHA 1908, 107, POCHE 1978, 440.

řezbami jsou i v lodi.⁸⁵⁵ Ve stejný rok byly postaveny nové varhany. Autory jsou Josef Rejna a Josef Černý. Novogotická skříň je trojdílná, svrchu ukončená lomenými oblouky, v prostřední části je štít. Na římse jsou kraby, po stranách a uprostřed jsou fiály s kytkami na vrchu.

Uprostřed presbytáře stojí žulová menza zdobená dřevěnými trojlaločnatými kružbami se zlacením. Na evangelijní straně stojí ambo ze stejného kamene, které je také zdobeno dřevěnými kružbami. Obětní stůl a ambo byly zhotoveny v roce 1993.⁸⁵⁶

⁸⁵⁵ PODLAHA 1907, 104, POCHE 1978, 440.

⁸⁵⁶ Inventární soupis Mukařov 2007, 5, 6.

13. Kaple Panny Marie Lurdské ve Všestarech

Všestary až do 20. století neměly kostel ani kapli a patřily pod duchovní správu kostela sv. Jana Křtitele v Tehově. Jejich majitelem byl ve 14. století klášter ve Skalici, později sedlecký klášter. Dědičná část patřila v letech 1407–1513 k Tehovu. V husitské době byly zdejší obyvatelé utrakvistického vyznání.⁸⁵⁷ Roku 1436 byla tehovská část zapsána Janu Kamarétovi ze Žirovnice.⁸⁵⁸ V roce 1437 se druhá část stala majetkem Libenice a jejich majitelů. Tehovskou část získal v roce 1454 Zdeněk Kostka z Postupic.⁸⁵⁹

Od roku 1518 patřily ke Kostelci nad Černými Lesy, kdy je od Viléma Kostky z Postupic koupil Michael Slavata z Chlumu. Za účast na stavovském odboji roku 1547 bylo panství Slavatůn zkonfiskováno. O jedenáct let později je koupil Jaroslav Smiřický ze Smiřic.⁸⁶⁰ Roku 1620 zanikla tehovská farnost a byla i se Všestary připojena k farnosti Mukařov. Po bitvě na Bílé hoře je v roce 1621 zkonfiskované získal na základě příbuzenství Albrecht z Waldsteina, který je o dva roky později prodal Karlu I. knížeti z Lichensteinu.⁸⁶¹ V období rekatolizace probíhala v okolních lesích tajná kázání predikantů, které zdejší obyvatelé navštěvovali. Ti, kdo byli usvědčeni, že se jich účastnili, byli potrestáni buď pokutou, nebo vězením, případně museli o nedělích stát před kostelem s hořící svíčkou a zavázat se, že se zřeknou bludů. Proti protestantským kázáním působili zvláště jezuité svými misiiemi.⁸⁶²

V roce 1924 byl založen hřbitov, na němž byla roku 1936 postavena kaple Panny Marie Lurdské s márnici a pitevnou.⁸⁶³

13.1. Architektura kaple Panny Marie Lurdské

Kaple Panny Marie Lurdské [107] byla postavena v roce 1936.⁸⁶⁴ Není orientovaná, stojí na konci hřbitova v ose a její závěr, sousedící s hřbitovní zdí, je využit jako hranice. Má obdélný půdorys se třemi okenními osami, prostřední část předstupuje

⁸⁵⁷ ⁸⁵⁷ Popis 1938, 247–248, SEDLÁČEK 1998, 988.

⁸⁵⁸ AČ I, 524.

ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 20.

⁸⁵⁹ AČ I, 524.

ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 20.

⁸⁶⁰ BÍLEK 1882, 526, RESEK 1878, 458, 479, SCHALLER 1788, 336–337, SOMMER 1844, 171, ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d., 20.

⁸⁶¹ BÍLEK 1882, 526, 541–549, MÁCHA 1941, 41.

⁸⁶² Popis 1938, 247–248.

⁸⁶³ Popis 1938, 245.

⁸⁶⁴ Popis 1938, 245.

o jednu okenní osu a tvoří rizalit. Obě křídla mají pultovou střechu, rizalit sedlovou se sanktusníkem s křížem na vrcholu. Na bočních stranách křídel je po jednom obdélném oknu. Všechna ostatní jsou čtvercová. Poslední okno, kruhové, je ve štítu rizalitu. Všechna okna jsou vyplněna mřížemi. V průčelí rizalitu je vchod z obou stran orámovaný cihlami, nad ním je stříška. V bočních stranách křídel jsou vchody bez architektonických článků. Pod střechou je profilovaná římsa. Štít rizalitu je po stranách lemován jednoduchou římsou. Závěr kaple otočený směrem do polí tvoří hladká, nečleněná stěna.

Závěr

Jak už bylo zmíněno v historickém úvodu, lze popsat historii a vývoj nynějších filiálních kostelů říčanské farnosti jako středověké farní chrámy založené místní drobnou šlechtou při tvrzích. Vliv na osídlení a následovnou stavbu tvrzí a farních kostelů měla blízkost obchodních cest vedoucích z Prahy na jih. Během husitských válek některé osady zanikly, duchovní správu převzali utrakvisté, později luteráni. Roku 1623 získal většinu těchto vsí s podacími právy Karel I. z Liechtensteina a na svém panství začal rekatolizaci. V baroku byly původně středověké chrámy přestavovány, některé si při tom svoji středověkou podobu zachovaly (Olešky), jiné však byly přestavěny úplně (Popovičky). Poslední etapa přestaveb proběhla v 19. století, při níž docházelo k rozšiřování kostelů přístavbami na západní straně a fasády získali historizující podobu. Ve dvou případech došlo z důvodů rozsáhlé zchátralosti ke zboření a novému vystavení kostela (Lipany, Mukařov). Částečně se vymykají chrámy v Kostelci u Křížků a v Kamenici, které patřily na přelomu 18. a 19. století k majetkům pražských arcibiskupů, v 19. století je vlastnili spolu s Velkými Popovicemi Ringhofferové.

Pokud jde o vnitřní vybavení, část kostelů je vyzdobena gotickými freskami, hlavní oltáře jsou většinou barokní s novějším obrazem z 19. století, nebo jsou celé historizující. Část nástěnných obrazů a soch v interiéru chrámu je barokní, část z 19. století. Ve 20. století byla do některých kostelů pořízena malovaná okna. Liturgické náčiní je z části barokní. V depozitáři pražského arcibiskupství jsou uložena barokní paramenta.

V současnosti patří do říčanské farnosti jedenáct filiálních kostelů a jedna hřbitovní kaple ve Všeštarech z roku 1936.

Tehov má barokně přestavěný gotický jednolodní chrám s barokním hlavním oltářem zdobeným sochami archandělů, který se původně nacházel v kapli sv. Jana Křtitele v katedrále sv. Víta. Do kostela se dostal spolu s obrazy Krauseho, Hellicha a Scheiwla ze zrušené kaple sv. Anny v Ječné ulici v Praze. Ve věži jsou barokní zvony.

V Lipanech byl v polovině 19. století zbořen středověký a vystavěn novorománský malý jednolodní kostel. Ve 20. století se stal cílem zlodějů, nynější skromná výzdoba je novodobá.

Jažlovický kostel byl v první polovině 12. století vystavěn jako rotunda, k níž byla přistavěna ve 13. století loď. Ve 14. či 15. století byl vyzdoben rustikálními freskami.

V 18. století byl zbarokizován a získal oltář, obrazy Zvěstování a lavice ze zrušených pražských kostelů. V polovině 19. století byl na západní straně rozšířen.

Otice mají malý jednolodní raně gotický kostel, který podobně jako kostel v Jažlovicích dostal oltář a lavice ze zrušených chrámů. Na epištolní straně lodi byl malý rokokový oltář sv. Kříže s ostatky, který byl v nedávné době ukraden.

Kostel v Popovičkách byl ve 30. letech 18. století zcela přestavěn, o dvacet let později došlo k jeho prodloužení. Z doby nového postavení chrámu pochází hlavní oltář s obrazem z 19. století, kazatelna zdobená reliéfy, křtitelnice a šest cínových svícňů.

Olešky mají tribunový kostel z druhé poloviny 12. století s goticky upraveným presbytářem z poloviny 14. století a nástěnným christologickým cyklem z 80. let 14. století. Ve věži je zvon z druhé poloviny 15. století. Pozdně barokní úprava nepoznamenala příliš středověkou podobu. Uvnitř je barokní vybavení.

Velké Popovice mají kostel z první poloviny 14. století s portálem v jižní stěně. Na konci 17. a v první polovině 18. století byl přestavován a získal diezenhofferovský štít, který musel ustoupit prodloužení lodi v 19. století. V kostele jsou barokní sochy sv. Petra a Pavla z vyšehradského chrámu. Křtitelnice pochází ze 17. století, stejně jako kalich zdobený reliéfy zemských patronů. Další kalich a monstrance jsou z první poloviny 18. století.

Kunický kostel je z druhé čtvrtiny 14. století, s barokní věží v průčelí. Gotický presbytář je stejný jako presbytář otického kostela. V chrámě se nacházela dřevorezba Madony z první třetiny 16. století, která je nyní uložena v depozitáři. Ve věži jsou dva zvony z 16. století, na hlavním oltáři stávali čtyři svícny z 18. století, nyní také v depozitáři.

V Kostelci u Křížků byla v první čtvrtině 12. století postavena rotunda, ve 13. století doplněna o obdélnou loď a věž. V polovině 19. století byl kostel prodloužen a upraven v novorománském slohu. Ve 14. století byl presbytář vyzdoben freskami. V lodi se nacházel italský barokní obraz z počátku 17. století, který byl však v 90. letech 20. století ukraden. Ze zrušeného paulánského kostela v Praze byl získán Škrétův obraz Archanděl Rafael vede malého Tobiáše. Část výzdoby (kříž a sochy sv. Václava a Jana Nepomuckého) pochází ze zrušené zámecké kaple v Lojovicích. Klenba presbytáře je vyzdobena barokními freskami z poslední čtvrtiny 18. století. Hlavní oltář z konce 18. století je zřejmě dílem stejného umělce jako oltář v Kamenici. V lodi se nachází Hellichův obraz Panny Marie Immaculaty. Klenba lodi byla vymalována v roce 1942, námětem je stejně jako na barokních freskách patron kostela, sv. Martin. Ve stejném

roce byla pořízena malovaná okna s námětem života sv. Vojtěcha. Zvon pochází z konce 17. století. Z barokních liturgických předmětů je v chrámu kalich. V kostele bylo množství barokních parament, nyní uložených v depozitáři

Kostel v Kamenici byl v roce 1797 zcela barokně přestavěn arcibiskupem Salm-Salmem, který má v kapli klasicistní náhrobek z roku 1810. Na konci 19. století byl kostel zvnějšku upraven. Celý kostel je vyzdoben freskami z doby celkové přestavby, z níž pochází také vybavení kostela a paramenta uložená v depozitáři. Ve věži je zvon z konce 15. století.

Mukařovský kostel byl na konci 19. století pro celkovou zchátralost zbořen a na jeho místě postaven nový, novogotický. Z té doby pochází i vybavení kostela. Zvon pochází z druhé poloviny 16. století, křtitelnice je barokní.

Obrazová příloha

1. Kostel Narození sv. Jana Křtitele v Tehově, barokní přestavba 1779, pohled od jihu

2. Presbytář kostela Narození sv. Jana Křtitele v Tehově, barokní přestavba 1779, sv. František Xaverský a sv. Augustin, 2. polovina 19. století, dřevo, polychromie, v. 170 cm, Panna Maria s Ježíškem, 19. Století, dřevo, polychromie, v. 134 cm

3. Hlavní oltář, 1. třetina 18. století, obraz 1878, dřevo, polychromie, olej, plátno.
Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, presbytář

4. Archanděl Michael, 1. třetina 18. století, dřevo, v. 205 cm. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, presbytář, hlavní oltář

5. Archanděl Gabriel, 1. třetina 18. století, dřevo, v. 205 cm. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, presbytář, hlavní oltář

6. Bůh Otec, 1. třetina 18. století, dřevo, v. 205 cm. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, presbytář, nástavec hlavního oltáře

7. Oltář sv. Isidora Sevillského.
2. polovina 18. století, obraz 1878,
dřevo, olej, plátno. Tehov, kostel
Narození sv. Jana Křtitele, jižní
strana lodi

8. Josef Scheiwl: Sv. Ludmila vyučuje
malého sv. Václava, 1863 olej, plátno,
240 x 225 cm. Tehov, kostel Narození
sv. Jana Křtitele, presbytář

9. František Krause: Dvanáctiletý Ježíš v chrámu, 1863, olej, plátno, 240 x 225 cm. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, presbytář

10. Josef Vojtěch Hellich: Sv. Anna s malou Pannou Marií, 1863, olej, plátno, 240 x 125 cm. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, presbytář

11. Zvon, 1542, v. 94 cm, průměr 100 cm. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, věž

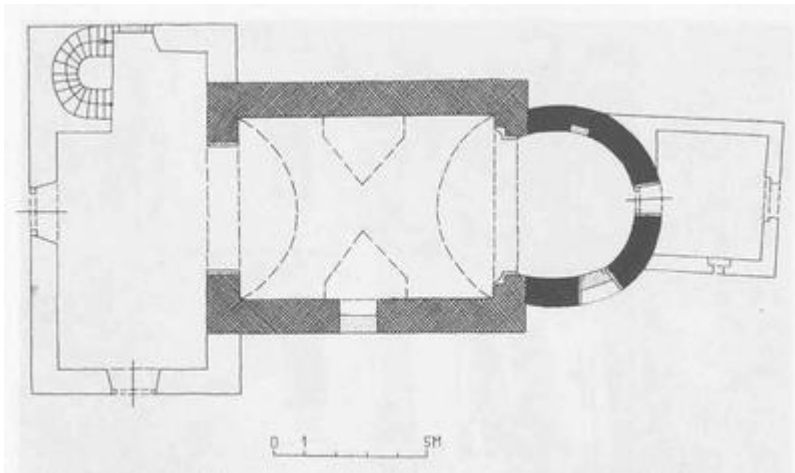
12. Zvon, 1554, v. 85 cm, průměr 85 cm. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, věž

13. Věž kostela sv. Martina v Lipanech, 1796, pohled od jihu

14. Kostel sv. Martina v Lipanech, 1863, pohled od severozápadu

15. Půdorys kostela sv. Václava v Jažlovicích

16. Presbytář kostela sv. Václava v Jažlovicích, 1. polovina 12. století, pohled od jihovýchodu

17. Kostel sv. Václava v Jažlovicích, loď a věž 18. století, západní přístavba 1854, pohled od jihozápadu

18. Sanktuárium, 13. století. Jažlovice, kostel sv. Václava, jižní stěna presbytáře

19. Jižní zdivo lodi a lavice, 13. století a kolem roku 1700, pískovec a dřevo. Jažlovice, kostel sv. Václava, loď

20. Křtitelnice, 13. století, kámen. Jažlovice, kostel sv. Václava, loď

21. Legenda o sv. Jiří, 14., nebo 15. století, secco, 300 x 400 cm. Jažlovice, kostel sv. Václava, severní stěna lodi

22. Hlavní oltář, počátek 18. století, dřevo, polychromie, 540 x 450 cm, Jan Umlauf:
Sv. Václav, 1855, olej na plátně, 280 x 180 cm. Jažlovice, kostel sv. Václava, presbytář.
Foto: autorka

23. Sv. Prokop, Vít a Norbert, počátek 18. století, dřevo, 60 cm. Jažlovice, kostel sv. Václava, presbytář, hlavní oltář

24. Sv. Vojtěch, Václava a Jan Nepomucký počátek 18. století, dřevo, 60 cm. Jažlovice, kostel sv. Václava, presbytář, hlavní oltář

25. Archanděl Gabriel ze Zvěstování, 20.–30. léta 18. století, olej, plátno. Jažlovice, kostel sv. Václava, loď

26. Panna Maria ze Zvěstování, 20.–30. léta 18. století, olej, plátno. Jažlovice, kostel sv. Václava, presbytář

27. Zvon, 1525, průměr 57 cm. Jažlovice, kostel sv. Václava, věž

28. Kostel sv. Mikuláše v Otčích, 1. polovina 14. století, barokizován, pohled od jihovýchodu

29. Presbytář kostela sv. Mikuláše v Oticích s hlavním oltářem, 1. polovina 14. století, kolem roku 1700, Eduard Weiss: sv. Mikuláš, 1894, dřevo, olej, plátno, 400 x 200 cm, 230 x 100 cm

30. Lavice, kolem roku 1700, dřevo. Otice, kostel sv. Mikuláše, loď

31. Oltář sv. Kříže, počátek 19. století, dřevo. Otice, kostel sv. Mikuláše, loď
(ukradeno)

32. Zvon, 1759. Otice, kostel sv. Mikuláše, věž

33. Kostel sv. Bartoloměje v Popovičkách, 1731–1736, západní přístavba 1759, bání 1884, pohled od jihovýchodu

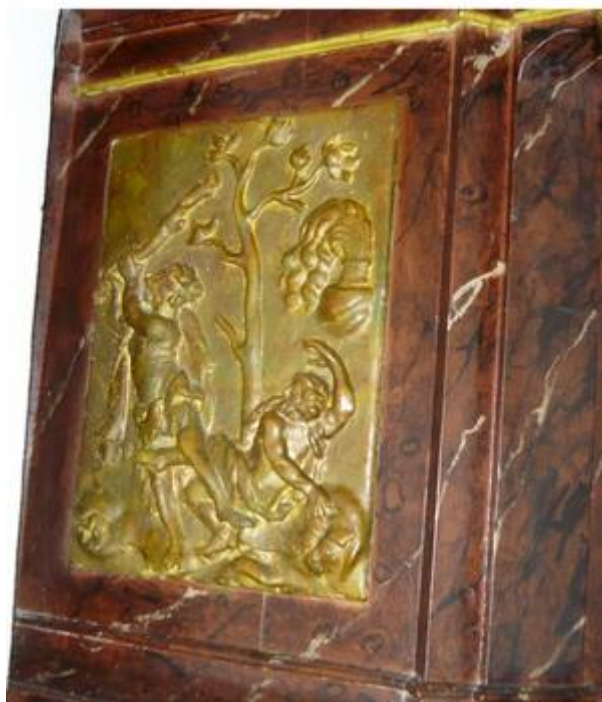
34. Západní přístavba kostela sv. Bartoloměje v Popovičkách, 1759, bání 1884, pohled od jseverozápadu

35. Hlavní oltář, socha sv. Petra v. 135 cm, socha sv. Pavla, 30. léta 18. století, dřevo, polychromie, v. 125 cm, František Čermák: Sv. Bartoloměj, 1861, olej, plátno, 165 x 100 cm. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, prebytář

36. Kazatelna, 2. čtvrtina 18. století, dřevo, polychromie. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, presbytář

37. Kain zabíjí Ábela, 2. čtvrtina 18. století, dřevo, zlacení, 48 x 48 cm. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, presbytář, kazatelna

38. Mojžíš vyráží vodu ze skály, 2. čtvrtina 18. století, dřevo, zlacení, 48 x 48 cm. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, presbytář, kazatelna

39. Ježíš u Jákobovy studny, 2. čtvrtina 18. století, dřevo, zlacení, 48 x 48 cm. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, presbytář, kazatelna

40. Samson se lvem, 2. čtvrtina 18. století, dřevo, zlacení, 48 x 48 cm. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, presbytář, kazatelna

41. Křtitelnice, 30. léta 18. století, kámen. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, loď

42. Sanktuárium, 30. léta 18. století, kámen. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, sakristie

43. Zvon, 1497, v. 62 cm, průměr 80,5 cm. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, věž

PŮDORYS PŘÍZEMÍ

M 1 : 75

44. Půdorys přízemí kostela Narození Panny Marie v Oleškách, 2. polovina 12. století, pozdně barokní úprava

45. Kostel Narození Panny Marie v Oleškách, 2. polovina 12. století, pozdně barokní úprava, pohled od severozápadu

46. Západní tribuna kostela Narození Panny Marie v Oleškách, 2. polovina 12. století, nástěnné malby 80. léta 14. století

47. Presbytář kostela Narození Panny Marie v Oleškách, hlavní oltář, 2. polovina 12. století, úprava v polovině 14. století, hlavní oltář, polovina 18. století, dřevo, polychromie, Vilém Kandler: Narození Panny Marie, 1881, olej, plátno, 135 x 83 cm

48. Zajetí (Svlékání?) Krista, Bičování, 80. léta 14. století, 300 x 150 cm. Olešky, kostel
Narození Panny Marie, severní stěna lodi, západní část

49. Kristus na hoře Olivové, postavy apoštolů, 80. léta 14. století. Olešky, kostel
Narození Panny Marie, severní stěna lodi, východní část

50. Přibíjení Krista na kříž, Ukřižování, 80. léta 14. století, 150 x 180 cm, Zmrtvýchvstání, Nanebevstoupení, 80. léta 14. století, 150 x 180 cm, Seslání Ducha sv., Klanění tří králů, 80. léta 14. století, 150 x 200 cm. Olešky, kostel Narození Panny Marie, jižní stěna lodi

51. Přibíjení Krista na kříž, 80. léta 14. století. Olešky, kostel Narození Panny Marie, jižní stěna lodi, východní část horního pásu

52. Ukřížování, 80. léta 14. století. Olešky, kostel Narození Panny Marie, jižní stěna lodi, západní část horního pásu

53. Kladení do hrobu, 80. léta 14. století, 120 x 100 cm. Olešky, kostel Narození Panny Marie, jižní stěna kruchty

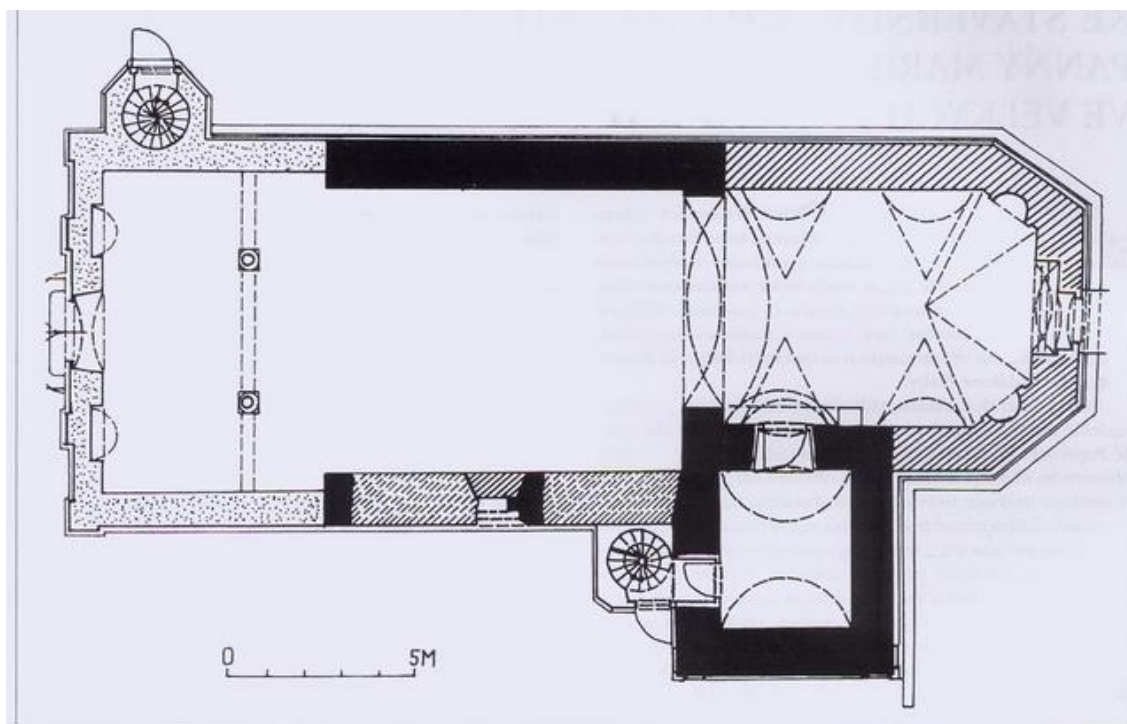
54. Sv. Vojtěch, po polovině 18. století, dřevo, polychromie, v. 45 cm. Říčany, kostel sv. Petra a Pavla, jižní oratoř

55. Sv. Linhart, po polovině 18. století, dřevo, polychromie, v. 45 cm. Říčany, kostel sv. Petra a Pavla, jižní oratoř

56. Zvon, 2. polovina 15. století, v. 65 cm, průměr 84 cm. Olešky, kostel Narození Panny Marie, věž

57. Půdorys kostela Panny Marie Sněžné ve Velkých Popovicích

58. Kostel Panny Marie Sněžné ve Velkých Popovicích, počátek 14. století, barokní přestavba 1690, věž zvýšena 1726, západní přístavba 1897, pohled od jihu

59. Jižní portál, počátek 14. století. Velké Popovice, kostel Panny Marie Sněžné, jižní stěna lodi

60. Presbytář kostela Panny Marie Sněžné ve Velkých Povicích, 1690, sv. Pavel a Petr, 2. polovina 18. století, dřevo, polychromie, v. 180 a 185 cm, Ludvík Ziebland: hlavní oltář, sv. Jan Nepomucký a Václav, 1861, dřevo, polychromie, v. 95 cm, Neposkvrněné početí Panny Marie, 1861, olej, plátno, 168 x 116 cm, Rudolf Menšl, Jan Koudela: kazatelna, 1865, dřevo, polychromie (kopie soch)

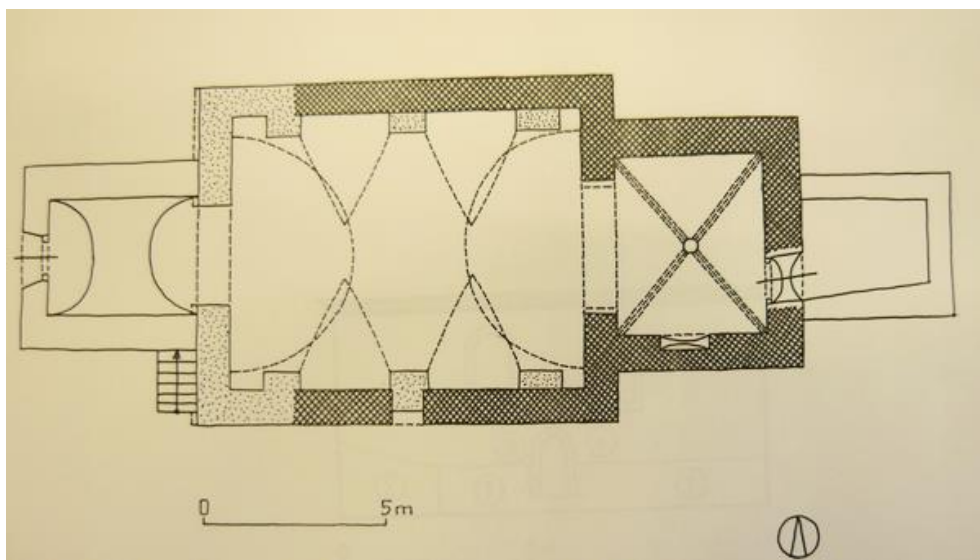
61. Kalich, 3. čtvrtina 17. století, stříbro, zlacení, v. 23 cm, průměr kupy 9,5 cm. Velké Popovice, kostel Panny Marie Sněžné

62. Monstrance, 1721, stříbro, zlacení, v. 61 cm. Velké Popovice, kostel Panny Marie Sněžné

63. Zvon, 1498, v. 64 cm, průměr 80 cm. Velké Popovice, kostel Panny Marie Sněžné, věž

64. Půdorys kostela sv. Maří Magdaleny v Kunicích

65. Kostel sv. Maří Magdaleny v Kunicích, 2. čtvrtina 14. století, 1680 a 1728 rozšíření, 1793 střecha věže, pohled od jihozápadu

66. Jižní portál, 2. čtvrtina 14. století. Kunice, kostel sv. Maří Magdaleny

67. Klenba presbytáře, 2. čtvrtina 14. století. Kunice, kostel sv. Maří Magdaleny

68. Sedile, 2. čtvrtina 14. století. Kunice, kostel sv. Maří Magdaleny, presbytář

69. Presbytář kostela sv. Maří Magdaleny v Kunicích, 2. čtvrtina 14. století, Josef Scheiwl, Vendelín Kostečka: hlavní oltář, 1885, dřevo, polychromie, Josef Scheiwl: Sv. Maří Magdalena, 1885, olej, plátno

70. Západní štít kostela sv. Maří Magdaleny v Kunicích ve věži, 1680

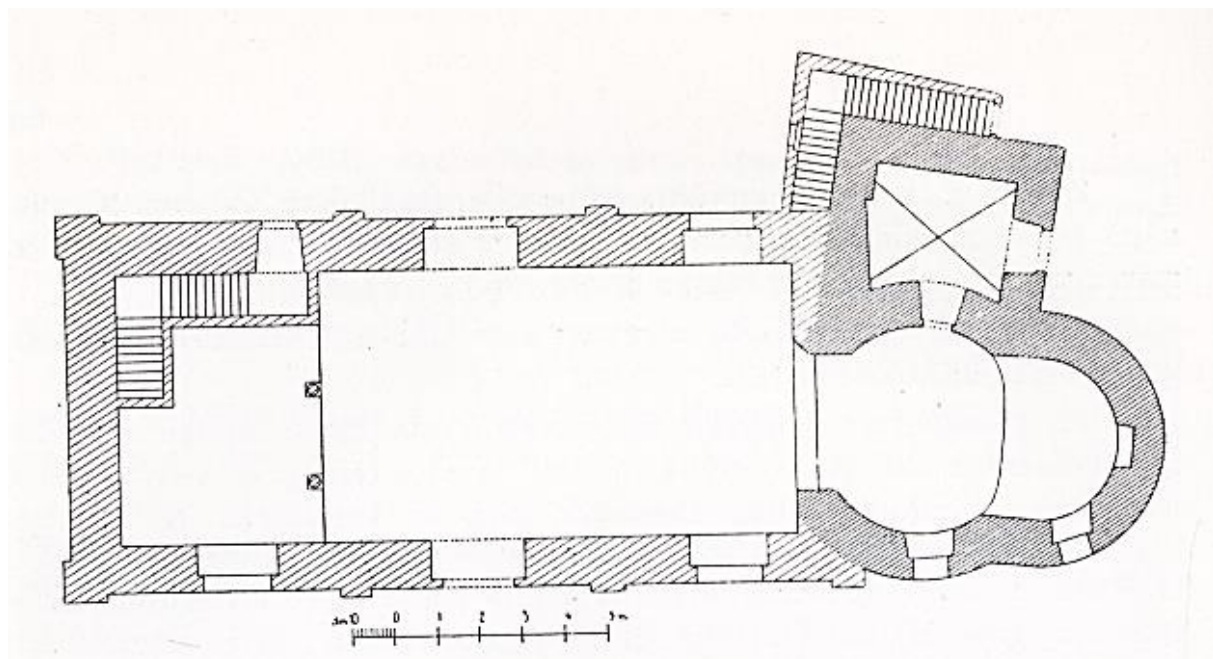
71. Madona s Ježíškem, 3. třetina 16. století, dřevo, polychromie, v. 81 cm.
Depozitář Arcibiskupství pražského

72. Zvon, 1509, v. 60 cm,
průměr 69 cm. Kunice,
kostel sv. Maří Magdaleny,
věž

73. Zvon, 1573, v. 82 cm, průměr
79 cm. Kunice, kostel sv. Maří
Magdaleny, věž

74. Půdorys kostela sv. Martina v Kostelci u Křížků

75. Kostel sv. Martina v Kostelci u Křížků, 1. čtvrtina 12. století, loď a věž 1264, přístavba 1851, pohled od jihovýchodu

76. Jižní portál, 1. čtvrtina 12. století.
Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina,
jižní stěna presbytáře

77. Kněz před Pannou Marií, kolem
1330, 120 x 90 cm. Kostelec u Křížků,
kostel sv. Martina, severní stěna presbytáře

78. Madona s Ježíškem, polovina 14. století, 160 x 70 cm

79. Sanktuárium, první polovina 14. století, sv. Petr, konec 18. století, iluzivní nástěnné malby, po roce 1784

80. Italský mistr: Sv. Rodina, počátek 17. století, olej, plátno, 87 x 72 cm, andělé, 1. polovina 18. století

81. Karel Škréta (kopie): Archanděl Rafael vede malého Tobiáše, 1. polovina 60. let 17. století, olej, plátno, 145,2 x 82,7 cm

82. Oltář sv. Vojtěcha, sv. Jan Nepomucký a sv. Václav, andělíčci, konec 18. století, konec 17, nebo počátek 18. století, dřevo, polychromie, sochy v. 75 cm. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, lodž

83. Presbytář kostela sv. Martina v Kostelci u Křížků, 1. čtvrtina 12. století, krucifix, konec 17. století, dřevo, polychromie, hlavní oltář se sochami sv. Petra a Pavla, konec 18. století, dřevo, polychromie, mramor, 240 x 150 cm, iluzivní nástěnné malby, po 1784

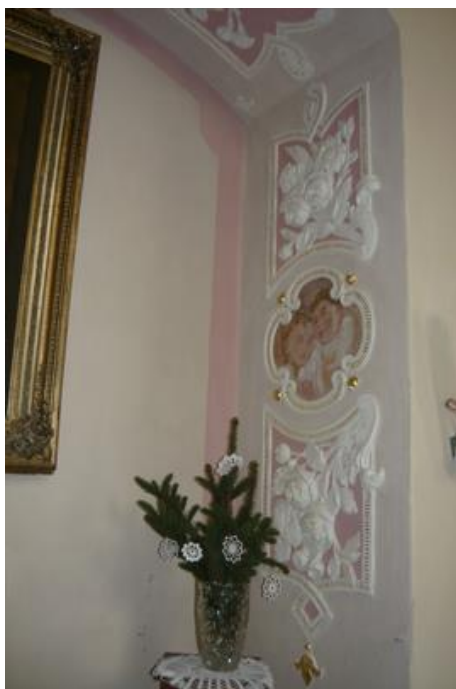
84. Nejsvětější Trojice, Sv. Martin veden v dětství k Bohu, Sv. Martin – důstojník se dělí o svůj plášť se žebrákem u bran Amiens, Sv. Martin svěcen na kněze, Sv. Martin – biskup uzdravuje těžce nemocného, Sv. Jan, Matouš, Lukáš, Marek, po 1784. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, klenba presbytáře

85. Sv. Martin – biskup uzdravuje těžce nemocného, Čtyři západní církevní učitelé, Sv. Lukáš, Marek, Láska, Spravedlnost, po 1784. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, klenba presbytáře

86. Sv. Martin veden v dětství k Bohu, Archanděl Rafael vede malého Tobiáše, Sv. Marek, Jan, Spravedlnost, Víra, po 1784. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, klenba presbytáře

87. Štuková výzdoba sverní niky, konec 18. století. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, loď

88. Josef Vojtěch Hellich: Neposkvrněné početí Panny Marie, 1858, olej, plátno, Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, loď

89. Sauer: Sv. Martin se dělí o plášť, 1861, olej, plátno. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, loď

90. Jiří Jelínek: Sv. Martin vyprošuje Boží ochranu farnosti, 1941. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, klenba lodi

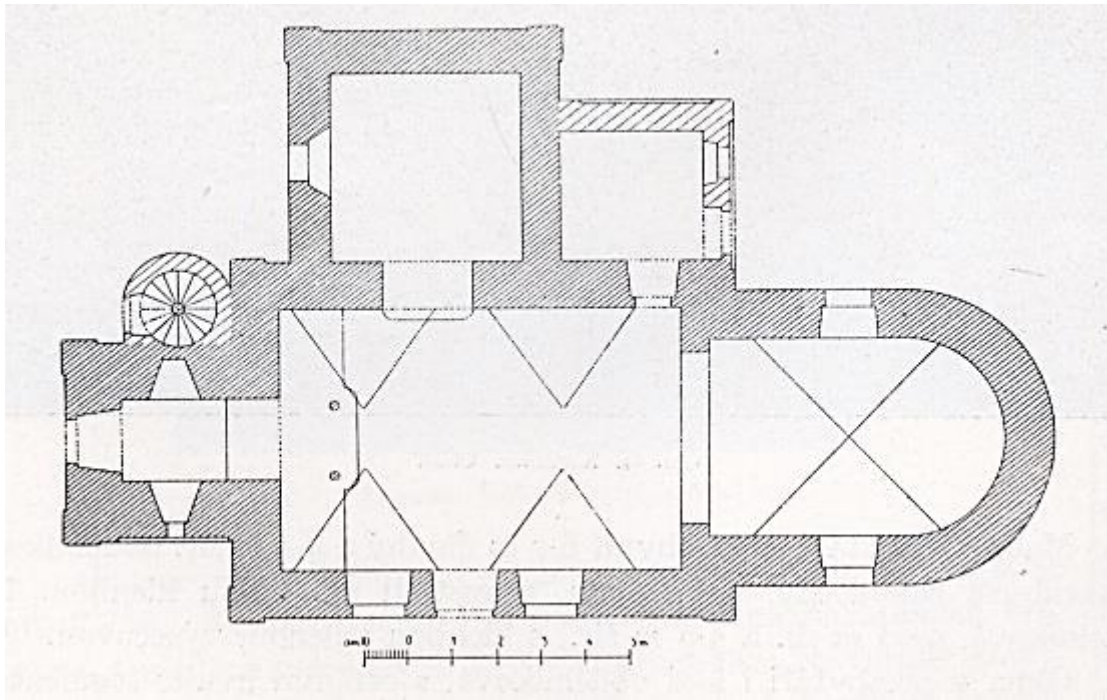
91. Zvon Anna, 1500, v. 50 cm, průměr 58 cm. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, věž

92. Zvon Martin, 1685, v. 74 cm, průměr 92 cm. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, věž

93. Zvon, 1771, v. 26 cm, průměr 32 cm. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, věž

94. Půdorys kostela sv. Františka z Assisi v Kamenici

95. Kostel sv. Františka z Assisi v Kamenici, 2. polovina 13. století, kaple, polovina 18. století, přestavba 1797, 1898

96. Presbytář kostela sv. Františka z Assisi v Kamenicis, přestavba 1797, hlavní oltář, 1797, dřevo, polychromie, zlacení, 400cm, vídeňský malíř: Sv. František z Assisi, kolem 1870, olej, plátno, 180 x 120 cm, Lucas Cranach st. (kopie): Panna Maria Pomocná, olej, plátno, 100 x 80 cm, dekorativní nástěnné malby, 1797

97. Náhrobek arcibiskupa Viléma Florentina knížete Salm–Salma, 1827, mramor, zlacení, v. 325 cm. Kamenice, kostel

98. Iluzivní oltář, 1797. Kamenice, kostel sv. Františka z Assisi, kaple

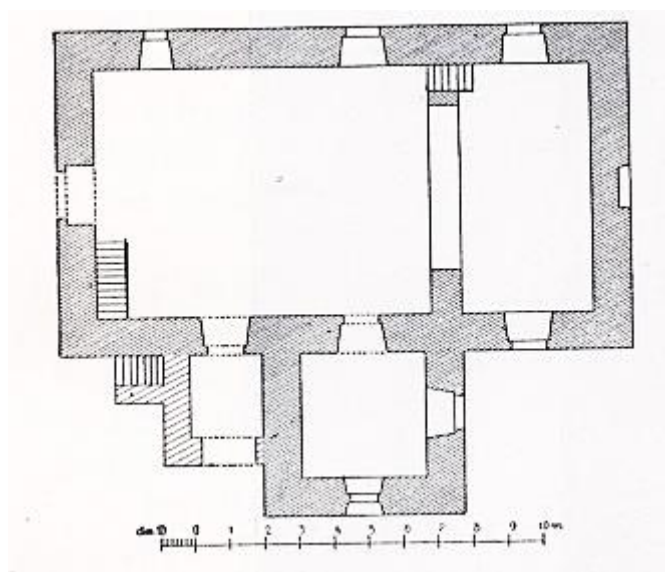
99. Mariánský monogram, 1797. Kamenice, kostel sv. Františka z Assisi, klenba kaple

100. Mojžíš na hoře Sinaj, 1797. Kamenice, kostel sv. Františka z Assisi, klenba lodi

101. Zvon Anna, konec 15. století, v. 72 cm, průměr 69 cm. Kamenice, kostel sv. Františka z Assisi, věž

102. Půdorys kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mukařově

103. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mukařově, 1890–1893, pohled od jihozápadu

104. Interiér kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mukařově, Petr Bušek: hlavní oltář a boční oltáře, 1893, dřevo, zlacení, Josef Heřman: Kristus s Pannou Marií a sv. Josefem, Panna Maria Bolestná, 1893, olej, plátno, Panna Marie Immaculata, 1893, dřevo polychromie

105. Josef Mitterbacher: Křtitelnice, 1789, v. 86 cm. Mukařov, kostel Nanebevzetí Panny Marie, presbytář

106. Petr Buše: kazatelna, 1893, dřevo, zlacení. Mukařov, kostel Nanebevzetí Panny Marie, loď

107. Kaple Panny Marie Lurdské ve Všestarech, 1936, pohled od jihovýchodu

Seznam vyobrazení

1. Kostel Narození sv. Jana Křtitele v Tehově, barokní přestavba 1779, pohled od jihu. Foto: autorka
2. Presbytář kostela Narození sv. Jana Křtitele v Tehově, barokní přestavba 1779, sv. František Xaverský a sv. Augustin, 2. polovina 19. století, dřevo, polychromie, v. 170 cm, Panna Maria s Ježíškem, 19. Století, dřevo, polychromie, v. 134 cm. Foto: autorka
3. Hlavní oltář, 1. třetina 18. století, obraz 1878, dřevo, polychromie, olej, plátno. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, presbytář. Foto: autorka
4. Archanděl Michael, 1. třetina 18. století, dřevo, v. 205 cm. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, presbytář, hlavní oltář. Foto: autorka
5. Archanděl Gabriel, 1. třetina 18. století, dřevo, v. 205 cm. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, presbytář, hlavní oltář. Foto: autorka
6. Bůh Otec, 1. třetina 18. století, dřevo, v. 205 cm. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, presbytář, nástavec hlavního oltáře. Foto: autorka
7. Oltář sv. Isidora Sevillského. 2. polovina 18. století, obraz 1878, dřevo, olej, plátno. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, jižní strana lodi. Foto: autorka
8. Josef Scheiwl: Sv. Ludmila vyučuje malého sv. Václava, 1863, olej, plátno, 240 x 225 cm. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, presbytář. Foto: autorka
9. František Krause: Dvanáctiletý Ježíš v chrámu, 1863, olej, plátno, 240 x 225 cm. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, presbytář. Foto: autorka
10. Josef Vojtěch Hellich: Sv. Anna s malou Pannou Marií, 1863, olej, plátno, 240 x 125 cm. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, presbytář. Foto: autorka
11. Zvon, 1542, v. 94 cm, průměr 100 cm. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, věž. Foto: autorka
12. Zvon, 1554, v. 85 cm, průměr 85 cm. Tehov, kostel Narození sv. Jana Křtitele, věž. Foto: autorka
13. Věž kostela sv. Martina v Lipanech, 1796, pohled od jihu. Foto: autorka
14. Kostel sv. Martina v Lipanech, 1863, pohled od severozápadu. Foto: autorka

15. Půdorys kostela sv. Václava v Jažlovicích. Reprodukce z: KROUPA 1998, 47, obr. 2
16. Presbytář kostela sv. Václava v Jažlovicích, 1. polovina 12. století, pohled od jihovýchodu. Foto: autorka
17. Kostel sv. Václava v Jažlovicích, loď a věž 18. století, západní přístavba 1854, pohled od jihozápadu. Foto: autorka
18. Sanktuárium, 13. století. Jažlovice, kostel sv. Václava, jižní stěna presbytáře. Foto: autorka
19. Jižní zdivo lodi a lavice, 13. století a kolem roku 1700, pískovec a dřevo. Jažlovice, kostel sv. Václava, loď. Foto: autorka
20. Křtitelnice, 13. století, kámen. Jažlovice, kostel sv. Václava, loď. Foto: autorka
21. Legenda o sv. Jiří, 14., nebo 15. století, secco, 300 x 400 cm. Jažlovice, kostel sv. Václava, severní stěna lodi. Foto: autorka
22. Hlavní oltář, počátek 18. století, dřevo, polychromie, 540 x 450 cm, Jan Umlauf: Sv. Václav, 1855, olej na plátně, 280 x 180 cm. Jažlovice, kostel sv. Václava, presbytář. Foto: autorka
23. Sv. Prokop, Vít a Norbert, počátek 18. století, dřevo, 60 cm. Jažlovice, kostel sv. Václava, presbytář, hlavní oltář. Foto: autorka
24. Sv. Vojtěch, Václava a Jan Nepomucký počátek 18. století, dřevo, 60 cm. Jažlovice, kostel sv. Václava, presbytář, hlavní oltář. Foto: autorka
25. Archanděl Gabriel ze Zvěstování, 20.–30. léta 18. století, olej, plátno. Jažlovice, kostel sv. Václava, loď. Foto: autorka
26. Panna Maria ze Zvěstování, 20.–30. léta 18. století, olej, plátno. Jažlovice, kostel sv. Václava, presbytář. Foto: autorka
27. Zvon, 1525, průměr 57 cm. Jažlovice, kostel sv. Václava, věž. Foto: autorka
28. Kostel sv. Mikuláše v Oticích, 1. polovina 14. století, barokizován, pohled od jihovýchodu. Foto: autorka
29. Presbytář kostela sv. Mikuláše v Oticích s hlavním oltářem, 1. polovina 14. století, kolem roku 1700, Eduard Weiss: sv. Mikuláš, 1894, dřevo, olej, plátno, 400 x 200 cm, 230 x 100 cm. Foto: autorka
30. Lavice kolem roku 1700, dřevo. Kostel sv. Mikuláše v Oticích, loď. Foto: autorka

31. Oltář sv. Kříže, počátek 19. století, dřevo. Otice, kostel sv. Mikuláše, loď (ukradeno). Reprodukce z: Archiv Římskokatolického farního úřadu Říčany
32. Zvon, 1759. Otice, kostel sv. Mikuláše, věž. Foto: autorka
33. Kostel sv. Bartoloměje v Popovičkách, 1731–1736, západní přístavba 1759, bání 1884, pohled od jihovýchodu. Foto: autorka
34. Západní přístavba kostela sv. Bartoloměje v Popovičkách, 1759, bání 1884, pohled od jseverozápadu. Foto: autorka
35. Hlavní oltář, socha sv. Petra v. 135 cm, socha sv. Pavla, 30. léta 18. století, dřevo, polychromie, v. 125 cm, František Čermák: Sv. Bartoloměj, 1861, olej, plátno, 165 x 100 cm. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, presbytář. Foto: autorka
36. Kazatelna, 2. čtvrtina 18. století, dřevo, polychromie. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, presbytář. Foto: autorka
37. Kain zabíjí Ábela, 2. čtvrtina 18. století, dřevo, zlacení, 48 x 48 cm. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, presbytář, kazatelna. Foto: autorka
38. Mojžíš vyráží vodu ze skály, . čtvrtina 18. století, dřevo, zlacení, 48 x 48 cm. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, presbytář, kazatelna. Foto: autorka
39. Ježíš u Jákobovy studny, 2. čtvrtina 18. století, dřevo, zlacení, 48 x 48 cm. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, presbytář, kazatelna. Foto: autorka
40. Samson se lvem, 2. čtvrtina 18. století, dřevo, zlacení, 48 x 48 cm. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, presbytář, kazatelna. Foto: autorka
41. Křtitelnice, 30. léta 18. století, kámen. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, loď. Foto: autorka
42. Sanktuárium, 30. léta 18. století, kámen. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, sakristie. Foto: autorka
43. Zvon, 1497, v. 62 cm, průměr 80,5 cm. Popovičky, kostel sv. Bartoloměje, věž. Foto: autorka
44. Půdorys přízemí kostela Narození Panny Marie v Oleškách, 2. polovina 12. století, pozdně barokní úprava. Reprodukce z: UDATNÝ 2010, 6
45. Kostel Narození Panny Marie v Oleškách, 2. polovina 12. století, pozdně barokní úprava, pohled od severozápadu. Foto: autorka
46. Západní tribuna kostela Narození Panny Marie v Oleškách, 2. polovina 12. století, nástěnné malby 80. léta 14. století. Foto: autorka

47. Presbytář kostela Narození Panny Marie v Oleškách, hlavní oltář, 2. polovina 12. století, úprava v polovině 14. století, hlavní oltář, polovina 18. století, dřevo, polychromie, Vilém Kandler: Narození Panny Marie, 1881, olej, plátno, 135 x 83 cm. Foto: autorka
48. Zajetí (Svlékání?) Krista, Bičování, 80. léta 14. století, 300 x 150 cm. Olešky, kostel Narození Panny Marie, severní stěna lodi, západní část. Foto: autorka
49. Kristus na hoře Olivové, postavy apoštolů, 80. léta 14. století. Olešky, kostel Narození Panny Marie, severní stěna lodi, východní část. Foto: autorka
50. Přibíjení Krista na kříž, Ukřižování, 80. léta 14. století, 150 x 180 cm, Zmrtvýchvstání, Nanebevstoupení, 80. léta 14. století, 150 x 180 cm, Seslání Ducha sv., Klanění tří králů, 80. léta 14. století, 150 x 200 cm. Olešky, kostel Narození Panny Marie, jižní stěna lodi. Foto: autorka
51. Přibíjení Krista na kříž, 80. léta 14. století. Olešky, kostel Narození Panny Marie, jižní stěna lodi, východní část horního pásu. Foto: autorka
52. Ukřižování, 80. léta 14. století. Olešky, kostel Narození Panny Marie, jižní stěna lodi, západní část horního pásu. Foto: autorka
53. Kladení do hrobu, 80. léta 14. století, 120 x 100 cm. Olešky, kostel Narození Panny Marie, jižní stěna kruchty. Foto: autorka
54. Sv. Vojtěch, po polovině 18. století, dřevo, polychromie, 18. století, dřevo, polychromie, v. 45 cm. Říčany, kostel sv. Petra a Pavla, jižní oratoř. Foto: autorka
55. . Sv. Linhart, po polovině 18. století, dřevo, polychromie, v. 45 cm. Říčany, kostel sv. Petra a Pavla, jižní oratoř. Foto: autorka
56. Zvon, 2. polovina 15. století, v. 65 cm, průměr 84 cm. Olešky, kostel Narození Panny Marie, věž. Foto: autorka
57. Půdorys kostela Panny Marie Sněžné ve Velkých Popovicích. Reprodukce z: KROUPA 2002, 2, obr. 2
58. Kostel Panny Marie Sněžné ve Velkých Popovicích, počátek 14. století, barokní přestavba 1690, věž zvýšena 1726, západní přístavba 1897, pohled od jihu. Foto: autorka
59. Jižní portál, počátek 14. století. Velké Popovice, kostel Panny Marie Sněžné, jižní stěna lodi. Foto: autorka
60. Presbytář kostela Panny Marie Sněžné ve Velkých Povicích, 1690, sv. Pavel a Petr, 2. polovina 18. století, dřevo, polychromie, v. 180 a 185 cm, Ludvík

- Ziebland: hlavní oltář, sv. Jan Nepomucký a Václav, 1861, dřevo, polychromie, v. 95 cm, Neposkvrněné početí Panny Marie, 1861, olej, plátno, 168 x 116 cm, Rudolf Menšl, Jan Koudela: kazatelna, 1865, dřevo, polychromie (kopie soch). Foto: autorka
61. Kalich, 3. čtvrtina 17. století, stříbro, zlacení, v. 23 cm, průměr kupy 9,5 cm. Velké Popovice, kostel Panny Marie Sněžné. Reprodukce z: Evidenční karta 5452
 62. Monstrance, 1721, stříbro, zlacení, v. 61 cm. Velké Popovice, kostel Panny Marie Sněžné. Reprodukce z: Evidenční karta 5451
 63. Zvon, 1498, v. 84 cm, průměr 76 cm. Velké Popovice, kostel Panny Marie Sněžné, věž. Foto: autorka
 64. Půdorys kostela sv. Maří Magdaleny v Kunicích. Reprodukce z: KROUPA 1995, nepag., obr. 1
 65. Kostel sv. Maří Magdaleny v Kunicích, 2. čtvrtina 14. století, 1680 a 1728 rozšíření, 1793 střecha věže, pohled od jihozápadu. Foto: autorka
 66. Jižní portál, 2. čtvrtina 14. století. Kunice, kostel sv. Maří Magdaleny. Foto: autorka
 67. Klenba presbytáře, 2. čtvrtina 14. století. Kunice, kostel sv. Maří Magdaleny. Foto: autorka
 68. Sedile, 2. čtvrtina 14. století. Kunice, kostel sv. Maří Magdaleny, presbytář. Foto: autorka
 69. Presbytář kostela sv. Maří Magdaleny v Kunicích, 2. čtvrtina 14. století, Josef Scheiwl, Vendelín Kostečka: hlavní oltář, 1885, dřevo, polychromie, Josef Scheiwl: Sv. Maří Magdalena, 1885, olej, plátno. Foto: autorka
 70. Západní štít kostela sv. Maří Magdaleny v Kunicích ve věži, 1680. Foto: autorka
 71. Madona s Ježíškem, 3. třetina 16. století, dřevo, polychromie, v. 81 cm. Depozitář Arcibiskupství pražského. Reprodukce z: Evidenční karta 4982
 72. Zvon, 1509, v. 60 cm, průměr 69 cm. Kunice, kostel sv. Maří Magdaleny, věž. Foto: autorka
 73. Zvon, 1573, v. 82 cm, průměr 79 cm. Kunice, kostel sv. Maří Magdaleny, věž. Foto: autorka
 74. Půdorys kostela sv. Martina v Kostelci u Křížků. Reprodukce z: PODLAHA 1908, 70, obr. 88

75. Kostel sv. Martina v Kostelci u Křížků, 1. čtvrtina 12. století, loď a věž 1264, přístavba 1851, pohled od jihovýchodu. Foto: autorka
76. Jižní portál, 1. čtvrtina 12. století. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, jižní stěna presbytáře. Foto: autorka
77. Kněz před Pannou Marií, kolem 1330, 120 x 90 cm. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, severní stěna presbytáře. Foto: autorka
78. Madona s Ježíškem, polovina 14. století, 160 x 70 cm. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, severní stěna presbytáře. Foto: autorka
79. Sanktuárium, první polovina 14. století, sv. Petr, konec 18. století, iluzivní nástěnné malby, po roce 1784. Foto: autorka
80. Italský mistr: Sv. Rodina, počátek 17. století, olej, plátno, 87 x 72 cm, andělé, 1. polovina 18. století. Reprodukce z: Evidenční karta 4958
81. Karel Škréta (kopie): Archanděl Rafael vede malého Tobiáše, 1. polovina 60. let 17. století, olej, plátno, 145,2 x 82,7 cm. Foto: autorka
82. Oltář sv. Vojtěcha, sv. Jan Nepomucký a sv. Václav, andělíci, konec 18. století, konec 17, nebo počátek 18. století, dřevo, polychromie, sochy v. 75 cm. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, loď. Foto: autorka
83. Presbytář kostela sv. Martina v Kostelci u Křížků, 1. čtvrtina 12. století, krucifix, konec 17. století, dřevo, polychromie, hlavní oltář konec 18. století, dřevo, polychromie, mramor, 240 x 150 cm, iluzivní nástěnné malby, po 1784. Foto: autorka
84. Nejsvětější Trojice, Sv. Martin veden v dětství k Bohu, Sv. Martin – důstojník se dělí o svůj plášť se žebrákem u bran Amiens, Sv. Martin svěcen na kněze, Sv. Martin – biskup uzdravuje těžce nemocného, Sv. Jan, Matouš, Lukáš, Marek, po 1784. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, klenba presbytáře. Foto: autorka
85. Sv. Martin – biskup uzdravuje těžce nemocného, Čtyři západní církevní učitelé, Sv. Lukáš, Marek, Láska, Spravedlnost, po 1784. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, klenba presbytáře. Foto: autorka
86. Sv. Martin veden v dětství k Bohu, Archanděl Rafael vede malého Tobiáše, Sv. Marek, Jan, Spravedlnost, Víra, po 1784. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, klenba presbytáře. Foto: autorka
87. Štuková výzdoba sverní niky, konec 18. století. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, loď. Foto: autorka

88. Josef Vojtěch Hellich: Neposkvrněné početí Panny Marie, 1858, olej, plátno, Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, loď. Foto: autorka
89. Sauer: Sv. Martin se dělí o plášť, 1861, olej, plátno. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, loď. Foto: autorka
90. Jiří Jelínek: Sv. Martin vyprošuje Boží ochranu farnosti, 1941. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, klenba lodi. Foto: autorka
91. Zvon Anna, 1500, v. 50 cm, průměr 58 cm. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, věž. Foto: autorka
92. Zvon Martin, 1685, v. 74 cm, průměr 92 cm. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, věž. Foto: autorka
93. Zvon, 1771, v. 26 cm, průměr 32 cm. Kostelec u Křížků, kostel sv. Martina, věž. Foto: autorka
94. Půdorys kostela sv. Františka z Assisi v Kamenici. Reprodukce z: PODLAHA 1908, 65, obr. 83
95. Kostel sv. Františka z Assisi v Kamenici, 2. polovina 13. století, kaple, polovina 18. století, přestavba 1797, 1898. Foto: autorka
96. Presbytář kostela sv. Františka z Assisi v Kamenici, přestavba 1797, hlavní oltář, 1797, dřevo, polychromie, zlacení, 400cm, vídeňský malíř: Sv. František z Assisi, kolem 1870, olej, plátno, 180 x 120 cm, Lucas Cranach st. (kopie): Panna Maria Pomocná, olej, plátno, 100 x 80 cm, dekorativní nástěnné malby, 1797. Foto: autorka
97. Náhrobek arcibiskupa Viléma Florentina knížete Salm–Salma, 1827, mramor, zlacení, v. 325 cm. Kamenice, kostel sv. Františka z Assisi, kaple. Foto: autorka
98. Iluzivní oltář, 1797. Kamenice, kostel sv. Františka z Assisi, kaple. Foto: autorka
99. Mariánský monogram, 1797. Kamenice, kostel sv. Františka z Assisi, klenba kaple. Foto: autorka
100. Mojžíš na hoře Sinaj, 1797. Kamenice, kostel sv. Františka z Assisi, klenba lodi. Foto: autorka
101. Zvon Anna, konec 15. století, v. 72 cm, průměr 69 cm. Kamenice, kostel sv. Františka z Assisi, věž. Foto: autorka
102. Půdorys kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mukařově. Reprodukce z: PODLAHA, 1908, 107, obr. 163

103. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mukařově, 1890–1893, pohled od jihozápadu. Foto: autorka
104. Interiér kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mukařově, Petr Bušek: hlavní oltář a boční oltáře, 1893, dřevo, zlacení, Josef Heřman: Kristus s Pannou Marií a sv. Josefem, Panna Maria Bolestná, 1893, olej, plátno, Panna Marie Immaculata, 1893, dřevo polychromie. Foto: autorka
105. Josef Mitterbacher: Křtitelnice, 1789, v. 86 cm. Mukařov, kostel Nanebevzetí Panny Marie, presbytář. Foto: autorka
106. Petr Buše: kazatelna, 1893, dřevo, zlacení. Mukařov, kostel Nanebevzetí Panny Marie, loď. Foto: autorka
107. Kaple Panny Marie Lurdské ve Všestarech, 1936, pohled od jihovýchodu. Foto: autorka

Seznam použitých zkratk

- bl. – blahoslavený
- ct. – ctihodný
- č. – číslo
- Dan – kniha proroka Daniela
- Dt – Deuteronomium
- Ex – Exodus
- Gn – Genesis
- Iz – kniha proroka Izajáše
- Jan – evangelium podle Jana
- kat. – katalogové
- Lk – evangelium podle Lukáše
- Mk – evangelium podle Marka
- Mt – evangelium podle Matouše
- Nejsv. – Nejsvětější
- Nm – Numeri
- pozn. – poznámka
- Sd – kniha Soudců
- Sk – Skutky apoštolů
- Srov. – srovnej
- sv. – svatý

Seznam pramenů a literatury

Prameny

AČ I — František PALACKÝ: Archiv český. Staré písemné památky české i moravské. Díl první. Praha 1840

AČ III — František PALACKÝ: Archiv český. Staré písemné památky české i moravské. Díl třetí. Praha 1844

BAREŠ/BRODSKÝ 2003 — Petr BAREŠ / Jiří BRODSKÝ: Závěrečná restaurátorská zpráva o restaurování maleb v tympanonu a ostění kamenného gotického portálu na jižní stěně kostela P. Marie Sněžné ve Velkých Popovicích. Praha 2003 (uloženo v archivu Národního památkového ústavu středních Čech)

BEZCHLEBA 1942 — J. BEZCHLEBA: Kronika od roku 1927. Popovičky 1927–1943

BEZCHLEBOVÁ s. d. — Anna BEZCHLEBOVÁ: Zpráva o restaurování kovového kříže ze štítu kostela Panny Marie ve Velkých Popovicích. Praha s. d. (uloženo v archivu Národního památkového ústavu středních Čech)

ČIHAŘ 2006 — Marek ČIHAŘ: Technický záměr na velkou opravu varhan v kostele P. M. Sněžné ve Velkých Popovicích. Praha 2006

Evidenční karta 4918 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4918. Kasule I. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. l. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4919 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4919. Kasule II. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. l. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4920 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4920. Zvon. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. l. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4955 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4955. Krucifix I. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. l. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4956 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4956. Krucifix II. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. l. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4957 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4957. Socha Krista Zmrtvýchvstalého. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4958 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4958. Obraz Panny Marie se sochami andělů. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4960 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4960. Obraz Archanděla Rafaela s Tobiášem. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4961 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4961. Monstrance I. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4962 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4962. Monstrance II. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4963 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4963. Kalich. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4964 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4964. Kasule I. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4965 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4965. Kasule II. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4966 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4966. Kasule III. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4967 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4967. Kasule IV. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4968 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4968. Kasule V. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4969 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4969. Kasule VI. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4970 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4970. Kasule VII. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4971 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4971. Kasule VIII. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4972 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4972. Kasule IX. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4973 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4973. Kasule X. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4974 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4974. Dalmatika. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4975 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4975. Pluviál. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4976 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4977. Zvon I. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4977 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4977. Zvon II. Římskokatolická farnost Kostelec u Křížků. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4982 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4982. Socha Panny Marie. Římskokatolická farnost Velké Popovice. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4983 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4983. Svícen. Římskokatolická farnost Velké Popovice. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4984 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4984. Zvon I. Římskokatolická farnost Velké Popovice. S. 1. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 4985 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 4985. Zvon II. Římskokatolická farnost Velké Popovice. S. 1. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5103 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5103. Hlavní oltář. Římskokatolická farnost Popovičky. S. 1. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5104 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5104. SD sv. Vojtěch. Římskokatolická farnost Popovičky. S. 1. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5105 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5105. SD sv. Linhart. Římskokatolická farnost Popovičky. S. 1. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5106 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5106. Zvon. Římskokatolická farnost Popovičky. S. 1. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5133 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5133. Hlavní oltář. Římskokatolická farnost Popovičky. S. 1. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5134 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5134. Svícen I. Římskokatolická farnost Popovičky. S. 1. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5135 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5135. Svícen II. Římskokatolická farnost Popovičky. S. 1. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5136 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5136. Svícen III. Římskokatolická farnost Popovičky. S. 1. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5137 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5137. Kovaný kříž. Římskokatolická farnost Popovičky. S. 1. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5138 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5138. Zvon. Římskokatolická farnost Popovičky. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5450 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5450. Lampa věčného světla. Římskokatolická farnost Velké Popovice. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5451 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5451. Monstrance. Římskokatolická farnost Velké Popovice. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5452 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5451. Kalich I. Římskokatolická farnost Velké Popovice. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5453 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5453. Kalich II. Římskokatolická farnost Velké Popovice. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5454 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5454. Dalmatika. Římskokatolická farnost Velké Popovice. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční karta 5455 — Evidenční karta movité kulturní památky č: 5455. Zvon. Římskokatolická farnost Velké Popovice. S. I. 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční list 4897 — Evidenční list movité kulturní památky 4897. Hlavní oltář. Církev řím.-kat. farní úřad ex curendo Popovičky. S. I. 1971/1974 (kopie uložena v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční list 4898 — Evidenční list movité kulturní památky 4898. Obraz Panny Marie ze Zvěstování. Církev řím.-kat. farní úřad ex curendo Popovičky. S. I. 1971/1974 (kopie uložena v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční list 4899 — Evidenční list movité kulturní památky 4898. Obraz Archanděla Gabriela ze Zvěstování. Církev řím.-kat. farní úřad ex curendo Popovičky. S. I. 1971/1974 (kopie uložena v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční list 4900 — Evidenční list movité kulturní památky 4900. Lavice. Církev řím.-kat. farní úřad ex curendo Popovičky. S. I. 1971/1974 (kopie uložena v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční list 4901 — Evidenční list movité kulturní památky 4901. Svícen I. Církev řím.-kat. farní úřad ex curendo Popovičky. S. l. 1971/1974 (kopie uložena v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční list 4902 — Evidenční list movité kulturní památky 4902. Svícen II. Církev řím.-kat. farní úřad ex curendo Popovičky. S. l. 1971/1974 (kopie uložena v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční list 4903 — Evidenční list movité kulturní památky 4903. Kalich. Církev řím.-kat. farní úřad ex curendo Popovičky. S. l. 1971/1974 (kopie uložena v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Evidenční list 4904 — Evidenční list movité kulturní památky 4904. Zvon. Církev řím.-kat. farní úřad ex curendo Popovičky. S. l. 1971/1974 (kopie uložena v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Darovací listina 1997 — Jan GILLERN / Anna GILLERNOVÁ: Darovací listina. Olešovice 1997 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

CHEJN 1997 — Jan CHEJN: Průzkum omítkových vrstev interiéru kostela sv. Václava v Jažlovicích. Praha 1997 (uloženo v archivu Národního památkového ústavu středních Čech)

CHEJN 1998 — Jan CHEJN: Průzkum omítkových vrstev interiéru kostela sv. Václava v Jažlovicích. Praha 1998 (uloženo v archivu Národního památkového ústavu středních Čech)

Inventární seznam Tehov 2007 — Inventární seznam Tehov – kostel sv. Jana Křtitele. Tehov 2007 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Inventární soupis Kostelec u Křížků 2007 — Inventární soupis majetku – II. 3 movité věci. Arcidiecéze pražská. Vikariát Jílové. Farnost Říčany. Kostel sv. Martina v Kostelci u Křížků. Kostelec u Křížků 2007 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Inventární soupis Mukařov 2007 — Inventární soupis majetku – II. 3 movité věci. Arcidiecéze pražská. Vikariát Jílové. Farnost Říčany. Kostel Panny Marie Nanebevzaté v Mukařově. Mukařov 2007 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Inventární soupis Otice 2007 — Inventární soupis majetku – II. 3 movité věci. Arcidiecéze pražská. Vikariát Jílové. Farnost Říčany. Kostel sv. Mikuláše v Otících. Otice 2007 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

Kronika Jažlovic 1955 — Kronika Jažlovic. 1918–1955. Jažlovice 1955 (uloženo v archivu osadního výboru Jažlovice)

KROUPA 1995 — Pavel KROUPA: Nálezová zpráva č. 56. Dílčí průzkum stavby. Kunice. Kostel sv. Maří Magdalény. S. 1. 1995 (uloženo v archivu Národního památkového ústavu středních Čech)

LC I/1 — Franciscus Antonius TINGL: Liber primus confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim nunc prima vice typis editus, inchoans ab anno 1354 usque 1362. Tomus primus. Praga 1867

LC I/2 — Josef EMLER: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim. Liber primi pars altera ab anno 1363 usque ad annum 1369. Praga 1874

LC II — Franciscus Antonius TINGL: Liber secundus confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim nunc prima vice typis editus, inchoans ab anno 1369 usque 1373. Praga 1868

LC III-IV — Josef EMLER: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim. Liber tertius et quartus ab anno 1373 usque ad annum 1390. Praga 1879

LC V — Franciscus Antonius TINGL: Libri quinti confirmationum ad beneficia ecclesiastica per archidioecesim pragenam nunc prima vice in vulgus prolatae annis 1390. Tomus primus. Praga 1865

LC VI — Josef EMLER: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim. Liber sextus ab anno 1399 usque ad annum 1410. Praga 1883

LC VII — Josef EMLER: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim. Liber septimus ab anno 1410 usque ad annum 1419. Praga 1886

LC VIII-X — Josef EMLER: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim. Liber octavus, nonus et decimus ab anno 1421 usque ad annum 1436. Praga 1889

LE V — Clemens BOROVÝ: Libri erectionum archidioecesis pragensis saeculo XIV. et XV. Liber V. 1398–1407. Praga 1889

LIČKA 2007 — Martin LIČKA: Oprava varhan v kostele sv. Martina v Kostelci u Křížků. Předávací protokol. Kostelec u Křížků 2007 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

MANOUŠEK 2013 — Petr Rudolf MANOUŠEK: Protokol o prohlídce zvonice kostela sv. Bartoloměje, obec Popovičky u Říčan. Praha 2013 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

MARTAN 1974 — Alois MARTAN: Restaurátorská zpráva a dokumentace. Anděl strážce. Karel Škréta. Kostel sv. Martina v Kostelci u Křížků. Praha 1974 (uloženo v archivu Národního památkového ústavu středních Čech)

MIKOLAJEK/DÖRING 2010 — Konstantin Petr MIKOLAJEK / Karel DÖRING: Zápis o předání a převzetí díla. Oprava vrchní části věže kostela sv. Maří Magdaleny v Kunicích (výměna hrotnice, osazení makovice a kříže včetně zlacení). Kunice 2010 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

PECHOVÁ 1998 — Dorothea PECHOVÁ: Laboratorní zpráva. Kostel u Říčan. Rozbor omítek. Restaurátor: ak. mal. Jan Chejn. Praha 1998 (uloženo v archivu Národního památkového ústavu středních Čech)

PETROVÁ 2012 — Iva PETROVÁ: Souhlas s užíváním stavby. Obnova kostela Narození Panny Marie v Oleškách. Kamenice 2012 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

PILLVEIN 2008 — Jan PILLVEIN: Souhlas s provedením ohlášené stavby. Udržovací práce Kostela sv. narození sv. Jana Křtitele na pozemku st. p. 2 v katastrálním území Tehov u Říčan. Říčany 2008 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

RAŠPLIČKOVÁ 2007 — Ivana RAŠPLIČKOVÁ: Faktura č. 13 – 2007. Oprava Madony – sochy postranního oltáře z kostela v Mukařově. Braškov 2007 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

RAŠPLIČKOVÁ 2008a — Ivana RAŠPLIČKOVÁ: Faktura č. 7 – 2008. Křížová cesta – oprava čtyř kusů dřevěných rámu č. XI až XIV z kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mukařově. Braškov 2008 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

RAŠPLIČKOVÁ 2008b — Ivana RAŠPLIČKOVÁ: Faktura č. 11 – 2008. Křížová cesta – oprava 10-ti kusů dřevěných rámu č. I až X z kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mukařově. Braškov 2008 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

RAŠPLIČKOVÁ 2008c — Ivana RAŠPLIČKOVÁ: Faktura č. 12 – 2008. Oprava Madony – sochy postranního oltáře z kostela v Mukařově. Braškov 2008 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

RAŠPLIČKOVÁ 2009 — Ivana RAŠPLIČKOVÁ: Faktura č. 3 – 2009. Oprava sochy Vzkříšení z kostela P. Marie v Mukařově. Braškov 2009 (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

RBM II — Josephus EMLER: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II. annorum 1253–1310. Praga 1882

RBM III — Josephus EMLER: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars III. annorum 1311–1333. Praga 1890

RDP — Wásclaw Wladiwoj TOMEK: Registra decimarum papalium. Registra desátků papežských z diecezí pražské (=Pojednání Královské české společnosti nauk. Řada 6. Třída pro filosofii, dějepis a filologii 6). Praha 1873

Revizní list / 32 – 4918 — Marie KULDOVÁ: Revizní list movité památky. Kamenice. Praha-východ. Rejst. č.: / 32 – 4919. Kasule I. S. 1. 2006

Revizní list / 32 – 4919 — Marie KULDOVÁ: Revizní list movité památky. Kamenice. Praha-východ. Rejst. č.: / 32 – 4919. Kasule II. S. 1. 2006

SROVNAL s. d. — Jan SROVNAL: Zvon kostela Narození Panny Marie v Oleškách. S. l. s. d. (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

STEJSKAL 2005 — Vladimír STEJSKAL: Restaurátorská zpráva. Kostel sv. Martina. Kostelec u Křížků. Loď kostela, výmalba, štuková výzdoba. Hostivice 2005 (uloženo v archivu Národního památkového ústavu středních Čech)

SVOBODA s. d. — Štěpán SVOBODA: Varhany v kostele Narození Panny Marie v Oleškách. S. l. s. d. (uloženo v archivu Římskokatolického farního úřadu Říčany)

ŠŤASTNÁ 2008 — Čestmíra ŠŤASTNÁ: Rozhodnutí. Rekonstrukce elektroinstalace a obnova vnitřních omítek včetně výmalby v kostele panny Marie Sněžné ve Velkých Popovicích, pozemek KN st. 9/1. Závazné stanovisko. Říčany 2008

UDATNÝ 2010 — Leoš UDATNÝ: Kostel Narození Panny Marie v Oleškách. Obnova kostela. Obnova zastřešení, obnova vnějšího pláště. Chýnice 2010 (uloženo v archivu Římskokatolické farnosti Říčany)

TURNWALD 2007 — Vladimír TURNWALD: Přehled provedených prací v rámci opravy varhan v kostele ve Velkých Popovicích. Praha 2007

VÁCHA 2012 — Petr VÁCHA: Popovičky, okr. Praha-východ. Kostel sv. Bartoloměje. Prohlídka zvonice ve věži dne 14. 10. 2011. Poděbrady/Praha 2012

VANĚK 1970 — František VANĚK: Listina Apoštolské administratury v Praze Děkanskému úřadu v Říčanech. Vybavení kostela sv. Martina v Lipanech u Říčan. Praha 1970

VLK 2009a — Miloslav VLK: Rozhodnutí o sloučení evidovaných právnických osob. Římskokatolická farnost Říčany u Prahy. Praha 2009

VLK 2009b — Miloslav VLK: Rozhodnutí o území farnosti a dalších změnách. Římskokatolická farnost Říčany u Prahy. Praha 2009

VLK 2009c — Miloslav VLK: Vyjádření k žádosti o umístění křížové cesty v kostele Panny Marie Sněžné ve Velkých Popovicích. Praha 2009

Literatura

BIRNBAUM 1927 — Vojtěch BIRNBAUM: K otázce našich rotund. In: Památky archeologické 35, 1927, 167–185

BERGNER 1910 — Pavel BERGNER: Seznam výstavy děl Karla Škréty pořádané Krasoumnou jednotou pro Čechy a Kroužkem přátel umění malířského. S. I. 1910

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad. 3., doplněné a přepracované vydání, Praha 1985

BÍLEK 1882 — Tomáš Václav BÍLEK: Dějiny konfiskací v Čechách pro r. 1618 (=Novočeské bibliothéka XXV). Praha 1882

BLAISE 1961 — Rudolf BLAISE: Z dějin farního kostela sv. Martina v Kostelci u Křížků. In: Josef SLAVÍČEK: Kronika Kostelce u Křížků 992–1992. Kostelec u Křížků s. d., 27–30

DLABACŽ 1815 — Gottfried Johann DLABACŽ: Allgemeines historisches Künstler–Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien. Dritter Band. Prag 1815

DČVU I/1 — Dějiny českého výtvarného umění. Od počátku do konce středověku. I/1. Rudolf CHADRABA / Josef KRÁSA (ed.). Praha 1984

DUDEK 2005 — František DUDEK: Nejstarší historie Kolovrat. In: Petr BARTOŠ / Jaroslav BŘEČKA / František DUDEK / Jiří MISSBICHLER: Kolovraty 1205–2005. Historie a současnost městské části Praha–Kolovraty. Praha 2005, 11–31

DUDEK 2005 — František DUDEK: Gotický kostel sv. Ondřeje s kaplí sv. Prokopa. In: Petr BARTOŠ / Jaroslav BŘEČKA / František DUDEK / Jiří MISSBICHLER: Kolovraty 1205–2005. Historie a současnost městské části Praha–Kolovraty. Praha 2005, 32–38

EKERT 1884 — František EKERT: Posvátná místa král. hl. města Prahy. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. Svazek II. Praha 1884

- FLORENTOVÁ 1994 — Helena FLORENTOVÁ: Křesťanské nebe. Praha 1994
- GUTH 1925 — Karel GUTH: České rotundy. In: Památky archeologické 34, 1925, 113–188
- HAMMERSCHMIDT 1723 — Joannes Florianus HAMMERSCHMIDT: Prodrromus Gloriam Pragenae. Praga 1723
- Dějiny českého výtvarného umění. Od počátku renesance do závěru baroka. II/1. Jiří DVORSKÝ / Eliška FUČÍKOVÁ (ed.). Praha 1989
- HARTVICOVÁ/PIŠNA 2010 — Vlasta HARTVICOVÁ / Jan PIŠNA (ed.): Kamenice v proměnách věků. Kamenice 2010
- HONC 1997a — Jaroslav HONC: Pražané v Říčanech a vyhnání pana Diviše, majitele Říčan, roku 1420. In: Kapitoly z dějin Říčan. Říčany 1997, 47–63
- HONC 1997b — Jaroslav HONC: Sloučení Říčan, Uhříněvsi a Koloděj českým pánem Jaroslavem Smiřickým ze Smiřic 1572–90. In: Kapitoly z dějin Říčan. Říčany 1997, 93–110
- HONCOVÁ 1997 — Jaroslava HONCOVÁ: Marie Terezie, vévodkyně savojská a její Říčany. In: Kapitoly z dějin Říčan. Říčany 1997, 197–209
- Kol. autorů: Popis obcí školního okresu říčanského. Říčany 1938
- KRAMÁŘ 1938 — Vincenc KRAMÁŘ: Výstava obrazů Karla Škréty. Státní sbírka starého umění, Praha I., Mariánské náměstí 1. Praha 1938
- KROUPA 1998 — Pavel KROUPA: Ke středověké podobě kostela sv. Václava v Jazlovicích. In: Památky středních Čech 1, 1998, 46–54
- KROUPA 2002 — Pavel KROUPA: Ke stavebnímu vývoji kostela Panny Marie Sněžné ve Velkých Popovicích. In: Památky středních Čech 2, 2002, 1–5
- KROUPA 2003 — Pavel KROUPA: Nová zjištění z oprav památek na Brandýsku a Říčansku. In: Památky středních Čech 2, 2003, 68–74
- KŘÍŽOVÁ 2005 — Dagmar KŘÍŽOVÁ: Když se řekne Jazlovice. In: Říčanský kurýr 9, 2005, 16–17
- LEHNER 1903 — Ferdinand Josef LEHNER: Dějiny umění národa českého. Díl I. Doba románská. Svazek I. Architektura. Část I. Praha 1903
- LIER 1903a — Jan LIER: Do Říčanska i Michovicka. In: Emanuel FAIT / Josef FELCMANN / Jan LIER / František Klapálek / Václav Štech / Zikmund Winter: Čechy společnou prací spisovatelův a umělců českých vede Alois Jirásek. Díl XI. Rakovnicko, Slansko a středočeské meziříčí. Praha 1903, 329–341

LIER 1903b — Jan LIER: Podél Táborské silnice k jihu. In: Emanuel FAIT / Josef FELCMANN / Jan LIER / František Klapálek / Václav Štech / Zikmund Winter: Čechy společnou prací spisovatelův a umělců českých vede Alois Jirásek. Díl XI. Rakovnícko, Slansko a středočeské meziříčí. Praha 1903, 355–376

MÁCHA 1941 — Václav MÁCHA: Kunice. Pohorská vesnice na pomezí Prahy (=Knihovna spolku péče o blaho venkova 26). Praha 1941

MARAT 1899 — František Xaver MARAT: Soupis poplatnictva 14 krajův království Českého z r. 1603. In: Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná 1898, 1899

MENCL 1960 — Václav MENCL: Vývoj středověkého portálu v českých zemích. In: Zprávy památkové péče 20, 8–26, 112–153

MERHAUTOVÁ 1971 — Anežka MERHAUTOVÁ: Raně středověká architektura v Čechách. Praha 1971

MERHAUTOVÁ 1983 — Anežka MERHAUTOVÁ: Románské umění v Čechách a na Moravě. Praha 1983

MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ 1955 — Anežka MERHAUTOVÁ- LIVOROVÁ: Nově objevený románský portál. In: Zprávy památkové péče 15, 1955, 79

MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ 1963 — Anežka MERHAUTOVÁ- LIVOROVÁ: K problematice české architektury 12. století. In: Umění 11, 1963, 81–90

MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ 1966 — Anežka MERHAUTOVÁ- LIVOROVÁ: Příspěvek ke katalogu raně středověké architektury v Čechách. In: Umění 14, 1966, 65–69

NEUMANN 1951 — Jaromír NEUMANN: Malířství XVII. století v Čechách. Barokní realismus. Praha 1951

NEUMANN 1956 — Jaromír NEUMANN: Karel Škréta (=Nové prameny 3). Praha 1956

NEUMANN 1974a — Jaromír NEUMANN: Český barok. 2., přepracované a rozšířené vydání, Praha 1974

NEUMANN 1974b — Jaromír NEUMANN: Karel Škréta 1610–1674. Praha 1974

NEUMANN 2000 — Jaromír NEUMANN: Škrétové. Karel Škréta a jeho syn. Praha 2000

PALACKÝ 1851 — František PALACKÝ: Nesnáze starého místopisu a Kostelcové w Čechách. In: Časopis Českého museum XXVI, svazek druhý, 1851, 1–17

Památky 1970 — Památky okresu Praha–východ. Praha 1970

PAZOUREK 1889 — Gustav Edmund PAZOUREK: Carl Scretta 1610–1674. Ein Beitrag zur Kunstgeschichte des XVII. Jahrhunderts. Prag 1889

PERKA/FLEGL 1991 — Radovan PERKA / Michal FLEGL: Poutní místa. Velehrad, Hostýn, Svatá Hora. Praha 1991

PIŠNA 2008a — Jan PIŠNA: Arcibiskupská éra Kamenice. I. díl. In: Zpravodaj z Kamenice IX, 2008, 20

PIŠNA 2008b — Jan PIŠNA: Arcibiskupská éra Kamenice. II. díl. In: Zpravodaj z Kamenice X, 2008, 19

PIŠNA 2008c — Jan PIŠNA: Arcibiskupská éra Kamenice. III. díl. In: Zpravodaj z Kamenice XI, 2008, 19

PIŠNA 2008d — Jan PIŠNA: Arcibiskupská éra Kamenice. IV. díl. In: Zpravodaj z Kamenice XII, 2008, 20

PIŠNA 2009a — Jan PIŠNA: Kamenický kostel a okolí Kamenice na konci 14. století. Díl I. In: Zpravodaj z Kamenice I, 2009, 18

PIŠNA 2009b — Jan PIŠNA: Kamenický kostel a okolí Kamenice na konci 14. století. Díl II. In: Zpravodaj z Kamenice II, 2009, 18

PODLAHA 1907 — Antonín PODLAHA: Posvátná místa království Českého. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém. Řada první: Arcidieceze pražská. Díl I. Vikariáty: Českobrodský, Černokostelecký, Mnichovický a Prosecký. Praha 1907

PODLAHA 1908 — Antonín PODLAHA: Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX. století. Politický okres vinohradský. Praha 1908

POCHE 1977 — Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech. 1. A–J. Praha 1977

POCHE 1978 — Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech. 2. K–O. Praha 1978

POCHE 1980 — Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech. 3. P–Š. Praha 1980

POCHE 1982 — Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech. 4. T–Ž. Praha 1982

Popis 1938 — Kol. autorů: Popis obcí školního okresu říčanského. Říčany 1938

PREISS 1989 — Pavel PREISS: Der Erzengel Rafael mit dem kleinen Tobias. Der Schutzengel. In: Zdeněk MÍKA / Gottfried STANGLER (ed.): Prager Barock (=Kataloge des Niederösterreichischen Landesmuseums. Neue Folge 227). Wien 1989, 118, 120–121, obr. 121, kat. č. 6. 12.

Protocollum visitationis — Ivan HLAVÁČEK / Zdeňka HLEDÍKOVÁ (ed.): Protocollum visitationis archidiaconatus Pragensis annis 1379–1382 per Paulum de Janowicz archidiaconum Pragensem factae. Visitační protokol pražského arcijáhenství pražského arcijáhna Pavla z Janovic z let 1379–1382. Praha 1973

RADOVÁ-ŠTIKOVÁ 1983 — Milada RADOVÁ-ŠTIKOVÁ: Předrománská a románská architektura Středočeského kraje. Praha 1983

RAIS 1898 — Karel RAIS: Politický a školní okres vinohradský a paměti a rozvoj národních škol jeho. Soudní okresy: Král.-Vinohradský, Žižkovský a Jílovský. Praha 1898

RAVIK 2006 — Slavomír RAVIK: O světcích a patronech. Praha 2006

RESEK 1878 — Antonín RESEK: Statky skonfiskované r. 1547 a jich rozprodávání. In: Památky archeologické a místopisné X, 1876, 1878, 451–482

RICHTER 1936 — Václav RICHTER: O účelu československých rotund. In: Český časopis historický, 1936, 238–285, 454–483

ROČENKA 2003 — Ročenka 2003 Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště středních Čech v Praze. Příloha časopisu Památky středních Čech. Praha 2004

Ročenka 2004 — Ročenka 2004 Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště středních Čech v Praze. Příloha časopisu Památky středních Čech. Praha 2005

Ročenka 2005 Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště středních Čech v Praze. Příloha časopisu Památky středních Čech. Praha 2006

Ročenka 2006 — Ročenka 2006 Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště středních Čech v Praze. Příloha časopisu Památky středních Čech. Praha 2007

Ročenka 2007 — Ročenka 2007 Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště středních Čech v Praze. Příloha časopisu Památky středních Čech. Praha 2008

Ročenka 2008 — Ročenka 2008 Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště středních Čech v Praze. Příloha časopisu Památky středních Čech. Praha 2009

Ročenka 2009 — Ročenka 2009 Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště středních Čech v Praze. Příloha časopisu Památky středních Čech. Praha 2010

Ročenka 2010 — Ročenka 2010 Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště středních Čech v Praze. Příloha časopisu Památky středních Čech. Praha 2011

- ROUSOVÁ 2010 — Andrea ROUSOVÁ: Archanděl Rafael s malým Tobiášem (Karel Škréta). In: Lenka STOLÁROVÁ / Vít VLNAS (ed.): Karel Škréta 1610–1674. Doba a dílo. Praha 2010, 250, obr. 251, kat. č. V.25
- ROYT 1999 — Jan ROYT: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století. Praha 1999
- ROYT 2007 — Jan ROYT: Slovní biblické ikonografie. Praha 2007
- SEDLÁČEK 1998 — August SEDLÁČEK: Místopisný slovník historický království českého. Praha 1998
- SEDLÁK 1885 — Jan SEDLÁK: Farní osada Velké Popovice. Brno 1885
- SCHALLER 1788 — Jaroslaus SCHALLER: Topographie des Königreichs Böhmen. Zehnter Theil. Kauržimer Kreis. Prag/Wien 1788
- SCHAUBER/SCHINDLER 1995 — Vera SCHAUBER / Hans Michael SCHINDLER: Rok se svatými. Kostelní Vydří 1995
- SCHEJBALOVÁ 2011 — Kateřina SCHEJBALOVÁ: V. Adventní setkání. In: Velkopopovický zpravodaj 1, 2011, 9
- SCHINDLER 1902 — Josef SCHINDLER: Das Sociale Wirken der katholischen Kirche in der Prager Erzdiöcese. Königreich Böhmen (=Das Sociale Wirken der katholischen Kirche in Österreich. X. Band. Die Erzdiöcese Prag). Wien 1902
- SLAVÍČEK s. d. — Josef SLAVÍČEK: Kronika Kostelce u Křížků 992–1992. Kostelec u Křížků s. d.
- SOMMER 1844 — Johann Gottfried SOMMER: Das Königreich Böhmen. Zwölfter Band. Kauřimer Kreis. Prag 1844
- SPĚVÁČEK 1986 — Jiří SPĚVÁČEK: Václav IV. 1361–1419. K předpokladům husitské revoluce. Praha 1986
- ŠÍMA/RŮŽIČKA s. d. — Jiří ŠÍMA / Václav RŮŽIČKA: Vesnické muzeum Kunice a okolí. Kunice s. d.
- ŠOUPAL 2011 — Vít ŠOUPAL: Mukařovský kostel a pouť. In: Mukařovsko 4, 2011, 4–5
- TAIBEROVÁ 1975 — Eva TAIBEROVÁ: Přehled restaurátorských prací za rok 1974. Praha 1975
- VÍT 1996 — Jan VÍT a kol.: Jazlovce. In: Říčanský kurýr 4, 1996, 7–8
- VÍTOVSKÝ 1980 — Jakub VÍTOVSKÝ: Nástěnné malby v bývalém klášterním kostele sv. Anny na Starém Městě v Praze a některé otázky ikonografie českého monumentálního malířství předhusitské doby. In: Příspěvky k dějinám umění III (=Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica 4). Praha 1980, 75–106

VLASÁK 1863 — Antonín Norbert VLASÁK: Kostelec nad Černými lesy. In: Památky. Časopis Musea království Českého pro dějepis hlavně český V, 1863, 346–353

VLNAS 2001 — Vít VLNAS: Archanděl Rafael s malým Tobiášem. In: Vít VLNAS (ed.): Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost 17. a 18. století. Praha 2001, 351, kat. č. II/ 3.9

VONDRUŠKA 1930 — Isidor VONDRUŠKA: Životopisy svatých v pořadí dějin církevních. Část první. Praha 1930

VORAGINE 2012 — Jakub de VORAGINE: Legenda aurea. Praha 2012

VRBA 1999 — František VRBA: Nástěnná malba v Jažlovicích. In: Říčanský kurýr 6, 1999, 9

VŠETEČKOVÁ 2011 — Zuzana VŠETEČKOVÁ: Středověká nástěnná malba ve středních Čechách. 2., rozšířené vydání, Praha 2011

VYDROVÁ/SEDLÁČKOVÁ 1938 — Jiřina VYDROVÁ / Ema SEDLÁČKOVÁ: Výstava Umění v Čechách XVII.–XVIII. století. Pražské baroko 1600–1800. Praha 1938

Výroční zpráva 1997 — Výroční zpráva 1997 Státního památkového ústavu středních Čech v Praze. Příloha časopisu Památky středních Čech. Praha 1998

Výroční zpráva 2001 — Výroční zpráva 2001 Státního památkového ústavu středních Čech v Praze. Příloha časopisu Památky středních Čech. Praha 2002

Výroční zpráva 2002 — Výroční zpráva 2002 Státního památkového ústavu středních Čech v Praze. Příloha časopisu Památky středních Čech. Praha 2003

WOCEL 1857 — Jan Erasim WOCEL: Kostely románského slohu v Čechách. In: Památky archeologické a místopisné II, 1857, 118–124